

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Έργο:

Ευρωπαϊκή Καμπάνια κατά του Σχολικού Εκφοβισμού
Europe's Antibullying Campaign Project

Συντονιστής Έργου:

Εταιρικό Σχήμα:

Δεκέμβριος 2012

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1. Ορισμός Εργασίας.....	5
1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του φαινομένου του Bullying.....	5
1.2 Ορισμός Εργασίας.....	11
1.2.1 Διαχωρισμός πειράγματος και bullying	12
1.2.2 Μορφές με τις οποίες εμφανίζεται το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού	12
1.3 Χαρακτηριστικά Δράστη – Θύματος – Θεατών.....	16
1.3.1 Χαρακτηριστικά του δράστη σχολικού εκφοβισμού	16
1.3.2 Χαρακτηριστικά των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού	19
1.3.3 Ο ρόλος των παριστάμενων θεατών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.....	22
Κεφάλαιο 2. Αποτελέσματα Έρευνας.....	28
2.1 Μεθοδολογική προσέγγιση	28
2.1.1 Ερωτηματολόγιο	28
2.1.2 Έρευνα πεδίου	31
2.2 Χαρακτηριστικά δείγματος.....	33
2.3 Αποτελέσματα Ελλάδας.....	43
2.3.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	43
2.3.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	47
2.3.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	62
2.3.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	73
2.3.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	75
2.3.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	79
2.4 Αποτελέσματα Ιταλίας.....	85
2.4.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	85
2.4.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	88
2.4.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	102
2.4.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	113
2.4.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	116
2.4.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	119
2.5 Αποτελέσματα Λιθουανίας.....	126

2.5.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	126
2.5.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	130
2.5.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	143
2.5.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	152
2.5.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	154
2.5.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	157
2.6 Αποτελέσματα Εσθονίας	162
2.6.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	162
2.6.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	166
2.6.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	179
2.6.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	189
2.6.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	191
2.6.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	194
2.7 Αποτελέσματα Λεττονίας	199
2.7.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	199
2.7.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	202
2.7.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	214
2.7.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	223
2.7.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	225
2.7.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	229
2.8 Αποτελέσματα Βουλγαρίας	234
2.8.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	234
2.8.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	238
2.8.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	250
2.8.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	260
2.8.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	262
2.8.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	265
2.9 Συγκριτική παρουσίαση.....	271
2.9.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό	271
2.9.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;	275
2.9.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;.....	278
2.9.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού	279

2.9.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού.....	281
2.9.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό	283
Κεφάλαιο 3. Σύνοψη – Συμπεράσματα	285

Κεφάλαιο 1. Ορισμός Εργασίας

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του φαινομένου του Bullying

Ένα κοινό πρόβλημα στις κοινωνικές επιστήμες είναι εκείνο του ορισμού των διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων ή φαινομένων με τρόπο αποδεκτό από όλους. Κάθε φορά, οι ορισμοί που αναπτύσσονται συνδέονται με την εκάστοτε κοινωνικο-οικονομική και ιστορική στιγμή, τη φύση του προβλήματος ή του φαινομένου και τους λόγους για τους οποίους καλείται να προσδιοριστεί, καθώς και τη σπουδαιότητα που του αποδίδεται κάθε φορά από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Το φαινόμενο του εκφοβισμού μεταξύ παιδιών δεν είναι καινούργιο. Το φαινόμενο αυτό, ιδιαίτερα στο χώρο του σχολείου, είναι τόσο παλιό, όσο και το οργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα. Εκείνο που διαφοροποιεί τα πειράγματα και τις επιθέσεις μεταξύ μαθητών του παρελθόντος με τον τρόπο που διαμορφώνεται το φαινόμενο του εκφοβισμού – bullying σήμερα αφορά τόσο στα ποσοτικά, όσο και στα ποιοτικά του χαρακτηριστικά, στη συχνότητα και στην ένταση με την οποία εμφανίζεται, όσο και στις μορφές που λαμβάνει. Όπως κάθε άλλο κοινωνικό φαινόμενο, έτσι και το bullying έχει χαρακτήρα δυναμικό και μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια του χρόνου, ακολουθώντας τις ευρύτερες μεταβολές στον κοινωνικό χώρο στον οποίο αναφέρεται. Οι μεταβολές αυτές αφορούν τόσο στις συμπεριφορές που ο όρος περιλαμβάνει, όσο και στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την πραγμάτωσή τους.

Ο Olweus (1996) θεωρείται πρωτοπόρος στην έρευνα για τη διερεύνηση του φαινομένου του bullying, το οποίο ορίζει ως τη συμπεριφορά εκείνη κατά την οποία: «Ένας μαθητής είναι θύμα εκφοβισμού, όταν εκτίθεται επανειλημμένα για ένα χρονικό διάστημα σε αρνητικές ενέργειες που εκτελούνται από έναν ή περισσότερους μαθητές. Μία ενέργεια θεωρείται αρνητική όταν κάποιος σκόπιμα βλάπτει ή επιχειρεί να βλάψει ή να ταλαιπωρήσει κάποιον άλλον.»

Σύμφωνα με τον Olweus, το φαινόμενο του εκφοβισμού χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) Είναι μια επιθετική συμπεριφορά, β) η οποία

πραγματοποιείται κατ' επανάληψη στη διάρκεια του χρόνου γ) μέσα σε μια διαπροσωπική σχέση που χαρακτηρίζεται από δυσαναλογία εξουσίας¹.

Ανάλογος είναι και ο ορισμός που διατυπώνει ο Farrington και προσδίδει στο φαινόμενο του bullying τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

1) φυσική, λεκτική ή ψυχολογική επίθεση ή προσβολή, 2) πρόθεση να προκαλέσει φόβο, ανησυχία ή πόνο στο θύμα, 3) περιλαμβάνει ανισορροπία ισχύος με το δυνατότερο παιδί να πιέζει το αδύναμο, 4) επαναλαμβάνεται από τα ίδια παιδιά για μεγάλη χρονική περίοδο.²

Σύμφωνα με τον Farrington, οι περιπτώσεις όπου ένα ή περισσότερα παιδιά, ανάλογης ή ίσης δύναμης ή εξουσίας, επιτίθενται το ένα στο άλλο και θυματοποιούνται αμοιβαία δεν αποτελούν περιστατικά bullying³.

Τη σχέση εξουσίας ανάμεσα σε θύμα και δράστη τονίζει και ο Smith, ο οποίος και δίνει ένα σύντομο και ουσιαστικό ορισμό του φαινομένου, το οποίο αντιμετωπίζεται γενικά ως "η συστηματική κατάχρηση εξουσίας/ δύναμης"⁴.

Οι Tattum και Tattum (1992) προτείνουν τον παρακάτω ορισμό: "ο εκφοβισμός είναι η εκούσια και συνειδητή επιθυμία να προκληθεί βλάβη σε κάποιο άτομο και να του προκαλέσουν αισθήματα πίεσης και στρες. Όποιος επιθυμεί να βλάψει κάποιον και έχει συνείδηση της βλάβης που επιθυμεί να προκαλέσει χαρακτηρίζεται ως δράστης bullying "bully", δηλαδή νταής⁵. Η γενικότητα του ορισμού αυτού, αν και αποτελεί και τη βασική του αδυναμία, τον κατέστησε ιδιαίτερα δημοφιλή και ,μάλιστα, βάσει αυτού, δόθηκε από το Scottish Council for Educational Research η οδηγία στους εκπαιδευτικούς να αναγνωρίζουν τους δράστες. Φυσικά, δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι κάποια στιγμή, είτε το έχουν παραδεχθεί είτε όχι, έχουν επιθυμήσει να

¹ Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers, Inc.

² Farrington, D.P. (1993). *Understanding and preventing bullying*. In M. Tonny and N. Morris (Eds). *Crime and Justice*, Vol 17, Chicago: University of Chicago Press.

³ David P. Farrington, Maria M. Ttofi, *School-Based Programs to Reduce Bullying and Victimization*, NCJRS, 2010

⁴ Smith, PK & Sharp, S (eds) 1994, *School bullying: Insights and Perspectives*, Routledge, London.

⁵ Tattum, D and Tattum, E. (1992) *Social Education and Personal Development*. London,: David Fulton.

βλάψουν κάποιον άλλον, καθώς και ότι η επιθυμία δεν μπορεί να ταυτίζεται και να αξιολογείται το ίδιο με τη δράση/πράξη⁶.

Ο Rigby ορίζει το bullying ως σκληρή και επαναλαμβανόμενη καταπίεση, φυσικής ή ψυχολογικής φύσης, από τον ισχυρό προς τον ανίσχυρο χωρίς καμία αιτιολογία.⁷

Τις παραπάνω οπτικές για την αντίληψη αναφορικά με τον προσδιορισμό του φαινομένου δείχνει να ακολουθεί και το Center for the Study and Prevention of Violence Institute of Behavioral Science University of Colorado at Boulder και υποστηρίζει ότι υπάρχουν τρία κριτήρια για να μπορέσει μία πράξη να χαρακτηριστεί ως "εκφοβισμός": Πρώτον, να αφορά μία εκ προθέσεως επιθετική συμπεριφορά, δεύτερον, να επαναλαμβάνεται μέσα στο χρόνο και τρίτον, να λαμβάνει χώρα μέσα σε μία διαπροσωπική σχέση, η οποία να χαρακτηρίζεται από ανισορροπία εξουσίας⁸. Το στοιχείο της διαπροσωπικής σχέσης είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί μπορεί να λειτουργήσει ως διαχωριστικό στοιχείο ανάμεσα στις συμπεριφορές bullying και σε άλλες μορφές επιθετικής ή βίαιης συμπεριφοράς.

Ο εκφοβισμός (το bullying) αποτελεί μία μορφή βίας μεταξύ παιδιών/εφήβων και εμφανίζεται τόσο στο σχολικό περιβάλλον, όσο και στο εσωτερικό της κοινότητας (γειτονιά), αλλά ορισμένες φορές ακόμα και στο οικογενειακό περιβάλλον. Στο οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να νοηθεί μόνο για συμπεριφορές εκφοβισμού μεταξύ των ανήλικων μελών της οικογένειας. Στις περιπτώσεις όπου ο εκφοβισμός λαμβάνει μέρος εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος γίνεται αντιληπτός και αντιμετωπίζεται ως μορφή παιδικής κακοποίησης ή κακομεταχείρισης. Τις περισσότερες φορές τα περιστατικά bullying εμφανίζονται κατά την απουσία ενηλίκων, αν και έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις όπου ενήλικοι είναι παρόντες, αλλά αδυνατούν να παρέμβουν. Το bullying έχει χαρακτηριστεί ως αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης των παιδιών. Η παρουσία φαινομένων bullying στο χώρο του

⁶ Ken Rigby (2006), What is bullying? Defining bullying: a new look at an old concept,

⁷ Rigby, K. (1996). Bullying in schools: And what to do about it. Melbourne: Acer.

⁸ An Overview of Bullying, Safe Communities ~ Safe Schools Fact sheet, www.colorado.edu/cspv, 2001

σχολείου είναι δυνατόν να επηρεάσει το συνολικό κοινωνικό περιβάλλον αυτού και να δημιουργήσει ένα αίσθημα φόβου μεταξύ των μαθητών επηρεάζοντας αρνητικά όχι μόνο τις σχολικές τους επιδόσεις, αλλά και οδηγώντας και σε άλλες αντικοινωνικές συμπεριφορές⁹.

Παραμένοντας στο χώρο του σχολείου, είναι σημαντικό να διασαφηνιστούν οι συμπεριφορές που αναπτύσσονται μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών και χαρακτηρίζονται από χρήση βίας, είτε από τους πρώτους είτε από τους δεύτερους. Ορισμένες νεότερες προσεγγίσεις του φαινομένου, διευρύνοντας τη μελέτη των μορφών και των συμπεριφορών που εντάσσονται στα πλαίσια του σχολικού εκφοβισμού, εξετάζουν και τις περιπτώσεις όπου το θύμα τέτοιων συμπεριφορών είναι ο εκπαιδευτικός, αλλά και τις περιπτώσεις όπου μαθητές εκφοβίζονται από εκπαιδευτικούς¹⁰. Αν και οι περιπτώσεις αυτές εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παραμένοντας στους κλασικούς ορισμούς του bullying, θα πρέπει να μελετήσουμε τα περιστατικά αυτά υπό το πρίσμα των σχέσεων εξουσίας μεταξύ δράστη και θύματος, δεδομένου ότι η ανισοροπία δύναμης και εξουσίας μεταξύ τους αποτελεί βασικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως bullying. Η σχέση εκπαιδευτικού - μαθητή βασίζεται εκ φύσεως σε μία άνιση σχέση δύναμης μεταξύ τους, όπου ο εκπαιδευτικός τόσο λόγω ηλικίας, όσο και θέσης, βρίσκεται σε θέση εξουσίας σε σχέση με το μαθητή. Υπό το πρίσμα αυτό, ακυρώνεται, βάσει ορισμού, η πιθανότητα ένας εκπαιδευτικός να καταστεί θύμα bullying. Φυσικά, το γεγονός αυτό δεν ακυρώνει την πιθανότητα ένας εκπαιδευτικός να θυματοποιηθεί από μαθητή, όμως οι περιπτώσεις αυτές εντάσσονται σε ειδικότερες μορφές ανάπτυξης βίαιης ή παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους του ανηλίκου (δράση συμμοριών ανηλίκων στο σχολικό χώρο, παραβατική δράση ανηλίκου κτλ). Ταυτόχρονα, η εμφάνιση βίαιων συμπεριφορών εκ μέρους ενός εκπαιδευτικού, εντάσσονται στις ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές από το νόμο και αποτελούν στην πραγματικότητα

⁹ Nels Ericson, Addressing the Problem of Juvenile Bullying, Dep't of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention Fact Sheet 27 (June, 2001)

¹⁰ Alan McEvoy (2005), Theachers Who Bully students: Patterns and policy implications, Alan McEvoy copyright
Les Parsons, Bullied Teacher, Bullied Student: How to Recognize the Bullying Culture in Your School and What to Do About It, Pembroke Publishers, 2005

ποινικό ή διοικητικό αδίκημα και θα πρέπει να αντιμετωπίζονται περισσότερο υπό το πλαίσιο αυτό και όχι του σχολικού εκφοβισμού.

Το bullying περιλαμβάνει πράξεις παρενόχλησης ή/ και εκφοβισμού και αφορά σε συγκεκριμένα είδη επιθέσεων, που χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της σκοπιμότητας, περιλαμβάνει σωματικές, λεκτικές ή ψυχολογικές απειλές και έχει ως σκοπό να βλάψει ή να διαταράξει. Ο εκφοβισμός μπορεί να θεωρηθεί ως κοινωνικό φαινόμενο που περιλαμβάνει μία άνιση σχέση εξουσίας, είτε πραγματική είτε υποτιθέμενη, μεταξύ του δράστη ή των δραστήων και του θύματος και συχνά συνδέεται με την ιεραρχία μίας ομάδας και τις συμπεριφορές που αναπτύσσονται σε αυτή.¹¹

Αρχικά ο όρος bullying χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει επιθετικές συμπεριφορές μεταξύ μαθητών και συνδέθηκε τόσο με την σχολική επιθετικότητα, όσο και με τις έννοιες της σχολικής βίας και της παραβατικότητας στο χώρο του σχολείου¹². Αν και στην πραγματικότητα οι έννοιες αυτές συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται, εντούτοις, είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί ότι δεν ταυτίζονται και ότι η χρήση τους ως ταυτόσημες, πέρα από γενικευτικές και στερεότυπες προσεγγίσεις, είναι δυνατόν να αποβεί επιβλαβής για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Το πρόβλημα της μετάφρασης της λέξης bullying και bully οδήγησε συχνά στη χρήση του όρου ως ταυτόσημου με τις παραπάνω έννοιες, προσδίδοντάς του ,όμως, με τον τρόπο αυτό, χαρακτηριστικά που **δεν** αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Η σχολική βία διακρίνεται στον εκφοβισμό, στο bullying, και στη βία. Ο εκφοβισμός, στη χώρα μας τουλάχιστον, είναι συνυφασμένος με την

¹¹ Nansel TR, Overpeck MD, Pilla R, Ruan WJ, Simons-Morton B, Scheidt PC. Bullying behaviors among US youth – prevalence and association with psychosocial adjustment. JAMA 2001; 285:2094-2100 και Pearce, J. Practical approaches to reduce the impact of bullying. Arch Dis Child 1998;79:528-531(Dec).

¹² Αρτινοπούλου, Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Αθήνα, 2001 εκδόσεις Μεταίχμιο

κοροϊδία, το πείραγμα και τον αστεϊσμό. Το πότε κάποιο από τα στοιχεία αυτά σχετίζεται με τη βία εξαρτάται από την υποκειμενική αξιολόγηση του θύματος¹³.

Ο εκφοβισμός μεταξύ των μαθητών αποτελεί πρόβλημα το οποίο εμφανίζεται στο σχολικό χώρο από τις αρχές της θεσμοθετημένης εκπαίδευσης και παραμένει ελάχιστα κατανοητό, αλλά και δύσκολο να οριστεί. Η διαφορά μεταξύ των σχετικών συμπεριφορών προηγούμενων δεκαετιών με αυτές του σήμερα έγκειται τόσο στη σοβαρότητα και στην ένταση των επιθέσεων, όσο και στις συνέπειες αυτών, οι οποίες σε κάποιες περιπτώσεις φτάνουν μέχρι και στο θάνατο. Τα παιδιά και οι νέοι που συμμετέχουν στις πράξεις αυτές, είτε ως θύματα είτε ως δράστες, αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στο χώρο του σχολείου και είναι πιθανόν να αναπτύξουν σωρεία ψυχολογικών και ψυχοσωματικών προβλημάτων. Ο εκφοβισμός μπορεί να έχει δια βίου συνέπειες για τα θύματα, αλλά και για τα παιδιά που συμμετέχουν σε αυτόν ως θεατές¹⁴. Τόσο στο πεδίο της ανάπτυξης των σχετικών θεωριών, αλλά και στο πεδίο της χάραξης στρατηγικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στους θεατές των περιστατικών εκφοβισμού. Μεταξύ αυτών που εμπλέκονται στις συμπεριφορές εκφοβισμού σημαντικό πρόσωπο, εκτός από το δράστη και το θύμα, είναι και εκείνο του αμέτοχου παρατηρητή, του προσώπου, δηλαδή, που επιτρέπει να εκτυλίσσονται τέτοια περιστατικά από αδιαφορία ή από φόβο για ανάλογη θυματοποίησή του¹⁵.

¹³ Κατερίνα Σώκου, Η προαγωγή της Ψυχικής και κοινωνικής υγείας ως πολιτικής πρόληψης της βίας στο σχολείο, περιοδικό Αφιερώματα, Κλιμακα ΜΚΟ

¹⁴ BULLYING REPORT: HOW ARE WASHINGTON STATE SCHOOLS DOING?

By Lauren Hafner, researcher for The Washington State PTA and The Safe Schools Coalition, 2003

¹⁵ John J. Kerbs, Jennifer M. Jolley, "The Joy of Violence: What about Violence is Fun in Middle-School?", American Journal of [2]

.Criminal Justice 32 (2007) 12

1.2 Ορισμός Εργασίας

Για την κατάρτιση ενός ορισμού εργασίας, στα πλαίσια της παρούσας έρευνας και βασιζόμενοι στα στοιχεία που ενυπάρχουν στους περισσότερους ορισμούς, το bullying θα θεωρηθεί ως μία επιθετική συμπεριφορά μεταξύ παιδιών ή νέων, η οποία λαμβάνει χώρα τόσο εντός του σχολικού περιβάλλοντος, όσο και έξω στην κοινότητα ή σε οποιοδήποτε άλλο χώρο δραστηριοποιούνται οι νέοι και

(α) έχει σκοπό να προκαλέσει δυσφορία ή βλάβη στο θύμα,

(β) περιλαμβάνει ανισορροπία δύναμης ή εξουσίας μεταξύ του θύτη και του θύματος και

(γ) εμφανίζεται κατ'επανάληψη στην πάροδο του χρόνου¹⁶

Το φαινόμενο του bullying μπορεί να περιλαμβάνει:

- Άσκηση φυσικής βίας, χτυπήματα, τσιμπήματα, δαγκωνιές, σπρωξίματα
- Εσκεμμένο ή συχνό αποκλεισμό μαθητών από κοινωνικές δραστηριότητες, κοινωνική απομόνωση ή αποκλεισμό
- Σεξουαλική παρενόχληση
- Χρησιμοποίηση υβριστικών ή περιπαικτικών εκφράσεων, πειράγματα, παρατσούκλια, κοροϊδία
- Απειλές και εκβιασμό
- Υβριστικές ή περιπαικτικές εκφράσεις για τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την ταυτότητα αναπηρίας, τη σεξουαλική ταυτότητα του θύματος
- Κλοπές ή και ζημιές στα προσωπικά αντικείμενα του θύματος
- Επιδιωκόμενη απομάκρυνση των φίλων
- Διάδοση κακοήθων και ψευδών φημών
- Ηλεκτρονικό bullying (cyber bullying)

¹⁶ Olweus, D. (1993a). *Bullying at school: What we know and what we can do*. New York: Blackwell.

Limber, S. P. (2002). *Addressing youth bullying behaviors*. Published in the Proceedings of the Educational Forum on Adolescent Health on Youth Bullying. Chicago: American Medical Association.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001)

1.2.1 Διαχωρισμός πειράγματος και bullying

Ο Olweus τονίζει τη διαφορά του bullying με το «πείραγμα» στα πλαίσια του παιχνιδιού. Το «πείραγμα» αυτό συνήθως συμβαίνει μεταξύ φίλων και δεν περιλαμβάνει την πρόκληση σωματικού πόνου των άλλων. Αντίθετα, το bullying εμπλέκει άτομα που δεν έχουν φιλικές σχέσεις. Η χαρακτηριστική ανισορροπία δύναμης που διατυπώνει ο Olweus στον ορισμό του μπορεί να αναφέρεται στα ατομικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά του δράστη και του θύματος. Το «πείραγμα» μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε εκφοβισμό, αν συμβαίνει για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, και το σημαντικότερο, όταν το παιδί αισθανθεί ότι οι πράξεις των άλλων δεν διέπονται από αστείο και δεν γίνονται μέσα στα όρια του παιχνιδιού¹⁷.

Cyber bullying

Το cyberbullying περιγράφεται ως "η επαναλαμβανόμενη και εκ προθέσεως βλάβη που προκαλείται διαμέσου της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών, κινητών τηλεφώνων και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών". Το cyberbullying λαμβάνει χώρα στο διαδίκτυο και εμφανίζεται συχνότερα σε ιστοχώρους όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός εφήβων¹⁸.

¹⁷ Olweus, D. (2007). The Olweus bullying questionnaire. Center City, MN: Hazelden.

¹⁸ Sameer Hinduja, Justin W. Patchin, Cyberbullying Identification, Prevention, and Response, cyberbullying Research Center

1.2.2 Μορφές με τις οποίες εμφανίζεται το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

Ο διαχωρισμός των μορφών bullying προκαλεί, πολλές φορές, διάσταση απόψεων μεταξύ ερευνητών, λόγω του πολυδιάστατου χαρακτήρα του φαινομένου αλλά και του χαρακτήρα των συμπεριφορών που μπορεί να περιλαμβάνει.

Οι μορφές που λαμβάνει μπορεί να είναι είτε άμεσες, δηλαδή συμπεριφορές που περιλαμβάνουν διαπροσωπική επαφή θύματος και δράστη, είτε έμμεσες, χωρίς δηλαδή, την προσωπική αντιπαράθεση θύματος και δράστη, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις διάδοσης φημών ή τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων (cyber bullying) (Craig, Pepler & Blais, 2007) ¹⁹

Ο Rigby (2008) διαχωρίζοντας τις άμεσες και τις έμμεσες μορφές bullying διαμόρφωσε των παρακάτω πίνακα²⁰:

	Άμεσες	Έμμεσες
Λεκτικές	Προσβλητικά λόγια, παρατσούκλια, εξευτελισμός, σκληρά πειράγματα ή χλευασμός	Παρακίνηση τρίτου προσώπου για να προσβάλει ή να εκμεταλλευτεί κάποιον. Διάδοση κακοήθων φημών. Ανώνυμα τηλεφωνήματα. Προσβλητικά κείμενα, μηνύματα ή επιστολές.
Σωματικές	Επιθέσεις, κλοτσιές φτύσιμο, ρίψη αντικειμένων, χρήση όπλου	Εσκεμμένος ή άδικος αποκλεισμός. Αρπαγή και κρύψιμο προσωπικών αντικειμένων .
Μέσω χειρονομιών	Απειλητικές κινήσεις, επίμονο κοίταγμα	Επανειλημμένη αποστροφή του προσώπου ή του βλέμματος ώστε να

¹⁹ Craig, W., Pepler, D. & Blais, J., (2007). Responding to Bullying: What Works?. School Psychology International, 28, 465 – 477

²⁰ Rigby, K., (2008). Children and Bullying. How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School. USA: Blackwell Publishing

φανερωθεί ότι κάποιος
είναι ανεπιθύμητος.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι μορφές που μπορεί να λάβει διαμορφώνονται κυρίως από τα μέσα και τις μεθόδους που ο δράστης θα επιλέξει για να βλάψει το θύμα του²¹.

α. Σωματικός εκφοβισμός

Ο θύτης μεταχειρίζεται φυσική βία, όπως χτυπήματα, σπρωξιές, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων του θύματος.

β. Λεκτικός εκφοβισμός

Περιλαμβάνει την επανειλημμένη χρήση λέξεων ικανών να ντροπιάσουν ή να πληγώσουν το θύμα. Τέτοιες λέξεις μπορεί να είναι προσβλητικά λόγια, παρατσούκλια, αισχρά και ταπεινωτικά σχόλια, σχόλια ρατσιστικά, ομοφοβικά, ρατσιστικά, σεξιστικά.

γ. Κοινωνικός ή έμμεσος εκφοβισμός

Στις περιπτώσεις αυτές, ο δράστης ή οι δράστες απομονώνουν κοινωνικά το θύμα και το αποκλείουν από το σύνολο των μαθητών ή της ομάδας των ομοτίμων και από τις δραστηριότητες της ομάδας²². Ο κοινωνικός εκφοβισμός μπορεί να περιλαμβάνει συμπεριφορές που συνδέονται με την αδιαφορία προς το θύμα, τη συμπεριφορά προς αυτό ως ανεπιθύμητο πρόσωπο (το αγνοούν, δεν του απευθύνουν το λόγο, του αναθέτουν δυσάρεστα ή ταπεινωτικά καθήκοντα και ρόλους). Ο κοινωνικός εκφοβισμός στοχεύει, κυρίως, στις διαπροσωπικές σχέσεις του θύματος και περιλαμβάνει ύπουλα κυρίως μέσα, όπως η διάδοση κακοήθων φημών, κουτσομπολιού, δημοσιοποίηση ντροπιαστικών (πολλές φορές ψευδών) στοιχείων για τη ζωή και την προσωπικότητα του θύματος.

δ. Ο εκβιασμός

²¹ Boulton, Καρέλλου, Λανίτη, Μανούσου & Λεμονή, 2001. Espelage & Swearer, 2003. Κωνσταντίνου & Ψάλτη, 2007. Olweus Bullying Prevention Program, 2007α. Sharp & Smith, 1994. Suckling & Temple, 2001

²² Lee, C., (2006). Preventing Bullying in Schools. A Guide for Teachers and Other Professionals. London: Paul Chapman Publishing

Αυτή η μορφή εκφοβισμού περιλαμβάνει συμπεριφορές που συνδέονται με απειλές και εκβιασμούς που εξαναγκάζουν τα θύματα να ικανοποιήσουν επιθυμίες ή απαιτήσεις του δράστη ή των δραστών.

ε. Ο οπτικός εκφοβισμός (visual bullying)

Αυτό το είδος εκφοβισμού περιλαμβάνει συμπεριφορές που συνδέονται με την κυκλοφορία μεταξύ των μαθητών σημειωμάτων με κακόηθες ή ταπεινωτικό περιεχόμενο για το θύμα, ανάρτηση τέτοιων μηνυμάτων σε χώρους του σχολείου, ορατούς προς το σύνολο των μαθητών (τοίχος, πόρτας, πίνακας) ή ακόμα και πάνω στο θύμα (σημειώματα στην πλάτη, στο θρανίο, στην τσάντα του θύματος κτλ.)

στ. Ηλεκτρονικός εκφοβισμός.

Ο εκφοβισμός αυτός περιλαμβάνει τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων, όπως κινητά τηλέφωνα, internet, e-mails κτλ., για την ανάρτηση και διακίνηση προσβλητικών για το θύμα κειμένων, φωτογραφιών ή βίντεο.

η. Σεξουαλικός εκφοβισμός.

Σε αυτό το είδος εκφοβισμού περιλαμβάνονται χειρονομίες, αγγίγματα, "αστεία" και σχόλια προς το θύμα, σκίτσα ή φωτογραφίες σεξουαλικού περιεχομένου, με στόχο τη δημιουργία αισθημάτων αμηχανίας, ντροπής και εξευτελισμού του θύματος.

θ. Ρατσιστικός εκφοβισμός

Το είδος αυτό αποτελεί ειδική περίπτωση εκφοβισμού, που εκφράζεται σωματικά, κοινωνικά και ψυχολογικά και στοχεύει στο στιγματισμό του θύματος, λόγω εθνικότητας, κοινωνικής προέλευσης ή οικονομικής κατάστασης, κάποιας ιδιαίτερης προφοράς που προδίδει την οικογενειακή ή τοπική προέλευση του θύματος κτλ. Ο ρατσιστικός εκφοβισμός μεγιστοποιεί και ενισχύει τις προϋπάρχουσες εμπειρίες του θύματος, που συνδέονται με αισθήματα ματαίωσης και αποστέρησης. (Smith, 2003).

ι. Ψυχολογικός εκφοβισμός

Το είδος αυτό του εκφοβισμού μπορεί να περιλαμβάνει ένα συνδυασμό πολλών άλλων μορφών εκφοβισμού, όπως απειλές, μηνύματα και e-mails, προσβλητικές αναρτήσεις, εκμετάλλευση, συναισθηματικό εκβιασμό, απειλές για την ασφάλεια κάποιου και έχει ως στόχο την πρόκληση ψυχολογικής βλάβης στο θύμα.

1.3 Χαρακτηριστικά Δράστη – Θύματος – Θεατών

Ένα κοινό χαρακτηριστικό, το οποίο έχουν αναφέρει μελετητές του φαινομένου τόσο για τα θύματα σχολικού εκφοβισμού, όσο και για τους δράστες, είναι τα προβλήματα ψυχοκοινωνικής υγείας τα οποία εμφανίζουν σε υψηλότερο ποσοστό από ότι οι συνομήλικοί τους²³. Αξιοσημείωτο είναι, ότι τόσο οι δράστες, όσο και τα θύματα παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία ,όμως, τους οδηγούν σε τελείως διαφορετικές αντιδράσεις. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η χαμηλή αυτοεκτίμηση²⁴, καθώς και η διαβίωση σε οικογένειες με δυσλειτουργικούς μηχανισμούς στο εσωτερικό τους (με διαφορετικά όμως είδη δυσλειτουργιών.)

1.3.1 Τα χαρακτηριστικά του δράστη σχολικού εκφοβισμού

Στις περισσότερες μελέτες, οι δράστες σχολικού εκφοβισμού αναφέρονται ως επιθετικοί, σκληροί, με υψηλή αυτοπεποίθηση, παρορμητικοί, χωρίς αισθήματα συμπόνιας και ενσυναίσθησης προς τα θύματά τους, ενώ οι σχολικές τους επιδόσεις παρουσιάζονται συνήθως χαμηλές, κάτω του μέσου όρου (Olweus, 1994). Συχνά, δίνεται έμφαση στη μυϊκή δύναμη που διαθέτουν, η οποία και τους επιτρέπει να υπερτερούν σε επίπεδο φυσικής δύναμης έναντι των θυμάτων τους, καθώς και στην αποδοχή τους ως ιδιαίτερα δημοφιλή άτομα μεταξύ των συμμαθητών τους²⁵. Ταυτόχρονα, παρουσιάζουν έντονα προβλήματα συμπεριφοράς και σε άλλα επίπεδα, πέραν της επιθετικότητας, που σχετίζονται με αδυναμία ομαλής

²³ Fulya CENKSEVEN ÖNDER, Filiz YURTAL, An Investigation of the Family Characteristics of Bullies, Victims, and Positively Behaving Adolescents, Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2008

Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24, 123-130.

Smith, P. K. (1991). The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer groups. *The Psychologist*, 4, 243-248.

²⁴ Τσιαντης

²⁵ Τσιαντης και άλλοι

δραστηριοποίησης και συνεργασίας στην ομάδα των συνομηλίκων, καθώς και υπερδραστηριότητα και νευρικότητα στις σχέσεις τους με τους άλλους²⁶.

Αν και έχουν διατυπωθεί απόψεις σχετικά με την ελλειμματική επάρκεια κοινωνικών δεξιοτήτων των δραστών και την προβληματική επεξεργασία κοινωνικών μηνυμάτων²⁷ (Crick and Dodge 1994), πολλοί δράστες μπορούν να χαρακτηριστούν όχι μόνο κοινωνικά επαρκείς, αλλά και ιδιαίτερα έξυπνοι κοινωνικά, σύμφωνα με τους ερευνητές Sutton et al (1999), διαθέτοντας ικανότητες χειρισμού των άλλων. Δεν είναι επομένως ξεκάθαρο, αν οι δράστες στερούνται ευαισθησίας και επαρκούς κοινωνικής αντίληψης ή είναι άτομα με ανεπτυγμένη κοινωνική αντίληψη που συμπεριφέρονται εκφοβιστικά, έχοντας πλήρη συνείδηση τόσο των δυνατοτήτων τους, όσο και της βλάβης που προξενούν στο θύμα (Rigby 2008)²⁸.

Εκείνο που φαίνεται ξεκάθαρα από τις περισσότερες μελέτες είναι, ότι ανεξαρτήτως του βαθμού κοινωνικών ικανοτήτων που διαθέτουν στερούνται ή έχουν αναπτύξει σε πολύ χαμηλό επίπεδο την ικανότητα ενσυναίσθησης τόσο σε γνωστικό, όσο και σε συναισθηματικό πεδίο, δεν είναι σε θέση, δηλαδή, να αντιληφθούν τις σκέψεις και τα συναισθήματα των θυμάτων, ούτε και να συμμετέχουν στη συναισθηματική τους κατάσταση²⁹ ή, όπως χαρακτηριστικά έχει αναφερθεί, "δεν έχουν κανένα συναισθηματικό ενδιαφέρον για τους άλλους" Rigby (2008). Παραμένοντας στα στοιχεία της προσωπικότητας του δράστη, οι Menesini et al (2003) προσθέτουν ότι τα άτομα που ασκούν εκφοβιστική συμπεριφορά παρουσιάζουν στοιχεία ανεπάρκειας στην ηθική τους ανάπτυξη, στον τρόπο, δηλαδή, που αντιλαμβάνονται τις έννοιες του δικαίου και των συμπεριφορών που το συνοδεύουν, ενώ παράλληλα

²⁶ Wolke D., Woods S., Bloomfield L. and Karstadt L., 2000, «The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children», *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), Ό. 989-1002.

²⁷ Crick and Dodge 1994 A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin* 115, 1, January, 74-101

²⁸ Rigby K. 2008b *Children and bullying*. Victoria: Blackwell Publishing

²⁹ Hoffman M. L. 1984 Interaction of affects and cognition in empathy. In C. E. Izard, J Kagan and J. Strayer (Eds) *Emotions, Cognitions and Behaviors*. Cambridge: Cambridge University Press
Crick N R and Dodge K. A. 1996 Social information - processing mechanisms on reactive and proactive aggression. *Child Development* 67 993-1002

χαρακτηρίζονται από απουσία του αισθήματος ντροπής και της αίσθησης προσωπικής ευθύνης³⁰.

Οι περισσότεροι μελετητές αναφέρουν την επιθετικότητα ως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του δράστη σχολικού εκφοβισμού. Θα πρέπει να διευκρινιστεί, όμως, ότι η επιθετικότητα ενός δράστη σχολικού εκφοβισμού διαφοροποιείται ποιοτικά από την συμπεριφορά ενός απλώς επιθετικού συνομηλίκου του. Ένα απλώς επιθετικό παιδί δεν κατευθύνει τη δράση του απαραίτητα σε συγκεκριμένα άτομα, αντίθετα, ο δράστης σχολικού εκφοβισμού νιώθει την ανάγκη να "δημιουργήσει" συγκεκριμένα θύματα, κατευθύνει, δηλαδή, την επιθετικότητά του προς συγκεκριμένα άτομα που διαθέτουν τέτοια χαρακτηριστικά, ώστε να διευκολύνει τη θυματοποίησή τους, η οποία και προσφέρει στο δράστη την ικανοποίηση που επιζητεί.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε και να εστιάσουμε στους λόγους για τους οποίους ένα παιδί οδηγείται στην υιοθέτηση μίας εκφοβιστικής συμπεριφοράς ενάντια σε τρίτους, όχι μόνο γιατί τα στοιχεία αυτά είναι ιδιαίτερα χρήσιμα στη χάραξη πολιτικών και στρατηγικών αντιμετώπισης και πρόληψης του φαινομένου, αλλά και γιατί ο δράστης είναι και ο ίδιος άτομο που χρήζει προστασίας και φροντίδας. Πολύ συχνά, είναι και θύμα βίαιων συμπεριφορών ή παραμέλησης, κυρίως από το οικογενειακό περιβάλλον³¹.

Συχνά οι bullies προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από δυσλειτουργικούς μηχανισμούς, με έντονη την παρουσία βίας είτε ως μέσο επιβολής και διαπαιδαγώγησης εκ μέρους των γονέων (σωματική τιμωρία) είτε ως τρόπο επίλυσης διαφορών μεταξύ των μελών του, πολύ συχνά, δε, είναι μάρτυρες ή θεατές περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας³². Αναφορικά με τα γονικά

³⁰ Menesini E, Sanchez, V, Fronzi A, Ortega R, costabile A, and Logeudo G (2003) Moral emotions and bullying: A cross national comparison of differences between bullies, victims and outsiders, *Aggressive Behavior* 29 515-530

³¹ Σταύρος Π. Κυριακίδης 2007

³² Αικ. Νεστορίδου, Α. Καρακάση, Θ. Ζαγκάλης, Α. Δασκαλάκη, "το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού," *τεχνολογικά χρονικά*, τεύχος 22, σελ 22 - 24, 2010

Σταύρος Π. Κυριακίδης, "θύτες και θύματα: ερευνητικά δεδομένα και τρόποι αντιμετώπισης της θυματοποίησης στο σχολείο" *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 122 Α. 2007, 91-106

Κοκκέβη Α., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. "Εφηβοί και βία. Πανελλήνια έρευνα στους μαθητές 2010, ΕΠ

χαρακτηριστικά των δραστών, έχει αναφερθεί ότι οι πατέρες αυτών υπήρξαν συχνά θύτες και οι ίδιοι στο σχολείο³³, ενώ παραμένουν αυταρχικοί στην άσκηση των γονικών τους καθηκόντων³⁴.

1.3.2 Χαρακτηριστικά των Θυμάτων Σχολικού εκφοβισμού

Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό που εξ ορισμού να μπορεί να θεωρηθεί ως υπεύθυνο για τη θυματοποίηση ορισμένων μαθητών, παρόλα αυτά έχει παρατηρηθεί ότι ορισμένα γνωρίσματα στην προσωπικότητα και στην συμπεριφορά κάποιων μαθητών φαίνεται να ευνοούν τη θυματοποίησή τους, προκαλώντας την προσοχή των δραστών.

Τέτοια χαρακτηριστικά μπορούν να είναι :

οι μαθησιακές δυσκολίες, οι ιδιαίτερα υψηλές σχολικές επιδόσεις, η έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων, προβλήματα συμπεριφοράς ή ένας συνδυασμός όλων ή κάποιων από τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με έρευνα των Cullingford και Brown (1995), ένα μεγάλο μέρος των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού εμφάνιζε κάποιο χαρακτηριστικό, το οποίο δεν ήταν απαραίτητα έντονο, αλλά ικανό, ώστε να τους διαφοροποιεί από το σύνολο των μαθητών και να τους απομακρύνει από τα αποδεκτά κοινωνικά πρότυπα της ομάδας των ομοτίμων³⁵. Η απόκλιση αυτή, μεγαλύτερη ή μικρότερη, από το μέσο αποδεκτό όρο, αποτελεί και τη βασική αιτία για την οποία κάποιοι μαθητές με ανεπτυγμένη μαθητική κουλτούρα (υψηλή συνέπεια στις υποχρεώσεις του ρόλου

³³ Farrington D. P., 1995, «The Twelfth Jack Tizard Memorial Lecture. The development of offending and antisocial behaviour from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development», *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 929-964.

³⁴ Baldry A., Farrington D., 2000, «Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles», *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10, 17-31.

³⁵ Cullingford, C. & Brown, G. (1995) Children's perceptions of victims and bullies. *Education 3-13*, 23 (2), 11-17.

τους ως μαθητές), παιδιά με διαφορετική εθνικότητα, πολιτισμικά χαρακτηριστικά ή παιδιά με κάποια μορφή αναπηρίας γίνονται θύματα τέτοιων συμπεριφορών³⁶.

Όπως και στους δράστες σχολικού εκφοβισμού, έτσι και στα θύματα, το οικογενειακό περιβάλλον και οι σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών εμφανίζονται να συνδέονται σε σημαντικό βαθμό με την πιθανότητα θυματοποίησης του παιδιού στο σχολικό περιβάλλον. Σχετική έρευνα των Cowie, Boulton και Smith (1992) συσχετίζει το βαθμό εξάρτησης ενός παιδιού από τους γονείς με τις πιθανότητες για θυματοποίησή του, κυρίως κατά τα πρώτα χρόνια της σχολικής ζωής³⁷.

Οι Kumpulainen et al. (1998) έχουν υποστηρίξει ότι τα θύματα σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζουν προβλήματα τόσο εξωτερικευμένα, όσο και εσωτερικευμένα³⁸. Πρόκειται, τις περισσότερες φορές, για παιδιά εσωστρεφή, ήσυχα και ευαίσθητα, που δεν εμφανίζουν προκλητική ή επιθετική συμπεριφορά που να δικαιολογεί τις επιθέσεις που δέχονται, καθώς και τη θυματοποίησή τους. Χαρακτηρίζονται, επίσης, ως μοναχικά άτομα, ανώριμα κάποιες φορές και με ελλειπείς δεξιότητες επικοινωνίας και δυνατότητας επίλυσης προβλημάτων (O'Leary, 1999).

Οι Schwartz, Dodge και Coie (1993) αναφέρουν ότι ορισμένες από τις συμπεριφορές που ευνοούν τη θυματοποίηση συνδέονται με την έλλειψη ή την αδυναμία άσκησης διεκδικητικού τύπου συμπεριφοράς των θυμάτων και την τάση τους να ακολουθούν τους όρους ή τις οδηγίες τρίτων τόσο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του παιχνιδιού, όσο και για κάθε άλλη κοινωνική τους δραστηριότητα³⁹.

Τα θύματα εκφοβισμού σπάνια υπερασπίζονται τον εαυτό τους ή αντεπιτίθενται στους δράστες. Τις περισσότερες φορές, αντιδρούν στη θυματοποίησή τους με

³⁶ Αικ. Νεστορίδου, Α. Καρακάση, Θ. Ζαγκάλης, Α. Δασκαλάκη, 2010, "το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού", τεχνολογικά χρονικά, τεύχος 22, σελ 22 - 24,

³⁷ Cowie, H., Boulton, M. J., & Smith, P. K. (1992). *Bullying: Pupil relationships*. London: Kogan Page.

³⁸

Kumpulainen, K., Räsänen, E., Henttonen, I., Almqvist, F., Kresanov, K., Linna, S., Moilanen, I., Piha, J., Puura, K., & Tamminen, T. (1998). Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children. *Child Abuse & Neglect*, 22, 705-717.

³⁹ Schwartz, D., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64, 1755-1772.

απόσυρση, κλάμα ή θυμό⁴⁰. Οι μαθητές αυτοί διακατέχονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους συμμαθητές τους με άγχος και ανασφάλεια και αναπτύσσουν εσωστρεφή προσωπικότητα, ενώ έχουν ελάχιστους ή και καθόλου φίλους⁴¹.

Τα θύματα σχολικού εκφοβισμού, ακόμα και αν στη μετέπειτα σχολική ζωή τους ή μετά το πέρας αυτής καταφέρουν να ξεπεράσουν και να αντιμετωπίσουν τη θυματοποίησή τους, συνοδεύονται από αρνητικά συναισθήματα και εμπειρίες, που ενδέχεται να διαρκέσουν για ένα μεγάλο μέρος ή και για όλη της ενήλικη ζωή τους.

Τα θύματα σχολικού εκφοβισμού μπορούν να ενταχθούν σε δύο κατηγορίες:

Τα ενδοτικά ή υπάκουα θύματα και τα προκλητικά.

Πιο συγκεκριμένα:

Τα ενδοτικά θύματα είναι ο τύπος θυμάτων που συναντάμε περισσότερο. Πρόκειται για αγχώδη και ανασφαλή άτομα, που τείνουν να απομονώνονται, να ξεσπούν συναισθηματικά με κλάμα στη θυματοποίηση τους, που δεν αποδέχονται τη χρήση βίας και δεν αντιδρούν, όταν δέχονται κάποια επίθεση, λόγω ανασφάλειας και έλλειψης αυτοπεποίθησης.

Τα προκλητικά θύματα, αν και είναι τύπος θυμάτων που δεν παρατηρείται συχνά, προκαλούν την προσοχή ή το ενδιαφέρον των δραστών δια μέσου της ενοχλητικής ή προκλητικής συμπεριφοράς τους και αντιμετωπίζονται αρνητικά από το σύνολο της τάξης. Η συμπεριφορά των μαθητών αυτών χαρακτηρίζεται από ένα συνδυασμό άγχους και επιθετικότητας, ενώ δεν είναι δημοφιλή μεταξύ της ομάδας των συνομηλίκων τους. Οι Schwartz, Dodge, Pettit Και Bates (1997) αναφέρουν ότι τα

⁴⁰ OLWEUS D. (1996). Bully/victim problems in school. Prospects, 26 (2), 331-359.

⁴¹ Γιάννης Τσιαντής και άλλοι, "Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις μαθητών, απόψεις εκπαιδευτικών", Παιδί και έφηβος – Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία, 10(1): 97-100

TRINDER M. (2000). Bullying: A Challenge fro Our Society. Victorian Parenting Centre News, 3, 3-6.

LOWENSTEIN L.F. (1994). The intensive treatment of bullies and victims of bullying in a therapeutic community and school. Education Today, 44 (4), 62-68.

προκλητικά/επιθετικά θύματα έχουν βιώσει στην οικογένεια τους τιμωρητική, εχθρική και σκληρή μεταχείριση⁴².

Τόσο τα ενδοτικά, όσο και τα προκλητικά θύματα εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από μειωμένη αυτοπεποίθηση και έχουν χαμηλή αυτοεικόνα, ενώ πολύ συχνά αναπτύσσουν αισθήματα ενοχής αναφορικά με τη θυματοποίησή τους. Στην πλειονότητα τους δεν έχουν φίλους οι οποίοι να μπορούν να τους στηρίζουν συναισθηματικά και να λειτουργούν υποστηρικτικά ή, ακόμα και αν διαθέτουν κάποιους ελάχιστους φίλους, αυτοί δεν φαίνεται να μπορούν να λειτουργήσουν κατά αυτόν τον τρόπο.

Σε διαχρονική έρευνα του Olweus (1997) αναφέρεται ότι ένας σημαντικός αριθμός μαθητών που θυματοποιήθηκε διατήρησε το ρόλο αυτό αρκετό χρονικό διάστημα μετά το τέλος της θυματοποίησής του.

Σύμφωνα με αρκετές μελέτες, τα θύματα σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζουν τόσο ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως πονοκεφάλους, κοιλιακά άλγη, διαταραχές ύπνου κ.α., όσο και ψυχολογικά, όπως συμπτώματα κατάθλιψης, αυτοκτονικού ιδεασμού, συμπτώματα άγχους, συναισθηματικής ανασφάλειας, συμπτώματα σχολικής φοβίας, δυσκολίες προσαρμογής, αλλά και ακόμα πιο μειωμένη αυτοπεποίθηση και χαμηλή εικόνα του εαυτού τους, συναισθηματικές δυσκολίες, αίσθημα μοναξιάς⁴³. Τέλος, τα θύματα σχολικού εκφοβισμού ενδέχεται κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους να παρουσιάσουν σημαντικές ελλείψεις στην ικανοποιητική άσκηση των κοινωνικών ρόλων που τους ανατίθενται, στην

⁴² Carney, A. and Merrell, K. (2001). Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem. *School Psychology International*, 21: 364–382.

Schwartz D, Dodge KA, Pettit GS, and Bates JE. (1997). The early socialization of aggressive victims of bullying. *Child Development* 68: 665-675.

David Schwartz, Kenneth A. Dodge, Gregory S. Pettit and John E. Bates (1997) *The Early Socialization of Aggressive Victims of Bullying* Child Development Vol. 68, No. 4 (Aug., 1997), pp. 665-675

⁴³ Hazler RJ. (1996). *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*. Washington, DC: Accelerated Development.

Fuller A. (1998). *From Surviving to Thriving: Promoting Mental Health in Young People*. Camberwell Victoria, Australian Council of Education Research Press.

Trinder M. (2000). *Bullying: A Challenge for Our Society*. Victorian Parenting Centre News, 3, 3-6.

Griffin, R. S. and Gross, A. M. (2004) *Childhood bullying: current empirical findings and future directions for research*. *Aggression and Violent Behavior*, 9:379-400.

ικανότητα ανάληψης ευθυνών, στη σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων ή στην ομαλή σεξουαλική ζωή. (Γιοβαζολιάς, 2007)⁴⁴

1.3.3 Ο ρόλος των παριστάμενων θεατών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού

Στις περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού, το σημαντικότερο ρόλο, μετά απ' αυτόν του δράστη και του θύματος, διαδραματίζουν οι θεατές και μάρτυρες των περιστατικών αυτών. Ως παριστάμενος ή μάρτυρας ενός τέτοιου περιστατικού θεωρείται εκείνος, που χωρίς να είναι θύμα ή δράστης εκφοβισμού γνωρίζει ή παρακολουθεί το περιστατικό χωρίς να συμμετέχει ενεργά σε αυτό. Αν και ο θεατής ή μάρτυρας τέτοιων περιστατικών δεν εμπλέκεται άμεσα μπορεί, ωστόσο, να επηρεαστεί και να εμπλακεί έμμεσα, κυρίως σε συναισθηματικό επίπεδο.

Σε έρευνα των Cullingford και Brown (1995), οι μισοί μαθητές που συμμετείχαν ομολόγησαν ότι έχουν υπάρξει μάρτυρες τέτοιων περιστατικών⁴⁵.

Αναφορικά με το ρόλο τους:

α Γνωρίζουν τι συμβαίνει, ποιοι εμπλέκονται ως θύματα ή δράστες αλλά δεν παρεμβαίνουν.

β Επιθυμούν να συμβάλουν στην τιμωρία των δραστών και να επιδείξουν με τον τρόπο αυτό τη δική τους δύναμη. Προκειμένου να πετύχουν το στόχο αυτό, υιοθετούν μεθόδους που επιβεβαιώνουν ότι η επιθετικότητα και η άσκηση εξουσίας αποτελούν ισχυρό όπλο.

γ. Αποδυναμώνουν τα θύματα, λειτουργώντας ως "διασώστες", εκδηλώνοντας υπερπροστατευτική συμπεριφορά.

⁴⁴ Γιοβαζολιάς, Α., 2007, Σχολικός Εκφοβισμός – Θυματοποίηση – Bullying. Ειδικά Χαρακτηριστικά και Αντιμετώπιση.

⁴⁵ Cullingford, C. & Brown, G. (1995) Children's perceptions of victims and bullies. Education 3-13, 23 (2), 11-17.

δ. Αν και γνωρίζουν τη σημαντικότητα των συνεπειών του περιστατικού στην ψυχολογία, τα συναισθήματα και την καθημερινότητα του θύματος, αλλά και του ευρύτερου σχολικού περιβάλλοντος, παραμένουν αδρανείς (Lee, 1996).

Η δραστηριοποίηση ενός θεατή είναι δυνατόν να επηρεάσει την έκβαση του συμβάντος υπέρ ή κατά του θύματος ή του δράστη, ανάλογα με τη στάση και τη θέση που θα λάβει απέναντι στο περιστατικό.

Ο Clarkson (1996)⁴⁶ σε εκτενή έρευνα που πραγματοποίησε αναφέρει ένα σημαντικό αριθμό κατηγοριοποιήσεων και τύπων αυτοπτών μαρτύρων ανάλογων περιστατικών, οι οποίοι αφορούν στα ακόλουθα:

- «Ο Νίπτει τας χείρας του»: Δεν είναι δουλειά μου.

Τα θύματα ζητάνε βοήθεια, αλλά εκείνος δεν επιθυμεί να συμμετάσχει ή να παρέμβει. Δεν μεσολαβεί και θεωρεί ότι η ευθύνη βαρύνει τους συμμετέχοντες.

- «Ο Ουδέτερος»: Δεν θέλω να πάρω το μέρος κανενός.

Ενώ αντιλαμβάνεται το περιστατικό, καθώς και το ποιος είναι ο αδύναμος σε αυτό, δεν λαμβάνει μέρος. Τα θύματα αντιλαμβάνονται τη στάση του ως μία αρνητική εικόνα ουδετερότητας.

- «Ο Αναποφάσιτος»: Η αλήθεια είναι κάπου στη μέση.

Αποφεύγει τις κρίσεις και θεωρεί ότι όλα είναι ζήτημα αντίληψης. Πιθανόν να δυσκολεύεται στον ορισμό του περιστατικού ως εκφοβισμού ή μη, αλλά διακρίνει τα συναισθήματα του θύματος και την αδυναμία αντίδρασής του.

- «Ο Ισορροπιστής»: Δεν θέλω να ταραξω τα νερά.

Στις περιπτώσεις αυτές, εντοπίζεται ο φόβος του θεατή να αντιμετωπίσει το περιστατικό. Αν και επικρατεί μια φαινομενική ειρήνη και ηρεμία στη συμπεριφορά του, τα πραγματικά του συναισθήματα προς το θύμα παραμένουν ανείπωτα.

- «Ο Σύγχυσμένος»: Είναι πιο πολύπλοκο από όσο δείχνει.

Η σύγχυση χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για την αδράνεια του θεατή.

- Ασαφή εικόνα: Δεν έχω όλες τις πληροφορίες.

⁴⁶ Clarkson P. (1996) The bystander. London: Whurr Publishers

Ο θεατής δεν αναλαμβάνει δράση, καθώς θεωρεί ότι δεν έχει πλήρη εικόνα για το ποιος εμπλέκεται και γιατί. Είναι ξεκάθαρο για το ποιος έχει πληγωθεί από το περιστατικό και η αναμονή για επιπλέον πληροφορίες μπορεί να επιδεινώσει την κατάσταση.

- Ιστορία πόνου: Δεν θέλω να πληγωθώ ξανά.

Η αδράνεια του παριστάμενου ατόμου έγκειται σε προηγούμενη αρνητική ή τραυματική εμπειρία σε ανάλογο περιστατικό.

- Ασήμαντο πρόσωπο: Η συμβολή μου δεν θα κάνει τη διαφορά.

Ο θεατής δεν παρεμβαίνει, θεωρώντας ότι η δράση του δεν θα επηρεάσει το περιστατικό. Συχνά, στη στάση αυτή υπάρχουν ενδείξεις ενοχής ή ανικανότητας για βοήθεια.

- Κρίση: Λέω μονάχα την αλήθεια, όπως τη βλέπω.

Ο θεατής αυτός αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα του προβλήματος του εκφοβισμού. Οι παριστάμενοι εμπιστεύονται αποκλειστικά πληροφορίες που συλλέγουν από τους μη εμπλεκόμενους.

- Ο «Ευπειθής»: Απλώς ακολουθώ οδηγίες.

Υποστηρίζουν ότι εκτίθενται στη δύναμη του δράστη και αποφεύγουν δύσκολες αποφάσεις μέσω της υποταγής. Το θύμα το αγνοούν, θεωρώντας ότι οι κανόνες που ήδη υπάρχουν έχουν κρίνει και το αποτέλεσμα.

- Δεν είναι δουλειά μου: Έχω τη δική μου ερμηνεία.

Ο μάρτυρας δεν αναμειγνύεται, καθώς το περιστατικό δεν τον αγγίζει άμεσα, μέχρι ο δράστης να στρέψει την προσοχή του σε αυτόν.

- Υπαιτιότητα του θύματος: Φταίει το θύμα.

Στις περιπτώσεις αυτές το περιστατικό αντιμετωπίζεται ως δικαιολογημένο και με υπαιτιότητα του θύματος.

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ποια στοιχεία επηρεάζουν τα άτομα να λειτουργήσουν ως "θετικοί" αυτόπτες μάρτυρες, δηλαδή να λειτουργήσουν με θετικό τρόπο απέναντι στα θύματα. Ο Rigby (2008) παραθέτει σχετικά, τα εξής:

Η φοίτηση στο δημοτικό σχολείο

Οι μαθητές του δημοτικού έχουν περισσότερες πιθανότητες να ταχθούν υπέρ του θύματος από ότι οι μαθητές μεγαλύτερων τάξεων. Το γεγονός αυτό καθιστά την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα σχολικού εκφοβισμού και τη δημιουργία θετικών στάσεων απέναντι στα θύματα περισσότερο επιτυχή.

Ενσυναίσθηση, κατανόηση των συναισθημάτων του άλλου και αναγνώριση ότι έγκειται στο χαρακτήρα του ατόμου να δρα θετικά απέναντι στα θύματα

Η θετική στάση και η παροχή βοήθειας προς τους συνανθρώπους του έχει θεωρηθεί ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου. Στοιχείο που μπορεί να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί με την κατάλληλη εκπαίδευση και υποστήριξη τόσο από την οικογένεια, όσο και από το σχολείο. Εντός της σχολικής τάξης το επίπεδο ενσυναίσθησης των μαθητών μπορεί να αυξηθεί διά μέσου αποτελεσματικών εκπαιδευτικών πρακτικών.

Προηγούμενη εμπειρία ως θετικός παριστάμενος κατά το παρελθόν

Μαθητές που έχουν βοηθήσει θύματα εκφοβισμού στο παρελθόν εμφανίζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να πράξουν το ίδιο και αντιλαμβάνονται θετικά τη συμπαράσταση απέναντι στα θύματα.

Η μη ανάμειξη σε σχέση θύτη - θύματος κατά το παρελθόν

Συνήθως οι δράστες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού τείνουν να αναπτύσσουν σχέσεις αλληλοϋποστήριξης μεταξύ τους και σπάνια λειτουργούν υποστηρικτικά προς το θύμα στις περιπτώσεις όπου παρευρίσκονται στο περιστατικό ως θεατές. Ταυτόχρονα, άτομα που έχουν υπάρξει θύματα στο παρελθόν αποφεύγουν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά προς το θύμα, λόγω της προηγούμενης τραυματικής τους εμπειρίας και των συναισθημάτων άγχους και αποδυνάμωσης που την συνοδεύουν.

Ο Rigby αναφέρει, επίσης, ότι οι μαθητές φαίνεται να επηρεάζονται περισσότερο από τους συνομηλίκους και τους φίλους τους για τη στάση την οποία θα κρατήσουν απέναντι στους δράστες και τα θύματα περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, παρά από τους καθηγητές τους ή τους γονείς τους.

Κεφάλαιο 2. Αποτελέσματα Έρευνας

2.1 Μεθοδολογική προσέγγιση

2.1.1 Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας αποτελεί το βασικό ερευνητικό εργαλείο, ο σχεδιασμός του οποίου έχει δομηθεί σε 6 θεματικούς άξονες, οι οποίοι μας επιτρέπουν την πολυεπίπεδη ανάλυση των στοιχείων και αφορούν:

- το προφίλ και τα χαρακτηριστικά του δράστη
- το προφίλ και τα χαρακτηριστικά και του θύματος
- το προφίλ, τα χαρακτηριστικά και τις στάσεις των θεατών περιστατικών εκφοβισμού
- τη φαινομενολογία του προβλήματος (ένταση, έκταση, μορφές εκδήλωσης)
- τη διαπίστωση της αναγκαιότητας για αντιμετώπιση του φαινομένου
- τη διατύπωση προτάσεων για τον τρόπο και τα μέσα που θα ήθελαν οι ίδιοι οι μαθητές να χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό

Συγκεκριμένα, οι άξονες του ερωτηματολογίου περιλαμβάνουν :

- Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει δημογραφικά και ατομικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου. Τα στοιχεία αφορούν, εκτός των δημογραφικών, στα πεδία της οικογενειακής ζωής του μαθητή, της παρουσίας και δραστηριοποίησής του στο σχολικό χώρο, καθώς και στη δραστηριοποίησή του και το βαθμό κοινωνικότητας εκτός σχολικού χώρου. Τα στοιχεία αυτά είναι σημαντικά, γιατί μπορούν να μας δώσουν χρήσιμες πληροφορίες για το προφίλ τόσο του δράστη, όσο και του θύματος.

Οι ερωτήσεις που αφορούν στην οικογενειακή ζωή του μαθητή, στις συνθήκες διαβίωσης στο πλαίσιο της οικογένειας, καθώς και στη σχέση με τους γονείς του και στον τύπο της διαπαιδαγώγησής του έχουν διατυπωθεί με τη μεγαλύτερη δυνατή διακρίτικότητα, κυρίως αυτές που αφορούν σε

προβλήματα που πιθανόν αντιμετωπίζει ο νέος εντός της οικογένειας, αλλά που δεν θα μπορούσαν σε καμία περίπτωση να αποφευχθούν. Αναζητώντας τους παράγοντες που ωθούν ένα παιδί στην ανάπτυξη συμπεριφορών που σχετίζονται με το σχολικό εκφοβισμό, αλλά και εκείνους που ευνοούν τη θυματοποίησή του, συναντάμε σε όλα σχεδόν τα θεωρητικά κείμενα, αλλά και σε ανάλογα ερευνητικά πορίσματα, στοιχεία που συνδέονται με δυσλειτουργίες στο οικογενειακό περιβάλλον, με προβληματική σχέση μεταξύ του παιδιού και των υπόλοιπων μελών της οικογένειας, με οικονομικούς παράγοντες, αλλά και με τον τρόπο που το παιδί μαθαίνει να διαχειρίζεται τις συγκρούσεις και τις αντιπαραθέσεις του. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι δυνατόν να αναζητηθούν διά μέσου άμεσων ερωτήσεων, για το λόγο αυτό και επιχειρείται να εκμαιευτούν είτε συνδυαστικά είτε μέσω έμμεσων ερωτήσεων (ερωτήσεις 3-11).

Σημαντικά στοιχεία, επίσης, για τη σκιαγράφηση του προφίλ του δράστη και του θύματος σχολικού εκφοβισμού αποτελεί η δραστηριοποίησή του εντός του σχολικού χώρου. Σε αυτή περιλαμβάνονται όχι μόνο οι σχολικές του επιδόσεις, αλλά και η συνολική του παρουσία, η συμμετοχή και ο βαθμός ενσωμάτωσης στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσει με τους συμμαθητές του (ερωτήσεις 11-15).

- Ο δεύτερος άξονας αφορά σε πληροφορίες σχετικές με το φαινόμενο του bullying, για το πώς αντιλαμβάνεται ο μαθητής το φαινόμενο, για το βαθμό συνειδητοποίησης του χαρακτήρα διαφόρων συμπεριφορών, αλλά και της αντίληψης μεταξύ συμπεριφοράς bullying και απλώς συμπεριφοράς που είναι ενοχλητική ή ανεπιθύμητη. Ταυτόχρονα, μας δίνει χρήσιμες πληροφορίες για τη φαινομενολογία του προβλήματος, το βαθμό και την ένταση με την οποία βιώνεται από τους μαθητές. Η ερώτηση 16 λειτουργεί αφενός μεν ως πηγή πληροφοριών σχετικά με τον βαθμό κατανόησης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού από τον ερωτώμενο μαθητή, αφετέρου δε ως ερώτηση ελέγχου που θα μας επιτρέψει να αξιολογήσουμε τις απαντήσεις σχετικά με πιθανή θυματοποίησή του ή/και τη συμπεριφορά του ως δράστη εκφοβισμού. Οι ερωτήσεις 17 -20 μας παρέχουν

πληροφορίες σχετικά με την αίσθηση ασφάλειας ή ανασφάλειας που διακατέχει το μαθητή και θα αναλυθούν σε συνδυασμό με τις ερωτήσεις για την πληροφόρηση του μαθητή για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, αλλά και τις ερωτήσεις που αφορούν τυχόν θυματοποίησή του.

- Ο τρίτος άξονας αφορά σε ερωτήσεις σχετικές με τη θυματοποίηση μαθητών και μπορεί να λειτουργήσει ως πηγή πληροφοριών σχετικά με την ταυτότητα και το προφίλ του θύματος (σε σύγκριση με τον πρώτο άξονα), αλλά και να μας δώσει στοιχεία σχετικά με το ποιες μορφές εκφοβισμού εμφανίζονται πιο συχνά, καθώς και για τη σχέση θύματος – δράστη.
- Ο τέταρτος άξονας αφορά σε πληροφορίες σχετικές με το δράστη και το προφίλ του (συγκριτικά με τον άξονα 1). Σημαντικό είναι στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι το προφίλ του δράστη μπορεί να αναλυθεί συγκριτικά με το προφίλ του θύματος και να αναλυθούν και οι σχέσεις που πιθανόν να προκύψουν.

Και στους δύο παραπάνω άξονες έχει δοθεί έμφαση σε νέες μορφές σχολικού εκφοβισμού (cyber bullying), αλλά και στην εμφάνιση του φαινομένου και σε άλλους χώρους δραστηριοποίησης του μαθητή πέραν του σχολικού περιβάλλοντος. Οι ερωτήσεις έχουν διατυπωθεί με τη μεγαλύτερη δυνατή διακριτικότητα, δίνοντας στους ερωτώμενους και την ευκαιρία να μην απαντήσουν, αν δεν το επιθυμούν, σε ορισμένες ερωτήσεις.

- Ο πέμπτος άξονας αναζητά στοιχεία για το πώς αντιμετωπίζονται οι περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού από τους θεατές αυτών. Σε θεωρητικό επίπεδο έχει ήδη τονιστεί η σπουδαιότητα του ρόλου των αμέτοχων θεατών τόσο για το δράστη, όσο και για το θύμα. Στον άξονα αυτό διερευνάται το γιατί ένας θεατής αντιδρά ή όχι σε ένα περιστατικό εκφοβισμού, τι μορφή λαμβάνει η αντίδραση αυτή, καθώς και ποιοι φορείς ή πρόσωπα χαίρουν της εμπιστοσύνης του.

- Τέλος, ο έκτος άξονας διερευνά την ποιότητα πληροφόρησης των νέων σχετικά με τα φαινόμενα εκφοβισμού (bullying), μας δίνει, επίσης, πληροφορίες σχετικά με το προφίλ των μαθητών που εκφράζουν μεγαλύτερη ανάγκη/ επιθυμία για πληροφόρηση. Η πιο σημαντική, όμως, πληροφορία που λαμβάνουμε από τον τελευταίο άξονα αφορά στις θέσεις των ίδιων των μαθητών αναφορικά με το τι είδους ενημέρωση θα θέλανε, το περιεχόμενο αυτής, τον τρόπο και τα μέσα που θέλουν να χρησιμοποιηθούν, καθώς και τους φορείς και τα πρόσωπα που θεωρούν ως καταλληλότερα για το σκοπό αυτό. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμα εργαλεία για τη διατύπωση προτάσεων και στρατηγικών, προσιτών για τους νέους και εναρμονισμένων με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες τους, με σκοπό την αντιμετώπιση του φαινομένου.

2.1.2 Έρευνα πεδίου

Πληθυσμός Στόχος – Πληθυσμιακό Πλαίσιο

Πληθυσμός στόχος της έρευνας αποτελεί το σύνολο των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις έξι χώρες συμμετοχής.

Τύπος έρευνας

Δειγματοληπτική έρευνα πεδίου με δομημένο, ψηφιακό ερωτηματολόγιο.

Μέγεθος δείγματος – δειγματοληπτικό πλαίσιο

Το μέγεθος του δείγματος ανήλθε σε 16227 δειγματικές μονάδες με αναλογική εκπροσώπηση. Η προσέγγιση των μαθητών έγινε μέσω των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Για την επιλογή των σχολείων πραγματοποιήθηκε στρωματοποιημένη, αναλογική δειγματοληψία, ενώ η επιλογή των μαθητών εντός των σχολικών μονάδων έγινε με συστηματική δειγματοληψία βασισμένη στους σχολικούς καταλόγους.

Η κατανομή του δείγματος στις έξι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 1. Κατανομή δείγματος

Χώρα	Μέγεθος δείγματος
Ελλάδα	4987
Ιταλία	5042
Λιθουανία	2414
Βουλγαρία	1067
Εσθονία	1596
Λεττονία	1121

Συλλογή στοιχείων

Για τη συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε ανώνυμο, δομημένο, ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα του προγράμματος.

Για την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκε η πλατφόρμα Question Pro. Δείγμα του τελικού ερωτηματολογίου βρίσκεται στη διεύθυνση :

<http://questionpro.com/t/AHDunZLXob>

Πλεονεκτήματα ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου

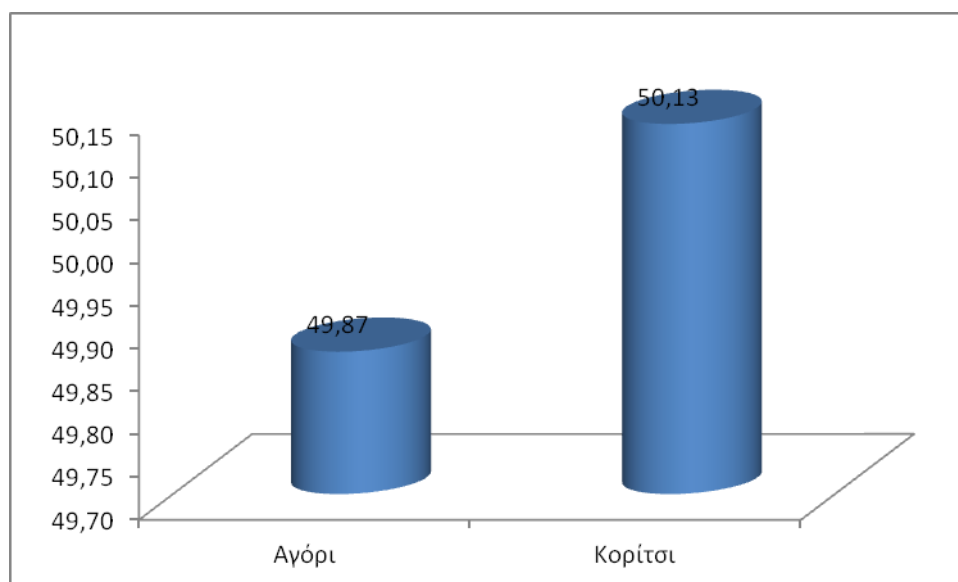
Στα πλεονεκτήματα του ψηφιακού ερωτηματολογίου συγκαταλέγονται :

- Εξασφάλιση ανωνυμίας ερωτώμενων
- Μεγαλύτερη ειλικρίνεια των συμμετεχόντων, καθώς δεν υπάρχει προσωπική επαφή με τον ερευνητή
- Αποφυγή λαθών κατά τη διάτρηση των ερωτηματολογίων
- Μεγαλύτερη ταχύτητα στην ολοκλήρωση της έρευνας
- Δυνατότητα προσέγγισης απομακρυσμένων περιοχών

2.2 Χαρακτηριστικά δείγματος

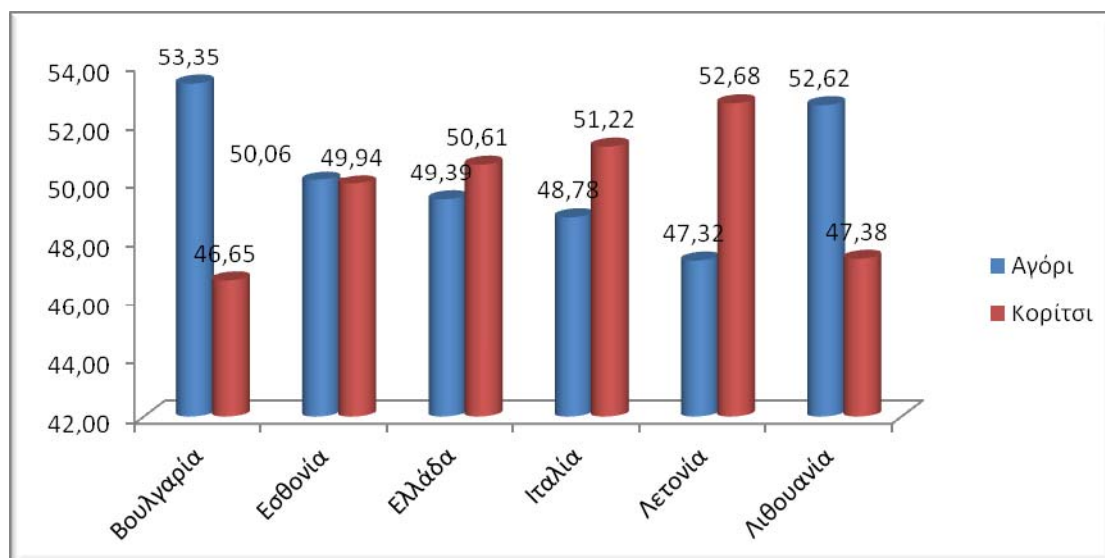
Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται το προφίλ του δείγματος. Αναφορικά με το φύλο των συμμετεχόντων, στο συνολικό δείγμα, το 50,13% αφορά σε κορίτσια, ενώ το 49,87% σε αγόρια. Στο γράφημα 2 παρουσιάζεται η κατανομή του φύλου για τις έξι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Γράφημα 1. Φύλο ερωτώμενων

Οι αποκλίσεις των δύο φύλων είναι μικρές εντός των διαφορετικών χωρών.

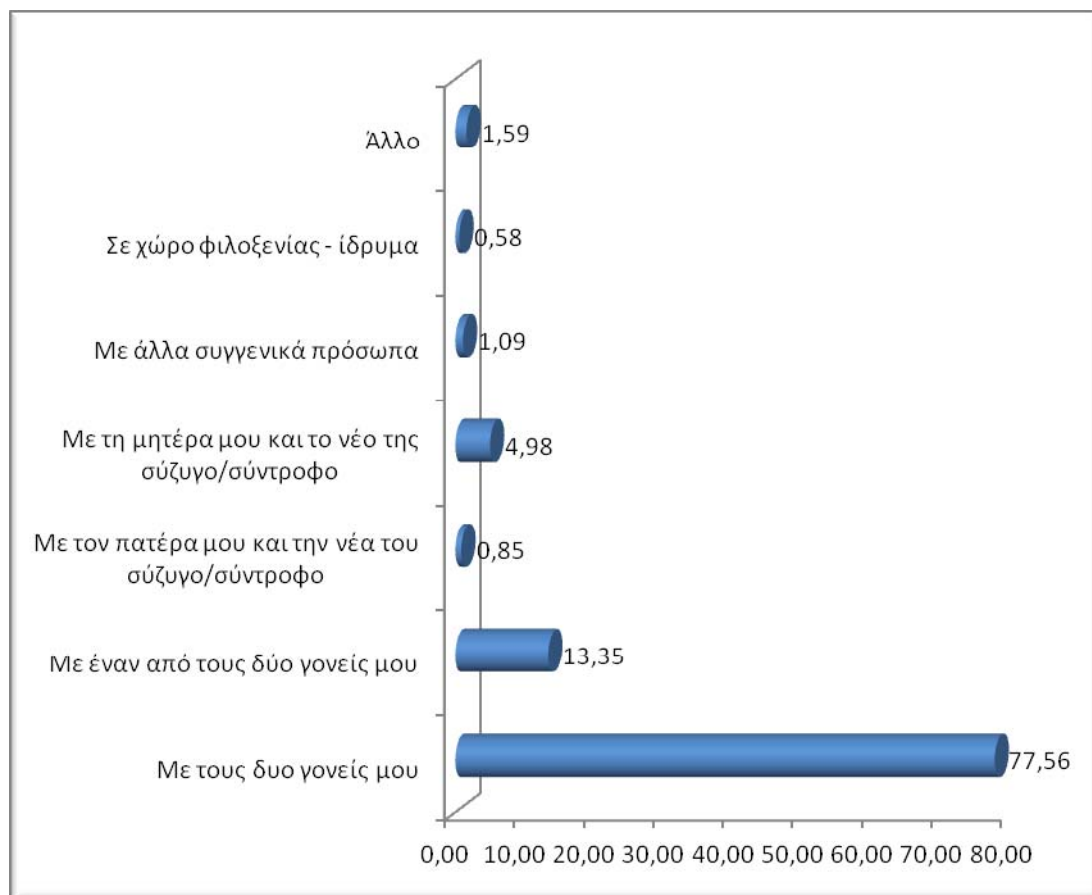
Γράφημα 2. Κατανομή φύλου ανά χώρα

Στο ακόλουθο γράφημα αποτυπώνεται το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών. Το 77,56% του δείγματος δήλωσε ότι μένει και με τους δύο γονείς. Πολύ μικρό

ποσοστό (0,58%) μένει σε χώρο φιλοξενίας – ίδρυμα. Δεύτερη συνηθέστερη απάντηση, με μεγάλη διαφορά όμως από την πρώτη, αποτελεί η διαμονή με έναν γονέα, με το αντίστοιχο ποσοστό να είναι 13,35%.

Γράφημα 3. Οικογενειακή κατάσταση

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή της οικογενειακής κατάστασης ανα χώρα. Ενώ η διαμονή και με τους δύο γονείς είναι η συνηθέστερη απόκριση, εντούτοις, εμφανίζονται έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφορετικών χωρών. Η Ελλάδα και η Ιταλία εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά διαμονής με τους δύο γονείς (84,43% και 83,96% αντίστοιχα), ενώ η Εσθονία παρουσιάζει το χαμηλότερο ποσοστό (57,41%). Το χαμηλότερο ποσοστό διαμονής σε ίδρυμα εμφανίζεται στην Λεττονία, όπου κυμαίνεται σε 0,18% του δείγματος.

Πίνακας 2. Οικογενειακή κατάσταση ανά χώρα

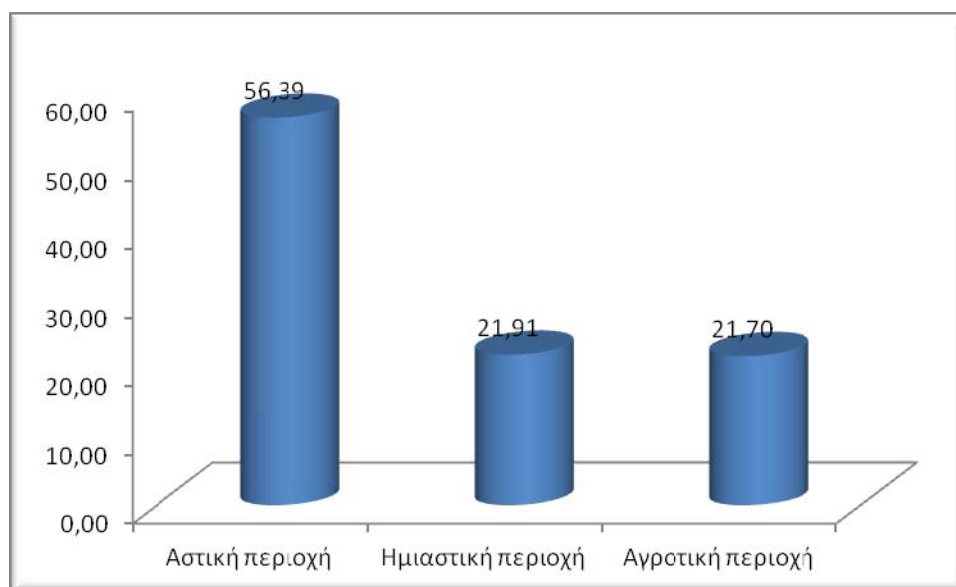
Με	Με	Με τον πατέρα	Με τη μητέρα μου	Με άλλα	Σε χώρο	Άλλο
----	----	---------------	------------------	---------	---------	------

τους έναν μου και την νέα και το νέο της συγγενικά φιλοξενίας
 δύο από του σύζυγο/σύντροφο πρόσωπα - ίδρυμα
 γονείς τους σύζυγο/σύντροφο
 μου δύο
 γονείς
 μου

Βουλγαρία	69.77%	18.83%	2.26%	6.31%	1.04%	0.75%	1.04%
Εσθονία	57.41%	22.68%	1.13%	13.13%	1.51%	0.69%	3.45%
Ελλάδα	84.43%	9.55%	0.47%	1.99%	0.99%	0.67%	1.91%
Ιταλία	83.96%	10.11%	0.54%	3.31%	0.40%	0.46%	1.22%
Λεττονία	66.82%	20.18%	1.52%	8.07%	2.87%	0.18%	0.36%
Λιθουανία	71.86%	16.17%	1.17%	7.17%	1.67%	0.67%	1.29%

Ο βαθμός αστικότητας παρουσιάζεται στο επόμενο γράφημα. Όπως γίνεται εμφανές από τη μελέτη του γραφήματος, το 56,39% του δείγματος κατοικεί σε αστικό περιβάλλον με τις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές να εμφανίζουν σχεδόν ίσο ποσοστό (21,91% και 21,70% αντίστοιχα).

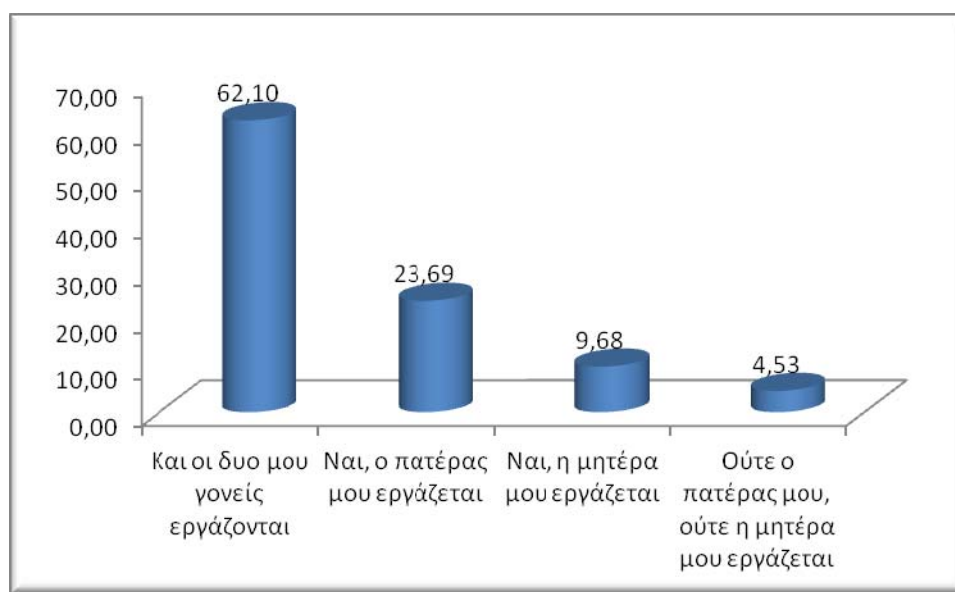
Γράφημα 4. Τόπος κατοικίας

Η εργασία των γονέων είναι το αντικείμενο του επόμενου γραφήματος. Συγκεκριμένα, το 62,1% του δείγματος δήλωσε ότι και οι δύο γονείς του εργάζονται. Το 23,69% του δείγματος δήλωσε ότι μόνο ο πατέρας εργάζεται, ενώ το 4,53%

δήλωσε ότι κανένας από τους δύο γονείς δεν εργάζεται. Η ερώτηση αυτή, καθώς και οι ερωτήσεις αναφορικά με τα προβλήματα στο εσωτερικό της οικογένειας έχουν ως στόχο να εξετάσουν τον οικονομικό παράγοντα σε σχέση με τη θυματοποίηση στο σχολικό εκφοβισμό ή την εκδήλωση ανάλογων περιστατικών, καθώς και τη σχέση και το βαθμό ζητημάτων δυσλειτουργίας στο εσωτερικό της οικογένειας.

Γράφημα 5. Εργασιακή κατάσταση γονέων

Έντονες διακυμάνσεις παρουσιάζονται στην επιμέρους κατανομή της εργασίας των γονέων ανά χώρα. Η Λεττονία είναι η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό εργασίας και των δύο γονέων (71,1%) με τη Βουλγαρία να ακολουθεί (69,61%). Το χαμηλότερο ποσοστό παρουσιάζει η Ελλάδα (55,88%).

Πίνακας 3 Εργασιακή κατάσταση ανα χώρα

	Και οι δυο μου γονείς εργάζονται	Ναι, πατέρας μου εργάζεται	Ναι, η μητέρα μου εργάζεται	Ούτε ο πατέρας μου, ούτε η μητέρα μου εργάζεται	Σύνολο
Βουλγαρία	69.61%	13.61%	15.05%	1.73%	100.00%
Εσθονία	66.56%	15.68%	14.73%	3.03%	100.00%
Ελλάδα	55.88%	30.81%	7.38%	5.94%	100.00%
Ιταλία	63.09%	28.75%	5.66%	2.50%	100.00%
Λεττονία	71.10%	11.76%	13.55%	3.59%	100.00%
Λιθουανία	62.42%	13.71%	15.34%	8.53%	100.00%

Το συνηθέστερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες των μαθητών του δείγματος είναι οικονομικό, καθώς το 23% έδωσε θετική απόκριση. Δεύτερα σε κατάταξη είναι τα προβλήματα που σχετίζονται με την εργασία, όπως για παράδειγμα η καθυστέρηση πληρωμών. Το 54,75% του δείγματος δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.

Πίνακας 4. Ύπαρξη οικογενειακών προβλημάτων

Οικογενειακό πρόβλημα	Ποσοστό
Οικονομικά προβλήματα	23.00%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	7.57%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	5.52%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	4.26%
Πρόβλημα με το νόμο	1.28%
Πρόβλημα υγείας	8.16%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	2.54%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	11.43%
Δεν αντιμετωπίζουν κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα	54.75%
Άλλο	6.16%

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή μεταξύ των διαφορετικών χωρών. Όπως ήταν αναμενόμενο λόγω της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας, η Ελλάδα εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό οικονομικών προβλημάτων.

Πίνακας 5. Ύπαρξη οικογενειακών προβλημάτων – ανά χώρα συμμετοχής

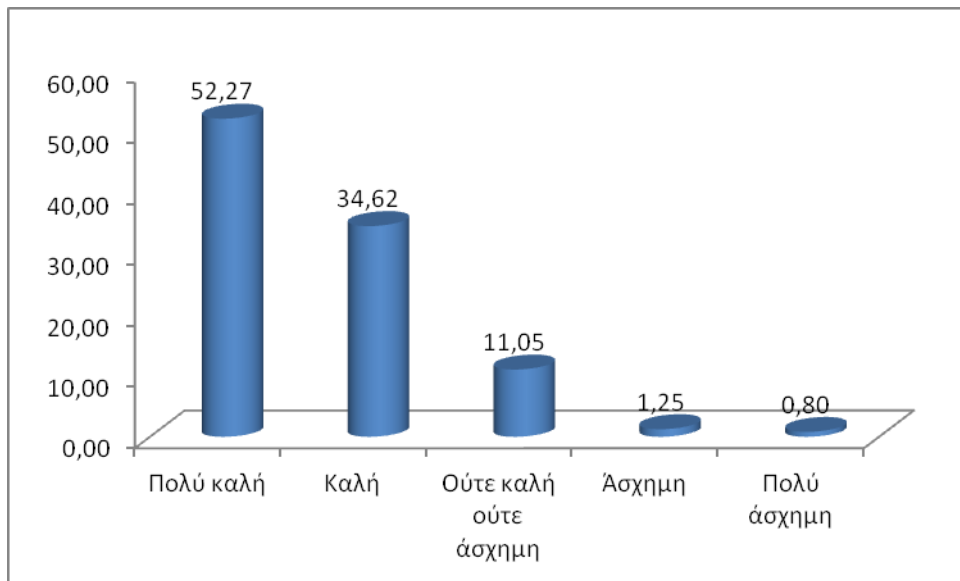
	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λεττονία	Λιθουανία
Οικονομικά προβλήματα	18.74%	33.33%	35.31%	13.01%	18.30%	14.71%

Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	10.59%	14.85%	7.84%	4.18%	7.68%	7.58%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	5.44%	11.59%	4.61%	4.72%	5.80%	4.72%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	4.03%	8.02%	5.07%	3.49%	2.32%	2.53%
Πρόβλημα με το νόμο	1.78%	1.32%	1.50%	1.21%	1.16%	0.70%
Πρόβλημα υγείας	7.22%	16.29%	7.24%	4.52%	12.14%	10.48%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	3.19%	7.39%	2.29%	1.01%	3.93%	1.99%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	7.97%	11.40%	18.83%	8.53%	4.55%	6.46%
Δεν αντιμετωπίζουν κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα	58.29%	45.93%	45.68%	63.82%	60.18%	53.98%
Άλλο	4.97%	5.83%	4.35%	5.57%	8.75%	10.44%

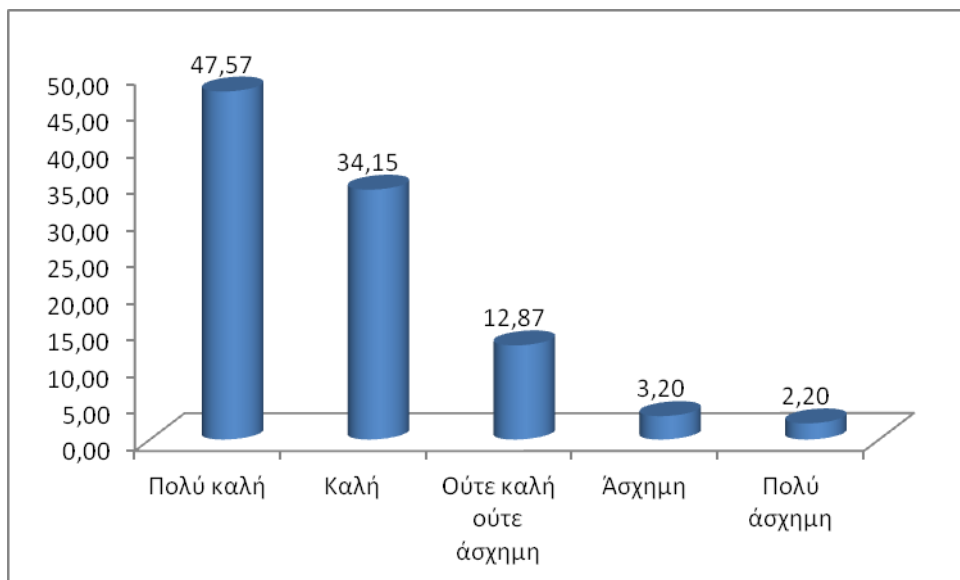
Πολύ καλή ή καλή χαρακτηρίστηκε η σχέση των μαθητών με τους γονείς τους από το 86,89% του δείγματος. Μέτρια χαρακτηρίστηκε από το 11,05% των ερωτηθέντων (γράφημα 6).

Η σχέση των γονέων αποτυπώνεται στο γράφημα 7. Συγκεκριμένα, το 81,72% τη χαρακτήρισε πολύ καλή ή καλή. Μέτρια την χαρακτήρισε το 12,87%, ελαφρώς υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με την προηγούμενη ερώτηση. Πολύ μικρό ποσοστό, όχι όμως και αμελητέο, τη χαρακτήρισε είτε άσχημη (3,2%) είτε πολύ άσχημη (2,2%).

Γράφημα 6. Σχέσεις με τους γονείς

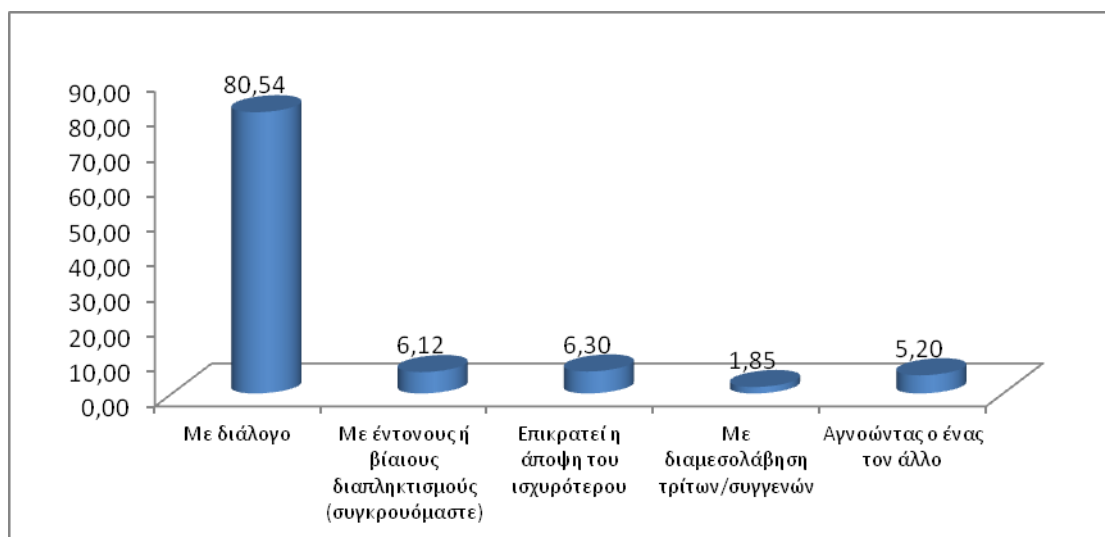

Γράφημα 7. Σχέσεις μεταξύ των γονέων

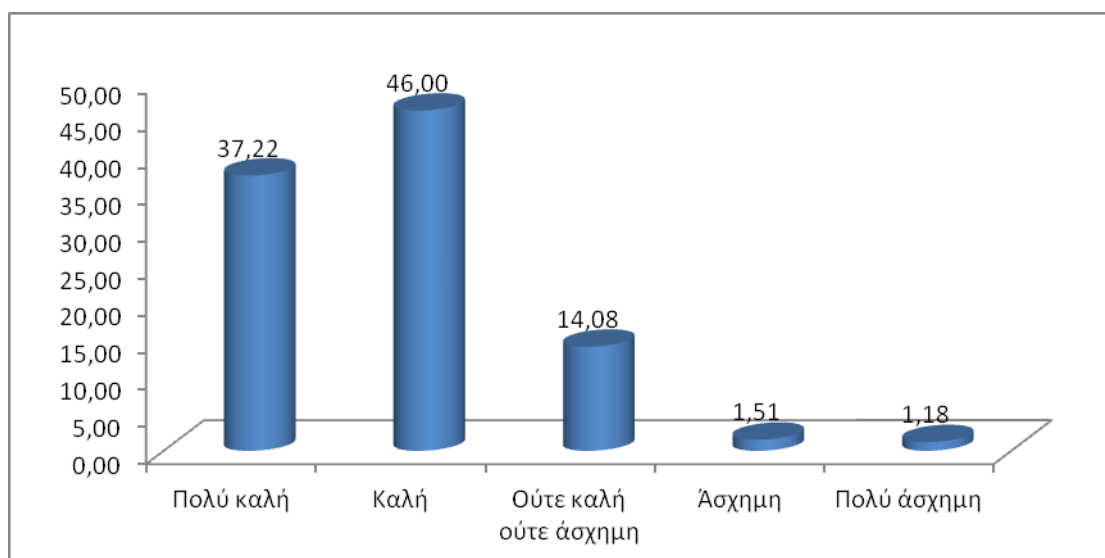
Οι τρόποι επίλυσης των διαφωνιών στην οικογένεια απεικονίζονται στο γράφημα 8. Σύμφωνα με το 80,54% του δείγματος, οι οικογένειες των μαθητών λύνουν τις διαφωνίες τους με διάλογο. Μικρό ποσοστό (6,3%) δήλωσε ότι επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου, ενώ το 6,12% ότι λύνει τις διαφωνίες με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς.

Γράφημα 8. Επίλυση διαφωνιών στην οικογένεια

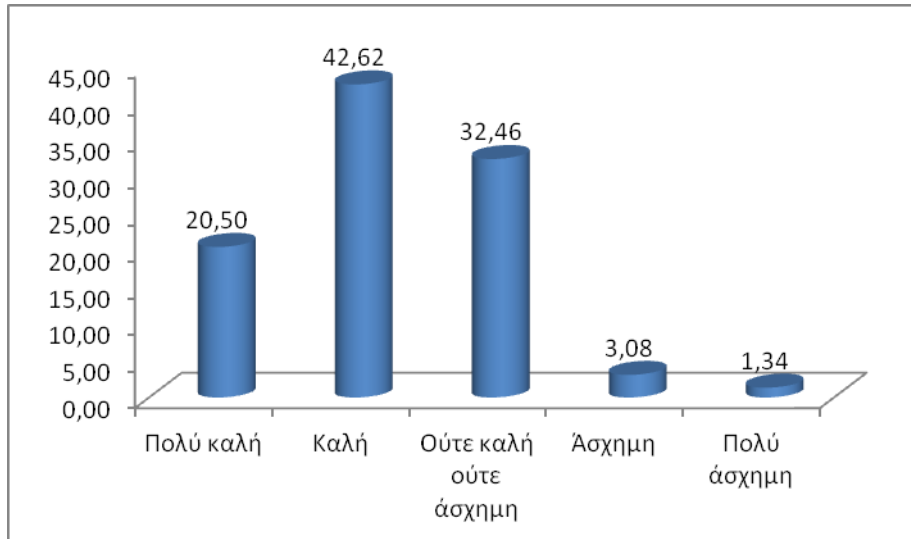
Οι τελευταίες ερωτήσεις του πρώτου κεφαλαίου του ερωτηματολογίου πραγματεύονται τη σχολική επίδοση των μαθητών, αλλά και τις προσωπικές τους σχέσεις με τους συμμαθητές και τους καθηγητές τους, καθώς και το βαθμό κοινωνικότητας του μαθητή. Συγκεκριμένα, το 46% του δείγματος χαρακτήρισε καλή τη σχέση του με τους συμμαθητές και το 37,22% πολύ καλή (γράφημα 9).

Γράφημα 9. Σχέση με του συμμαθητές

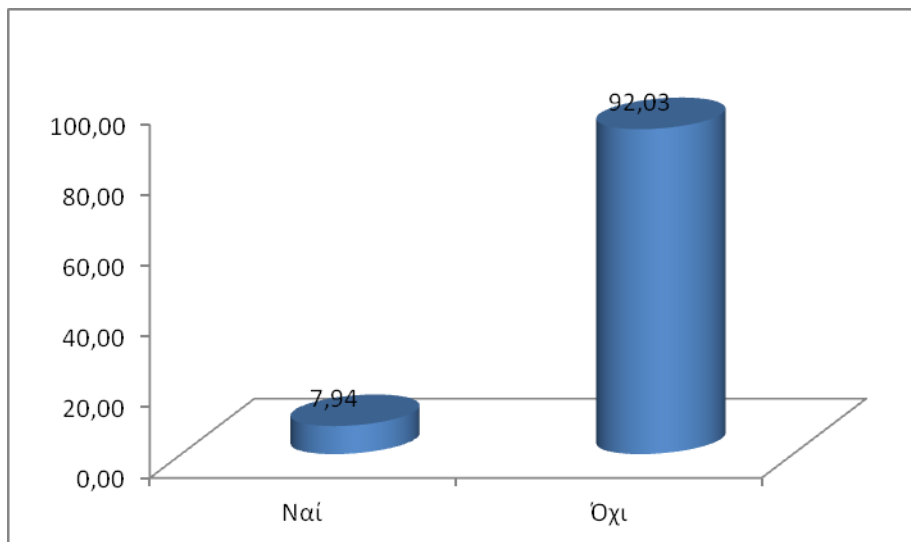
Μέτρια χαρακτήρισε το 32,46% του δείγματος τη σχολική του επίδοση. Το 42,62% τη χαρακτήρισε καλή και το 20,5% πολύ καλή (γράφημα 10).

Γράφημα 10. Σχολική επίδοση

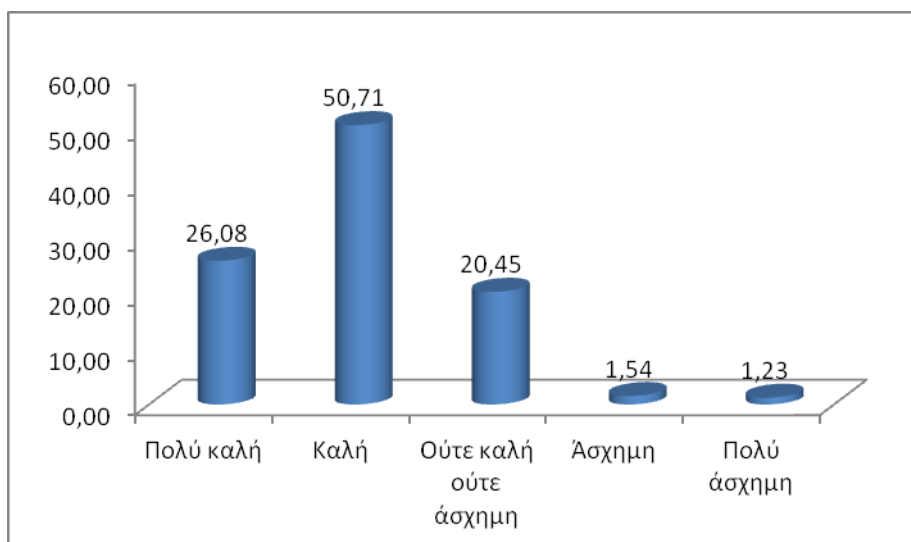
Μόλις το 7,94% του δείγματος έχει επαναλάβει κάποια τάξη (γράφημα 11).

Γράφημα 11 .Επανάληψη τάξης

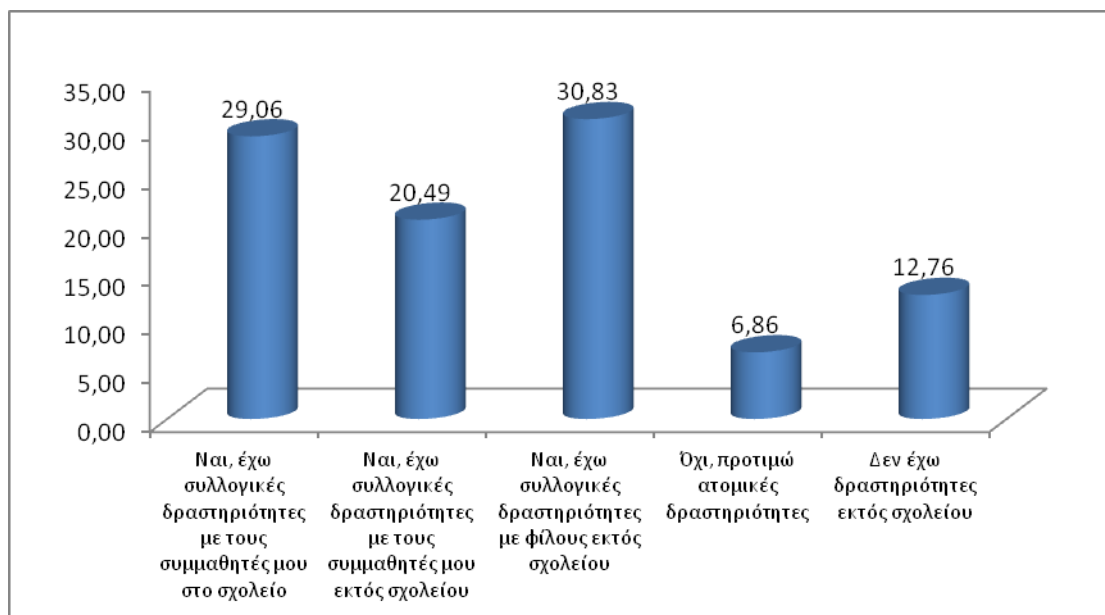
Η σχέση με τους καθηγητές αποτυπώνεται στο γράφημα 12. Το 76,79% του δείγματος χαρακτήρισε τη σχέση καλή ή πολύ καλή, ενώ μέτρια τη χαρακτήρισε το 20,45% του συνόλου των ερωτηθέντων.

Γράφημα 12. Σχέση με τους καθηγητές

Τέλος, στη σχετική ερώτηση για τις συλλογικές δραστηριότητες (γράφημα 13) το 30,83% δήλωσε ότι έχει συλλογικές δραστηριότητες με φίλους εκτός σχολείου και το 29,06% ότι ασκεί τέτοιες δραστηριότητες με συμμαθητές από το σχολείο. Μικρό ποσοστό (6,86%) δήλωσε ότι προτιμά τις ατομικές δραστηριότητες και το 12,76% ότι δεν έχει δραστηριότητες εκτός σχολείου.

Γράφημα 13. Συλλογικές δραστηριότητες

2.3 Αποτελέσματα Ελλάδας

2.3.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το κεφάλαιο που ακολουθεί περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Ταυτόχρονα, μας προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για τη φαινομενολογία του προβλήματος, το βαθμό και την ένταση με την οποία βιώνεται από τους μαθητές.

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε αρκετά υψηλό επίπεδο κατανόησης των διαφορετικών μορφών του σχολικού εκφοβισμού. Εκείνο που φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα ξεκάθαρο για το χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως εκφοβισμού είναι το στοιχείο της επανάληψής της στο χρόνο, αφού ένα σημαντικό ποσοστό (30,26%) θεωρεί ότι η εκδήλωση μίας τέτοιας συμπεριφοράς μία φορά είναι αρκετή για να χαρακτηριστεί ως περιστατικό εκφοβισμού.

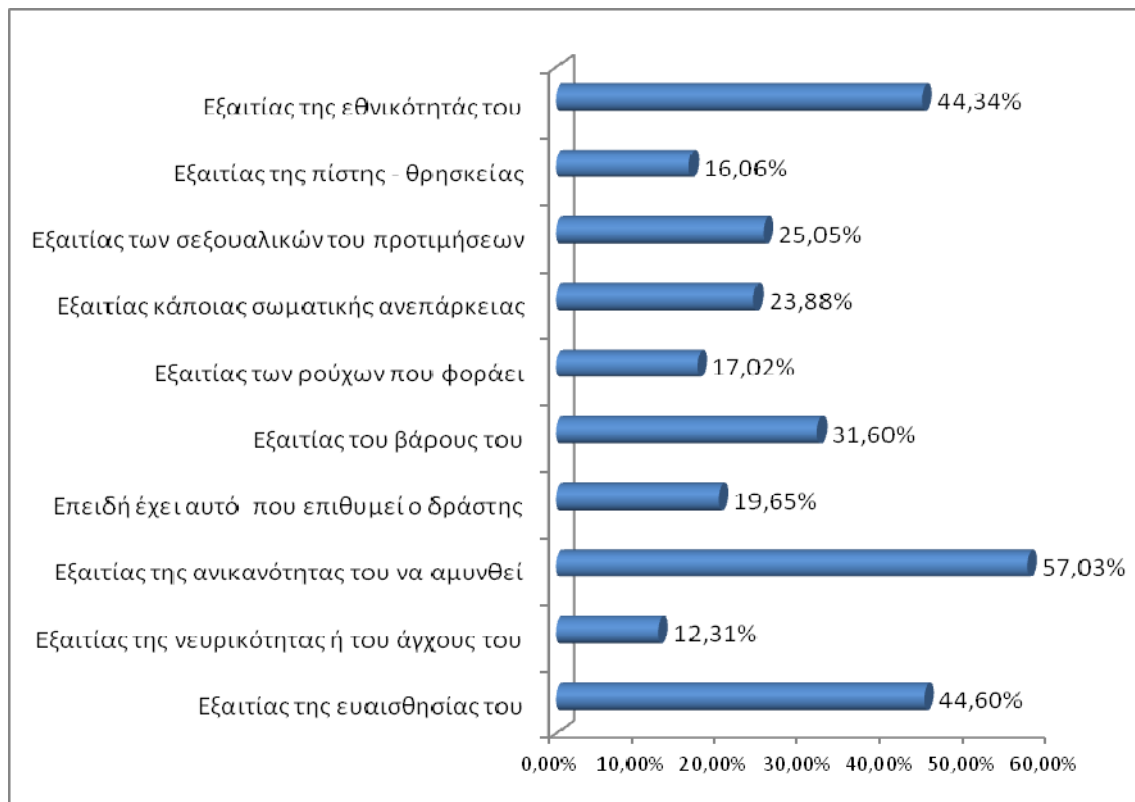
Πίνακας 6. Συμπεριφορές σχολικού εκφοβισμού

Συμπεριφορές	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	67.36%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	5.23%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	55.50%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	30.26%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	65.29%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	10.27%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	67.80%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος	60.04%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	38.22%
Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	10.35%

Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	22.88%
Το να πειράζεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	17.95%
Τα να μη συμπαθείς κάποιον	5.05%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	37.84%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	33.17%
Το να προσβάλλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστείων	29.64%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	22.02%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	60.98%

Η ανικανότητα του θύματος να αμυνθεί είναι ο βασικότερος παράγοντας θυματοποίησης, σύμφωνα με την άποψη των ερωτηθέντων μαθητών (ποσοστό 57,03%). Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι η ευαισθησία αλλά και η εθνικότητα του θύματος (44,6% και 44,34% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί ότι το σωματικό βάρος αποτελεί παράγοντα θυματοποίησης (31,6%) και ακολουθούν με μικρότερα, αλλά αξιοσημείωτα ποσοστά 25,05% και 23,88% αντίστοιχα, οι σεξουαλικές προτιμήσεις και η ύπαρξη κάποιας σωματικής ανεπάρκειας. Αντιθέτως, το θρήσκευμα, αλλά και η νευρικότητα ή το άγχος δεν φαίνεται να αποτελούν για τους Έλληνες μαθητές σημαντικούς παράγοντες θυματοποίησης (γράφημα 14).

Γράφημα 14. Παράγοντες θυματοποίησης

Αναφορικά με την αίσθηση ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 63,17%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται σε ποσοστό 2,43%, ενώ κάπως ανασφαλείς σε ποσοστό 7,57% (πίνακας 7).

Ελαφρώς διαφοροποιημένα είναι τα ποσοστά αναφορικά με αντίστοιχη ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στη γειτονιά / πάρκο, καθώς το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 50,77%. Ωστόσο, η μετατόπιση του δείκτη έγινε, ως επί το πλείστον, προς την τιμή «κάπως ασφαλής», καθώς τα ποσοστά των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» δεν αυξήθηκαν σημαντικά.

Αντιθέτως, στη σχετική ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στη διαδρομή προς και από το σχολείο, αλλά και στα μέσα μεταφοράς το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 20,18%. Εξίσου μεγάλη μείωση

υπήρξε και στο ποσοστό της επιλογής «πολύ ασφαλής», καθώς μόλις το 44% του δείγματος έδωσε την αντίστοιχη απάντηση.

Πίνακας 7. Δείκτες ανασφάλειας

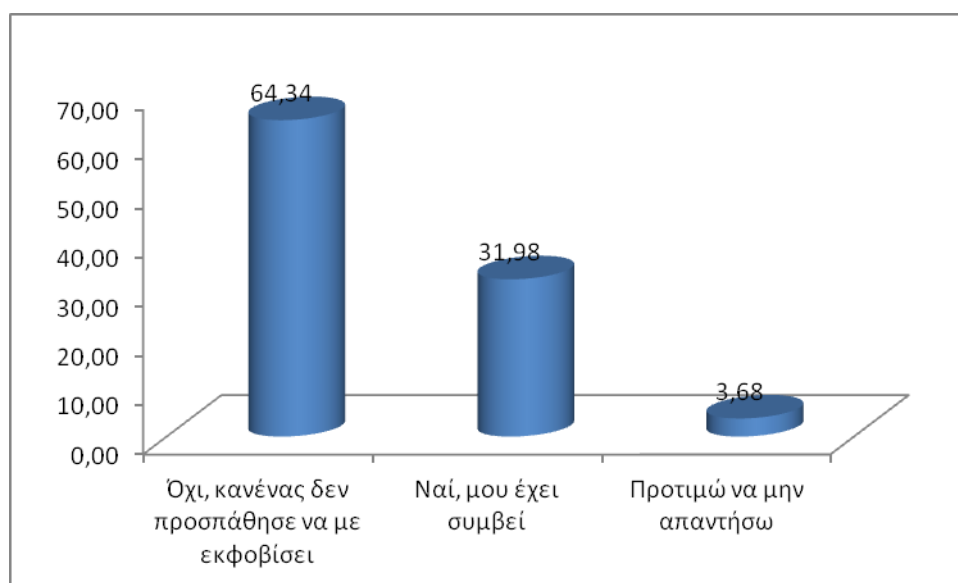
ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η΄ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η΄ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;			
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.43%	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.84%	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	3.49%
Κάπως ανασφαλής	7.57%	Κάπως ανασφαλής	12.98%	Κάπως ανασφαλής	16.69%
Κάπως ασφαλής	26.82%	Κάπως ασφαλής	33.41%	Κάπως ασφαλής	35.82%
Πολύ ασφαλής	63.17%	Πολύ ασφαλής	50.77%	Πολύ ασφαλής	44.01%
Σύνολο	100.00%	Σύνολο	100.00%	Σύνολο	100.00%

2.3.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικές με τη θυματοποίηση μαθητών και λειτουργεί ως πηγή πληροφόρησης σχετικά με την ταυτότητα και το προφίλ του θύματος.

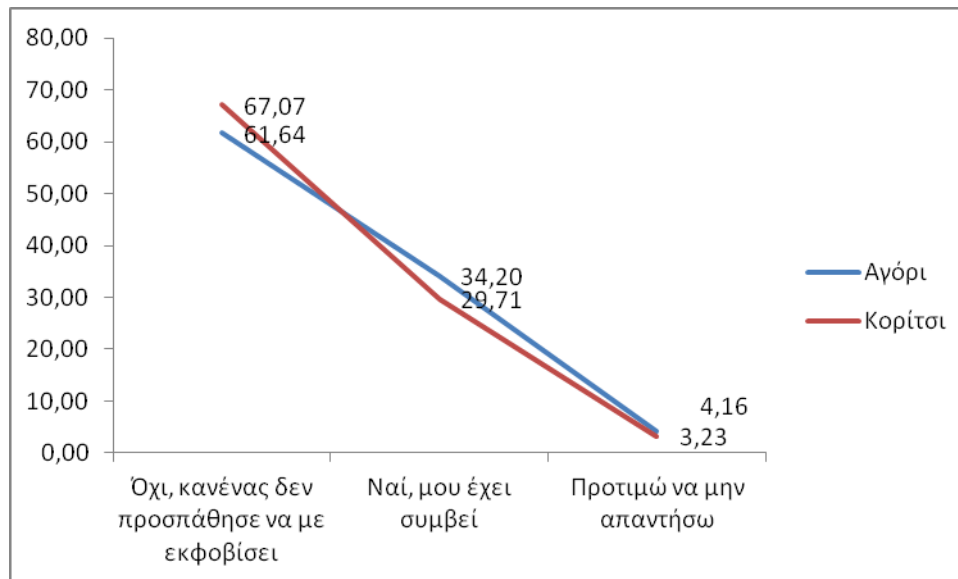
Το 31,98% του δείγματος δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού είτε κατ' επανάληψη είτε περιορισμένες φορές (γράφημα 15).

Γράφημα 15. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης παρουσιάζουν τα αγόρια, καθώς το 34,2% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών ανέρχεται σε 29,71% (γράφημα 16).

Γράφημα 16. Θυματοποίηση ανα φύλο

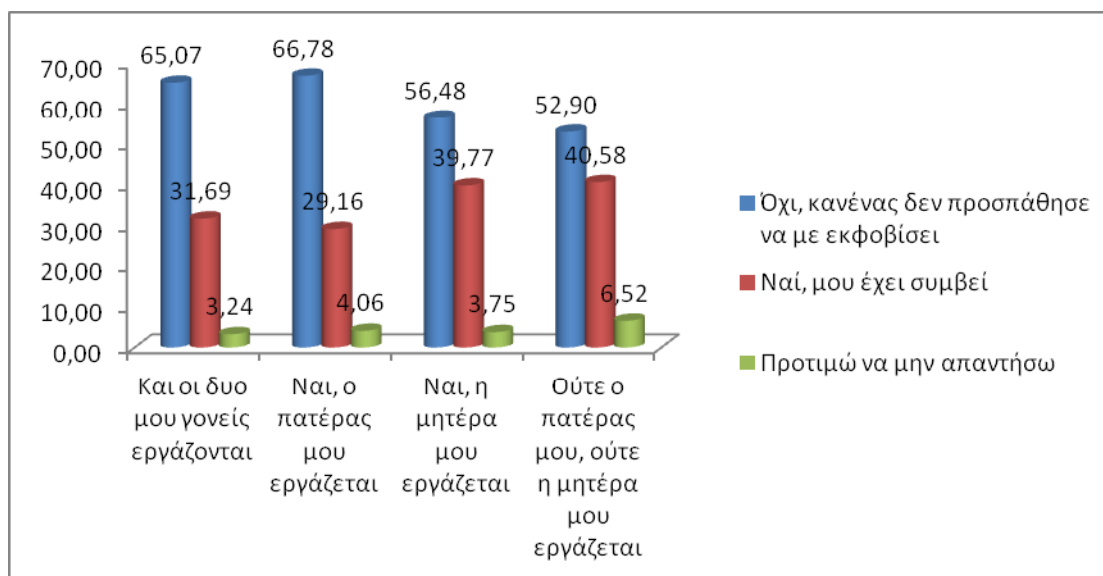
Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης, της περιοχής κατοικίας και της εθνικότητας. Τα ποσοστά θυμάτων στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών.

Αντιθέτως, ύπαρξη στατιστικής εξάρτησης παρατηρείται μεταξύ του βαθμού θυματοποίησης και της εργασιακής κατάστασης των γονέων.

($\chi^2 = 35,057, p < 0,05$). Όπως γίνεται εμφανές από τα στοιχεία του γραφήματος 17, το ποσοστό των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού είναι υψηλότερο στις περιπτώσεις όπου και οι δύο γονείς δεν εργάζονται.

Στις περιπτώσεις αυτές, η έλλειψη εργασίας και των δυο γονέων σε συνδυασμό με την ύπαρξη οικονομικών και άλλων προβλημάτων στο εσωτερικό της οικογένειας μεταφράζεται στην ενίσχυση του αισθήματος ανασφάλειας που βιώνει το παιδί στο οικογενειακό του περιβάλλον και επηρεάζει το σύνολο της συμπεριφοράς του. Έτσι, οι απαντήσεις που παρουσιάζουν ως κύριο λόγο θυματοποίησης την ανικανότητα του θύματος να αντιδράσει μπορούν να ερμηνευτούν, βάσει των παραπάνω, ως η αναγνώριση του παιδιού που προέρχεται από ένα μη σταθερό και υποστηρικτικό περιβάλλον, που το καθιστά ευάλωτο και ανίσχυρο να υπερασπίσει τον εαυτό του.

Γράφημα 17. Βαθμός θυματοποίησης – Εργασιακή κατάσταση γονέων

Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση πιθανών οικογενειακών προβλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων συμπεριφοράς, όπου το 52,7% των μαθητών που αντιμετωπίζουν παρόμοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση του αλκοολισμού.

Πίνακας 8. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Θύμα σχολικού εκφοβισμού	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	38.7%	28.3%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	48.1%	30.6%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	49.8%	31.1%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	52.7%	30.9%
Πρόβλημα με το νόμο	47.1%	31.8%
Πρόβλημα υγείας	43.4%	31.1%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	51.0%	31.6%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	42.7%	29.5%

Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 131,258, p < 0.05$). Η σχέση είναι αντίστροφα γραμμική, με τα ποσοστά θυματοποίησης να αυξάνουν καθώς οι σχέσεις με τους γονείς εμφανίζονται περισσότερο προβληματικές. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (51,52%). Αντιθέτως, μόλις το 27,36% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 9. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	69.41%	59.53%	48.36%	45.65%	30.30%
Ναί, μου έχει συμβεί	27.36%	36.56%	46.96%	45.65%	51.52%
Προτιμώ να μην απαντήσω	3.22%	3.91%	4.67%	8.70%	18.18%

Ανάλογα είναι και τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 103,274, p < 0.05$). Η επιλογή «άσχημη σχέση» παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, το 56% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 10. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με	69.17%	61.85%	54.93%	48.03%	34.67%

εκφοβίσει					
Ναι, μου έχει συμβεί	27.16%	34.90%	41.97%	45.67%	56.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	3.67%	3.25%	3.09%	6.30%	9.33%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφωνίες που εμφανίζονται στο εσωτερικό τους. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στατιστικά ($\chi^2 = 79,241, p < 0,05$) (πίνακας 11).

Πίνακας 11. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλον
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	67.12%	49.87%	52.69%	51.16%	57.99%
Ναι, μου έχει συμβεί	29.24%	46.51%	43.41%	44.19%	39.05%
Προτιμώ να μην απαντήσω	3.64%	3.62%	3.89%	4.65%	2.96%

Υπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση των παιδιών θυμάτων, αλλά και τη σχέση με τους συμμαθητές. Όπως γίνεται σαφές από το γράφημα 18, μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 217,793, p < 0,05$). Το γεγονός αυτό είναι δυνατόν να ερμηνευτεί υπό δύο διαφορετικές οπτικές. Η πρώτη αφορά στην αναγνώριση και εκμετάλλευση, εκ μέρους των δραστών, της ευάλωτης θέσης που βρίσκεται το θύμα και της απουσίας τρίτων ατόμων (φίλων - συμμαθητών), οι οποίοι μπορούν να το υποστηρίξουν ή να παρέμβουν για τον τερματισμό του εκφοβισμού. Η δεύτερη οπτική αφορά στον

τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το θύμα τη θυματοποίησή του και στον τρόπο που αυτό επηρεάζει τις σχέσεις με τους συμμαθητές του. Τα αισθήματα ντροπής που αναπτύσσει το θύμα είναι δυνατόν να το οδηγήσουν σε απομόνωση από τους συμμαθητές του και παράλληλα να αναπτυχθούν αισθήματα θυμού ή παραπόνου στις περιπτώσεις απουσίας βοήθειας ή υποστήριξης από αυτούς.

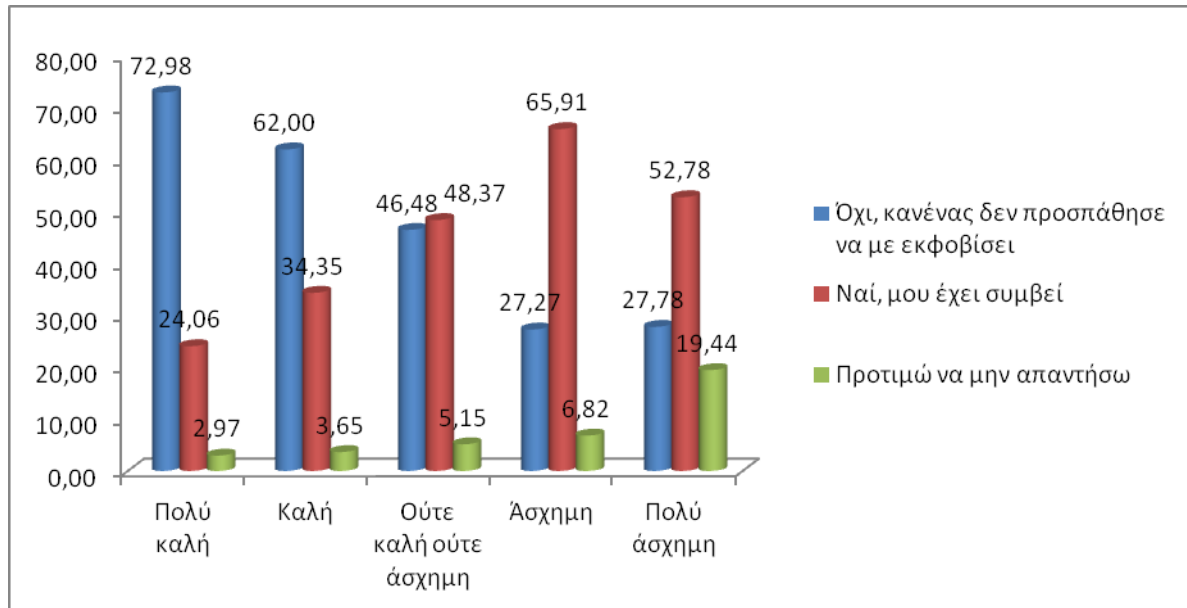
Αντίστοιχα μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 54,671, p < 0.05$). Συγκεκριμένα, το 42,86% των μαθητών με πολύ άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 28,57% (γράφημα 19).

Οι περισσότερες έρευνες σκιαγραφούν το θύμα ως μαθητή με καλές σχολικές επιδόσεις και συνεπή ως προς τις σχολικές του υποχρεώσεις⁴⁷. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι πολλοί ερευνητές του φαινομένου έχουν διατυπώσει την άποψη ότι η σχολική επίδοση των μαθητών-θυμάτων σχολικού εκφοβισμού τείνει να εμφανίζει πτώση μετά τη θυματοποίησή τους, ενώ παράλληλα παρουσιάζουν και πλήθος αρνητικών συναισθημάτων που σχετίζονται με το σχολικό περιβάλλον και την παρουσία τους σε αυτό⁴⁸.

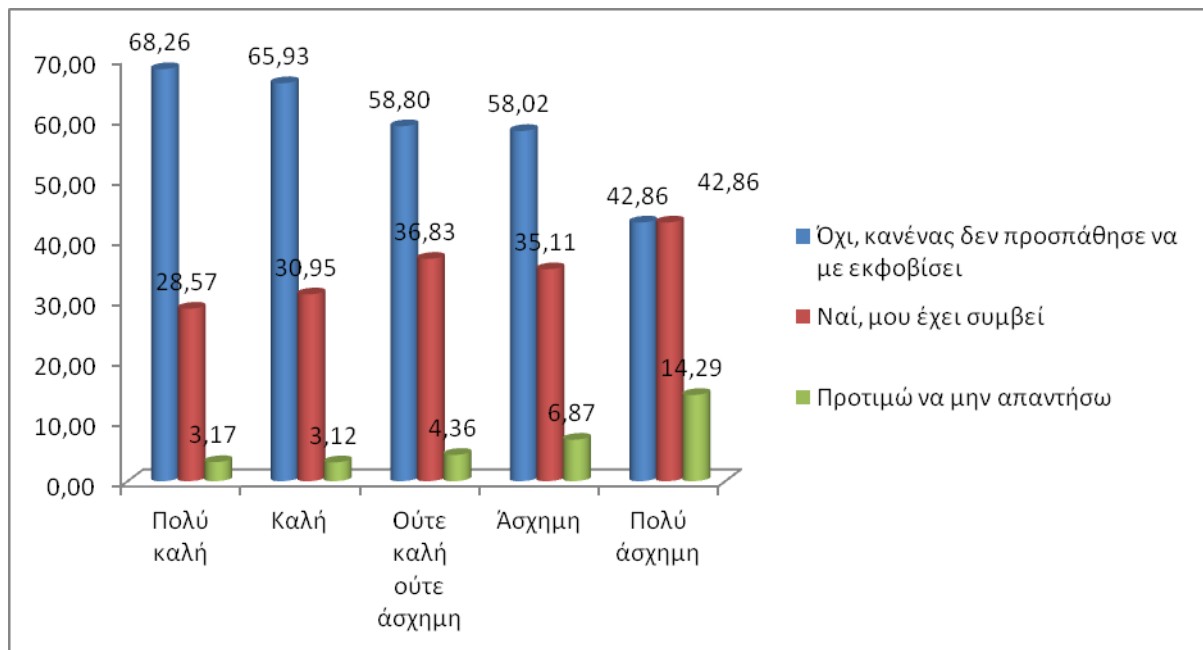
⁴⁷ Vassiliki Kalati, Anastasia Psalti & Vassiliki Deliyianni-Kouimtzi, Greek Students' Perception of School Bullying: The Profiles of Victims and Perpetrators, Critical Issues, Bullying and the Abuse of Power, Edited by Kristof K. P. Vanhoutte & Melanie Lang, Inter-Disciplinary Press Oxford, United Kingdom, 2010

⁴⁸ Κασάπη 2007, Moore, 2000. Sharp & Smith, 1994, Flannery, Singer, Wester (2004)

Γράφημα 18. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

Γράφημα 19. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

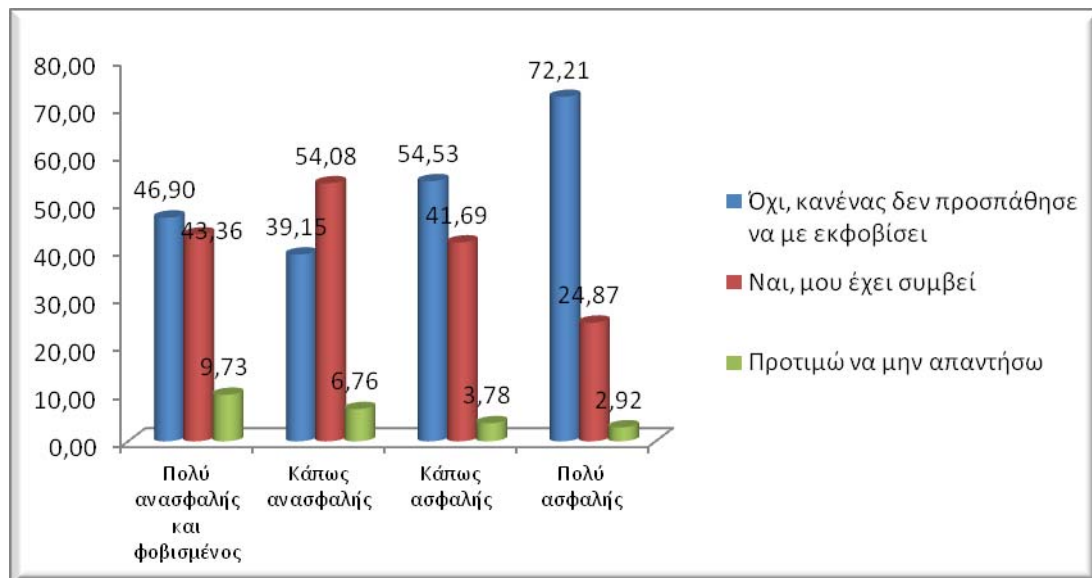

Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών – θυμάτων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος, τόσο στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

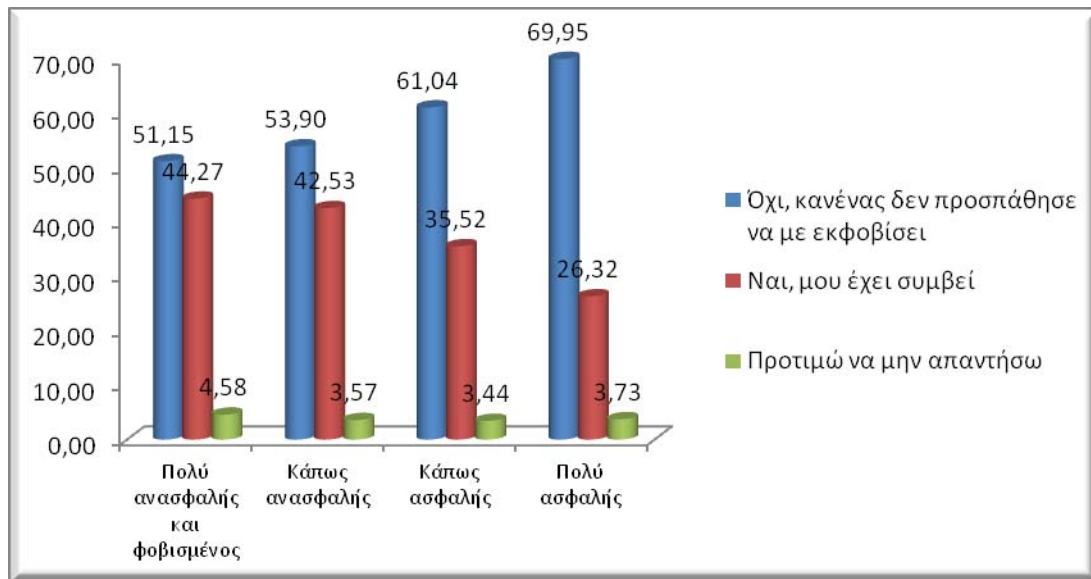
Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη, οι μαθητές- θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας και σε χώρους έξω από το σχολείο, όπως το πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στη διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε αντίστοιχα αποτελέσματα, με τους μαθητές θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση.

($\chi^2 = 256,712, p < 0.05 / \chi^2 = 86,444, p < 0.05 / \chi^2 = 112,744, p < 0.05$)

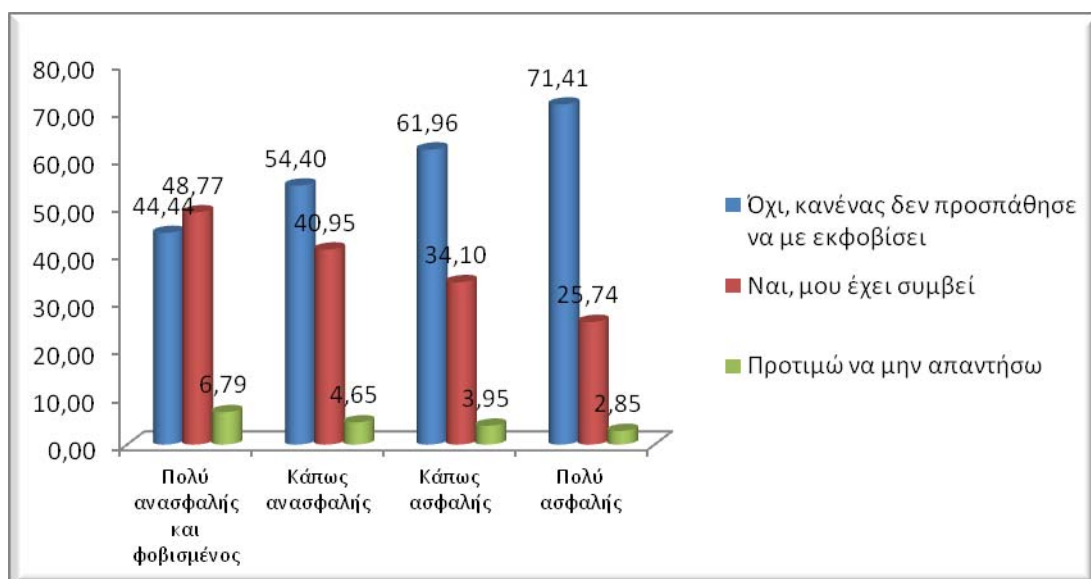
Γράφημα 20. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 21. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 22. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού συναντάται περισσότερο είτε έξω από το σχολείο (35,38%) είτε στους διαδρόμους του σχολείου (32,7%). Έπεται η σχολική τάξη (24,4%) και η γειτονιά ή το πάρκο (21,84%). Σημαντικό ποσοστό (20,93%) δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού στο διαδίκτυο .

Πίνακας 12. Που πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	6.41%
Έξω από το σχολείο	35.38%
Στο internet	20.93%
Στην τάξη	24.40%
Στους διαδρόμους του σχολείου	32.70%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	2.16%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	21.84%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	13.34%
Άλλο	25.77%

Η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων είναι η συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με τη μαρτυρία του 60,69% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού είναι τα σπρωξίματα – χτυπήματα (45,39%), με τα πειράγματα λόγω της εξωτερικής εμφάνισης να ακολουθούν με ποσοστό 36,3%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίστηκαν στη χρήση κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών στο διαδίκτυο έλαβε 14,26% και η διάδοση εξευτελιστικών φωτογραφιών μέσω κινητών 12,82%.

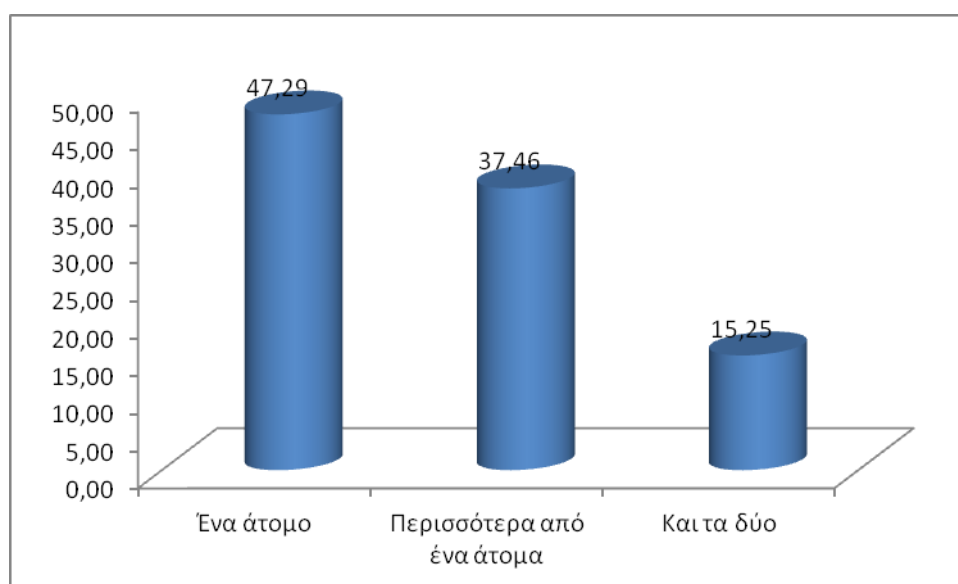
Πίνακας 13. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων -παρατσούκλια	60.69%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	27.40%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	45.39%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	21.91%

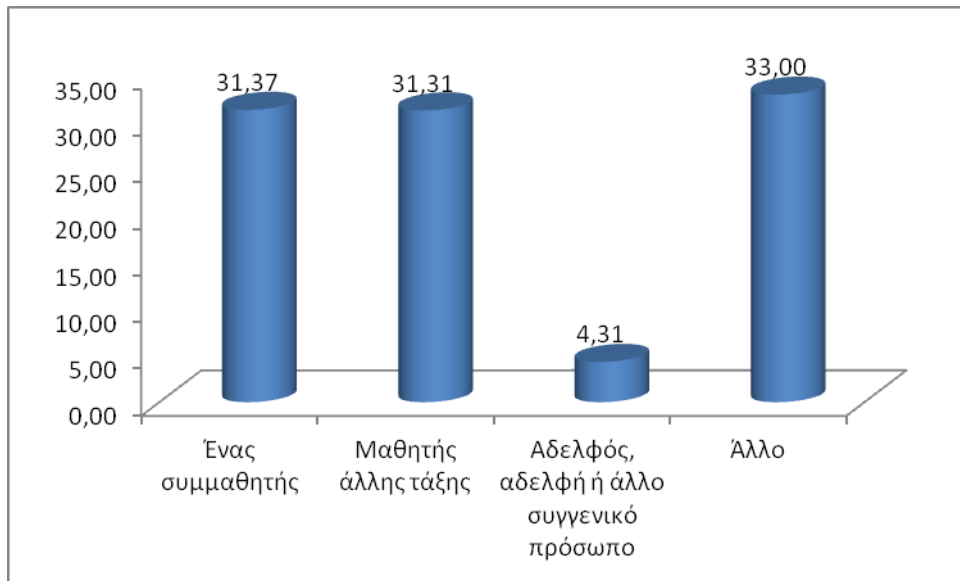
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	27.60%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	21.06%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	19.69%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	19.16%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	20.54%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	36.30%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	14.26%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	12.82%
Άλλο	27.60%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με την άποψη των θυμάτων, αφορά σε αγόρια μεγαλύτερης ηλικίας. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως προέρχεται από ένα άτομο (47,29%), μαθητή του ίδιου σχολείου (62,68%) ή εξωσχολικού (33%) (γραφήματα 23, 24).

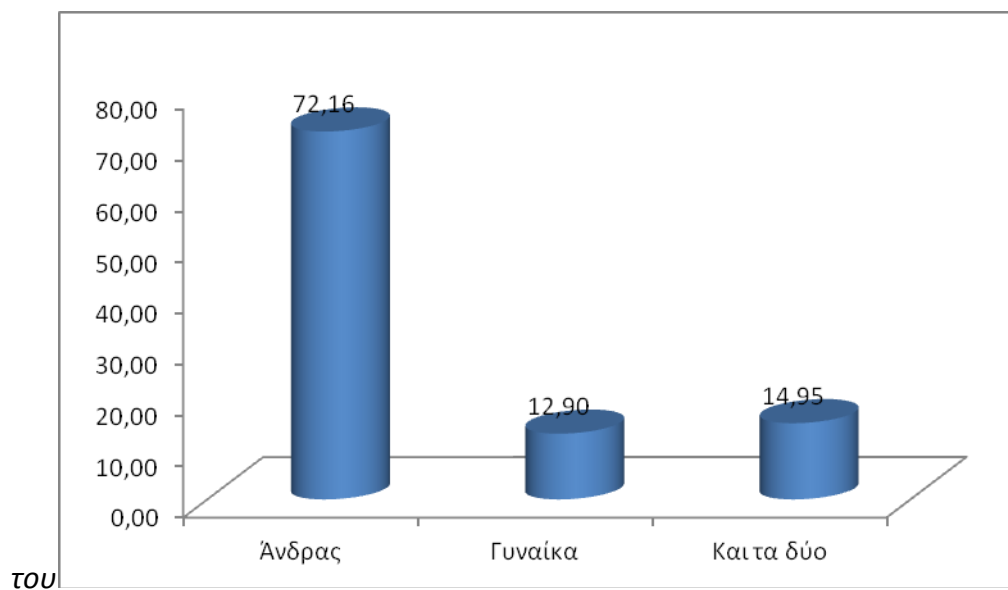
Γράφημα 23 Απο πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

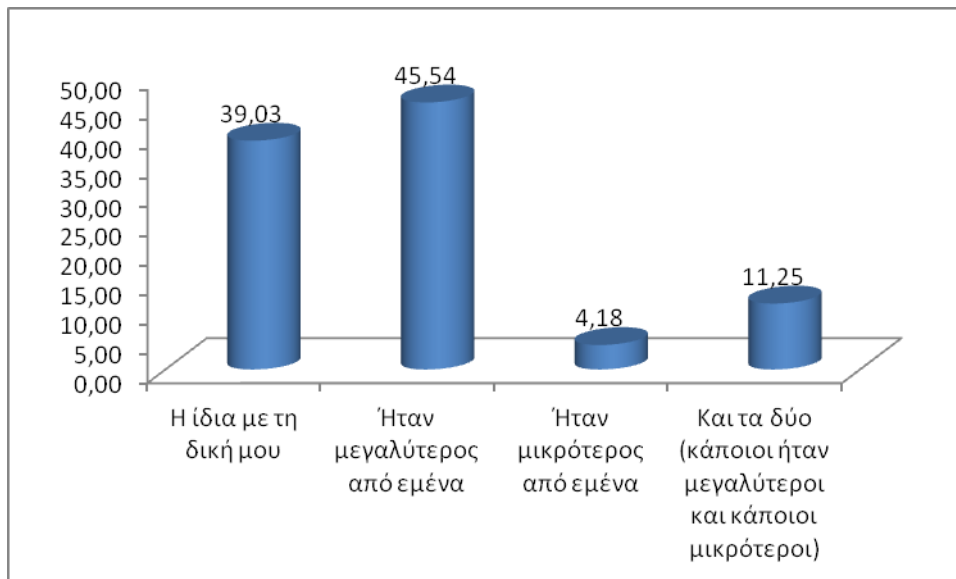
Γράφημα 24. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 25. Ποιο ήταν το φύλο

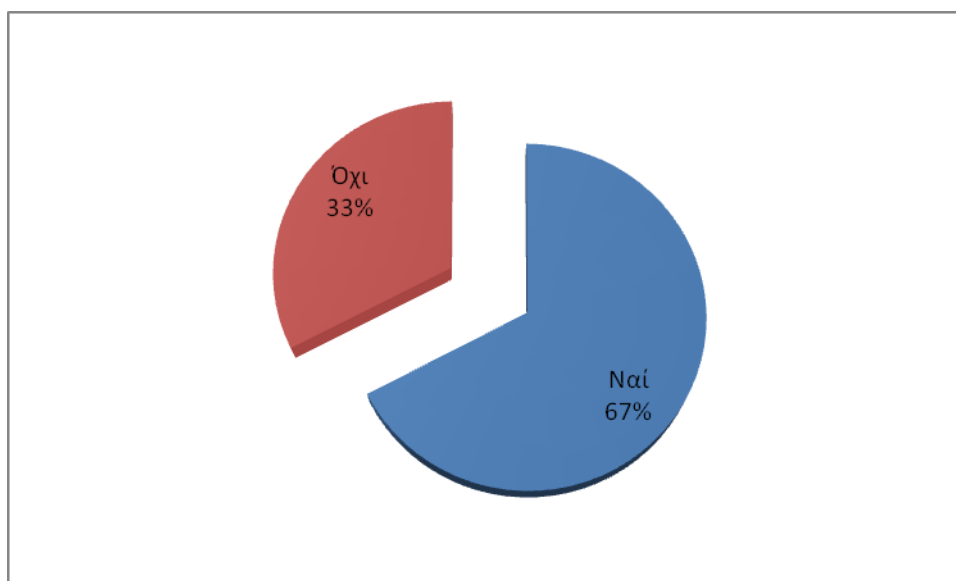
Γράφημα 26. Ηλικία του δράστη

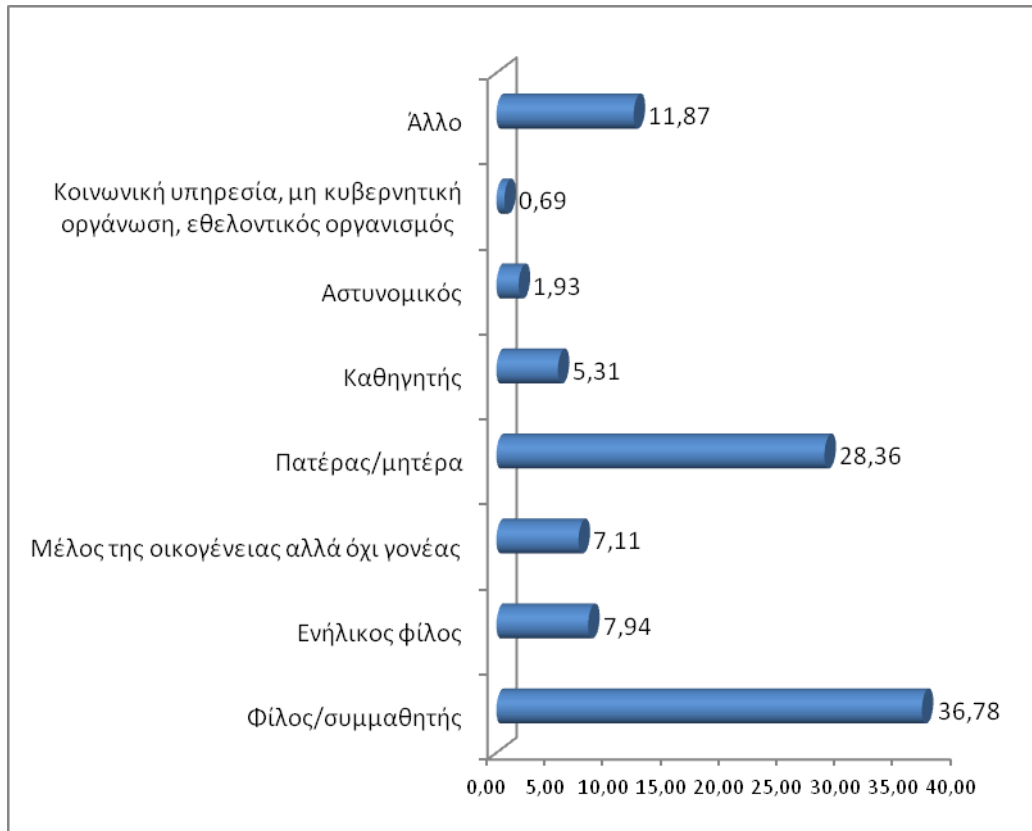
Το 67% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού μίλησε γι αυτό που του συνέβη (γράφημα 27).

Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιράζεται την εμπειρία με κάποιο φίλο ή συμμαθητή (36,78%) ή με τους γονείς (28,36%). Αντίθετα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δεν αποτελούν λύσεις για τα παιδιά-θύματα του σχολικού εκφοβισμού. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνει και η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας, εκτός των γονέων, αλλά και οι ενήλικοι φίλοι (γράφημα 28).

Γράφημα 27. Μίλησες σε κάποιον γι αυτό που σου συνέβη

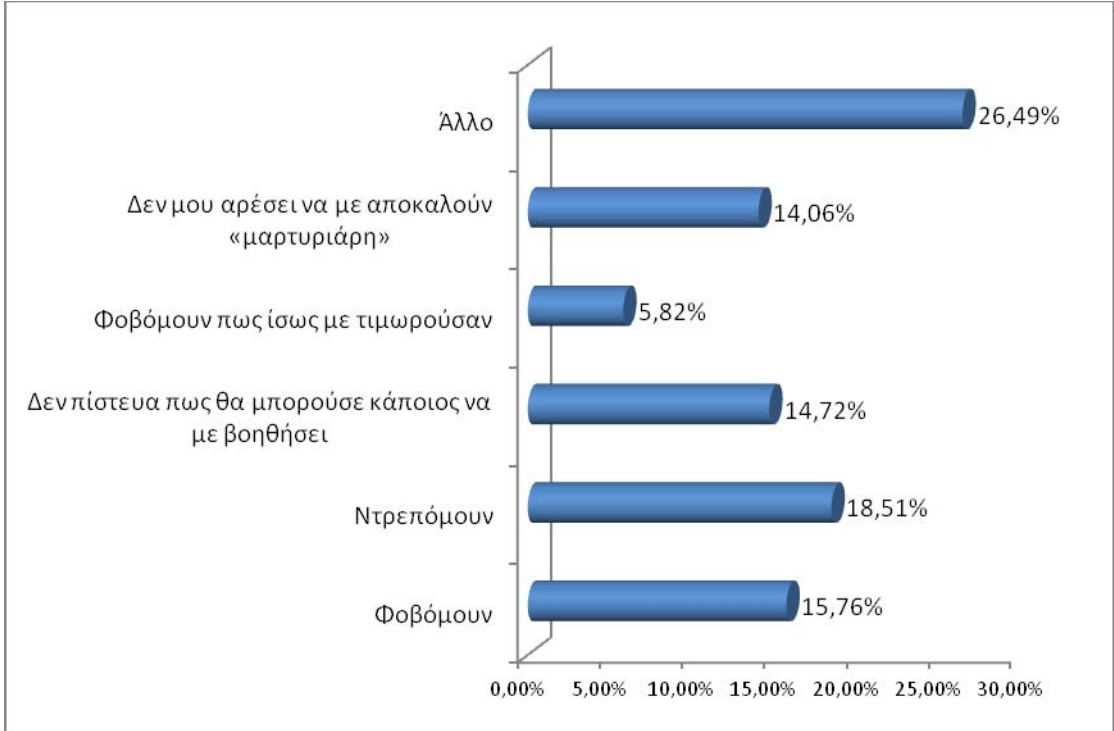

Γράφημα 28. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα παιδιά – θύματα εκφοβισμού που επέλεξαν να μη μιλήσουν για την εμπειρία τους προτίμησαν να μην το κάνουν από ντροπή ή φόβο. Σημαντικό ποσοστό θεωρεί ότι δεν μπορεί κανένας να τους βοηθήσει (14,7%).

Γράφημα 29. Εάν δεν μίλησες ποιος ήταν ο λόγος.

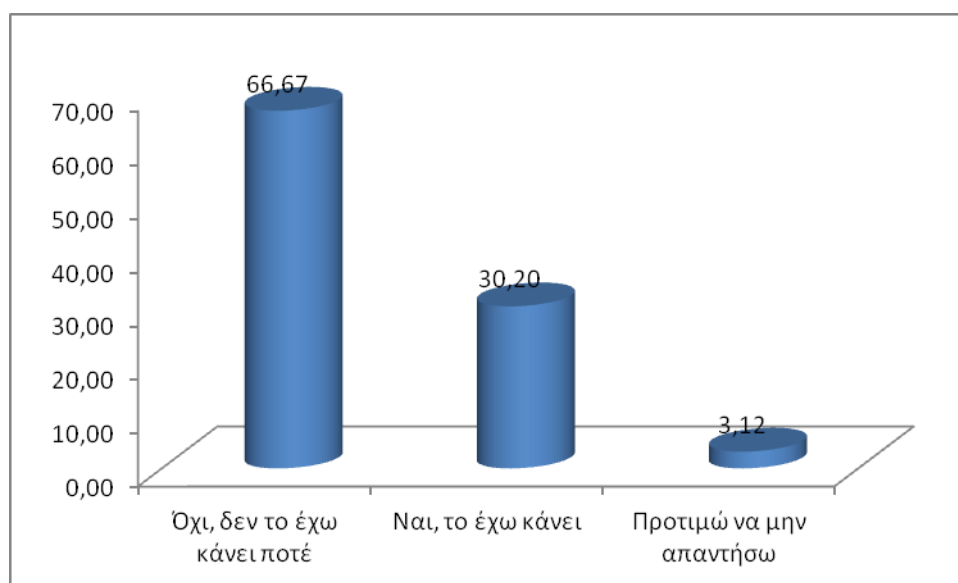

2.3.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

Ο τέταρτος άξονας αφορά σε πληροφορίες σχετικές με το δράστη και το προφίλ του.

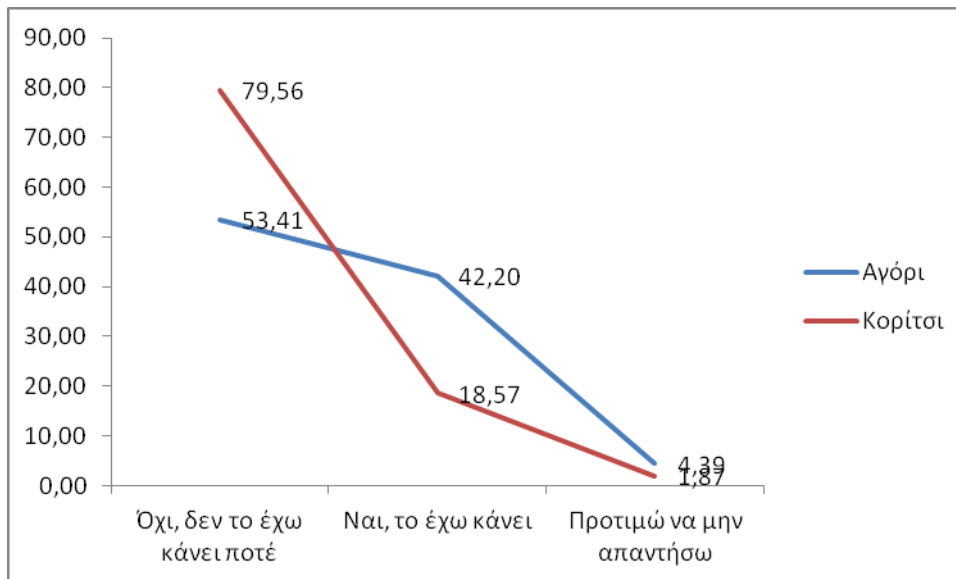
Σύμφωνα με την απόκριση των μαθητών, το 30,2% του δείγματος έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ' εξακολούθηση.

Γράφημα 30. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

Έντονη διακύμανση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 42,2% των αγοριών έναντι στο 18,57% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

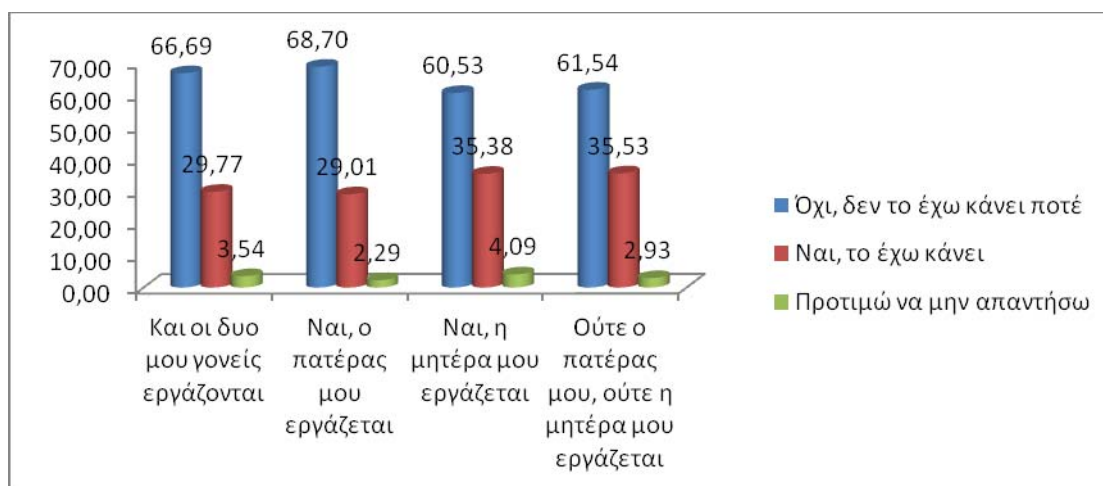
Γράφημα 31. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού, της περιοχής κατοικίας και της εθνικότητας. Τα ποσοστά δραστών στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών.

Αντίθετα, ύπαρξη στατιστικής εξάρτησης παρατηρείται μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού και της εργασιακής κατάστασης των γονέων ($\chi^2 = 35,057, p < 0.05$). Όπως γίνεται εμφανές από τα στοιχεία του γραφήματος 32, το ποσοστό δραστών σχολικού εκφοβισμού είναι υψηλότερο στις περιπτώσεις όπου και οι δύο γονείς δεν εργάζονται.

Γράφημα 32. Βαθμός εμφάνισης του φαινομένου – Εργασιακή κατάσταση γονέων

Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση οικογενειακών προβλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης φαινομένων εκφοβισμού. Σημειώνεται ότι μόνο στην περίπτωση προβλημάτων υγείας δεν παρατηρήθηκε στατιστική εξάρτηση.

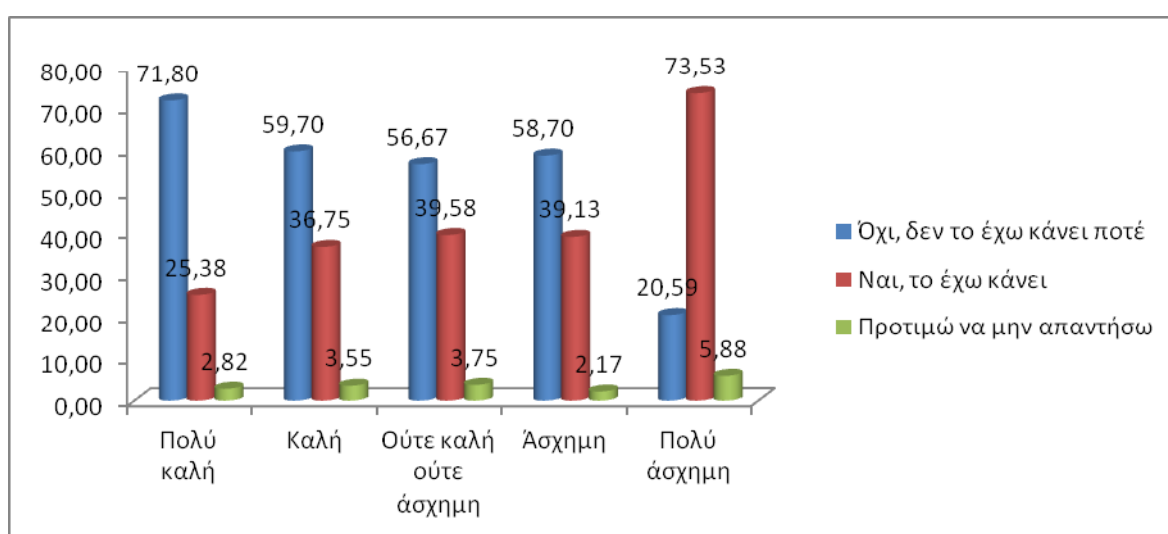
Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων με το νόμο, όπου σε ποσοστό 56,5% οι μαθητές που αντιμετωπίζουν τέτοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύτες σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση του αλκοολισμού.

Πίνακας 14. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	34,1%	28,1%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	36,6%	29,7%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	47,0%	29,4%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	43,8%	29,5%
Πρόβλημα με το νόμο	56,5%	29,8%
Πρόβλημα υγείας	32,6%	30,0%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	51,0%	29,7%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	36,6%	28,7%

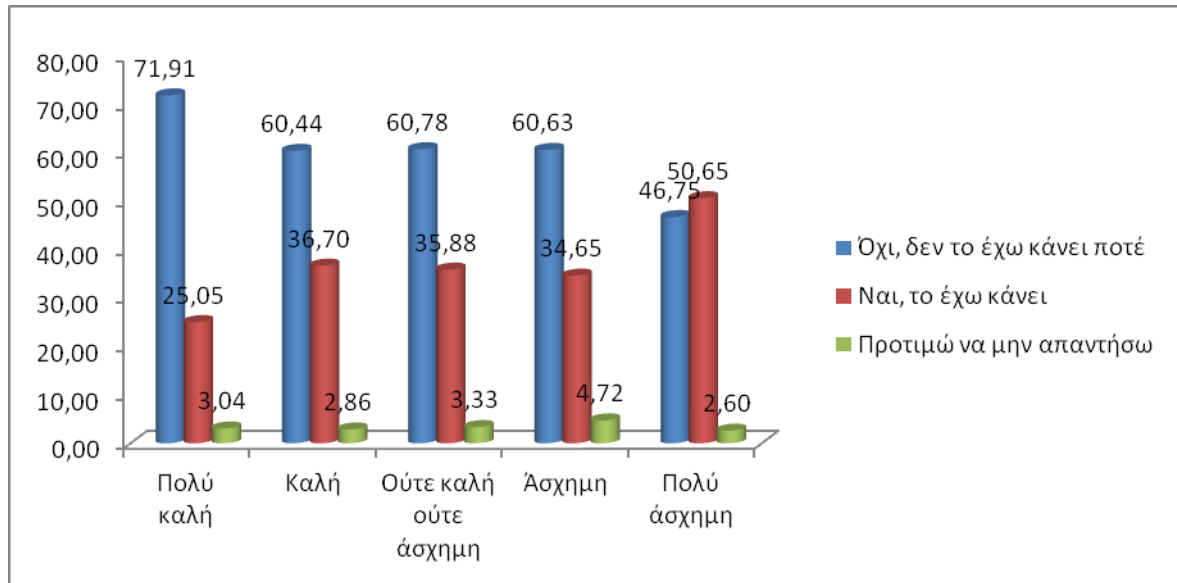
Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη εμφάνισης του φαινομένου και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 117,093, p < 0.05$). Η σχέση είναι αντίστροφα γραμμική με τα ποσοστά δραστών να αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (73,53%). Αντίθετα, μόλις το 25,38% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού (γράφημα 33).

Γράφημα 33. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Αντιστοίχως, ερευνώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων, εμφανίζεται στατιστική εξάρτηση ($\chi^2 = 86,703, p < 0.05$). Άσχημη σχέση παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 50,65% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στις περιπτώσεις πολύ καλής ενδοοικογενειακής σχέσης το αντίστοιχο ποσοστό των δραστών ανέρχεται σε 25,05% (γράφημα 34).

Γράφημα 34. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους επηρεάζει σε υψηλό βαθμό τα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 48,84% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επιλύουν τις διαφωνίες τους με βίαιους διαπληκτισμούς δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. ($\chi^2 = 111,961, p < 0,05$).

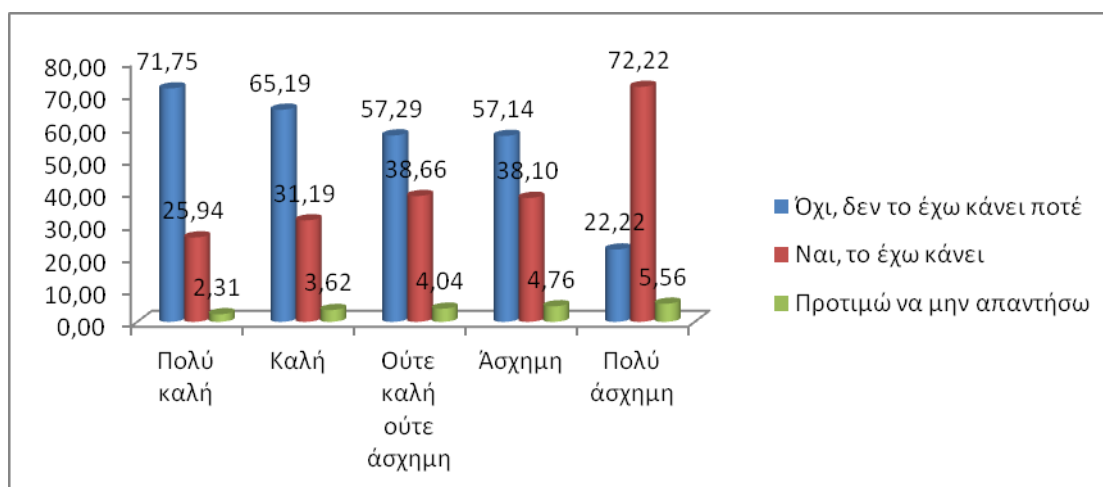
Πίνακας 15. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρούμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	69.84%	47.56%	60.78%	53.49%	53.01%
Ναι, το έχω κάνει	27.30%	48.84%	36.23%	39.53%	39.76%
Προτιμώ να μην απαντήσω	2.86%	3.60%	2.99%	6.98%	7.23%

Από την ανάλυση των στοιχείων προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φαινομένου, της σχέσης με τους συμμαθητές, τους καθηγητές, αλλά και την σχολική επίδοση.

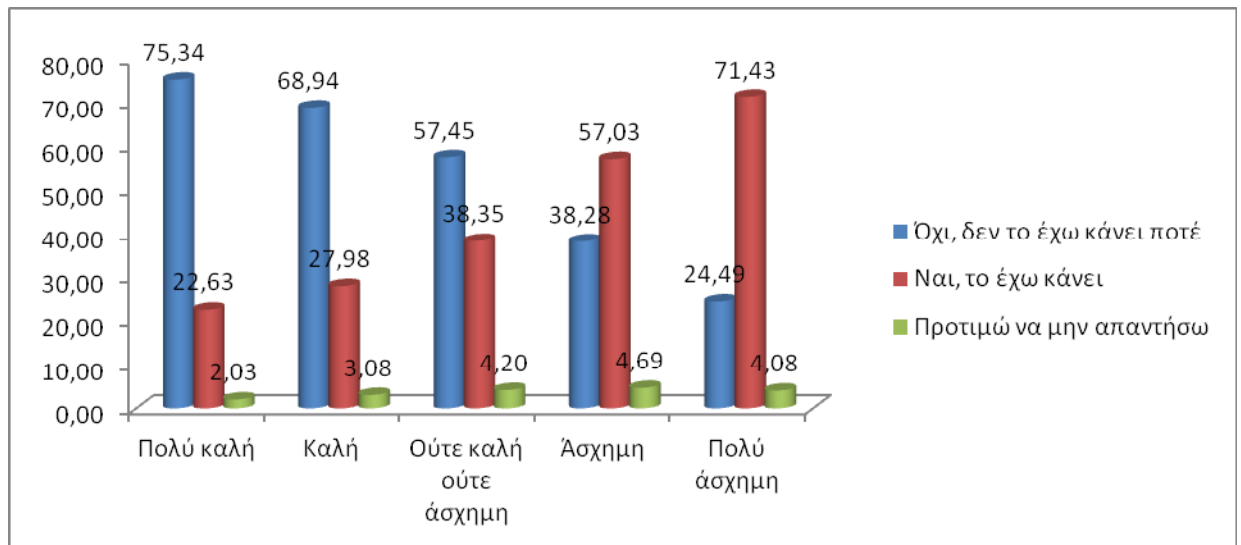
Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο γράφημα μαθητές με πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης του φαινομένου.

Γράφημα 35. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

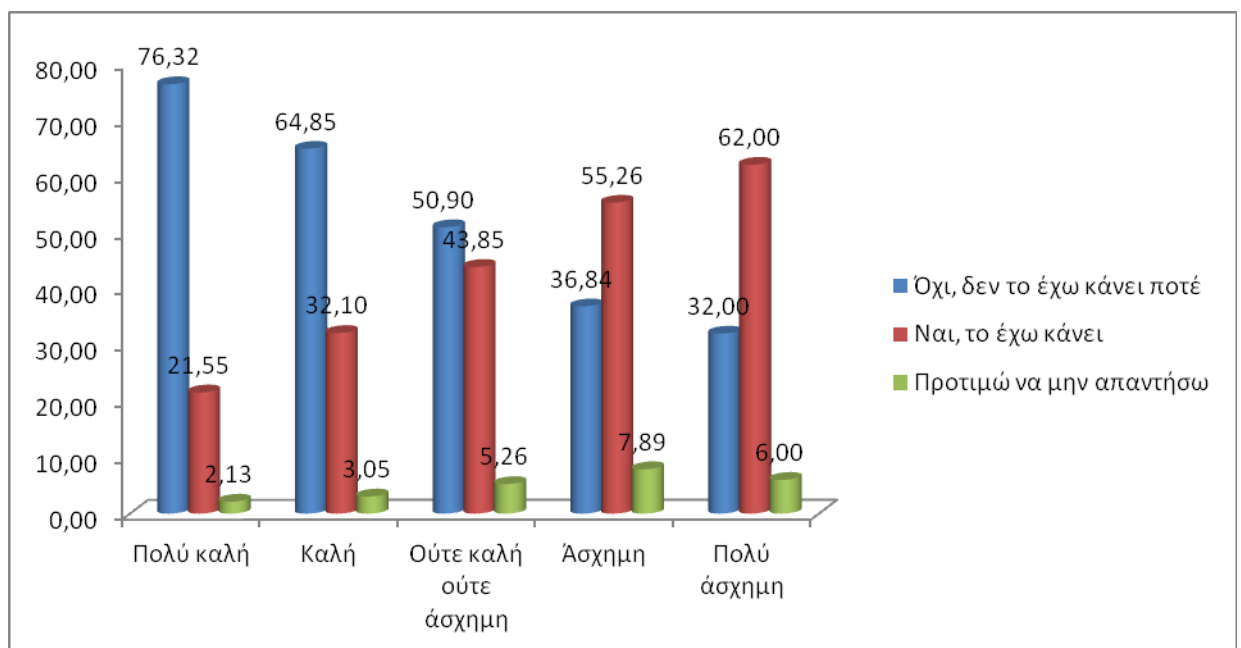
Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα και στην περίπτωση της σχολικής επίδοσης. Από το σύνολο των μαθητών που χαρακτήρισαν την επίδοσή τους πολύ άσχημη το 71,43% έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στους μαθητές με πολύ καλή απόδοση το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 22,63%. ($\chi^2 = 189,250, p < 0.05$).

Γράφημα 36. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

Τέλος, και στην περίπτωση των σχέσεων με τους καθηγητές μαθητές που δήλωσαν πολύ κακή σχέση παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά. ($\chi^2 = 207,076, p < 0.05$).

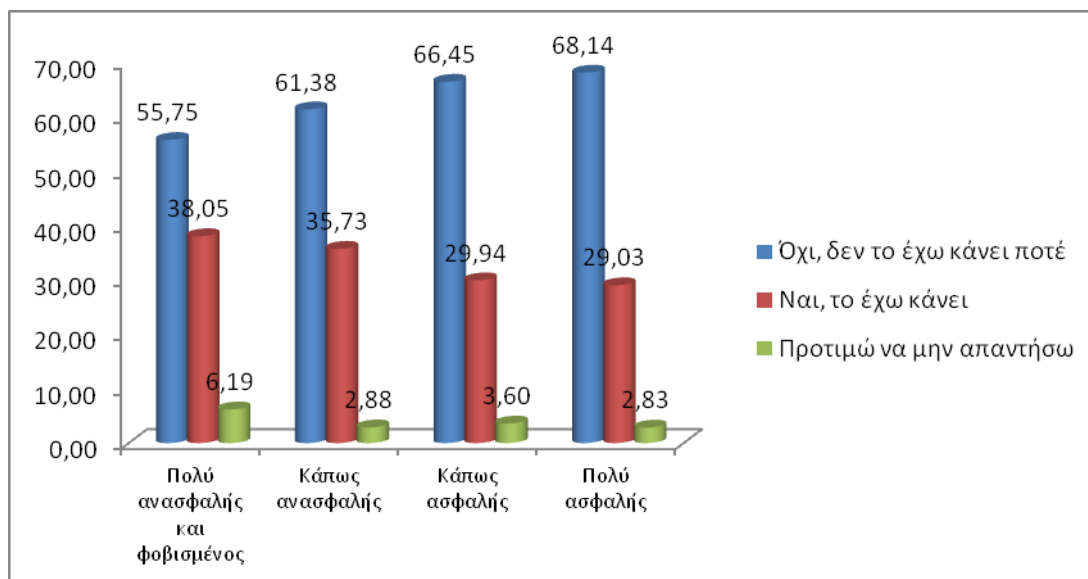
Γράφημα 37. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

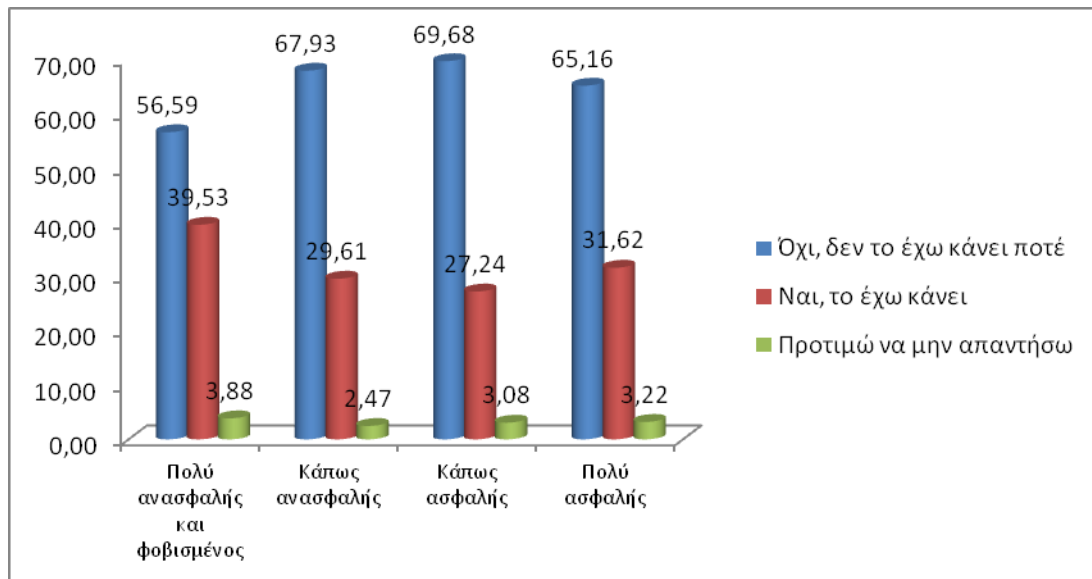
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει ο βαθμός ανασφάλειας που εμφανίζουν οι μαθητές – δράστες σχολικού εκφοβισμού. Εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες, παρατηρούμε ότι οι δράστες σχολικού εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από έντονο αίσθημα ανασφάλειας. Το συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και στατιστικά. ($\chi^2 = 16,782, p < 0.05 / \chi^2 = 16,097, p < 0.05 / \chi^2 = 18,639, p < 0.05$)

Η ανασφάλεια αυτή, την οποία συναντάμε και στους μαθητές που έχουν θυματοποιηθεί, ερμηνεύεται αφενός από στην ανησυχία των δραστών για πιθανές αντιδράσεις/ συνέπειες των πράξεων τους, αφετέρου ως κατάλοιπο προηγούμενης δικής τους θυματοποίησης.

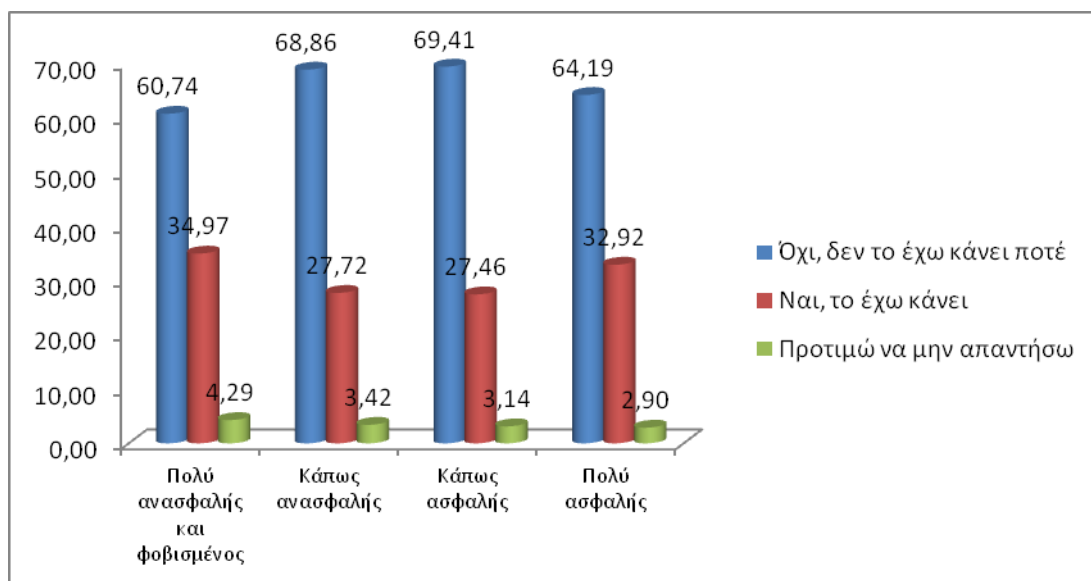
Γράφημα 38. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 39. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 40. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 77,08%. Δεύτερη σε κατάταξη μορφή είναι η άσκηση σωματική βίας με

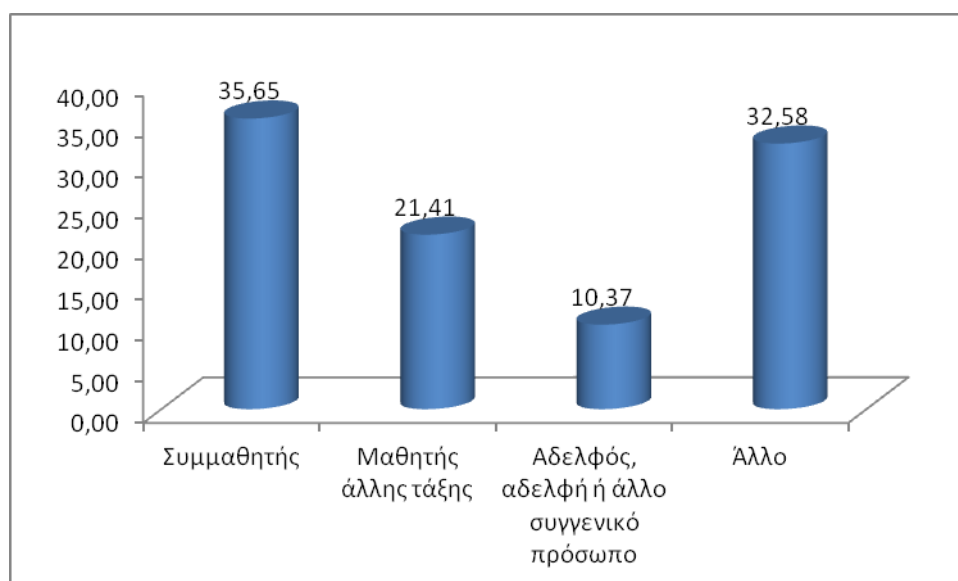
ποσοστό 61,22%. Έπονται στην κατάταξη η διάδοση κακοήθων φημών και ο αποκλεισμός από δραστηριότητες (45,56% και 39,97% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό έλαβε η χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video (34,8%).

Πίνακας 16. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

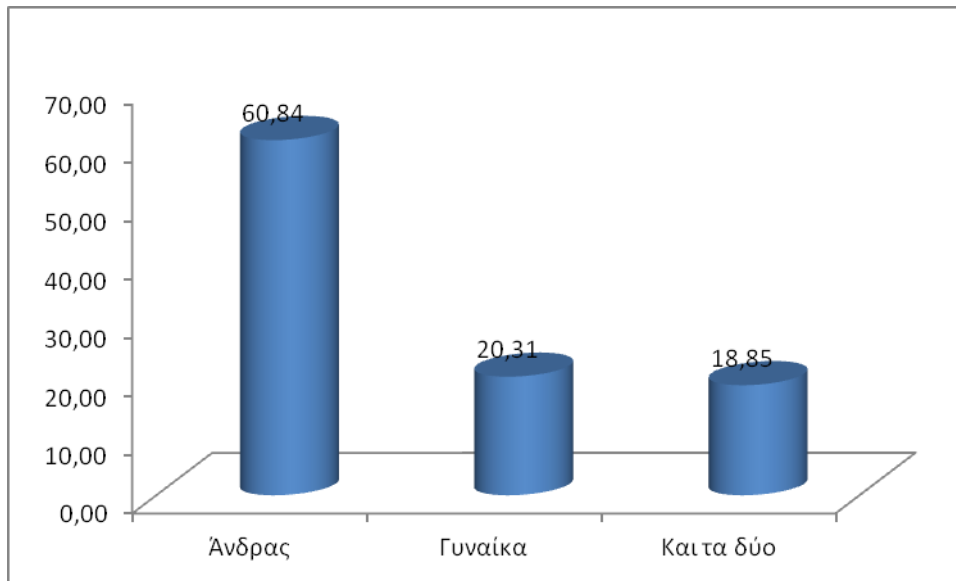
Μορφές Σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	61.22%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	77.08%
Διάδοση κακοήθων φημών	45.56%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	39.97%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	34.80%
Προτιμώ να μην πω	20.61%
Άλλο	24.67%

Κύριος αποδέκτης του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (35,65%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι αγόρια (60,84%).

Γράφημα 41. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 42. Το φύλο του θύματος

2.3.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 47,88% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 17. Δράστης και θύμα

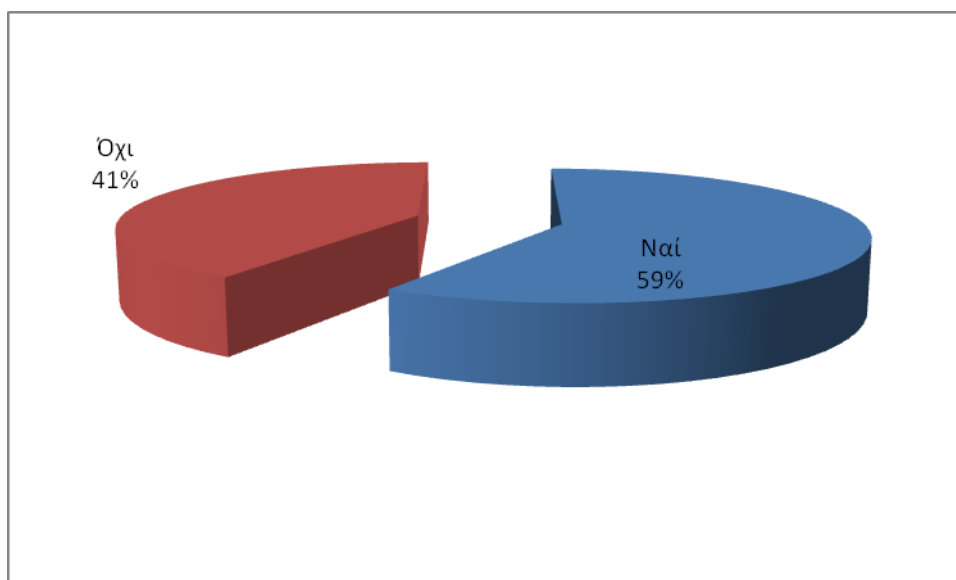
	Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	Ναι, μου συμβεί	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	72.14%	24.31%	3.55%	100.00%
Ναι, το έχω κάνει	49.08%	47.88%	3.04%	100.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	45.95%	43.24%	10.81%	100.00%

2.3.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

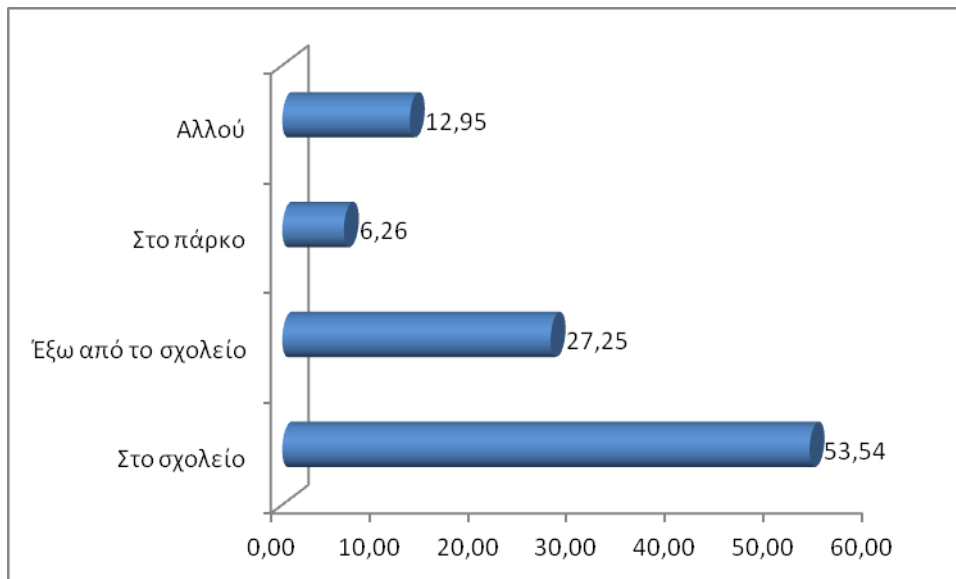
Το παρόν κεφάλαιο αναζητά στοιχεία για το πώς αντιμετωπίζονται οι περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού από τους θεατές. Σε θεωρητικό επίπεδο έχει ήδη τονιστεί η σπουδαιότητα του ρόλου των αμέτοχων θεατών τόσο για το δράστη, όσο και για το θύμα. Στον άξονα αυτό διερευνάται το γιατί ένας θεατής αντιδρά ή όχι σε ένα περιστατικό εκφοβισμού, τι μορφή λαμβάνει η αντίδραση αυτή, καθώς και ποιους φορείς ή πρόσωπα χαίρουν της εμπιστοσύνης του.

Το 59% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας φαινομένου σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί τον κύριο τόπο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 53,54%.

Γράφημα 43. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

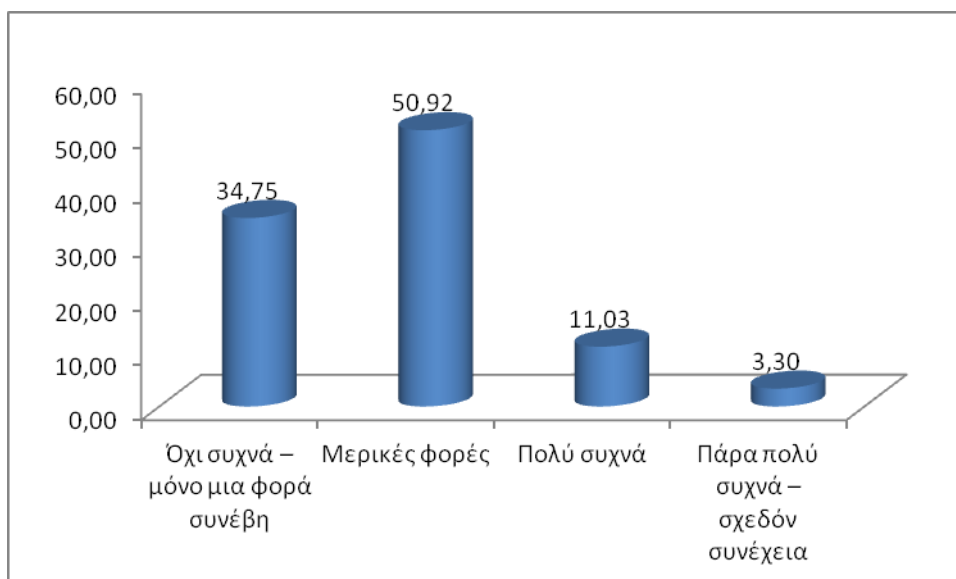

Γράφημα 44. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 50,92% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται περιστασιακά, ενώ το 11,03% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Μόλις το 3,3% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο σχεδόν συνέχεια με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 45. Συχνότητα περιστατικών

Στο συγκριτικό πίνακα 18 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 74,71%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 34,26%. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 42,35%.

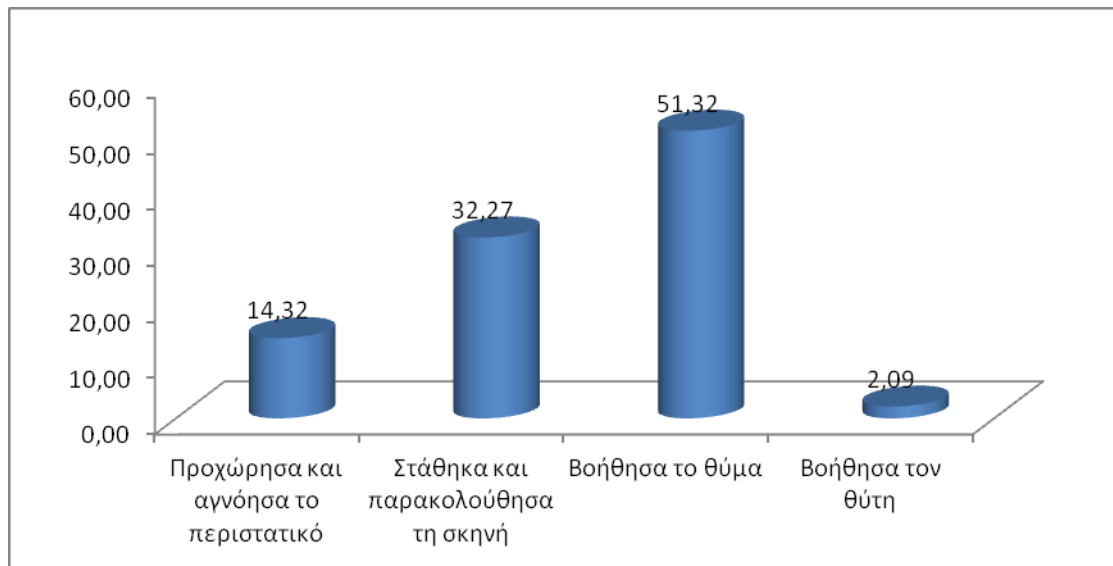
Πίνακας 18. Συχνότητα περιστατικών

ΠΟΣΟ	ΣΥΧΝΑ	ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ	ΣΥΧΝΑ	ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ	ΣΥΧΝΑ	ΣΥΝΑΝΤΑΣ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΟΠΟΥ	ΚΑΠΟΙΟΣ	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΟΠΟΥ	ΚΑΠΟΙΟΣ	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΟΠΟΥ	ΚΑΠΟΙΟΣ
ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ	ΚΑΠΟΙΟΝ	ΑΛΛΟ	ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ	ΚΑΠΟΙΟΝ	ΑΛΛΟΝ	ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ	ΚΑΠΟΙΟΝ	ΑΛΛΟΝ
ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;			ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ	ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ	ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ	ΦΗΜΕΣ	ΚΑΙ	
			ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ,	ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ	ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ	ΤΟΝ	ΑΠΟ	
			ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΚΑΙ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;			
Ποτέ		8.81	Ποτέ		3.70	Ποτέ		16.08
Σπάνια		56.94	Σπάνια		21.59	Σπάνια		41.57
Αρκετά συχνά		28.24	Αρκετά συχνά		49.45	Αρκετά συχνά		31.18
Πολύ συχνά		6.02	Πολύ συχνά		25.26	Πολύ συχνά		11.17

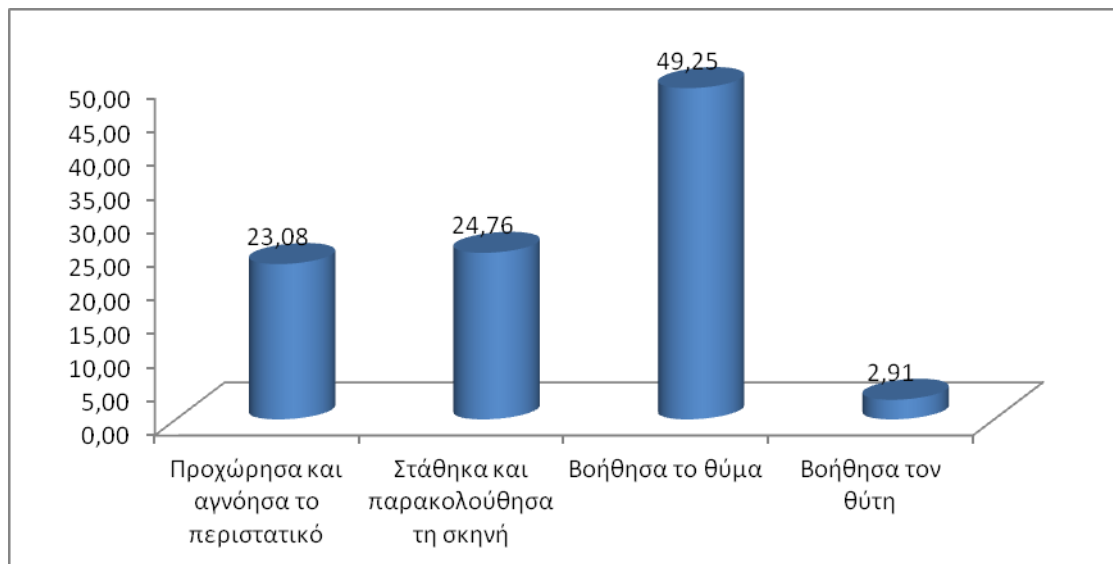
2.3.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Υψηλότερος βαθμός βοήθειας προς το θύμα εμφανίζεται στα περιστατικά σωματικής βίας. Το 51,32% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα όταν βρέθηκαν μάρτυρες αντίστοιχου περιστατικού, έναντι του 49,25% των μαθητών που δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση των κοροϊδευτικών εκφράσεων. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (2,09% και 2,91% αντίστοιχα). Σεβαστό ποσοστό δήλωσε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό, 14,32% στην περίπτωση της σωματικής και 23,08% στην περίπτωση της λεκτικής βίας.. Οι λόγοι για τους οποίους ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 46,59% δεν βοήθησε το θύμα παρουσιάζονται αναλυτικά σε επόμενο πίνακα.

Γράφημα 46. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 47. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

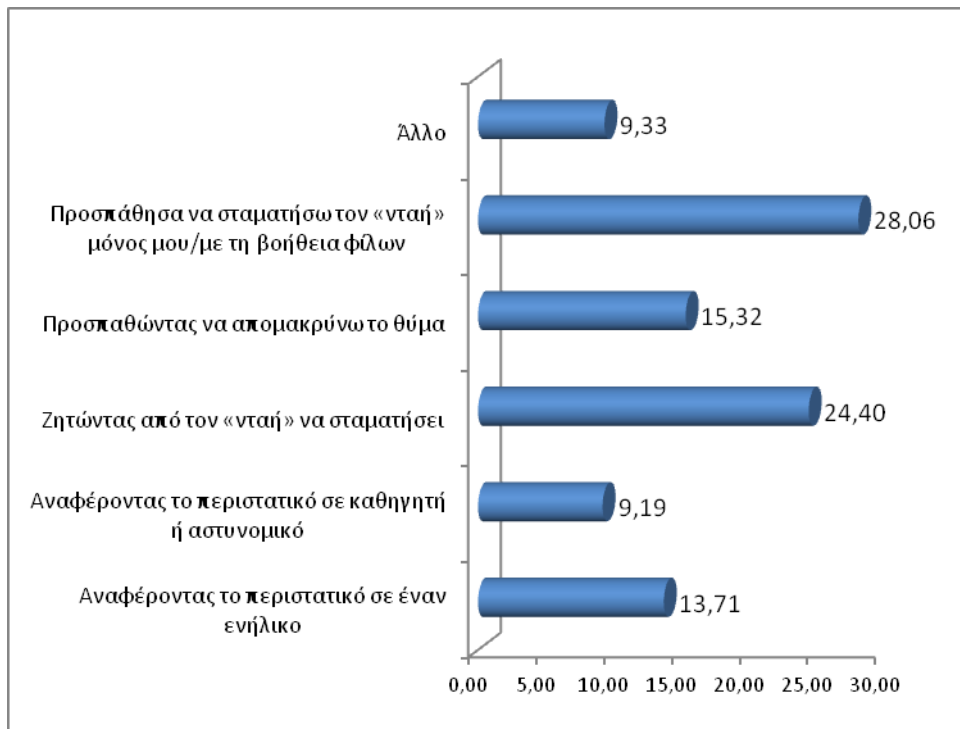
Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου έχει στόχο να σκιαγραφήσει τα συναισθήματα των μαθητών που γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Οι μαθητές αυτοί νιώθουν, ως επί το πλείστον, λύπη για το θύμα (78,26%) και θυμό (69,31%). Το 38,55% δήλωσε ότι νιώθει φθόνο για το δράστη. Μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (4,38%) ή αδιαφορεί (6,76%). Προβληματισμό προκαλεί η πολύ μεγάλη διαφορά που εμφανίζουν οι επιλογές «φθόνος για το νταή/δράστη» και η επιλογή «θαυμασμός για τον νταή/δράστη», η οποία ενδέχεται να οφείλεται στη μη ικανοποιητική κατανόηση εκ μέρους των συμμετεχόντων στην έρευνα της ακριβούς έννοιας του φθόνου.

Πίνακας 19. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Φόβο	23.13%
Θυμό	69.31%
Λύπη για το θύμα	78.26%
Αδιαφορία	6.76%
Αποδοκιμασία	8.59%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	4.38%
Ανικανότητα	6.50%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	1.86%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	38.55%

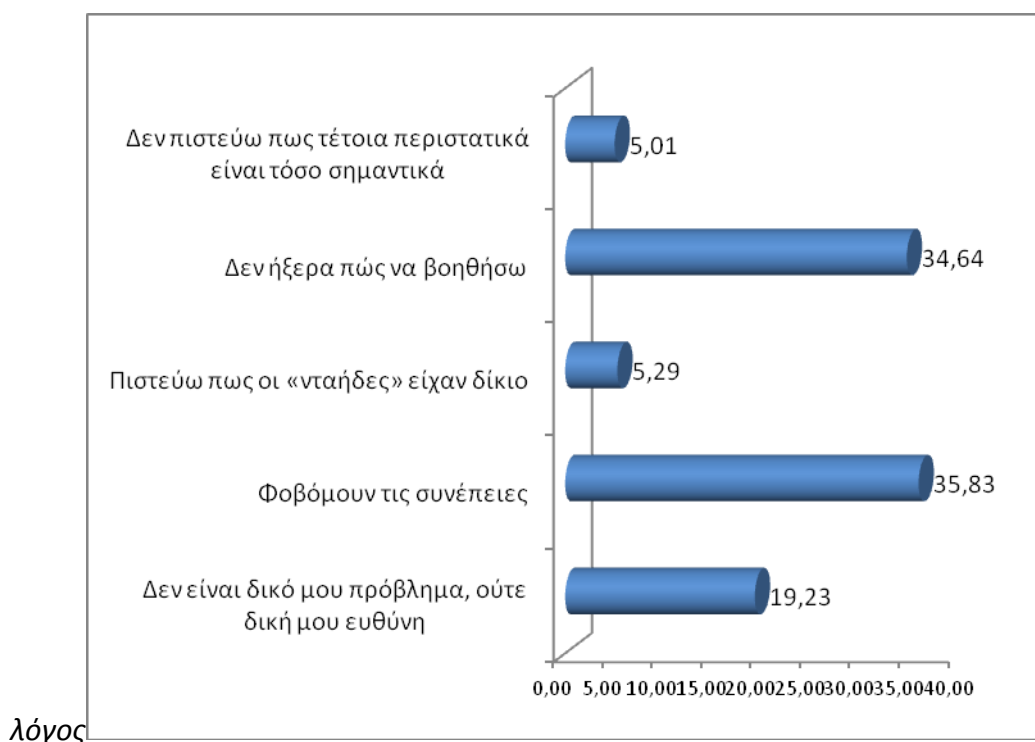
Το 28,06 των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με στόχο να βοηθήσουν το θύμα δηλώσαν ότι προσπάθησαν να σταματήσουν το δράστη είτε μόνοι τους είτε με τη βοήθεια των φίλων τους. Το 24,4% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη λεκτικά, ενώ το 15,32% προσπάθησε να απομακρύνει το θύμα. Το 13,71% ανέφερε το περιστατικό σε κάποιον ενήλικο και το 9,19% το ανέφερε στην αστυνομία.

Γράφημα 48. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το φαινόμενο ή να βοηθήσουν το θύμα, το 35,83% δήλωσε ότι φοβήθηκε τις συνέπειες και το 34,64% ότι δεν ήξερε πώς μπορεί να βοηθήσει.

Γράφημα 49. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο

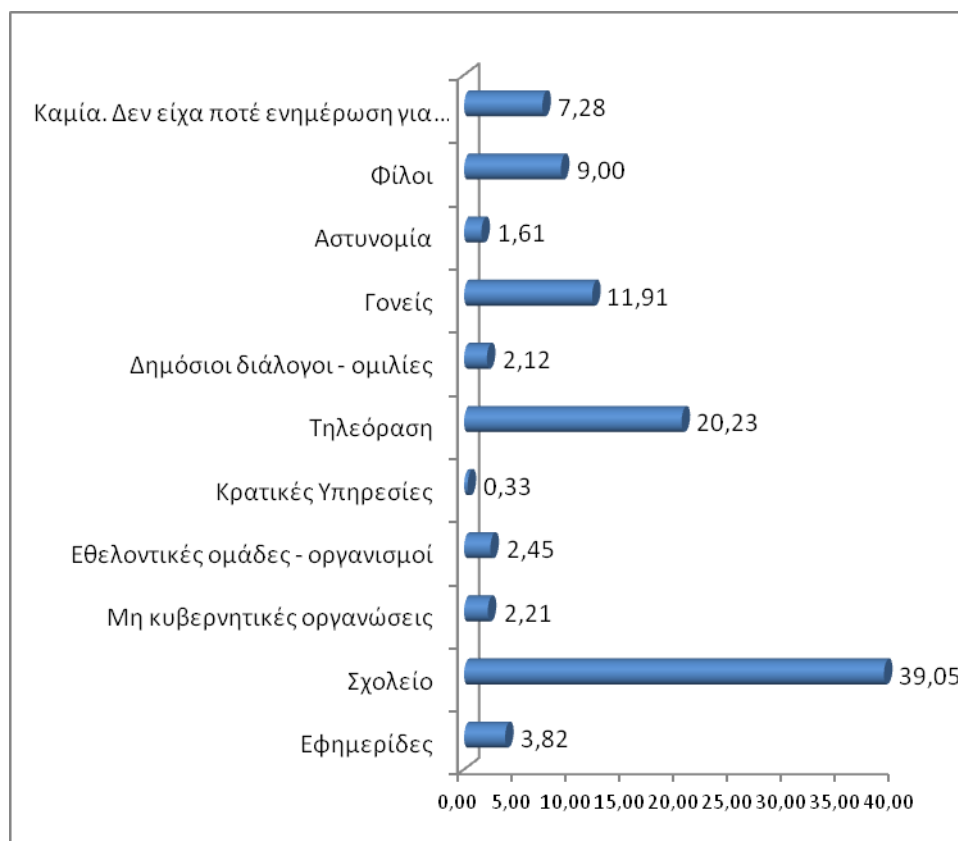
2.3.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Ο τελευταίος άξονας του ερωτηματολογίου διερευνά την ποιότητα της πληροφόρησης των νέων σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (bullying). Παράλληλα, δίνει πληροφορίες σχετικά με το προφίλ των μαθητών που εκφράζουν μεγαλύτερη ανάγκη/ επιθυμία για πληροφόρηση. Η πιο σημαντική, όμως, πληροφορία που λαμβάνουμε από τον τελευταίο άξονα αφορά στις θέσεις των ίδιων των μαθητών για το τι είδους ενημέρωση θα ήθελαν, το περιεχόμενο αυτής, τον τρόπο και τα μέσα που θέλουν να χρησιμοποιηθούν, καθώς και τους φορείς και τα πρόσωπα που θεωρούν ως καταλληλότερα για το σκοπό αυτό.

Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί το σχολείο, καθώς το 39,05% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι η τηλεόραση. Οι κρατικές υπηρεσίες εμφανίζουν το μικρότερο ποσοστό με μόλις 0,33% στον τομέα της ενημέρωσης και της πληροφόρησης προς τους μαθητές, ενώ επίσης πολύ χαμηλά ποσοστά εμφανίζουν και οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ, όπου σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, συμβάλλουν ελάχιστα στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 4,66%).

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι εκπρόσωποι εθελοντικών ομάδων και ΜΚΟ αλλά και κρατικών λειτουργιών που δραστηριοποιούνται στον τομέα συμμετέχουν σε δράσεις ενημέρωσης και επικοινωνίας μέσω των ΜΜΕ και ειδικά της τηλεόρασης, γεγονός που δεν αποτυπώνεται κατά τον τρόπο αυτό στη συνείδηση των παιδιών.

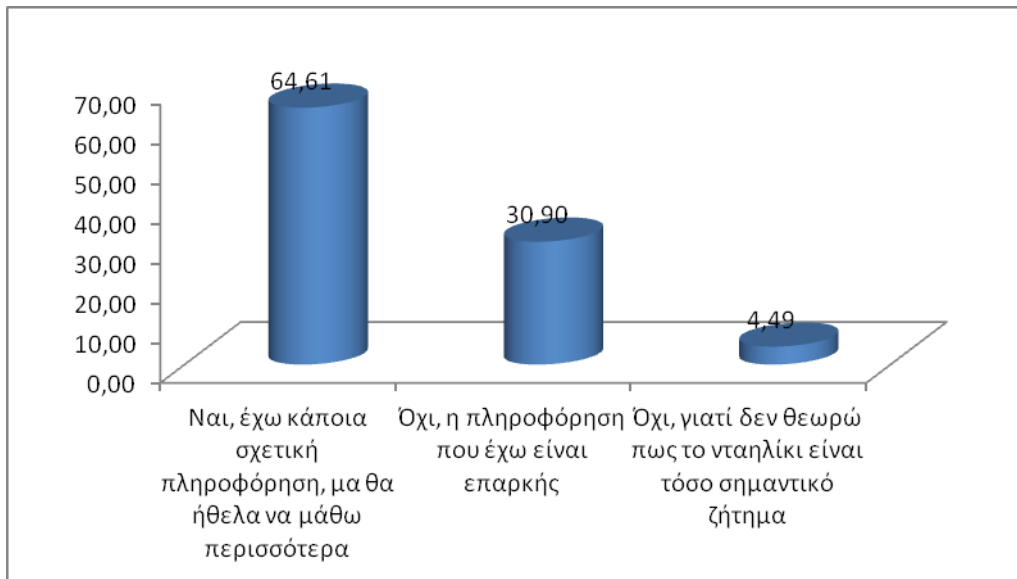
Γράφημα 50. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

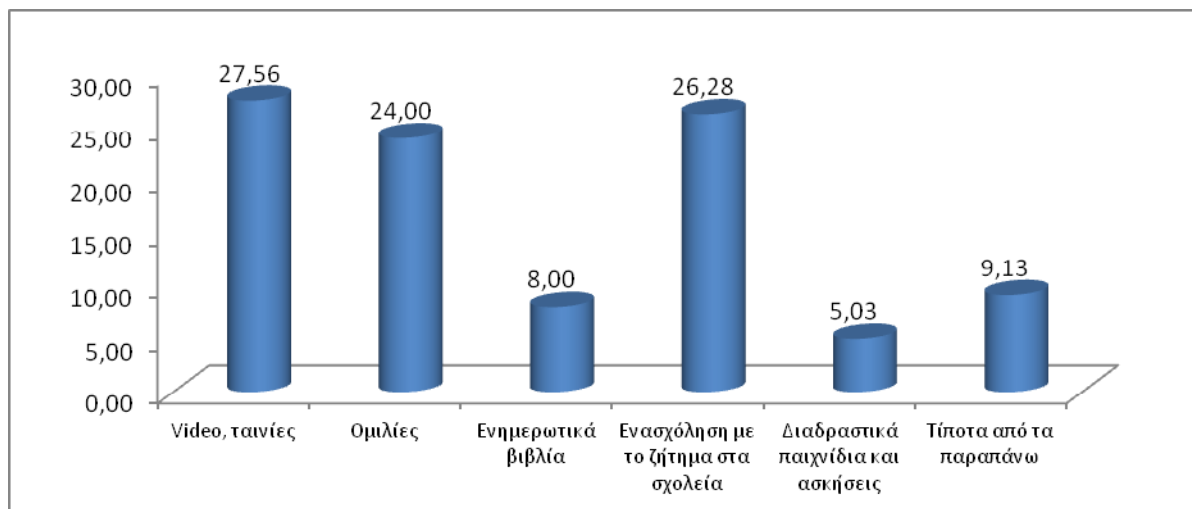
Η ανάγκη των μαθητών για επιπλέον ενημέρωση είναι έκδηλη, καθώς το 64,61% του δείγματος δηλώνει ότι επιθυμεί περισσότερη πληροφόρηση.

Σημαντικός παράγοντας κάθε καμπάνιας ενημέρωσης αποτελεί η μέθοδος επικοινωνίας. Αναφορικά με την πληροφόρηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού, οι μαθητές προτιμούν τη γενικότερη ενασχόληση με το θέμα στο σχολείο (26,28%), τις ταινίες (27,56%) και τις ομιλίες (24%). Αντίθετα, δεν δείχνουν να προτιμούν τα ενημερωτικά βιβλία και τα διαδραστικά παιχνίδια (8% και 5,03% αντίστοιχα).

Γράφημα 51. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

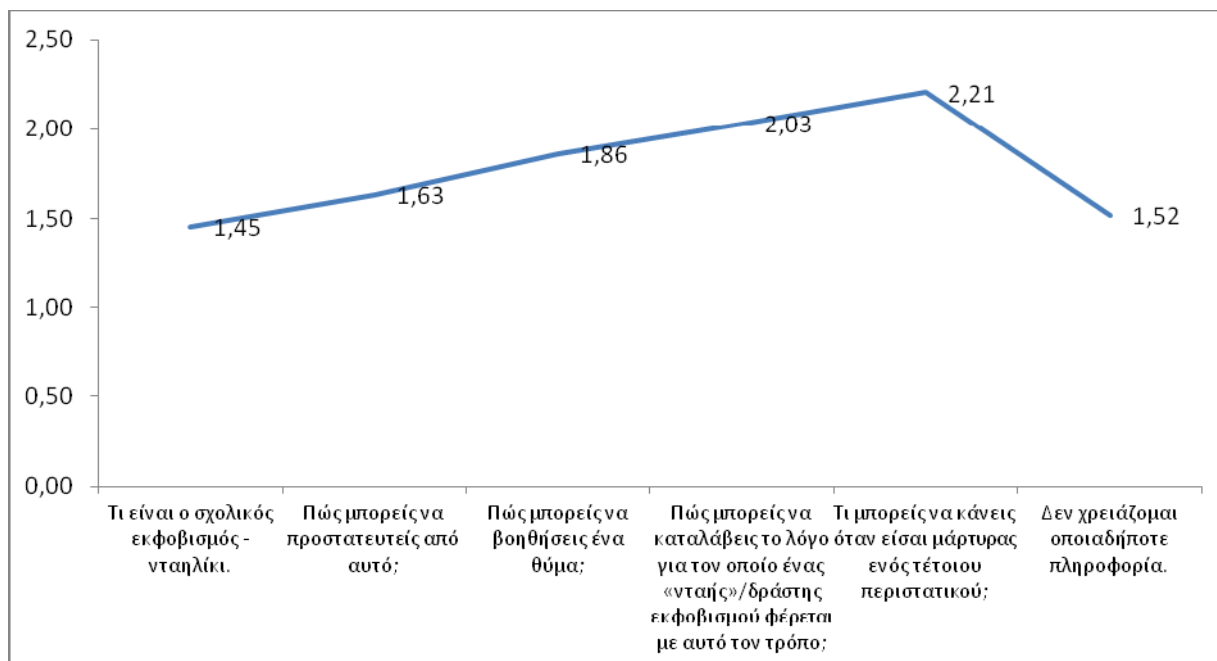
Γράφημα 52. Μορφή ενημέρωσης

Στις επόμενες δύο ερωτήσεις οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν με βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, αλλά και στην καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, η ενημέρωση για το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός και ποιες μορφές περιλαμβάνονται στο φαινόμενο (μέσος 1,45) , αλλά και οι τρόποι

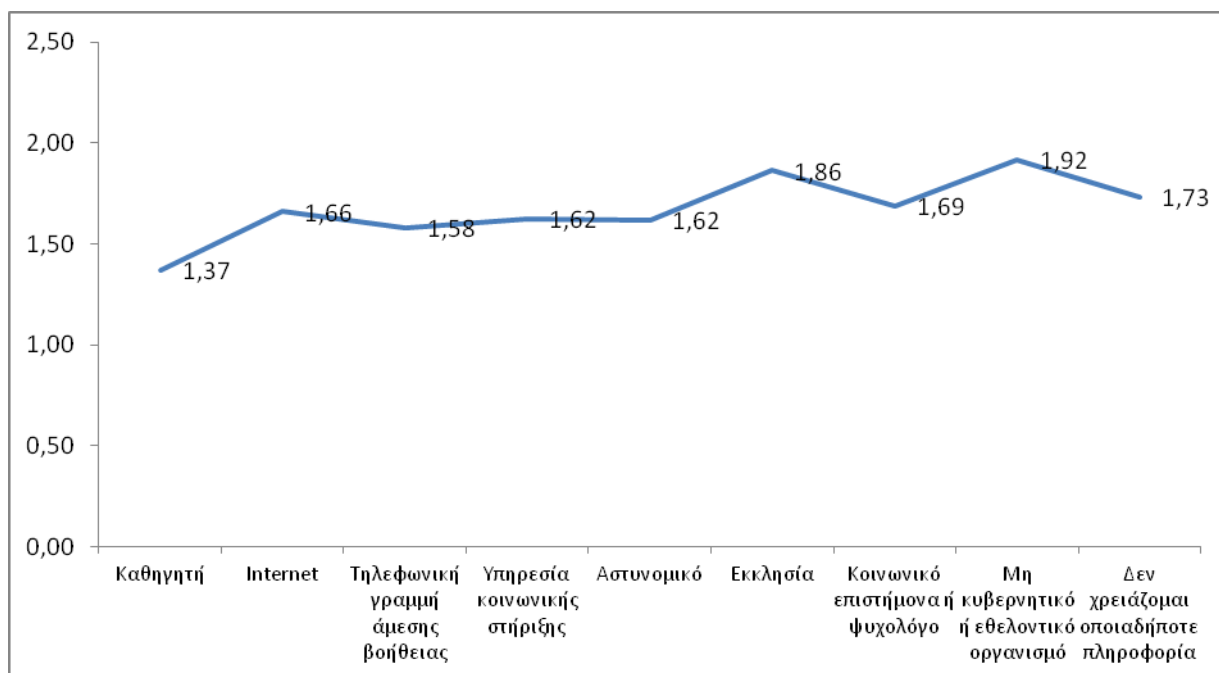
προστασίας από αυτό (μέσος 1,63). Έπονται οι τρόποι βοήθειας προς το θύμα εκφοβισμού (μέσος 1,86) και η ερμηνεία – κατανόηση των κινήτρων των δραστών.

Γράφημα 53. Είδος πληροφόρησης

Καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, θα έπρεπε να είναι οι καθηγητές του σχολείου τους (μέσος 1,37). Με διαφορά δεύτερη σε κατάταξη έρχεται η τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας (μέσος 1,58). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (1,92).

Γράφημα 54. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης;

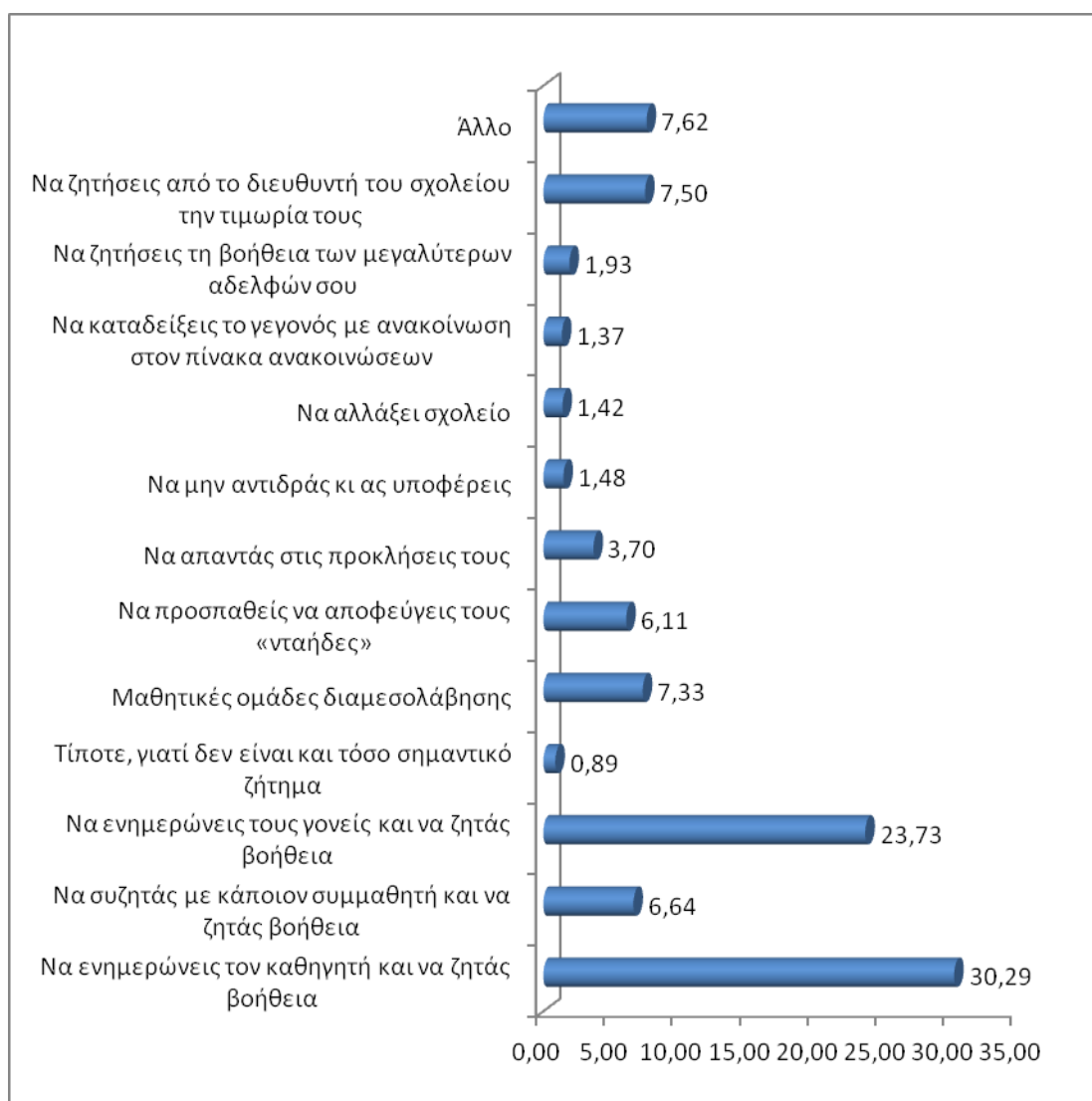
Η στάση των εκπαιδευτικών κρίνεται αποτελεσματική, επιβεβαιώνοντας το προηγούμενο εύρημα για τη σημασία της ενημέρωσης από το σχολείο, καθώς, σύμφωνα με το 47,68% των ερωτηθέντων, οι εκπαιδευτικοί μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα. Σε σημαντικό βαθμό, η παρέμβαση των εκπαιδευτικών έχει στόχο το συμβιβασμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (45,54%). Πολύ μικρό ποσοστό του δείγματος έκρινε ως ανεπαρκή την αντίδραση των καθηγητών στα φαινόμενα εκφοβισμού.

Πίνακας 20. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

	Ποσοστό
Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	16.42%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	8.44%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	8.20%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	47.68%
Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	45.54%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	20.19%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	4.67%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	4.09%

Ως καταλληλότερη μέθοδο καταπολέμησης του φαινομένου οι μαθητές θεωρούν την ενημέρωση των καθηγητών (30,29%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 23,73%. Αξίζει να τονιστεί ο σημαντικός ρόλος που, σύμφωνα με τους μαθητές, έχουν ή πρέπει να έχουν οι καθηγητές τους τόσο στο πεδίο της ενημέρωσης για το φαινόμενο, όσο και στο πεδίο της παρέμβασης.

Γράφημα 55. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.4 Αποτελέσματα Ιταλίας

2.4.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε ότι, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, οι Ιταλοί μαθητές εμφανίζονται να μπορούν σε μεγάλο βαθμό να αναγνωρίζουν με επιτυχία τις κύριες μορφές σχολικού εκφοβισμού. Όπως και στις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, σε μικρότερο ποσοστό όμως, η έννοια της επανάληψης ως προϋπόθεσης για το χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως bullying δεν έχει κατανοηθεί σε βάθος.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, το να κοροϊδεύεις κάποιον ασκώντας του λεκτική και φυσική βία αναδείχθηκε ως η συμπεριφορά την οποία η πλειοψηφία του δείγματος αναγνωρίζει ως σχολικό εκφοβισμό με ποσοστό 65.21% και ακολουθούν ο εξαναγκασμός με τη χρήση βίας για ικανοποίηση των επιθυμιών του δράστη, καθώς και η χρήση κοροϊδευτικών εκφράσεων που συνδέονται με το χρώμα και την καταγωγή κάποιου, με ποσοστά 64.54% και 54.26% αντίστοιχα.

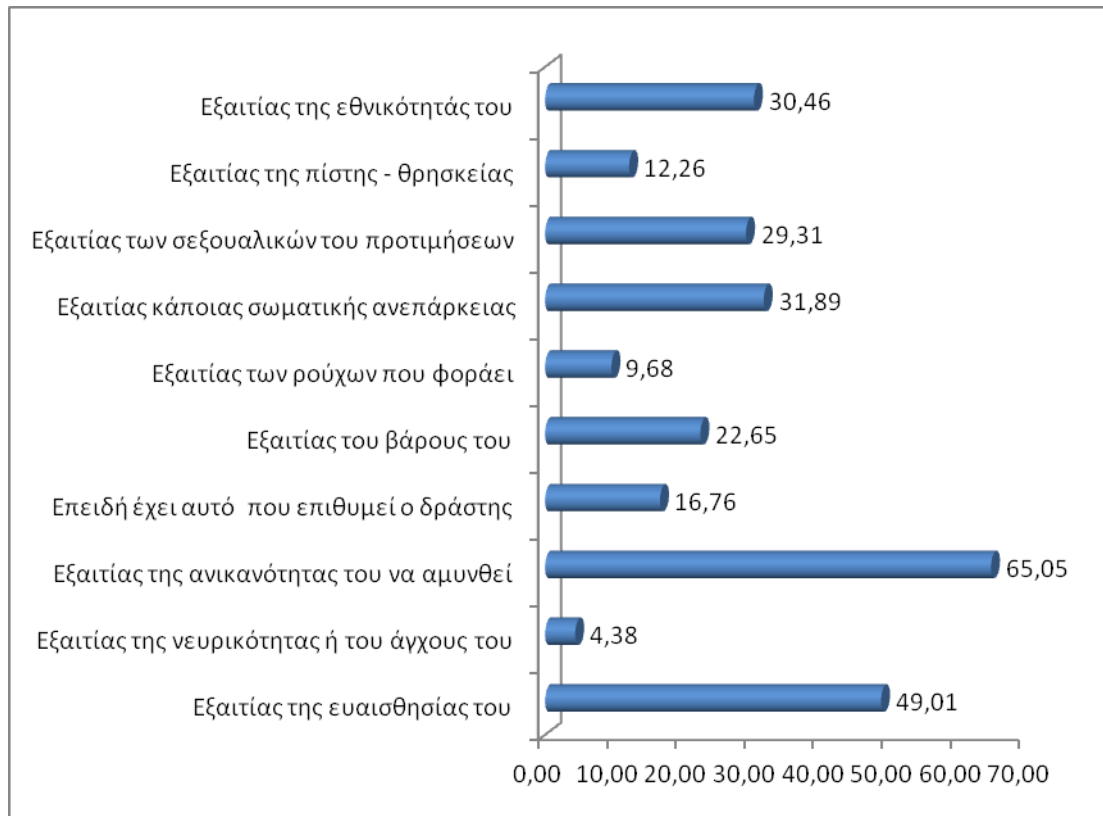
Πίνακας 21. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	44.66%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	8.47%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	54.26%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	20.88%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	65.21%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	11.07%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	64.54%
Κοροϊδεύοντας κάποιον, ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος.	14.88%

Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	19.97%
Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	9.66%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	2.58%
Το να πειράζεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	3.21%
Τα να μην συμπαθείς κάποιον	2.90%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	18.46%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	23.48%
Το να προσβάλλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστείων	23.03%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	26.62%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλής κάποιον	57.68%

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των Ιταλών μαθητών, η ανικανότητα του θύματος να αμυνθεί είναι και για αυτούς ο βασικότερος παράγοντας θυματοποίησης (ποσοστό 65,05%), επιβεβαιώνοντας και σε αυτή την περίπτωση το διαφορετικό συσχετισμό δύναμης και εξουσίας που χαρακτηρίζει τη σχέση δράστη θύματος. Ο δεύτερος λόγος βάσει του οποίου επιλέγονται τα θύματα, είναι σύμφωνα με τις απαντήσεις, η ευαισθησία του θύματος, η οποία και πιθανόν να εμποδίζει το θύμα να αμυνθεί ή να το καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτο (49,01%). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί ότι η ύπαρξη σωματικής ανεπάρκειας καθώς και η εθνικότητα αποτελούν παράγοντες θυματοποίησης (31,89% και 30,46%). Με μικρή διαφορά ακολουθούν οι σεξουαλικές προτιμήσεις (29,31%). Αντίθετα, ο τρόπος ντυσίματος, η θρησκεία, αλλά και η νευρική ή το άγχος δεν περιλαμβάνονται στους σημαντικούς παράγοντες θυματοποίησης.

Γράφημα 56. Παράγοντες θυματοποίησης

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 48,5%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται το 2,3% των μαθητών του δείγματος, ενώ κάπως ανασφαλείς αισθάνονται το 5,9% των μαθητών.

Ελαφρώς μεγαλύτερος δείκτης ανασφάλειας προκύπτει από την ανάλυση της αντίστοιχης ερώτησης για τη γειτονιά / πάρκο, όπου το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 32,8%. Ωστόσο, η μετατόπιση του δείκτη έγινε προς την τιμή «κάπως ασφαλής», καθώς τα ποσοστά των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» δεν αυξήθηκαν αξιοσημείωτα.

Στη σχετική ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στην διαδρομή προς και από το σχολείο, αλλά και στα μέσα μεταφοράς, το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 12,2%. Αντίθετα, το 87,7% του δείγματος δήλωσε ότι αισθάνεται «πολύ ή κάπως ασφαλής».

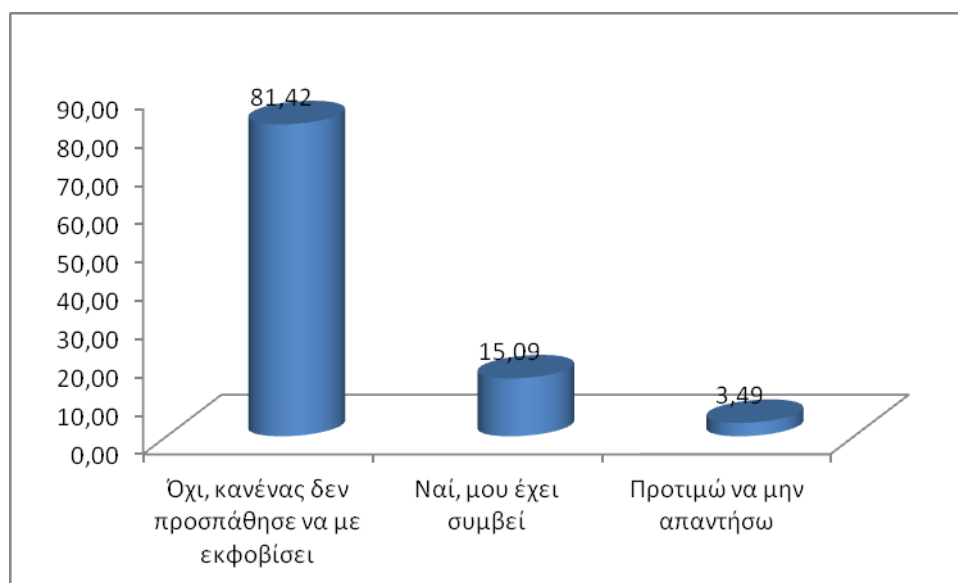
Πίνακας 22. Δείκτες ανασφάλειας

ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗ	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η΄ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;	ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.3%	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.3%	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.7%
Κάπως ανασφαλής	5.9%	Κάπως ανασφαλής	10.0%	Κάπως ανασφαλής	9.5%
Κάπως ασφαλής	43.3%	Κάπως ασφαλής	54.8%	Κάπως ασφαλής	45.3%
Πολύ ασφαλής	48.5%	Πολύ ασφαλής	32.8%	Πολύ ασφαλής	42.4%
Σύνολο	100.00%	Σύνολο	100.00%	Σύνολο	100.00%

2.4.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

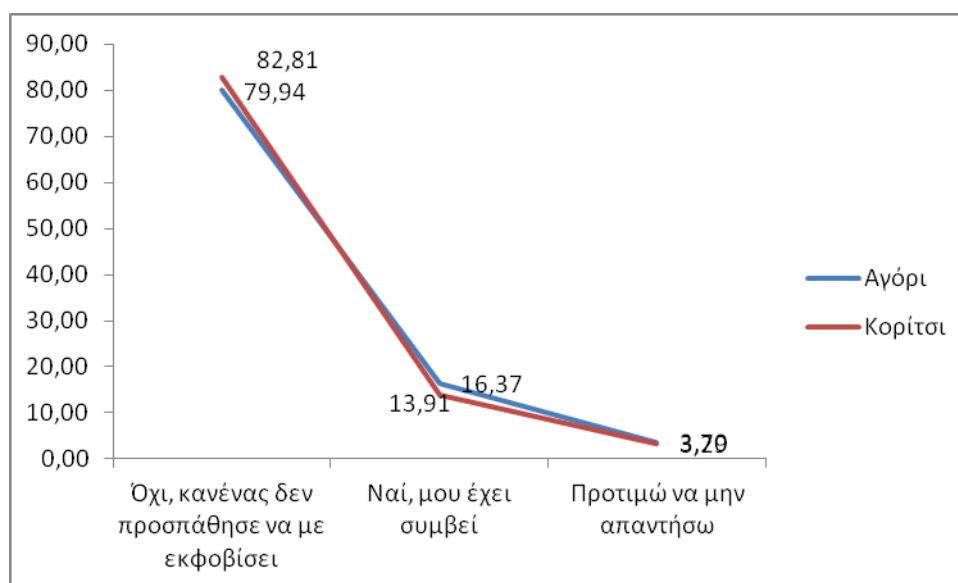
Μικρό ποσοστό του δείγματος, μόλις το 15,09%, δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού, καθιστώντας την Ιταλία ως τη χώρα με το μικρότερο ποσοστό ομολογούμενης θυματοποίησης μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα. Εξίσου μικρό ποσοστό (3,49%) δεν απάντησε στο συγκεκριμένο ερώτημα.

Γράφημα 57. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Ελαφρώς υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης παρουσιάζουν τα αγόρια, καθώς το 16,37% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών ανέρχεται σε 13,91%. Η διαφορά μεταξύ της θυματοποίησης των δύο φύλων, αν και εμφανίζεται, σε πρώτη ανάγνωση, ως ιδιαίτερα μικρή, στην πραγματικότητα χαρακτηρίζεται ως σημαντική σε επίπεδο στατιστικής ανάλυσης.

Γράφημα 58. Θυματοποίηση ανα φύλο

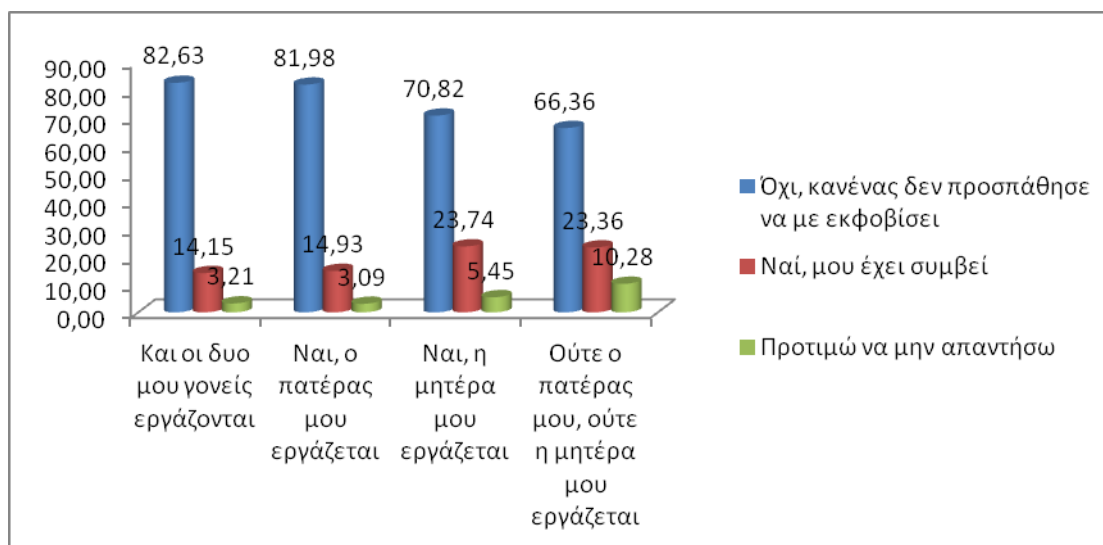

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και της περιοχής κατοικίας. Τα ποσοστά των θυμάτων στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές.

Αντίθετα, ύπαρξη στατιστικής εξάρτησης παρατηρείται μεταξύ του βαθμού θυματοποίησης και της εργασιακής κατάστασης των γονέων .

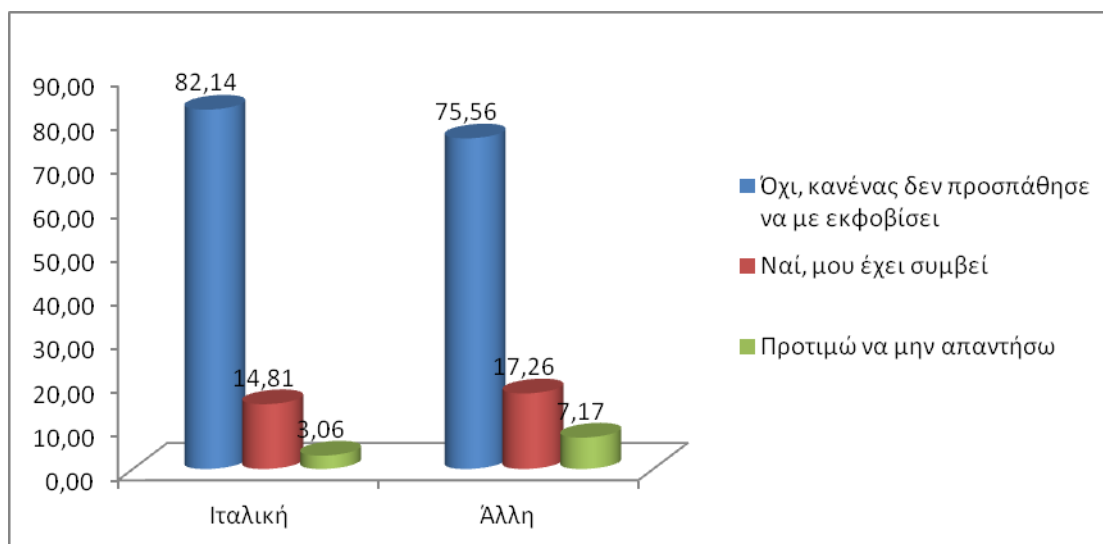
($\chi^2 = 35,057, p < 0.05$). Όπως γίνεται εμφανές από τα στοιχεία του γραφήματος 59, το ποσοστό των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού είναι υψηλότερο στις περιπτώσεις όπου και οι δύο γονείς δεν εργάζονται, καθιστώντας τους οικονομικούς παράγοντες ιδιαίτερα σημαντικούς αναφορικά με τη θυματοποίηση του μαθητή.

Γράφημα 59. Βαθμός θυματοποίησης – Εργασιακή κατάσταση γονέων

Στατιστική εξάρτηση παρατηρήθηκε, μελετώντας την επίδραση του παράγοντα της εθνικότητας. Όπως γίνεται εμφανές από το ακόλουθο γράφημα, μαθητές άλλης εθνικότητας τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 23,513, p < 0,05$).

Γράφημα 60. Θυματοποίηση ανα εθνικότητα

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση πιθανών οικογενειακών προβλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση του αλκοολισμού, όπου το 40,5% των μαθητών που αντιμετωπίζουν τέτοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού

εκφοβισμού.Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση προβλήματος στη μεταξύ του σχέση.

Πίνακας 23. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ύπαρξη προβλήματος	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	23.7%	13,8%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	22.3%	14,8%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	35.0%	14,2%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	30.3%	14,6%
Πρόβλημα με το νόμο	31.3%	14,9%
Πρόβλημα υγείας	27.6%	14,5%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	40.5%	14,9%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	14,1%	67.4%

Στατιστικά σημαντική εξάρτηση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 100.238, p < 0.05$). Η σχέση είναι αντίστροφα γραμμική, αφού τα ποσοστά θυματοποίησης αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (36,6%). Αντίθετα, μόλις το 12,4% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 24. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	84.8%	81.3%	71.8%	66.1%	46.3%
Ναι, μου έχει συμβεί	12.4%	15.3%	22.9%	26.8%	36.6%
Προτιμώ να μην απαντήσω	2.8%	3.4%	5.4%	7.1%	17.1%

Ανάλογα στοιχεία προκύπτουν, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 59.681, p < 0.05$). Άσχημη σχέση παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, το 51,2% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 25. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	84.1%	82.4%	73.3%	67.3%	71.9%
Ναι, μου έχει συμβεί	13.0%	14.4%	20.7%	28.2%	23.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	2.9%	3.2%	6.0%	4.5%	5.2%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφωνίες τους. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στατιστικά ($\chi^2 = 87.899, p < 0.05$).

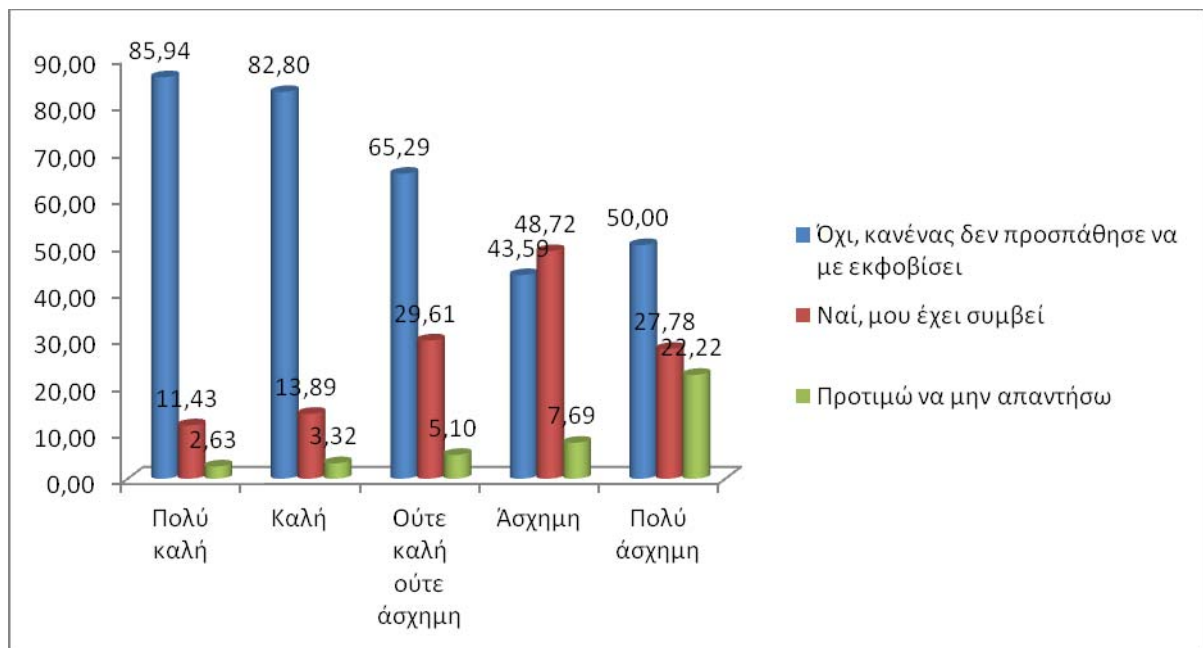
Πίνακας 26. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλον
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	83.4%	61.5%	72.4%	77.1%	72.2%
Ναι, μου έχει συμβεί	13.7%	31.1%	20.5%	14.3%	21.4%
Προτιμώ να μην απαντήσω	2.8%	7.5%	7.1%	8.6%	6.5%

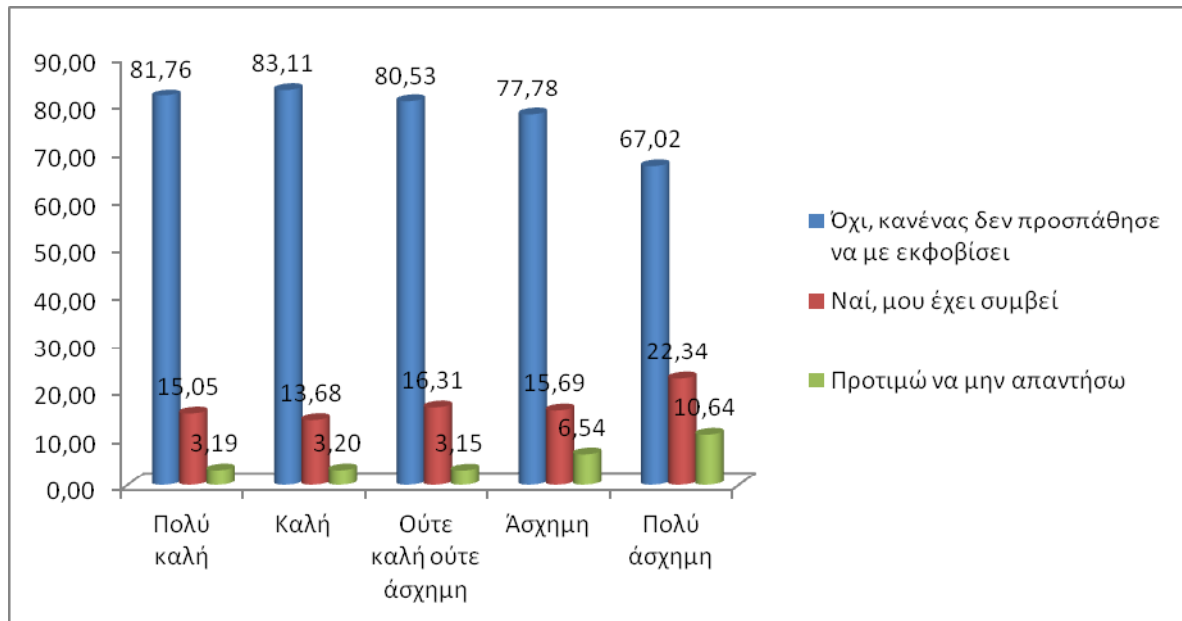
Ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση, καθώς και τη σχέση με τους συμμαθητές. Όπως γίνεται σαφές από το γράφημα 61, μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 224,45, p < 0,05$). Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευθεί, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, τόσο ως αποτέλεσμα της θυματοποίησης του μαθητή, όσο και ως παράγοντας (έλλειψη υποστήριξης) που είναι δυνατόν να λειτουργήσει αυξητικά στις πιθανότητες θυματοποίησης.

Αντίστοιχα, μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 30,438, p < 0,05$). Συγκεκριμένα, το 22,34% των μαθητών με πολύ άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση, όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 15,05%. Έχει ήδη αναφερθεί και αναλυθεί ο ρόλος που διαδραματίζει η θυματοποίηση του μαθητή στον τρόπο με τον οποίο αυτός αντιλαμβάνεται και λειτουργεί στο εσωτερικό της σχολικής κοινότητας, καθώς και στα αισθήματα που αναπτύσσει απέναντι στο σχολείο και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτό.

Γράφημα 61. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

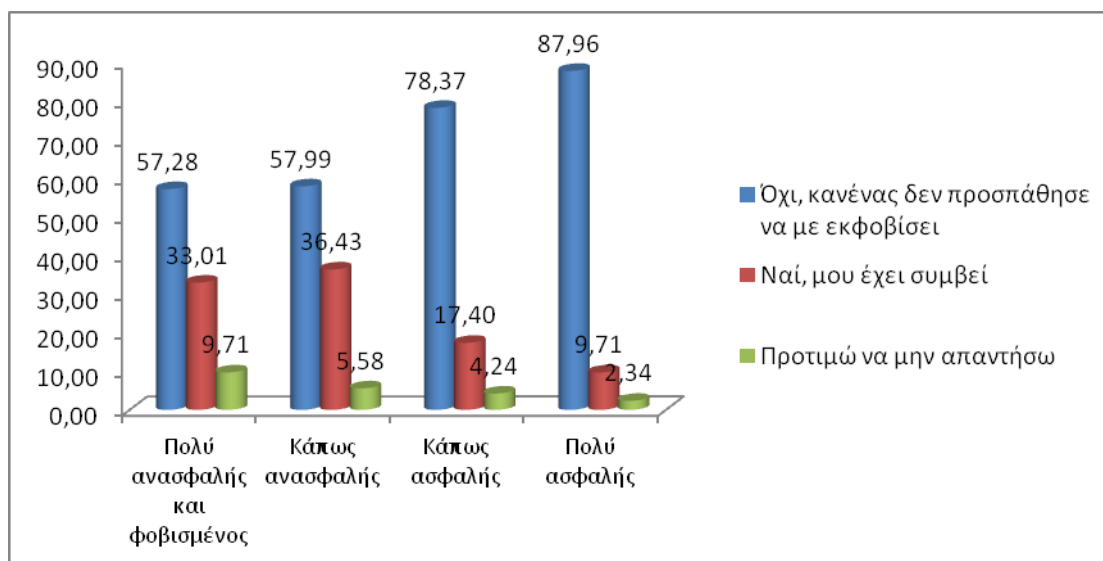
Γράφημα 62. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

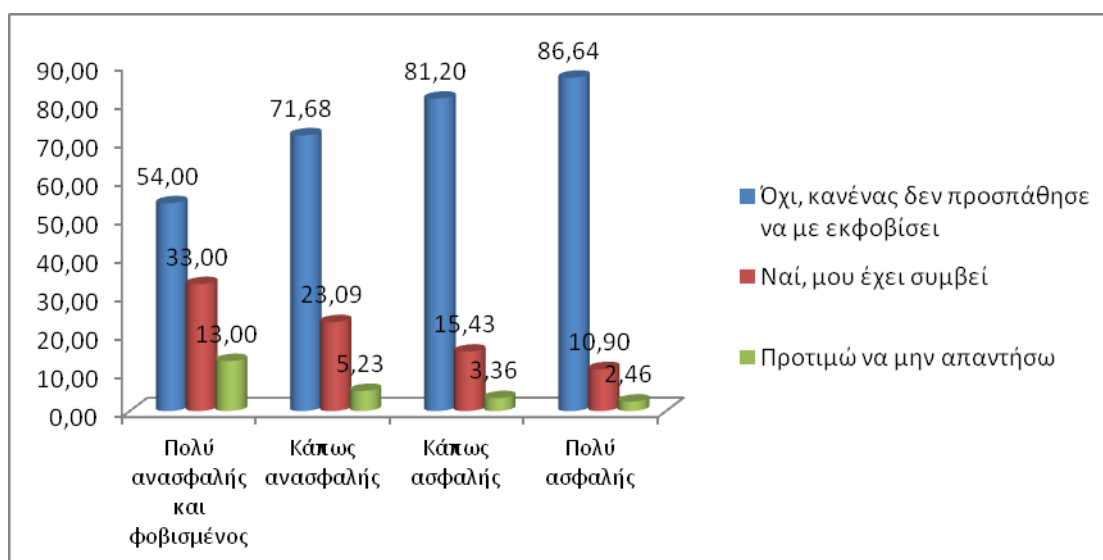
Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών-θύματων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος, τόσο στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη, οι μαθητές- θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας στο πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές-θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στη διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε αντίστοιχα αποτελέσματα με τους μαθητές-θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση. ($\chi^2 = 218.083, p < 0.05 / \chi^2 = 112.947, p < 0.05 / \chi^2 = 63.565, p < 0.05$)

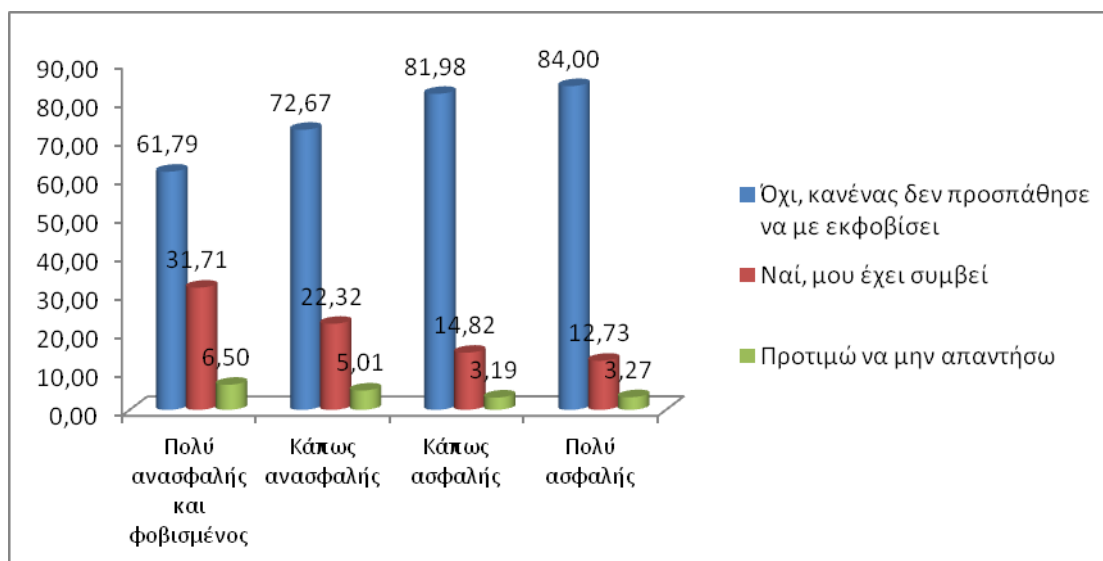
Γράφημα 63. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 64. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 65. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού λαμβάνει χώρα κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στην τάξη (51,65%). Έπονται, με μεγάλη διαφορά, οι χώροι εκτός σχολείου (31,7%) και οι διάδρομοι του σχολείου (27,4%). Η γειτονιά – πάρκο έλαβε 16% και το διαδίκτυο 11,1%. Μικρό ποσοστό, της τάξης του 5%, δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα εκφοβισμού στο σπίτι.

Πίνακας 27. Πού πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	5.0%
Έξω από το σχολείο	31.7%
Στο internet	11.1%
Στην τάξη	51.6%
Στους διαδρόμους του σχολείου	27.4%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	5.7%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	16.0%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	10.7%
Άλλο	13.6%

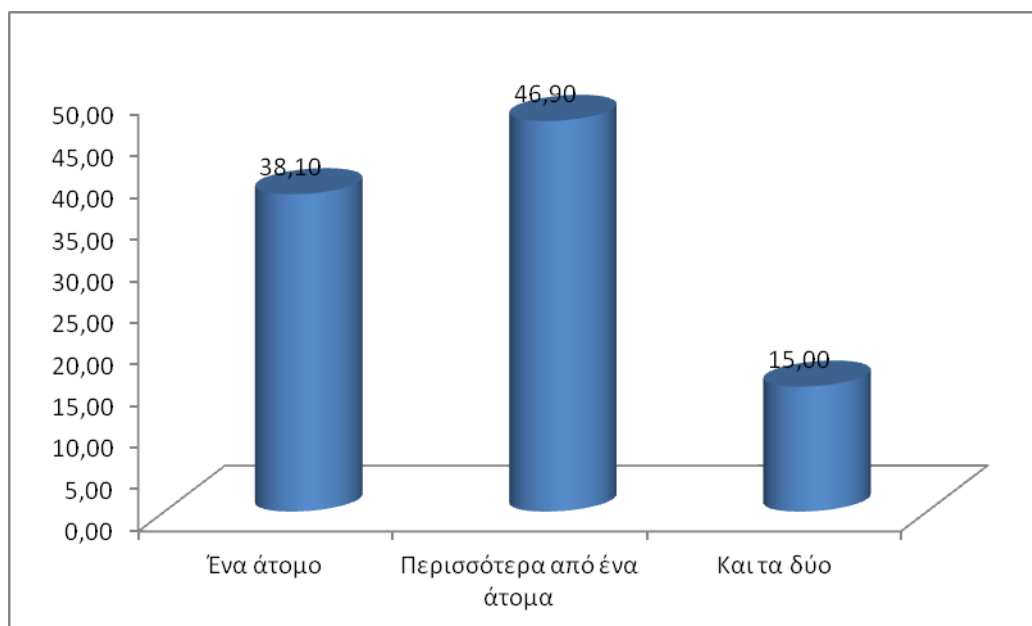
Ο πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει τις μορφές του εκφοβισμού τις οποίες έχουν υποστεί οι μαθητές-θύματα. Η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων και χαρακτηρισμών αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη του 59,9% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού αναδεικνύονται τα πειράγματα λόγω της εξωτερικής εμφάνισης (46,6%), με τον αποκλεισμό από τις δραστηριότητες να ακολουθεί με ποσοστό 46,1%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίστηκαν στη χρήση των κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών στο διαδίκτυο έλαβε 12% και η διάδοση εξευτελιστικών φωτογραφιών μέσω κινητών 8,9%.

Πίνακας 28. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

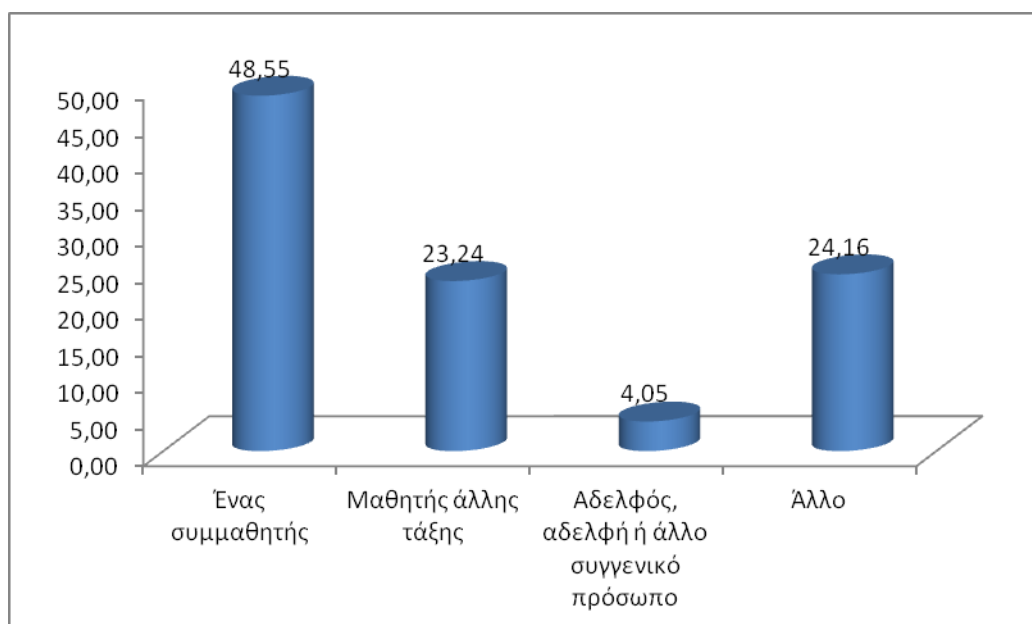
	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων -παρατσούκλια	59.9%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	46.1%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	40.4%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	17.7%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	44.3%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	21.1%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	10.3%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	21.1%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	17.7%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	46.6%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	12.0%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	8.9%
Άλλο	23.0%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με την άποψη των θυμάτων, αφορά στο μεγαλύτερο μέρος αγόρια συμμαθητές. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως προέρχεται από περισσότερα από ένα άτομα (46,9%), μαθητές της ίδιας τάξης (48,55%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενο εύρημα όπου η τάξη είναι ο συνηθέστερος χώρος σχολικού εκφοβισμού.

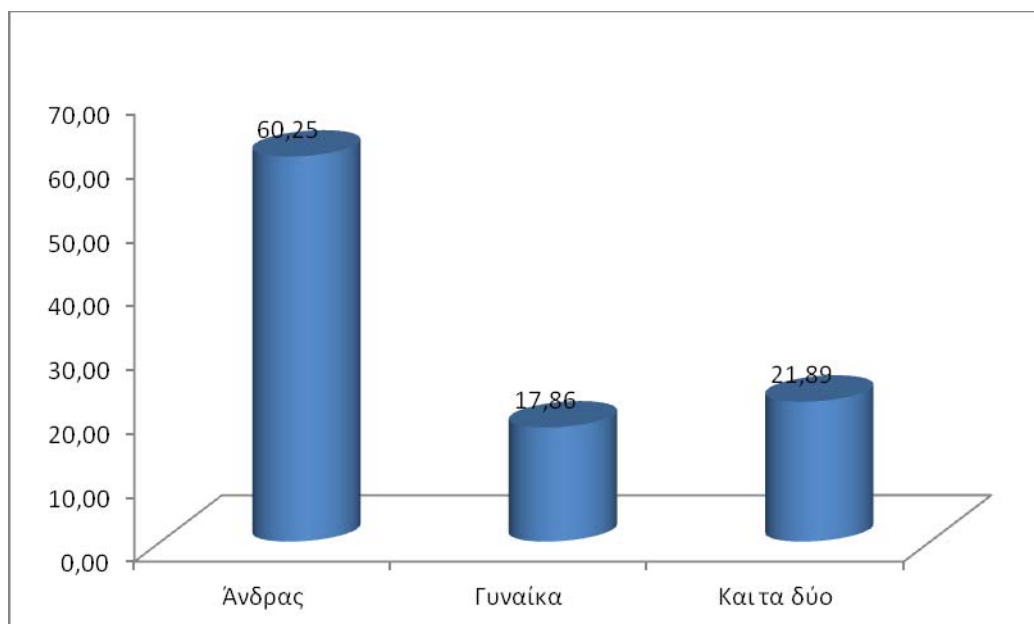
Γράφημα 66. Από πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

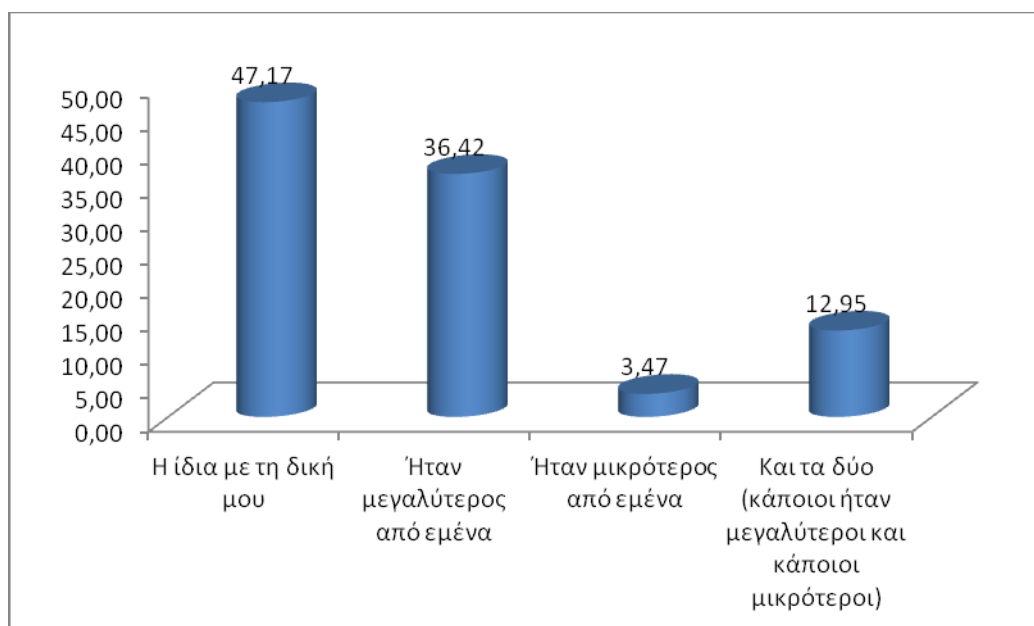
Γράφημα 67. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 68. Ποιο ήταν το φύλο του

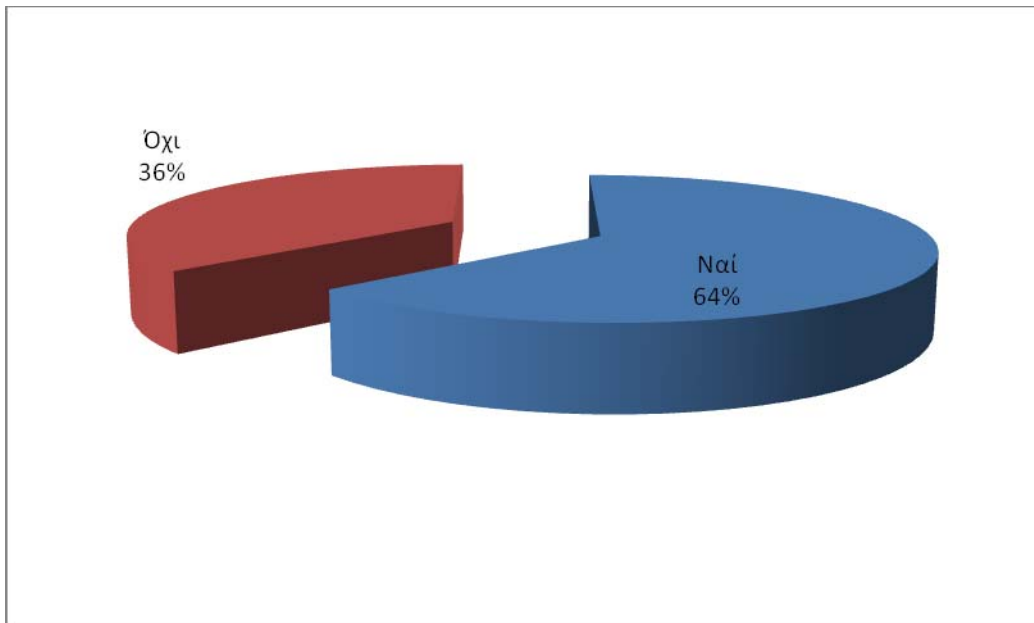

Γράφημα 69. Ηλικία του δράστη

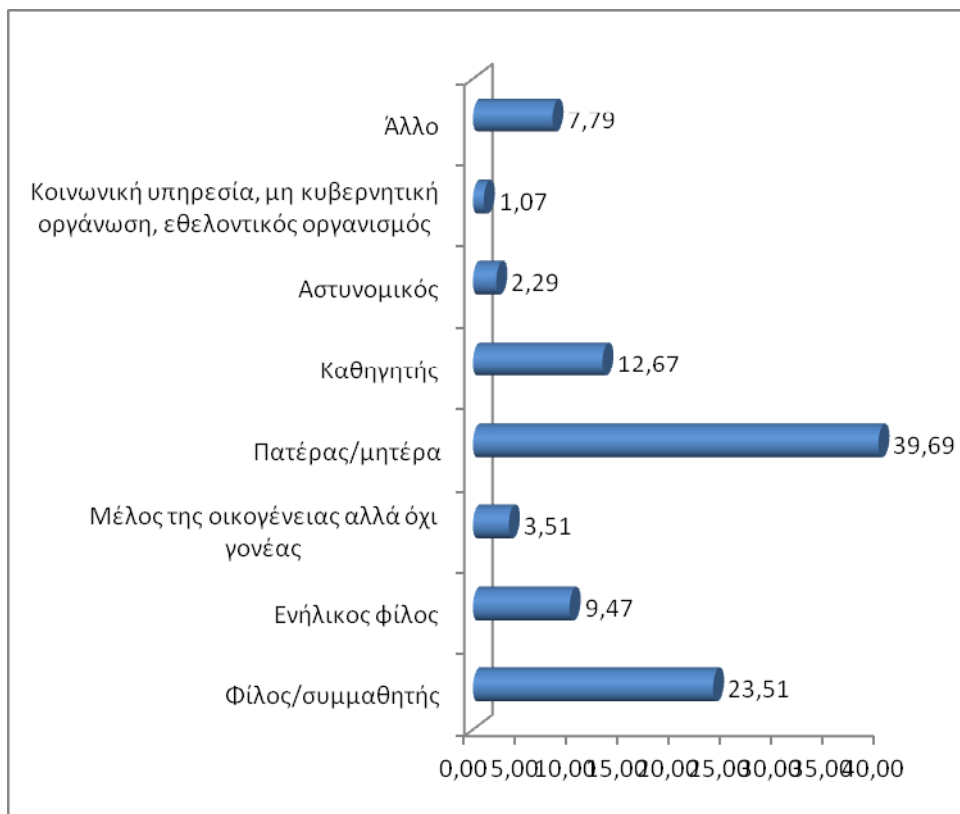

Το 64% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού γνωστοποίησε το γεγονός σε τρίτους. Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιραστεί την εμπειρία με την οικογένεια (39,69%) ή με κάποιο φίλο ή συμμαθητή(23,51%). Αντίθετα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δεν αποτελούν λύσεις για τα παιδιά-θύματα του σχολικού εκφοβισμού. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνουν η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας αλλά και οι ενήλικοι φίλοι.

Γράφημα 70. Μίλησες σε κάποιον γι' αυτό που σου συνέβη

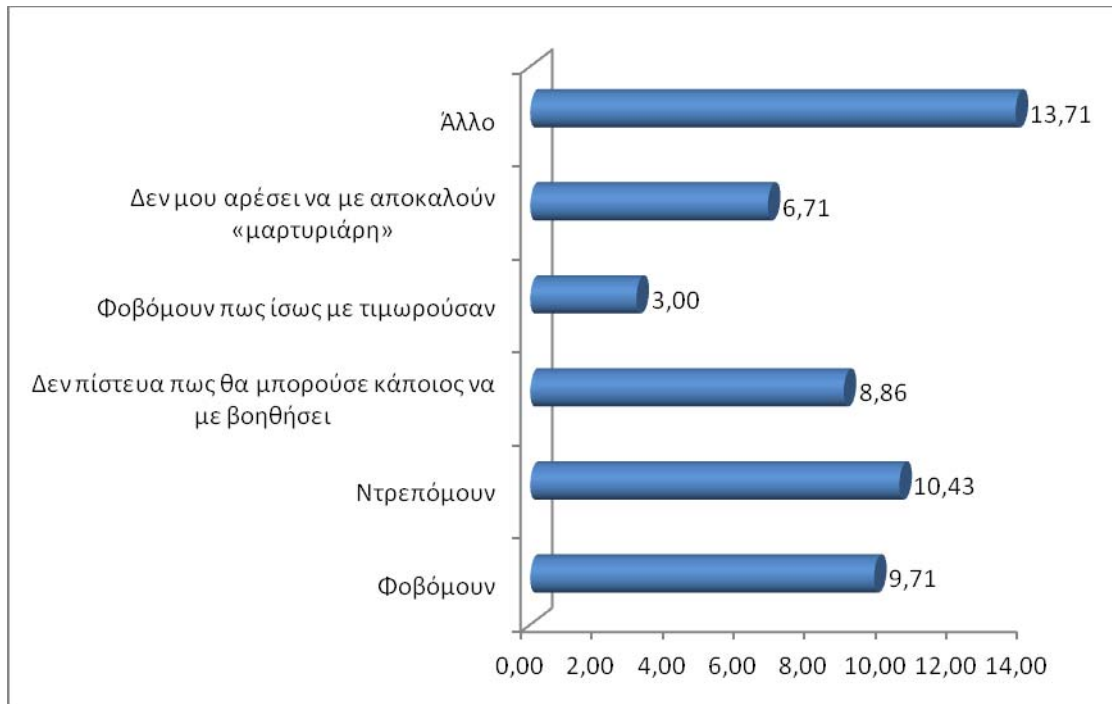

Γράφημα 71. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα παιδιά-θύματα εκφοβισμού που αποφάσισαν να μη γνωστοποιήσουν το γεγονός οδηγήθηκαν σε αυτή την επιλογή από φόβο και ντροπή για τη θυματοποίησή τους. Ταυτόχρονα, ένα σημαντικό ποσοστό θεωρεί πως ,ακόμα και αν γνωστοποιήσουν το γεγονός, κανένας δεν θα τους βοηθήσει (8,86%).

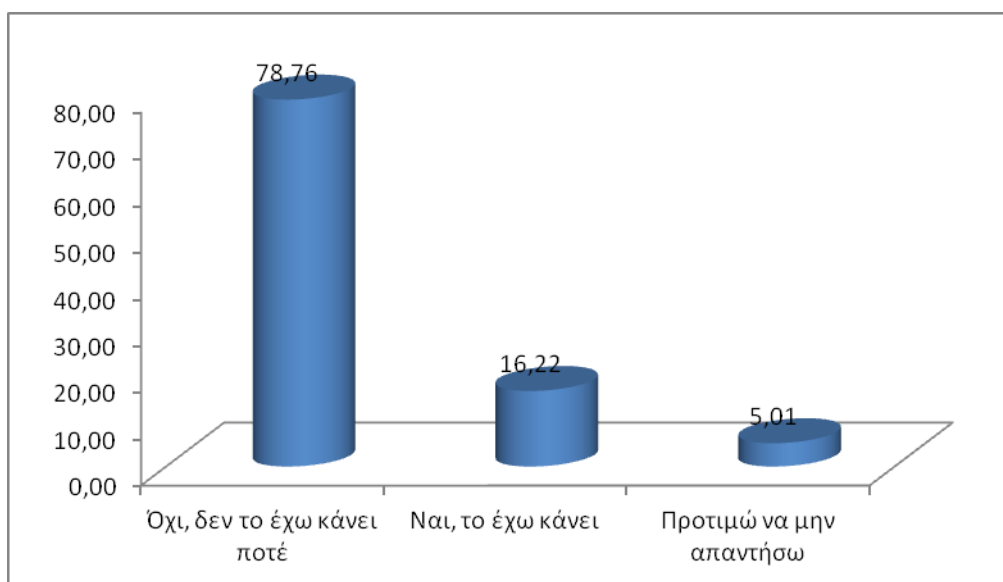
Γράφημα 72. Εάν δεν μίλησες ποιος ήταν ο λόγος.

2.4.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

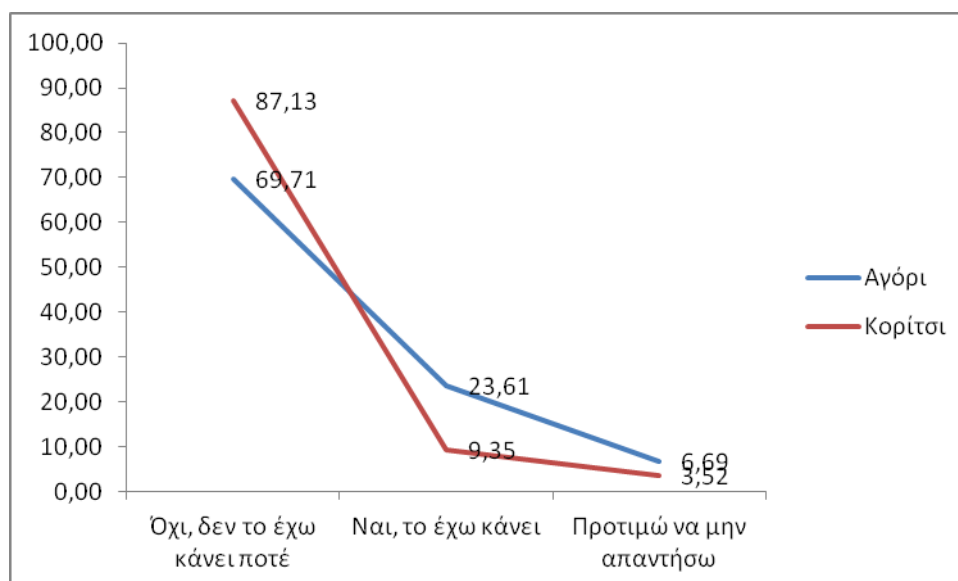
Σύμφωνα με τη απάντηση των μαθητών, το 16,22% του δείγματος έχει γίνει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ' εξακολούθηση, ποσοστό ιδιαίτερα μικρό σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Γράφημα 73. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

Μεγάλη απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 23,61% των αγοριών έναντι του 9,35% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

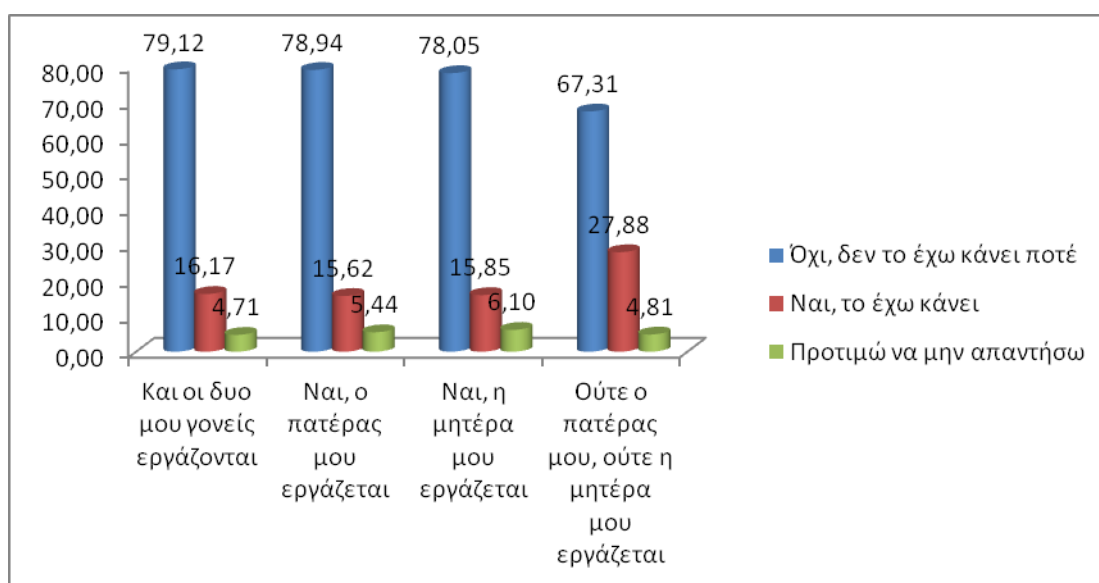
Γράφημα 74. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού, της περιοχής κατοικίας και της εθνικότητας. Τα ποσοστά των δραστών στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ Ιταλών και αλλοδαπών μαθητών.

Αντίθετα, ύπαρξη στατιστικής εξάρτησης παρατηρείται μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού και της εργασιακής κατάστασης των γονέων ($\chi^2 = 12.390, p < 0.05$). Όπως φαίνεται στο γράφημα 75, το ποσοστό δραστών σχολικού εκφοβισμού είναι υψηλότερο στις περιπτώσεις όπου και οι δύο γονείς δεν εργάζονται.

Γράφημα 75. Βαθμός εμφάνισης του φαινομένου – Εργασιακή κατάσταση γονέων

Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση των προβλημάτων εντός της οικογένειας. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης φαινομένων εκφοβισμού. Σημειώνεται ότι μόνο στην περίπτωση προβλημάτων υγείας δεν παρατηρήθηκε στατιστική εξάρτηση.

Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση του αλκοολισμού όπου το 40% των μαθητών που αντιμετωπίζουν τέτοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν

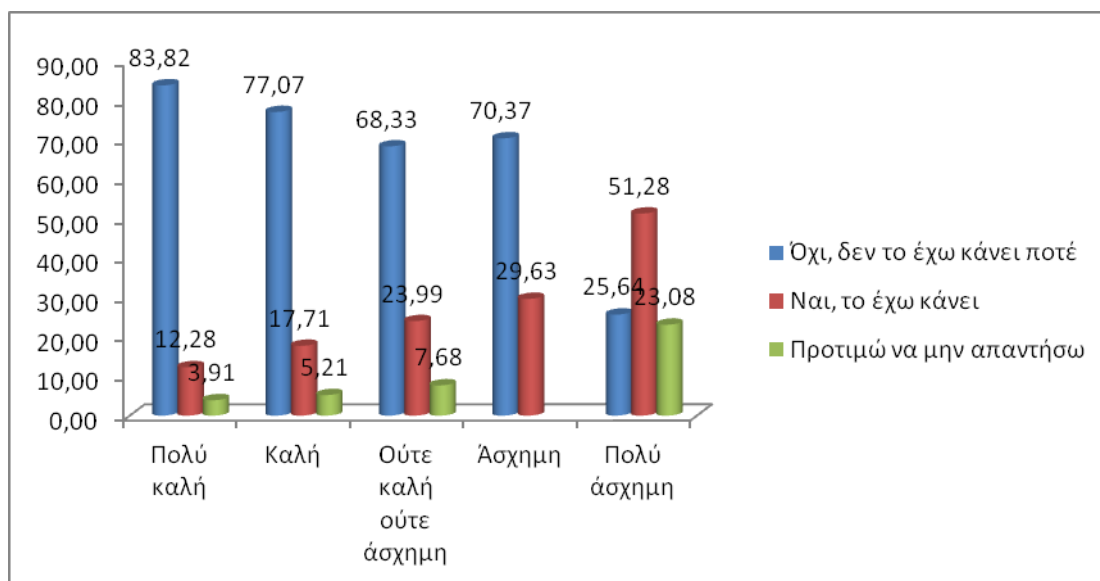
υπάρξει θύτες σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση προβλημάτων με το νόμο. Σημειώνεται ότι σε κάθε περίπτωση προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση. Έχει κατ' επανάληψη διατυπωθεί η άποψη, ότι ένα επιβαρυνόμενο οικογενειακό περιβάλλον είναι ιδιαίτερα πιθανόν να δημιουργήσει στο παιδί αισθήματα μειονεκτικότητας και ανασφάλειας, τα οποία είναι δυνατόν να το οδηγήσουν στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς ως μέσο αντιμετώπισης και αντίδρασης στις καταστάσεις τις οποίες βιώνει.

Πίνακας 29. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	22.7%	15.3%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	20.7%	19.0%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	28.2%	15.7%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	31.1%	15.7%
Πρόβλημα με το νόμο	34.8%	16.0%
Πρόβλημα υγείας	21.9%	16.0%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	40.0%	16.0%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	20.2%	15.9%

Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη εμφάνισης του φαινομένου και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 148.668, p < 0.05$). Η σχέση είναι αντίστροφα γραμμική με τα ποσοστά των δραστών να αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (51,28%). Αντίθετα ,μόλις το 12,28% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

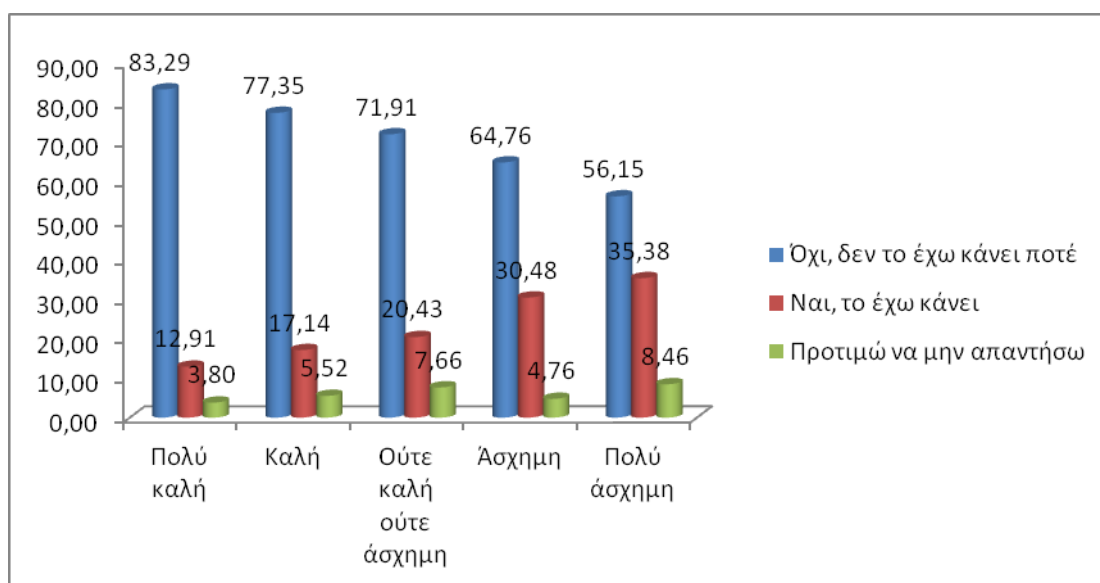
Γράφημα 76. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 101,046, p < 0,05$). Άσχημη σχέση παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστήων σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 35,38% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στις περιπτώσεις πολύ καλής ενδοοικογενειακής σχέσης το αντίστοιχο ποσοστό των δραστήων ανέρχεται σε 12,91%.

Η σπουδαιότητα του ρόλου που διαδραματίζει το οικογενειακό περιβάλλον, των σχέσεων και των προβλημάτων που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών του, καθώς και των τρόπων αντιμετώπισής τους έχει αναλυθεί σε προηγούμενο σημείο της παρούσας έρευνας.

Γράφημα 77. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους επηρεάζει σε υψηλό βαθμό τα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 44,2% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επιλύουν τις διαφωνίες τους με βίαιους διαπληκτισμούς δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. ($\chi^2 = 209.355, p < 0.05$). Όπως έχει επισημανθεί, ο τρόπος διαπαιδαγώγησης, αλλά και η χρήση βίας για την επίλυση οικογενειακών θεμάτων επιδρά καθοριστικά στη διαμόρφωση των συμπεριφορών που θα αναπτύξει το παιδί τόσο στο χώρο του ευρύτερου σχολικού περιβάλλοντος, όσο και στις σχέσεις με τους συνομηλίκους του.

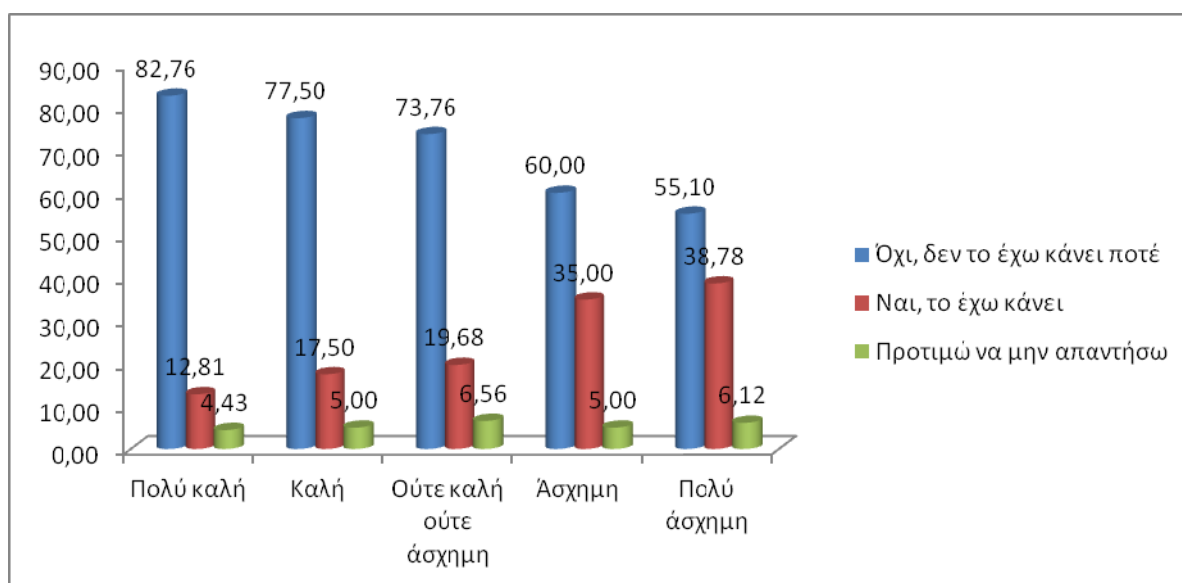
Πίνακας 30. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	82.2%	42.2%	63.2%	65.0%	66.1%
Ναι, το έχω κάνει	13.6%	44.2%	27.1%	29.1%	25.7%
Προτιμώ να μην απαντήσω	4.2%	13.6%	9.7%	5.8%	8.2%

Από την ανάλυση των στοιχείων προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φαινομένου, της σχέσης με τους συμμαθητές και τους καθηγητές, καθώς και τη σχολική επίδοση.

Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο γράφημα, μαθητές με πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά ανάλογης δραστηριότητας.

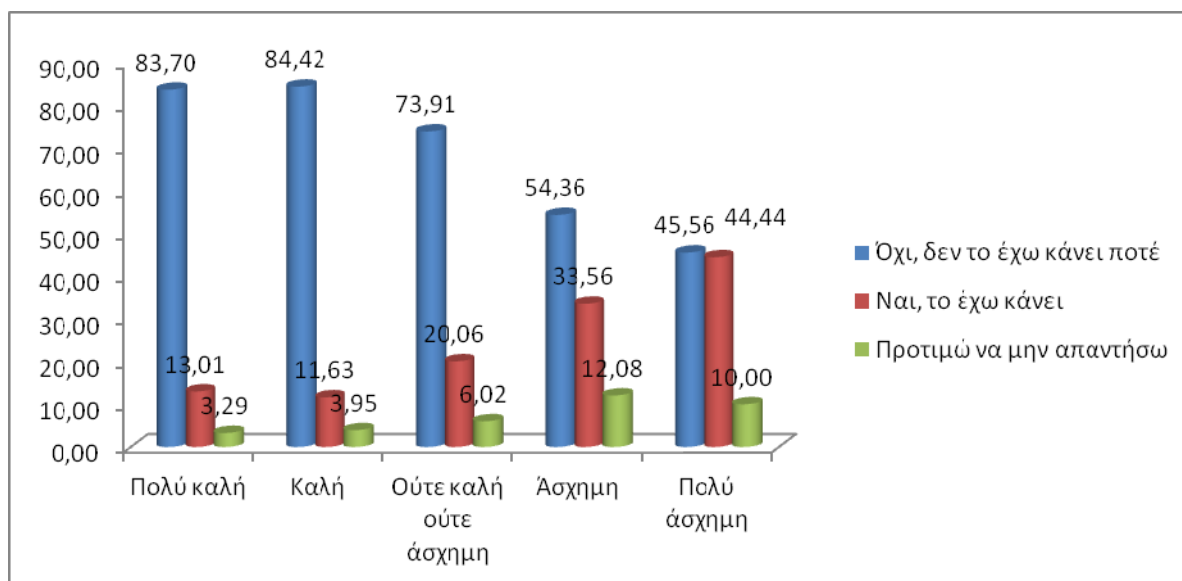
Γράφημα 78. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

Από το σύνολο των μαθητών που χαρακτήρισαν την επίδοσή τους πολύ άσχημη, το 44,44% έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στους μαθητές με πολύ καλή επίδοση το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 13,01%.

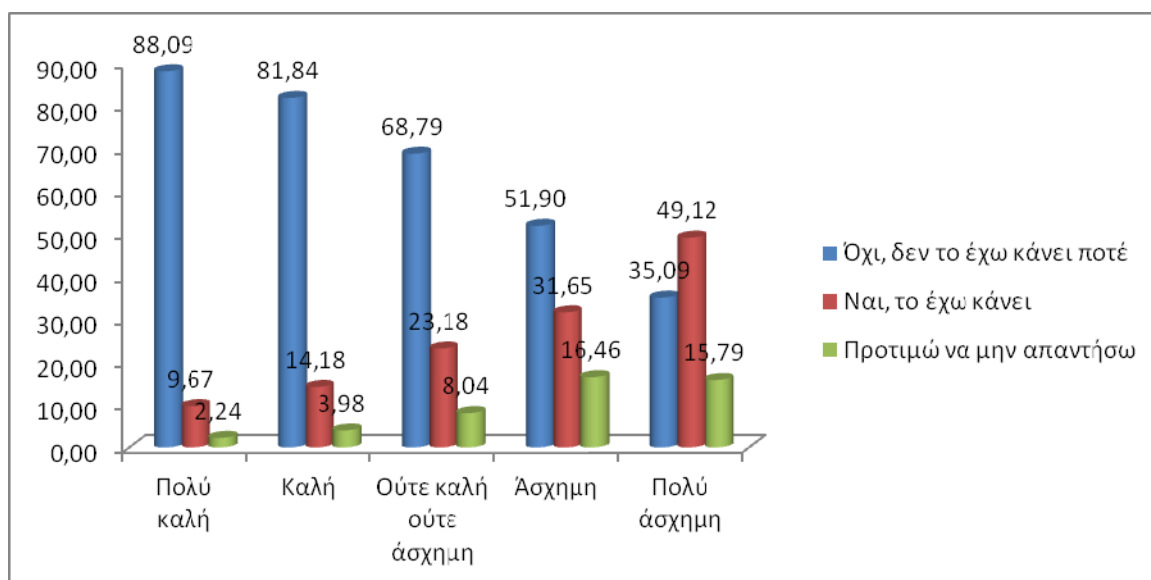
($\chi^2 = 185,505, p < 0,05$).

Γράφημα 79. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

Τέλος, και στην περίπτωση των σχέσεων με τους καθηγητές, μαθητές που δήλωσαν πολύ κακή σχέση παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά. ($\chi^2 = 228,704, p < 0,05$).

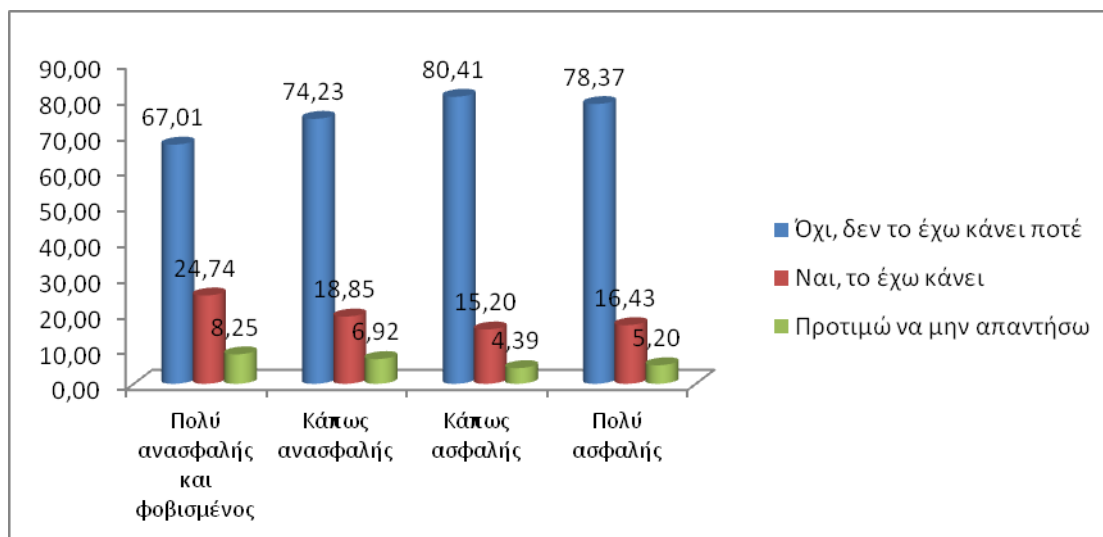
Γράφημα 80. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

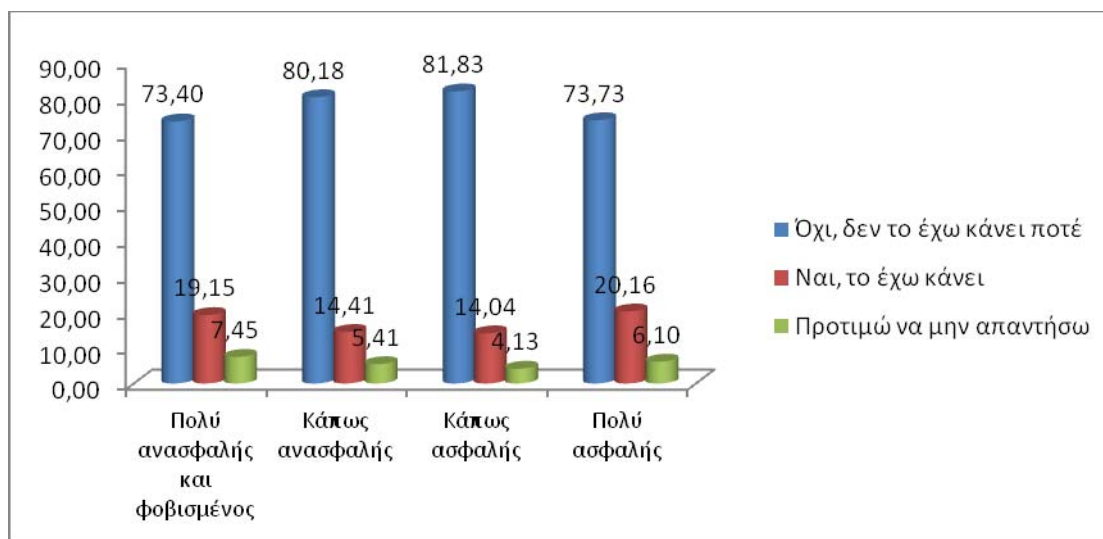
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει ο βαθμός ανασφάλειας που εμφανίζουν οι μαθητές-δράστες σχολικού εκφοβισμού. Εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες, παρατηρούμε ότι οι δράστες σχολικού εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από έντονο αίσθημα ανασφάλειας όσον αφορά στην σχολική τάξη. Το αντίθετο, όμως,

συμβαίνει στους χώρους εκτός σχολείου. Το συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και στατιστικά ($\chi^2 = 15.356, p < 0.05 / \chi^2 = 39.129, p < 0.05 / \chi^2 = 46.982, p < 0.05$)

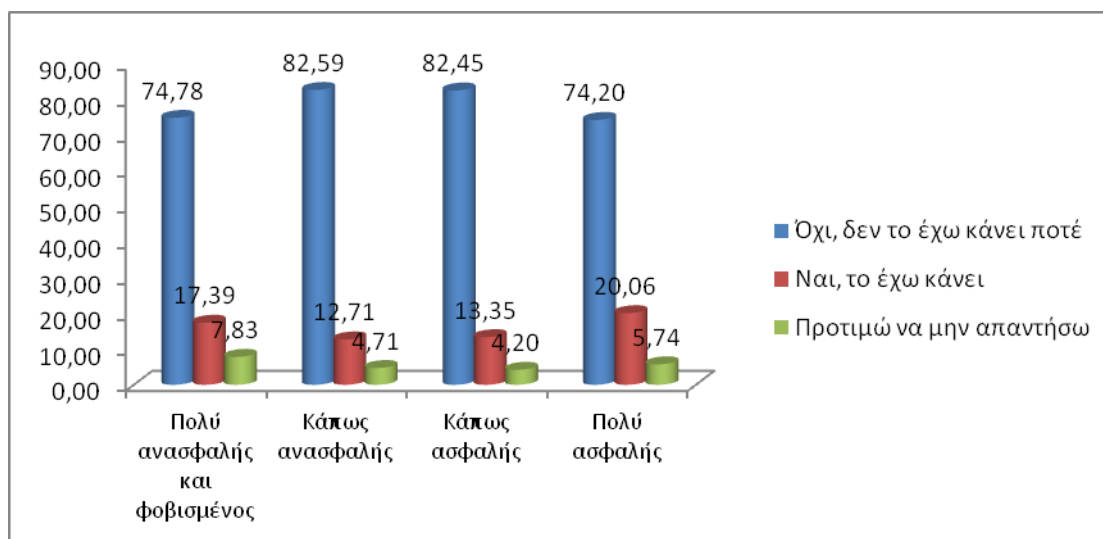
Γράφημα 81. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 82. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 83. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

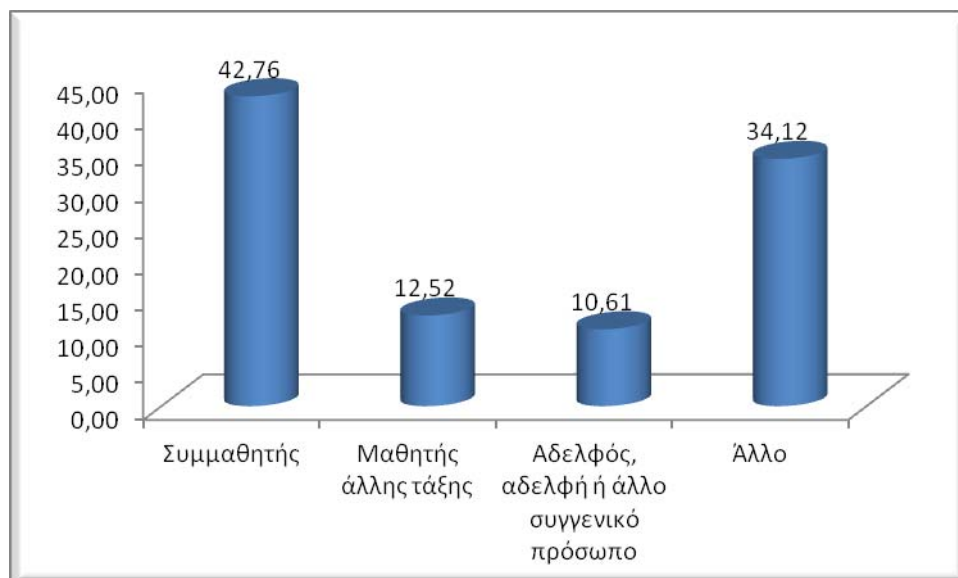
Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 84,5%. Δεύτερη σε κατάταξη μορφή είναι η άσκηση σωματική βίας με ποσοστό 52,1%. Έπονται στην κατάταξη η διάδοση κακοήθων φημών και ο αποκλεισμός από δραστηριότητες (45,2% και 50,1% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό έλαβε η χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video (28,7%)

Πίνακας 31. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

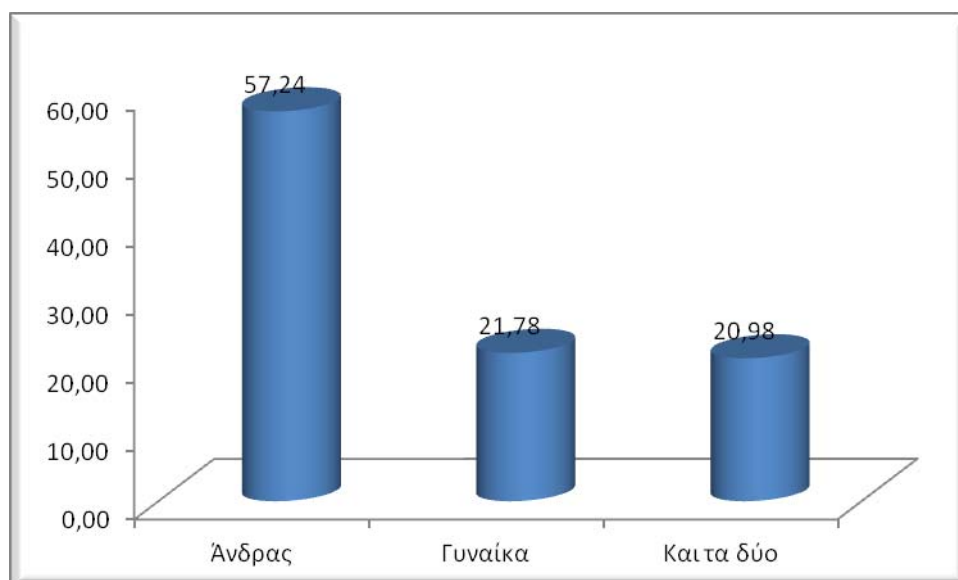
	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	52.1%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	84.5%
Διάδοση κακοήθων φημών	45.2%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	50.1%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	28.7%
Προτιμώ να μην πω	16.8%
Άλλο	19.9%

Κύριος αποδέκτης του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (42,76%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι αγόρια (57,24%).

Γράφημα 84. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 85. Το φύλο του θύματος

2.4.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 26,7% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού. Το ποσοστό αυτό, αν και σημαντικό, είναι από τα χαμηλότερα μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα, γεγονός που συνάδει με τα χαμηλά ποσοστά εκδήλωσης του φαινομένου γενικότερα.

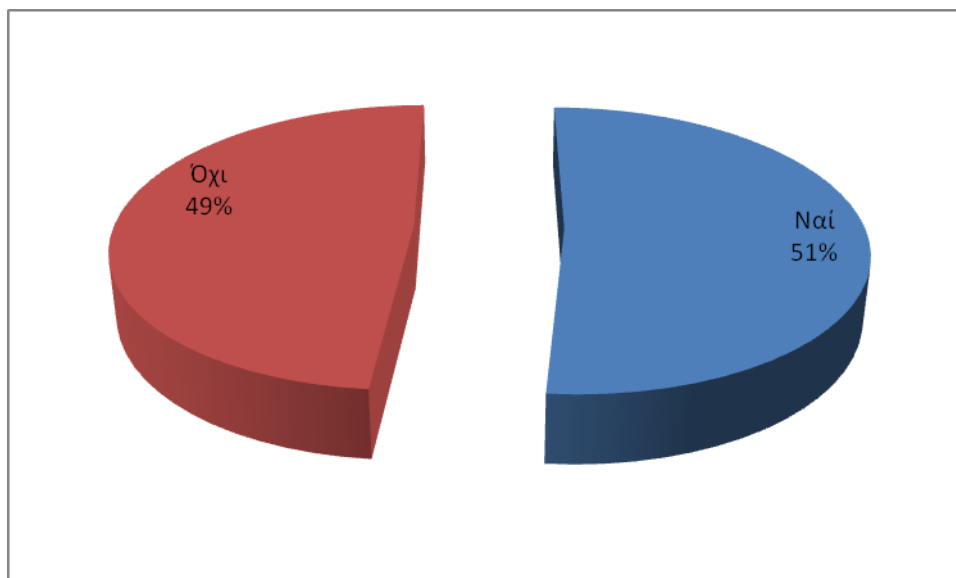
Πίνακας 32. Δράστης και θύμα

	Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	Ναι, μου συμβεί	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	84.9%	12.7%	2.4%	100.00%
Ναι, το έχω κάνει	68.5%	26.7%	4.9%	100.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	67.1%	16.9%	16.0%	100.00%

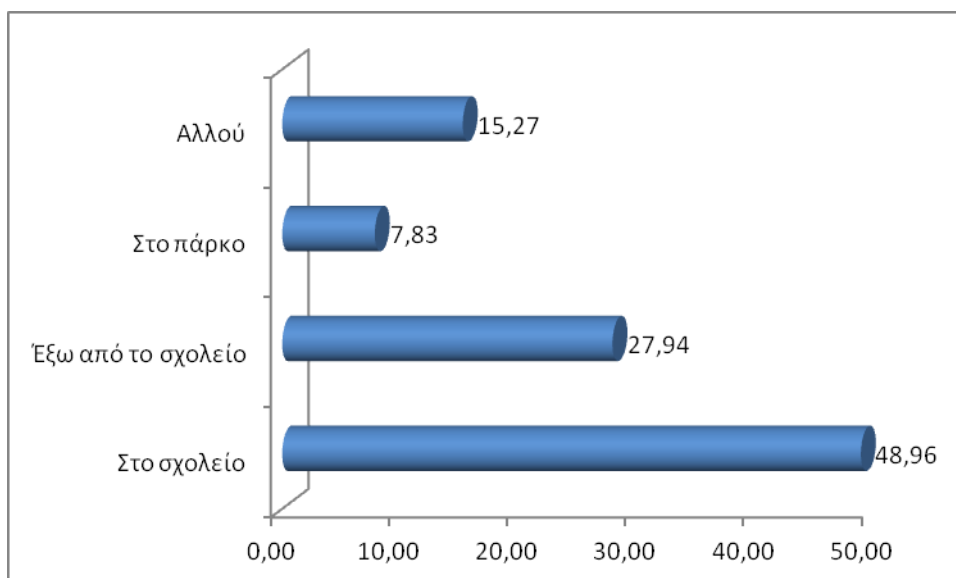
2.4.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

Το 51% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί το βασικό πεδίο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 48,96%.

Γράφημα 86. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

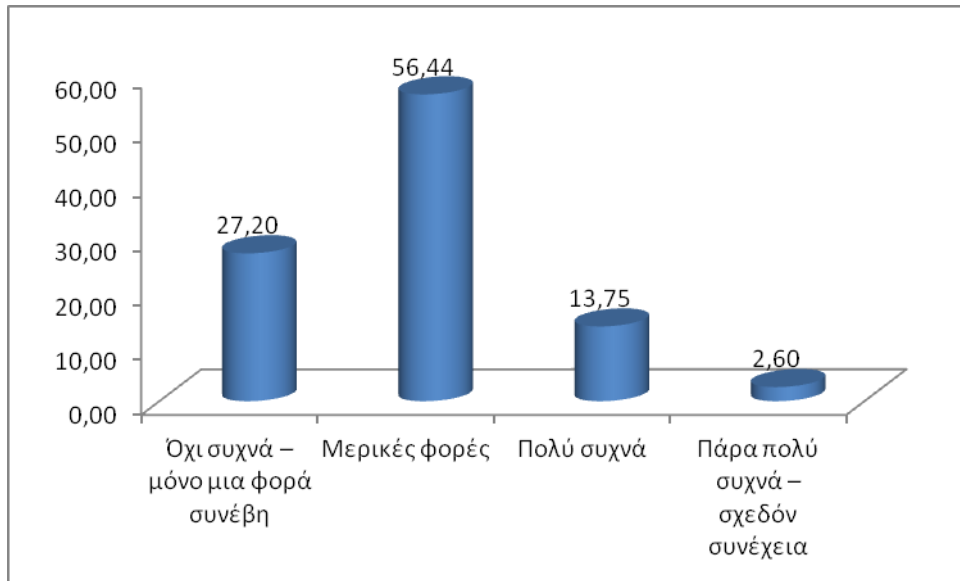

Γράφημα 87. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 56,44% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται περιστασιακά, ενώ το 13,75% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Μόλις το 2,6% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο σχεδόν συνέχεια με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 88. Συχνότητα περιστατικών

Στο συγκριτικό πίνακα 33 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 58,3%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 23,6%. Μία εξήγηση για τη διαφορά στα ποσοστά μεταξύ των μορφών αυτών σχολικού εκφοβισμού έγκειται πιθανόν στο γεγονός ότι τα περιστατικά που χαρακτηρίζονται από χρήση φυσικής βίας πραγματοποιούνται σπανιότερα σε δημόσια θέα, ιδίως στο χώρο του σχολείου, όπου ο εντοπισμός τους από τους καθηγητές είναι δυνατόν να επισύρει κυρώσεις για το δράστη. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες, με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 52,5%.

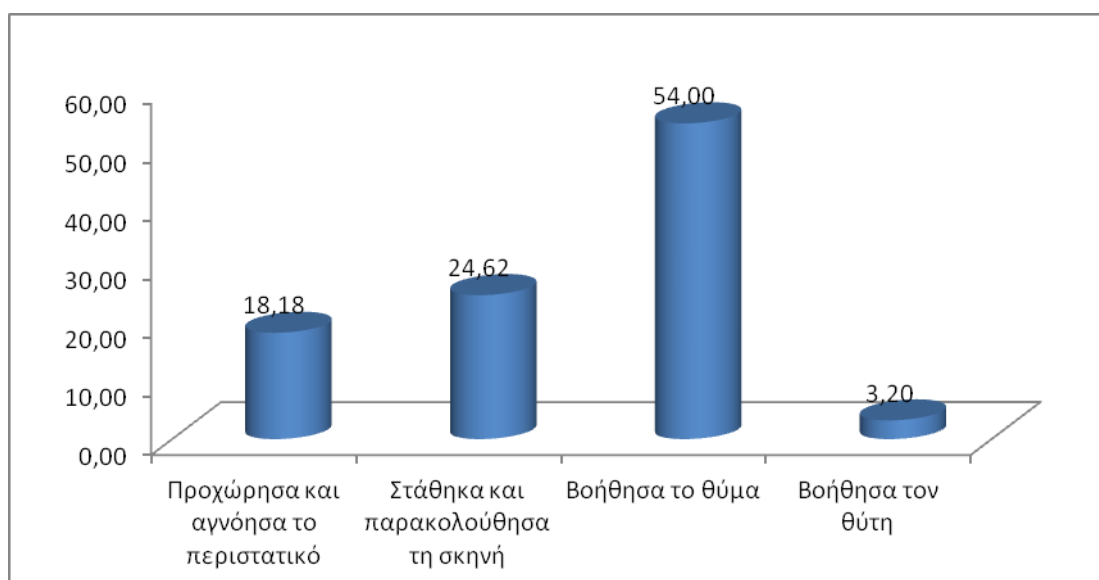
Πίνακας 33. Συχνότητα περιστατικών

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ, ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ ΦΗΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;			
Ποτέ	9.1%	Ποτέ	6.1%	Ποτέ	11.3%
Σπάνια	67.2%	Σπάνια	35.6%	Σπάνια	36.2%
Αρκετά συχνά	19.3%	Αρκετά συχνά	42.3%	Αρκετά συχνά	36.1%
Πολύ συχνά	4.3%	Πολύ συχνά	16.0%	Πολύ συχνά	16.4%

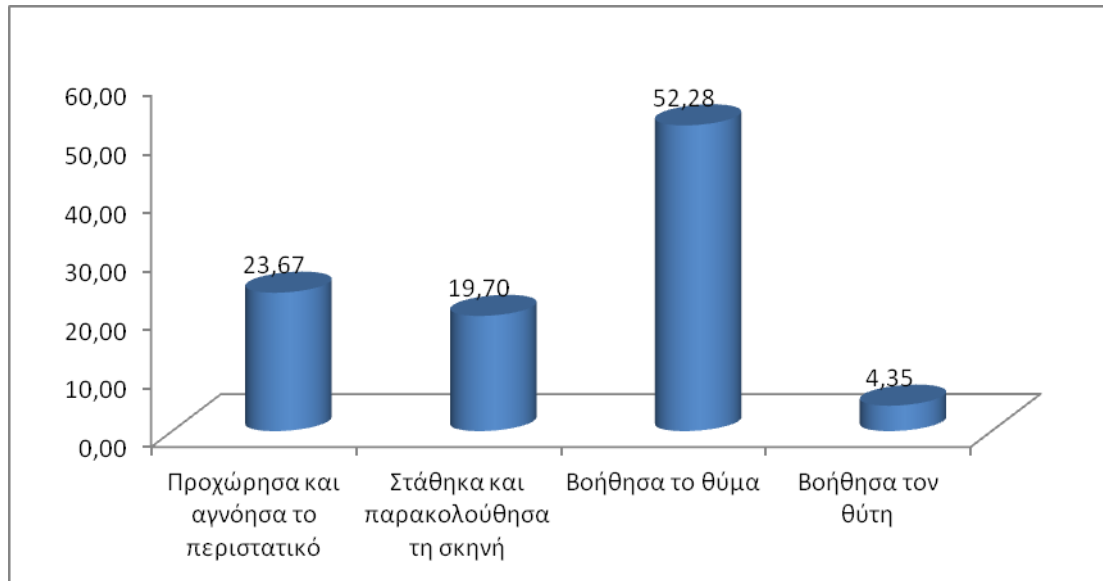
2.4.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Υψηλότερος βαθμός βοήθειας προς το θύμα εμφανίζεται στα περιστατικά σωματικής βίας. Το 54,0% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στις περιπτώσεις που έγιναν μάρτυρες αντίστοιχων περιστατικών, έναντι του 52,28% των μαθητών που δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση κοροϊδευτικών εκφράσεων. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (3,2% και 4,35% αντίστοιχα). Σημαντικό, ποιοτικά και ποσοτικά, ποσοστό δήλωσε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό, 18,18% στην περίπτωση της σωματικής και 23,67% στην περίπτωση της λεκτικής βίας.

Γράφημα 89. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 90. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

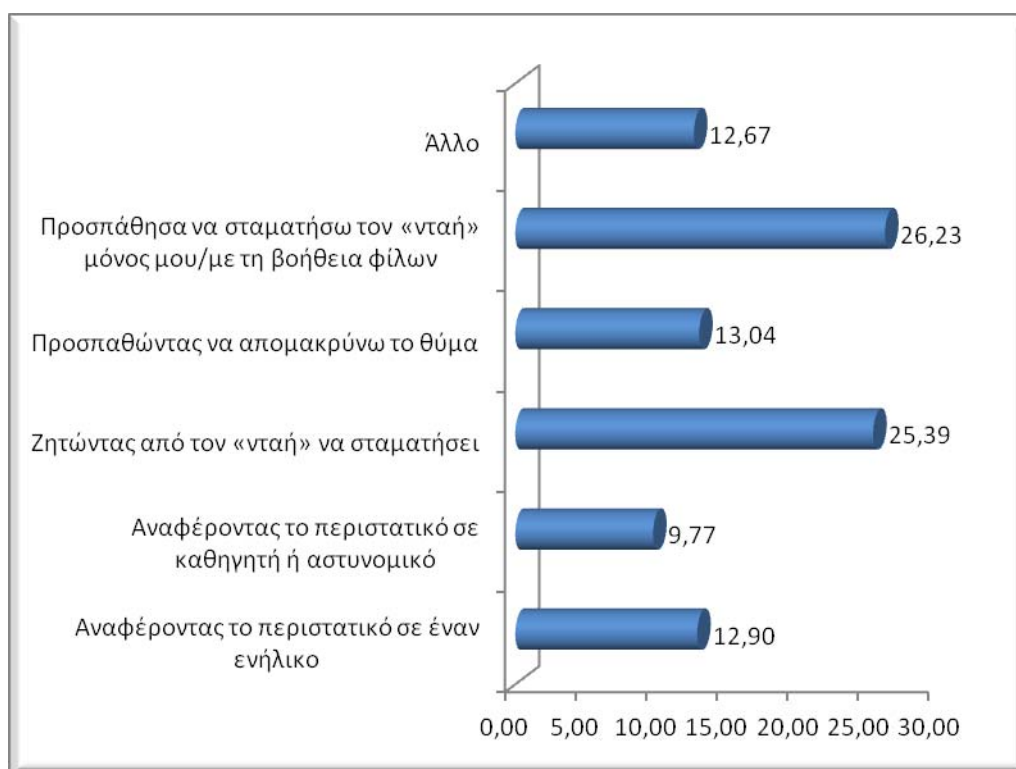
Ο επόμενος πίνακας επιχειρεί, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δοθήκαν, να περιγράψει τα συναισθήματα των μαθητών οι οποίοι γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Τα συναισθήματα αυτά περιλαμβάνουν, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, λύπη για το θύμα (59,9%) και θυμό (61,8%). Το 38,2% εξέφρασε την αποδοκιμασία του, ενώ ένα άλλο μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (5,5%) ή αδιαφορεί (9,1%).

Πίνακας 34. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

Συναισθήματα που προκαλεί η θέα στον σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Φόβο	24.4%
Θυμό	61.8%
Λύπη για το θύμα	59.9%
Αδιαφορία	9.1%
Αποδοκιμασία	38.2%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	5.5%
Ανικανότητα	20.6%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	2.2%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	2.9%

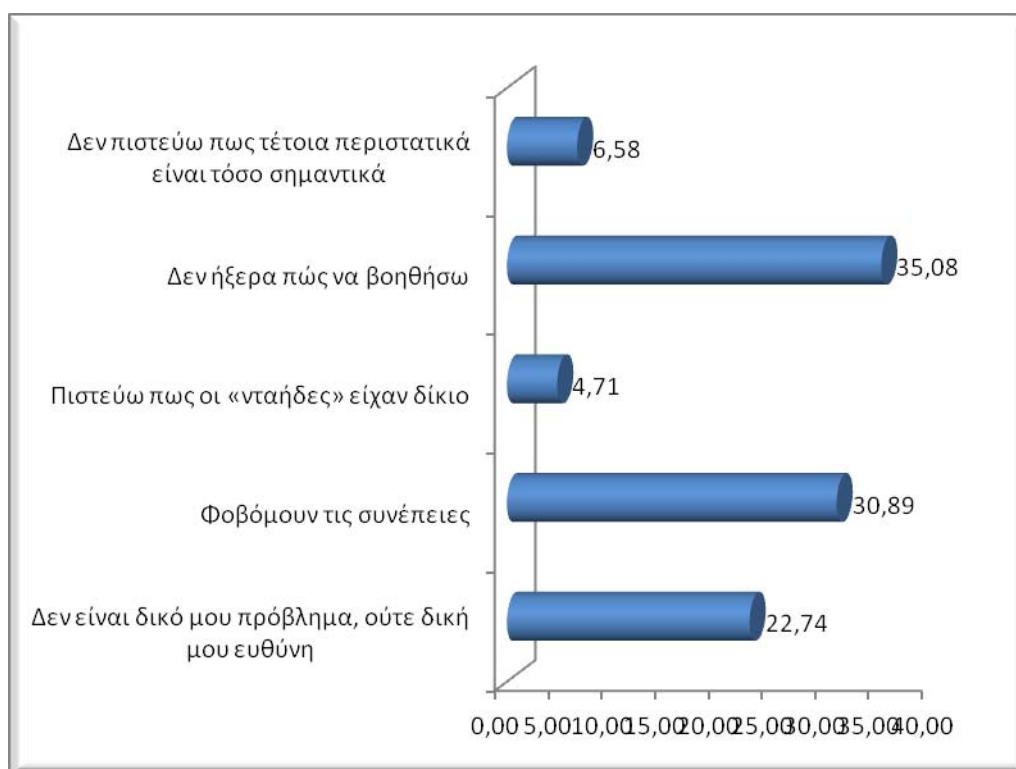
Το 26,23 των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού είχαν ως στόχο να βοηθήσουν το θύμα, επιχειρώντας το είτε μόνοι είτε με τη βοήθεια των φίλων τους. Το 25,39% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη λεκτικά, ενώ το 13,04% προσπάθησε να απομακρύνει το θύμα. Το 12,90% ανέφερε το περιστατικό σε ενήλικο και το 9,77% το ανέφερε στην αστυνομία.

Γράφημα 91. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το φαινόμενο, το 35,08% παραδέχτηκε ότι δεν ήξερε πώς να βοηθήσει το θύμα και το 30,89 ότι φοβήθηκε τις συνέπειες. Τέλος, το 22,74% δήλωσε ότι δεν επενέβη, γιατί δεν αισθανόταν ότι ήταν δικό του πρόβλημα.

Γράφημα 92. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο λόγος

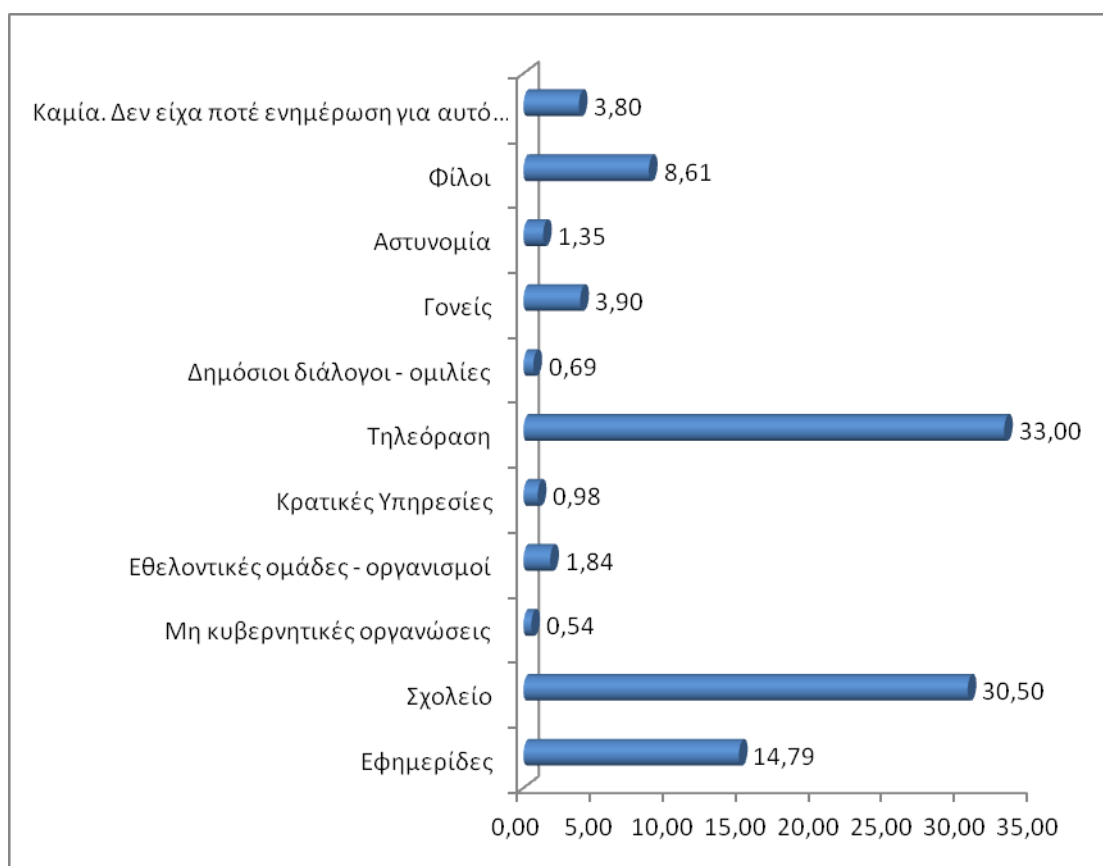

2.4.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Ο τελευταίος άξονας του ερωτηματολογίου που απάντησαν οι μαθητές περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με την ποιότητα των πληροφοριών που λαμβάνουν οι νέοι αναφορικά με το φαινόμενο του bullying.

Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί η τηλεόραση, καθώς το 33% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι το σχολείο. Οι κρατικές υπηρεσίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ συμβάλλουν ελάχιστα στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 3,36%), έτσι όπως το αντιλαμβάνονται οι ερωτώμενοι, στάση που συναντάμε στους μαθητές και των έξι χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα.

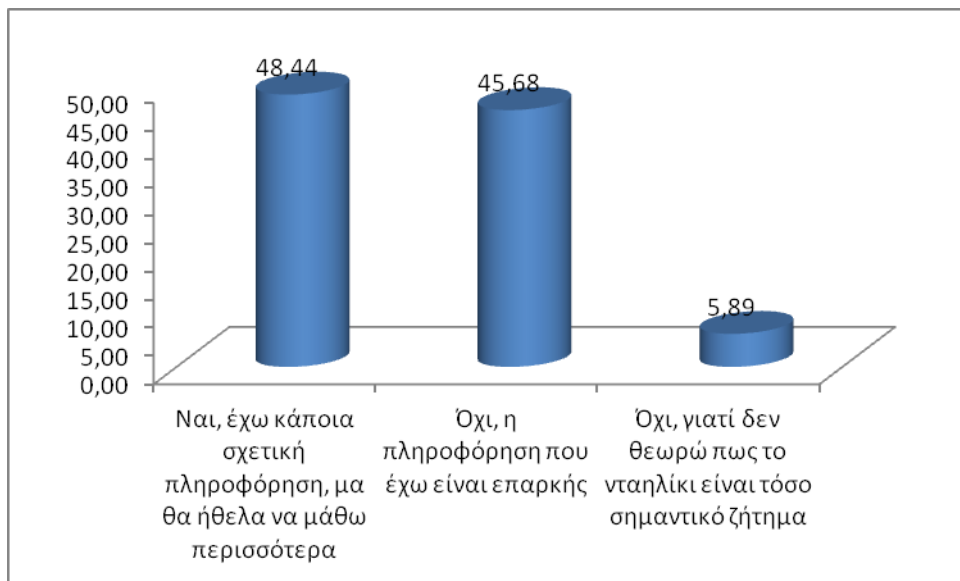
Γράφημα 93. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

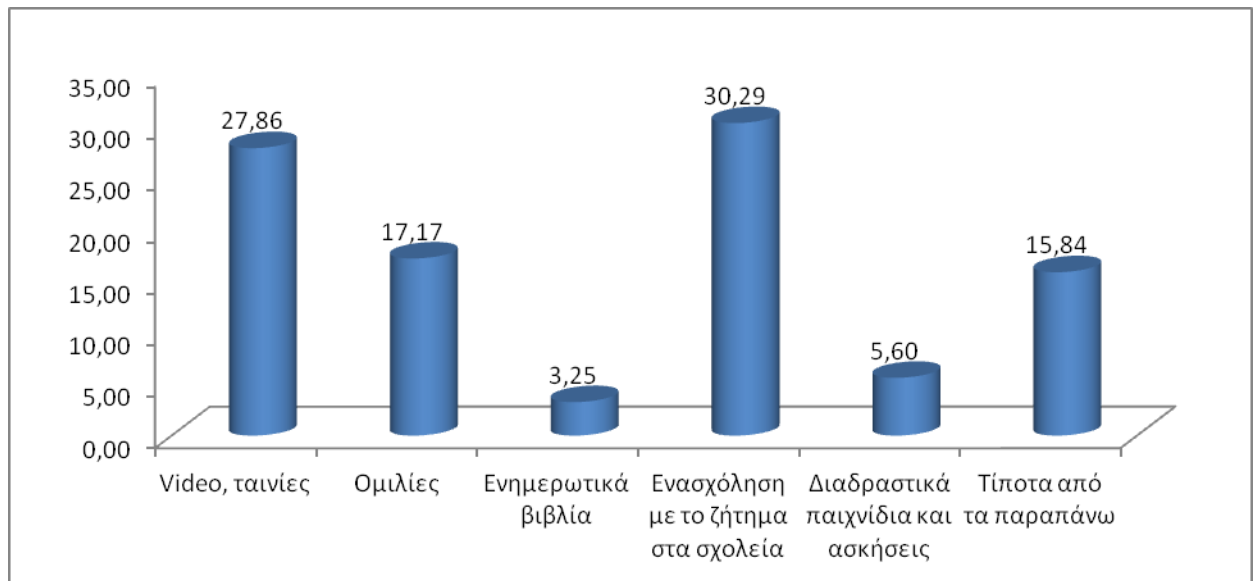
Το 48,44% του δείγματος δηλώνει ότι επιθυμεί περισσότερη πληροφόρηση. Σημαντικό παράγοντα κάθε δράσης ευαισθητοποίησης αποτελεί η μέθοδος επικοινωνίας. Αναφορικά με την πληροφόρηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού,

οι μαθητές προτιμούν τη γενικότερη ενασχόληση με το θέμα στο πλαίσιο σχολικών δράσεων με ποσοστό (30,29%), με παρακολούθηση ταινιών (27,86%) καθώς και με συμμετοχή σε δημόσιες ομιλίες (17,17%). Αντίθετα, τα ενημερωτικά βιβλία και τα διαδραστικά παιχνίδια δεν αποτελούν κατάλληλες μεθόδους ενημέρωσης (3,25% και 5,60% αντίστοιχα), σύμφωνα με τη γνώμη των μαθητών.

Γράφημα 94. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

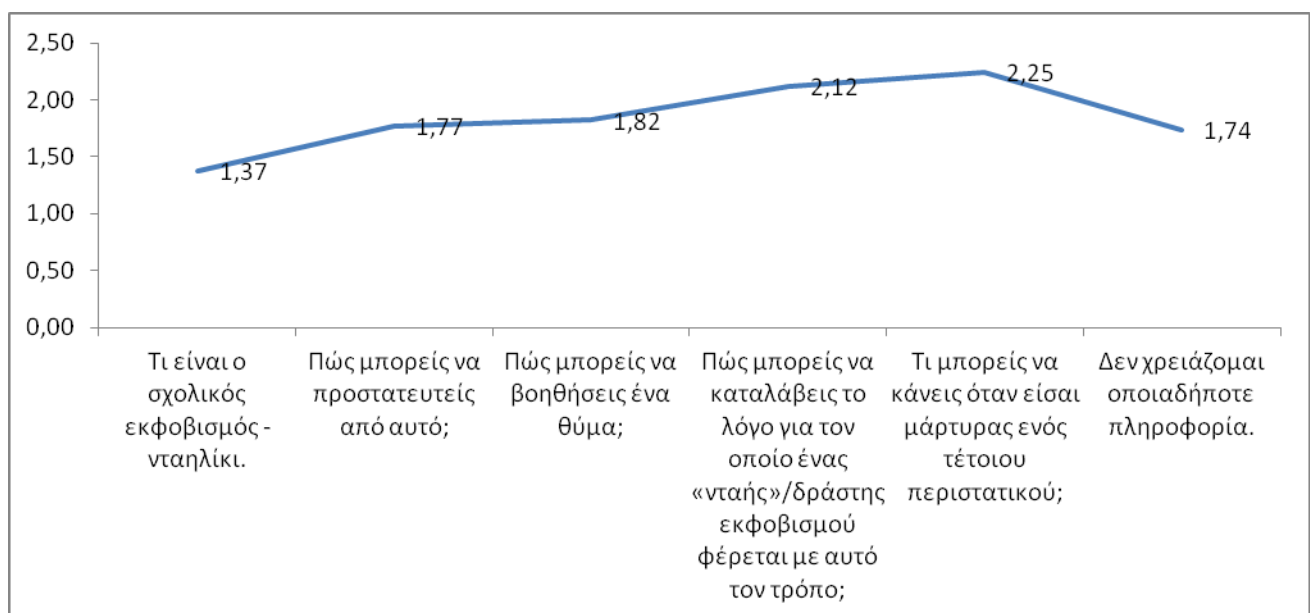

Γράφημα 95. Μορφή ενημέρωσης

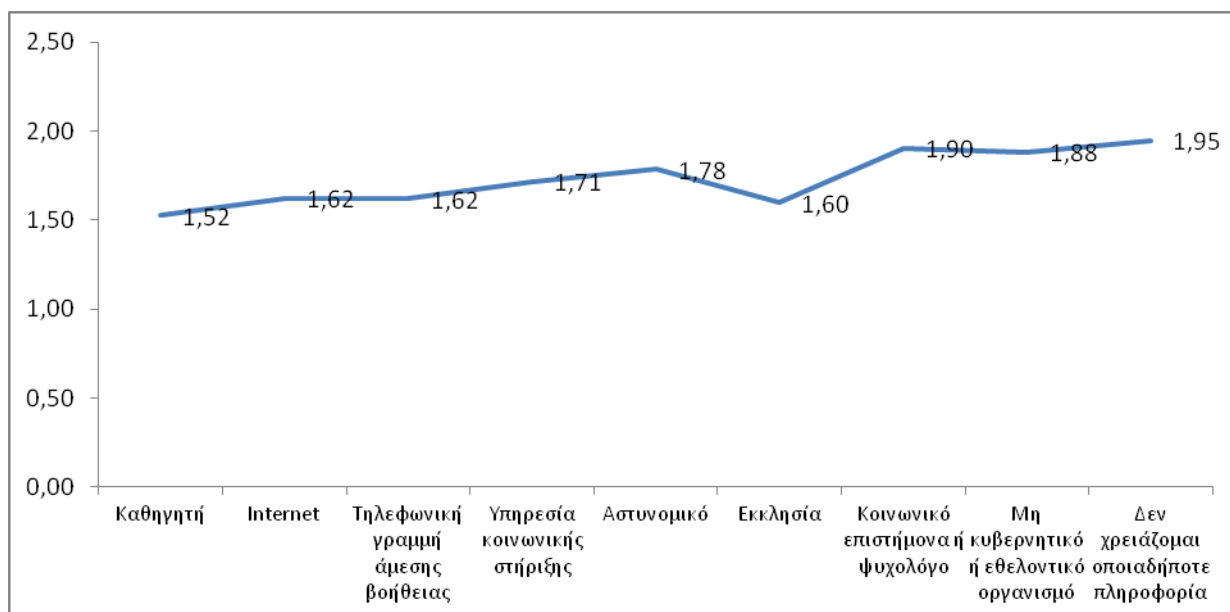
Στις δύο ερωτήσεις που ακολουθούν, οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, καθώς και στην καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί η ενημέρωση για το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός και ποιες μορφές περιλαμβάνονται στο φαινόμενο (μέσος 1,37) αλλά και οι τρόποι προστασίας από αυτό (μέσος 1,77). Έπονται οι τρόποι βοήθειας προς το θύμα εκφοβισμού (μέσος 1,82) και η ερμηνεία – κατανόηση των κινήτρων των δραστών (μέσος 2,12).

Γράφημα 96. Είδος πληροφόρησης

Καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, θα έπρεπε να είναι οι καθηγητές του σχολείου τους (μέσος 1,52). Δεύτερη σε κατάταξη έρχεται η εκκλησία (μέσος 1,6). Ακολουθεί η τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας (μέσος 1,62) και το internet (μέσος 1,62). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (μέσος 1,88) και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ψυχολόγοι (μέσος 1,9).

Γράφημα 97. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης;

Αναφορικά με τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, το 37% εκφράζει σχετική ικανοποίηση δηλώνοντας ότι οι εκπαιδευτικοί μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα. Αντίστοιχο ποσοστό (37%) αναφέρει ότι η παρέμβαση των εκπαιδευτικών έχει στόχο το συμβιβασμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα. Πολύ μικρό ποσοστό του δείγματος έκρινε ως ανεπαρκή την αντίδραση των καθηγητών στα φαινόμενα εκφοβισμού.

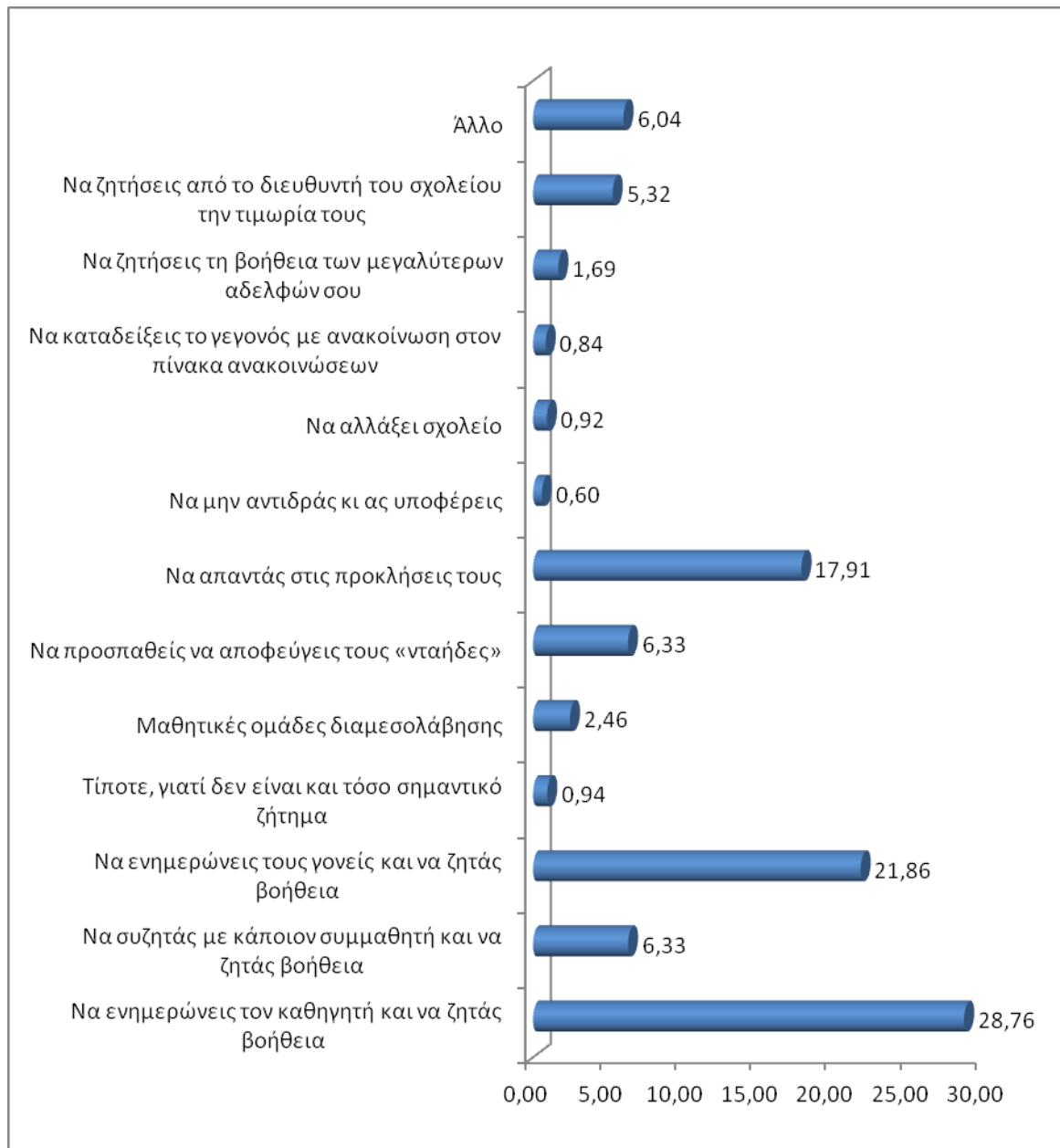
Πίνακας 35. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

	Ποσοστό
Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	7.9%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	4.4%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	5.6%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	37.0%

Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	37.0%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	29.2%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	3.0%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	2.5%

Ως καταλληλότερη μέθοδο καταπολέμησης του φαινομένου οι μαθητές θεωρούν την ενημέρωση των καθηγητών (28,76%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 21,86%. Αξίζει να υπογραμμιστεί, στο σημείο αυτό, ο σημαντικός ρόλος που κατά τους μαθητές έχουν οι καθηγητές τους τόσο στο κομμάτι της ενημέρωσης για το φαινόμενο, όσο και στο κομμάτι της παρέμβασης.

Γράφημα 98. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.5 Αποτελέσματα Λιθουανίας

2.5.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε σχετικά ικανοποιητικό επίπεδο κατανόησης των διαφορετικών μορφών του σχολικού εκφοβισμού.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των Λιθουανών μαθητών, η μορφή εκείνη που αναγνωρίζουν πρωτίστως ως έκφραση σχολικού εκφοβισμού είναι η κοροϊδία και το πείραγμα αναφορικά με την εξωτερική εμφάνιση και ακολουθούν οι κοροϊδευτικές εκφράσεις σχετικά με το χρώμα ή την καταγωγή κάποιου. Αν και σε γενικές γραμμές δείχνουν ότι μπορούν να αναγνωρίσουν τις κυρίαρχες μορφές σχολικού εκφοβισμού, εντούτοις, μέσα από τις απαντήσεις τους φαίνεται να μην είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τη σημασία της επανάληψης ως αναγκαίας προϋπόθεσης για τον χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως bullying σημειώνοντας ποσοστό 45,1% στην απάντηση "Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά".

Επίσης, αντιλαμβάνονται, λανθασμένα, την έκφραση αρνητικών σκέψεων και αισθημάτων δυσaráσκειας για κάποιον ως μορφή σχολικού εκφοβισμού με ποσοστό 29,6%. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η επίσης λανθασμένη αντίληψη του 59,4% που αναγνωρίζει ως μορφή σχολικού εκφοβισμού «το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον», έναντι της σωστής απάντησης «το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον» που λαμβάνει μόλις το 48,6%.

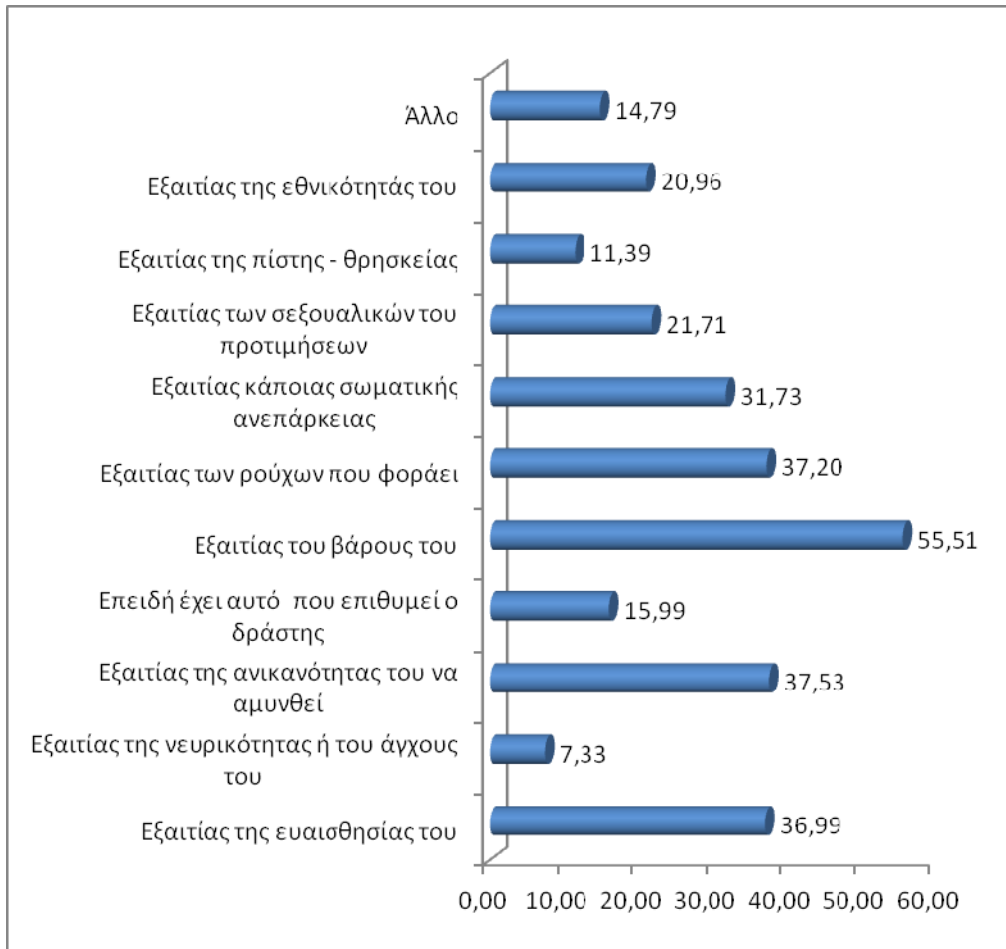
Πίνακας 36. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	83.1%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	6.1%

Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	71.8%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	45.1%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	72.8%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	6.5%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	56.3%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντας τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος.	71.0%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	56.3%
Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	29.6%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	13.8%
Το να πειράζεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	9.7%
Τα να μην συμπαθείς κάποιον	22.0%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	36.1%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	38.0%
Το να προσβάλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστείων	53.2%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	59.4%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	48.6%

Σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της Ελλάδας και της Ιταλίας, το σωματικό βάρος είναι ο πρωταρχικός παράγοντας θυματοποίησης (55,51%). Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι η ανικανότητα του θύματος να αμυνθεί (37,53%). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί τα ρούχα που φοράει το θύμα και την ευαισθησία του σημαντικούς παράγοντες θυματοποίησης (37,2% και 36,99%). Με μικρή διαφορά ακολουθεί η σωματική ανεπάρκεια (31,73%). Στον αντίποδα, η θρησκεία, αλλά και η νευρικότητα ή το άγχος δεν περιλαμβάνονται στους κύριους παράγοντες θυματοποίησης.

Γράφημα 99. Παράγοντες θυματοποίησης

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 39,5%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται το 2,6% των μαθητών του δείγματος, ενώ κάπως ανασφαλείς αισθάνονται το 9,3%.

Χαμηλότερος βαθμός αισθήματος ασφάλειας προκύπτει από την ανάλυση της αντίστοιχης ερώτησης για τη γειτονιά / πάρκο, όπου το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 36,6%.

Στη σχετική ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στη διαδρομή προς και από το σχολείο, αλλά και στα μέσα μεταφοράς το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 14,2%. Αντίθετα, το 85,8% του δείγματος δήλωσε ότι αισθάνεται «πολύ ή κάπως ασφαλής».

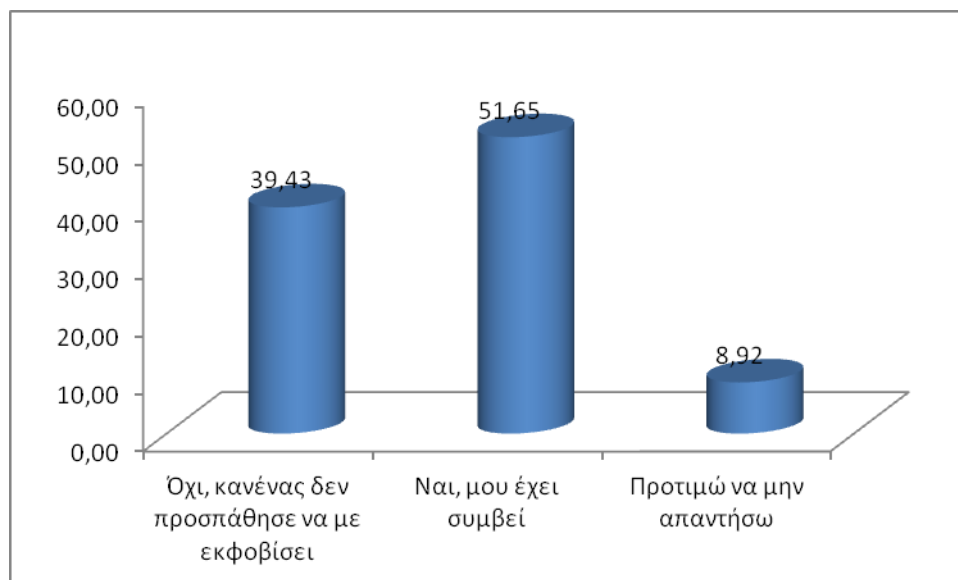
Πίνακας 37. Δείκτες ανασφάλειας

ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η΄ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος
Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής
Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής
Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής
Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο
2.6%	2.7%	3.3%
9.3%	9.5%	10.9%
48.7%	51.2%	42.3%
39.5%	36.6%	43.5%
100.00%	100.00%	100.00%

2.5.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

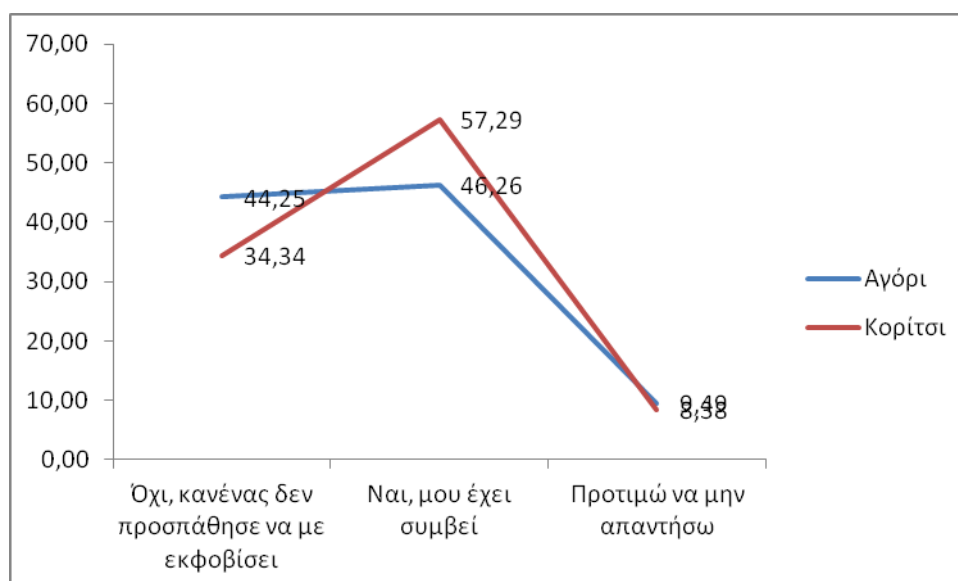
Μεγάλο ποσοστό του δείγματος, 51,65%, δήλωσε ότι έχει υπάρξει θύμα σχολικού εκφοβισμού. Μικρό ποσοστό (8,92%) δεν απάντησε στο συγκεκριμένο ερώτημα.

Γράφημα 100. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, παρουσιάζουν τα κορίτσια, καθώς το 57,29% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών ανέρχεται σε 46,26%.

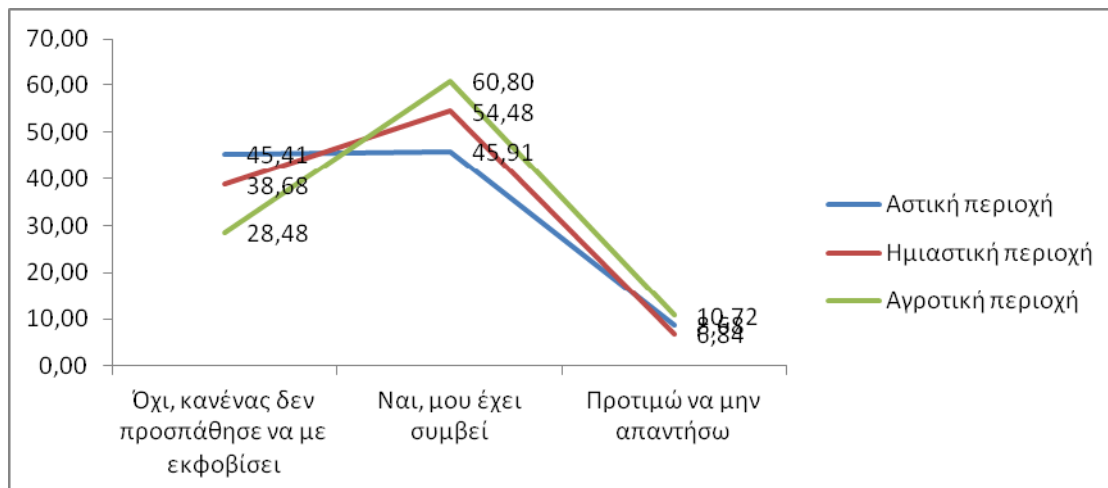
Γράφημα 101. Θυματοποίηση ανα φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και της εθνικότητας. Τα ποσοστά των θυμάτων στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας μαθητές λιθουανικής και άλλης εθνικότητας.

Αντίθετα, ύπαρξη στατιστικής εξάρτησης παρατηρείται μεταξύ του βαθμού θυματοποίησης και του τύπου κατοικίας. ($\chi^2 = 54,360$ $p < 0,05$). Όπως γίνεται εμφανές από τα στοιχεία του γραφήματος 102, το ποσοστό των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού είναι υψηλότερο στις αγροτικές περιοχές. Το ποσοστό αυτό προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού βιβλιογραφικά τα φαινόμενα του σχολικού εκφοβισμού έχουν αναφερθεί ως φαινόμενα που συνδέονται με τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Γράφημα 102. Βαθμός θυματοποίησης – Τόπος κατοικίας

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση πιθανών οικογενειακών προβλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων με τους γονείς τους, καθώς το 67,6% των μαθητών που αντιμετωπίζουν τέτοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση οικονομικών προβλημάτων.

Πίνακας 38. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Υπαρξη προβλήματος	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	66,2%	49,2%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	61,6%	50,8%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	67,6%	50,8%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	64,4%	51,3%
Πρόβλημα με το νόμο	64,7%	51,6%
Πρόβλημα υγείας	65,0%	50,1%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	57,8%	51,5%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	64,7%	50,7%

Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 38,584, p < 0,05$). Η σχέση είναι αντίστροφη με τα ποσοστά θυματοποίησης να αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι άσχημη (70%). Αντίθετα, το 46,7% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 39. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	44.3%	35.3%	31.3%	15.0%	30.0%
Ναι, μου έχει συμβεί	46.7%	56.6%	58.8%	70.0%	40.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	9.0%	8.1%	10.0%	15.0%	30.0%

Ανάλογα στοιχεία προκύπτουν, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 31,447, p < 0.05$). Άσχημη σχέση παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, το 58,1% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 40. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	45.4%	34.5%	37.2%	31.6%	32.3%
Ναι, μου έχει συμβεί	45.6%	56.0%	56.4%	56.1%	58.1%
Προτιμώ να μην απαντήσω	8.9%	9.5%	6.4%	12.3%	9.7%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφωνίες τους. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. Μια από τις πιθανές ερμηνείες για την ανάλυση της σχέσης αυτής θα μπορούσε να είναι αφενός η χαμηλή αυτοεικόνα που το παιδί σχηματίζει για τον εαυτό του και η εξοικείωση με τη χρήση βίας από τον ισχυρότερο προς τον πιο αδύναμο.

Πίνακας 41. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

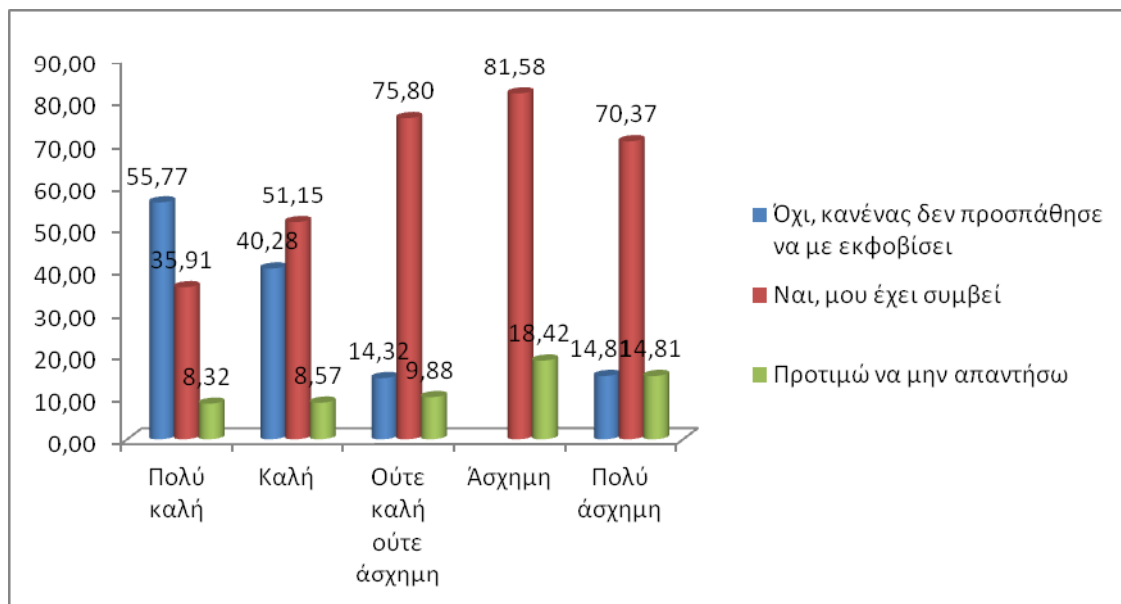
	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	40.8%	29.8%	37.1%	41.1%	37.7%
Ναι, μου έχει συμβεί	50.5%	61.9%	53.9%	50.0%	50.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	8.8%	8.3%	9.0%	8.9%	12.3%

Υπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση, αλλά και τη σχέση με τους συμμαθητές. Όπως γίνεται σαφές από το γράφημα 103, μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 223.435, p < 0.05$)

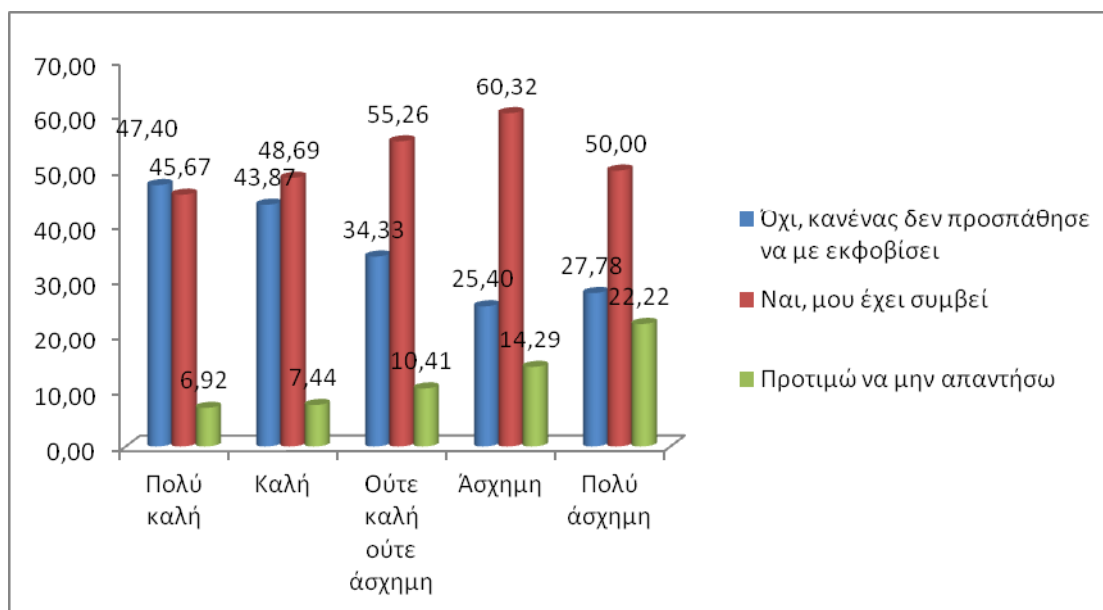
Αντίστοιχα, μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 38,087, p < 0.05$). Συγκεκριμένα, το 60,32% των μαθητών με άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση, όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 45,67%.

Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με αντίστοιχα ευρήματα και στις άλλες χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα και ερμηνεύονται με ανάλογο τρόπο.

Γράφημα 103. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

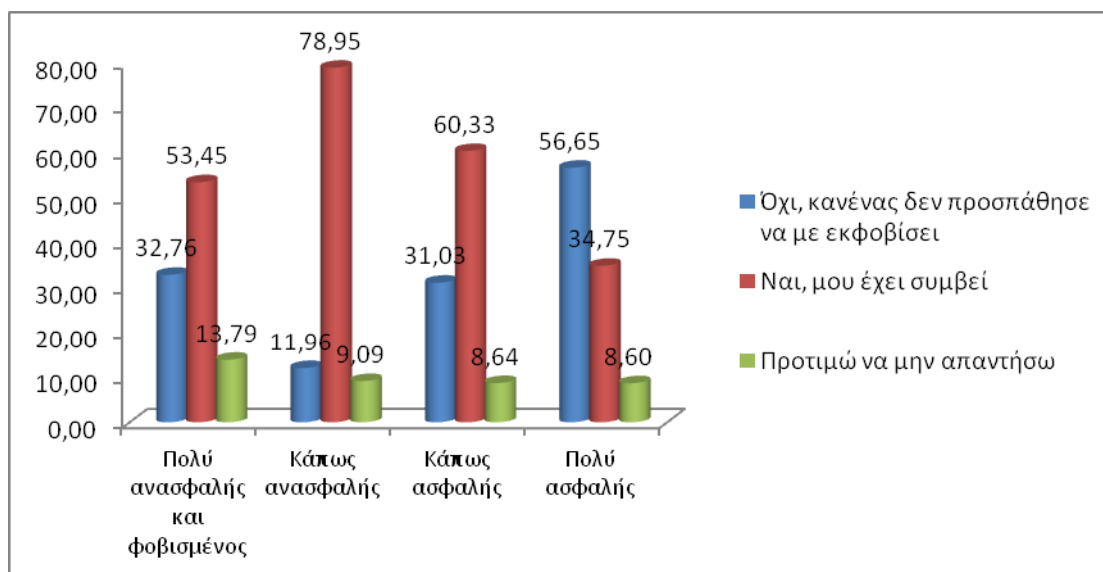
Γράφημα 104. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

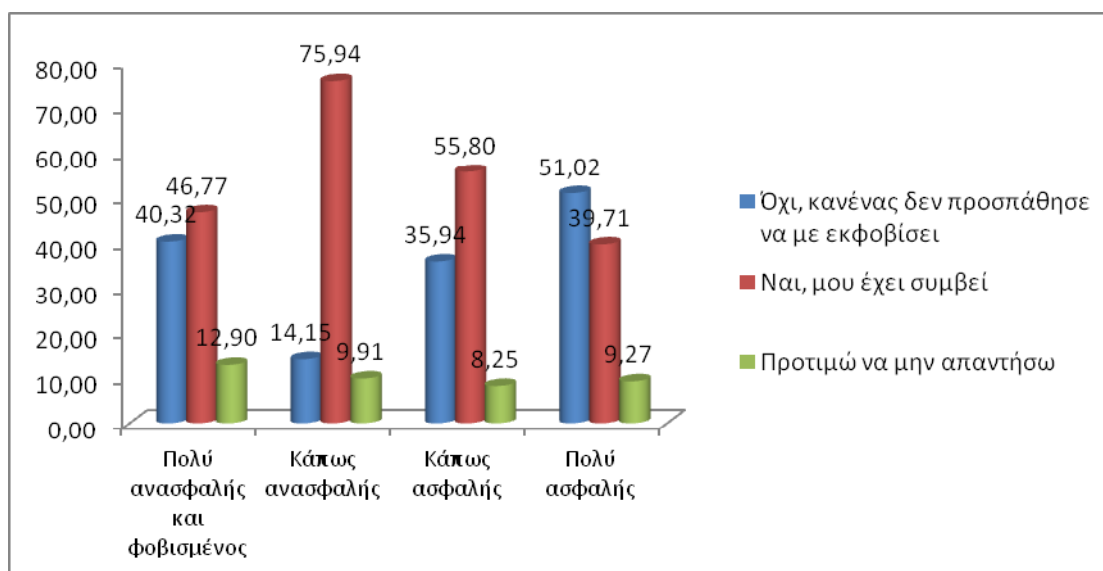
Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών-θύματων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος τόσο στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη οι μαθητές- θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας στο πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές-θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στη διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε αντίστοιχα αποτελέσματα με τους μαθητές-θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση ($\chi^2 = 224,803, p < 0.05 / \chi^2 = 119,528, p < 0.05 / \chi^2 = 80,189, p < 0.05$).

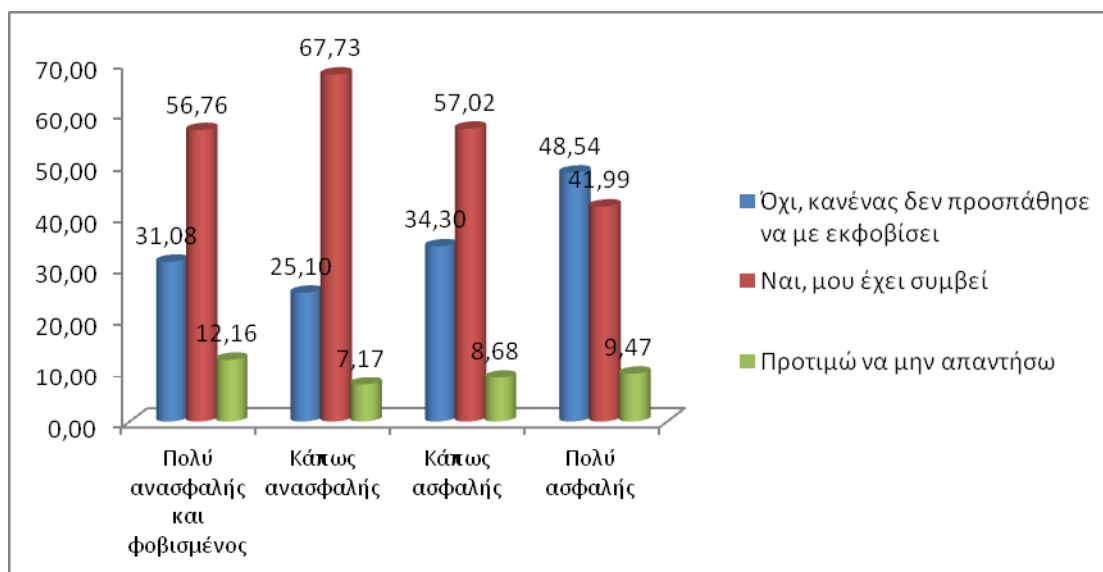
Γράφημα 105. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 106. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 107. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εκδηλώνεται κυρίως στους διαδρόμους του σχολείου και στην τάξη (51,7% και 45,7%). Έπονται, με μεγάλη διαφορά, οι χώροι εκτός σχολείου (25%). Η γειτονιά – πάρκο έλαβε 10,8% και το διαδίκτυο 7,7%.

Πίνακας 42. Που πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	3.4%
Έξω από το σχολείο	25.0%
Στο internet	7.7%
Στην τάξη	45.7%
Στους διαδρόμους του σχολείου	51.7%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	9.2%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	10.8%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	8.1%
Άλλο	11.8%

Ο επόμενος πίνακας περιλαμβάνει τις μορφές του εκφοβισμού που έχουν υποστεί οι μαθητές-θύματα. Η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων είναι η συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη του 78,3% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού αποτελεί η

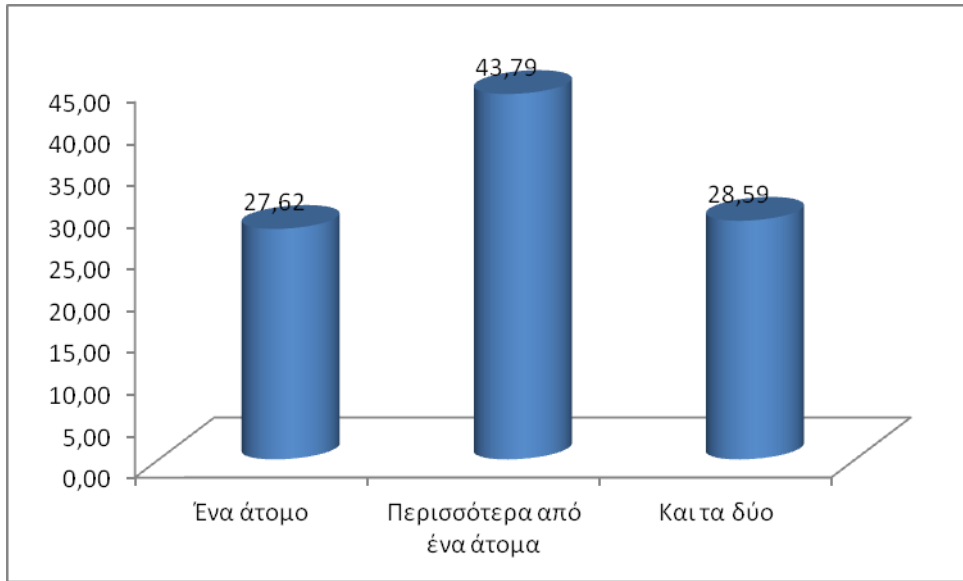
εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών (52,1%), με τα πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης να ακολουθούν με ποσοστό 40,9%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίστηκαν στη χρήση κινητών τηλεφώνων, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών στο διαδίκτυο έλαβε 11%.

Πίνακας 43. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

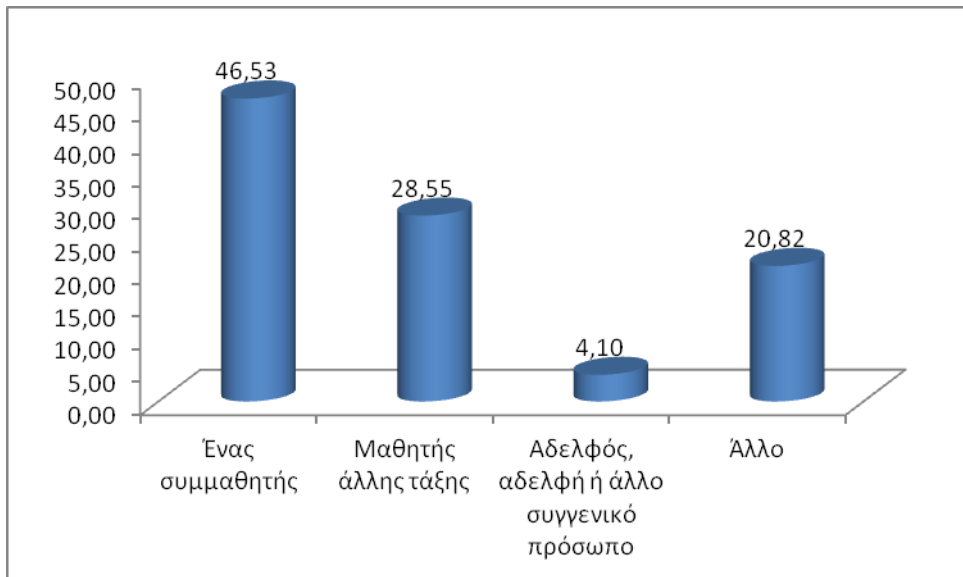
	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων – παρατσούκλια	78.3%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες – απομόνωση	32.4%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	31.4%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	16.1%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	52.1%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	16.0%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	15.7%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	18.5%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	14.8%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	40.9%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	15.2%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	11.0%
Άλλο	20.7%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με την άποψη των θυμάτων, αφορά κυρίως σε κορίτσια της ίδιας τάξης. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως προέρχεται από περισσότερα από ένα άτομα (43,79%), μαθητές της ίδιας τάξης (46,53%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενο εύρημα, σύμφωνα με το οποίο η τάξη είναι ο συνηθέστερος χώρος εκδήλωσης του φαινομένου.

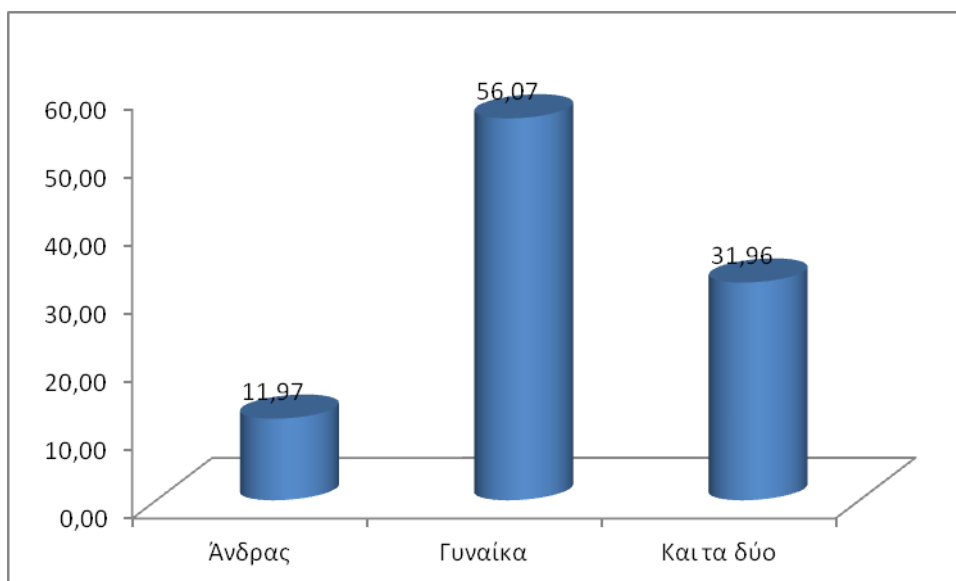
Γράφημα 108. Από πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

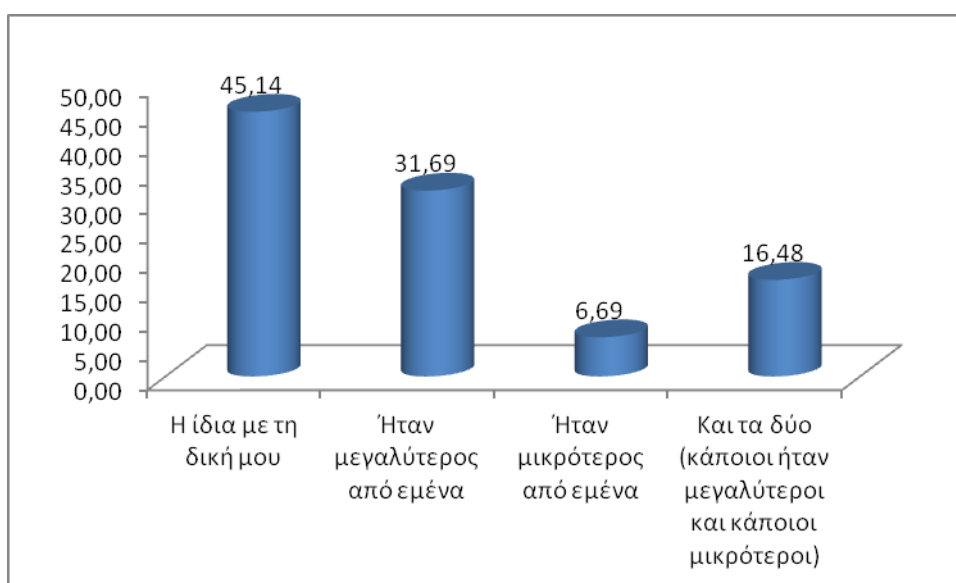
Γράφημα 109. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 110. Ποιο ήταν το φύλο του

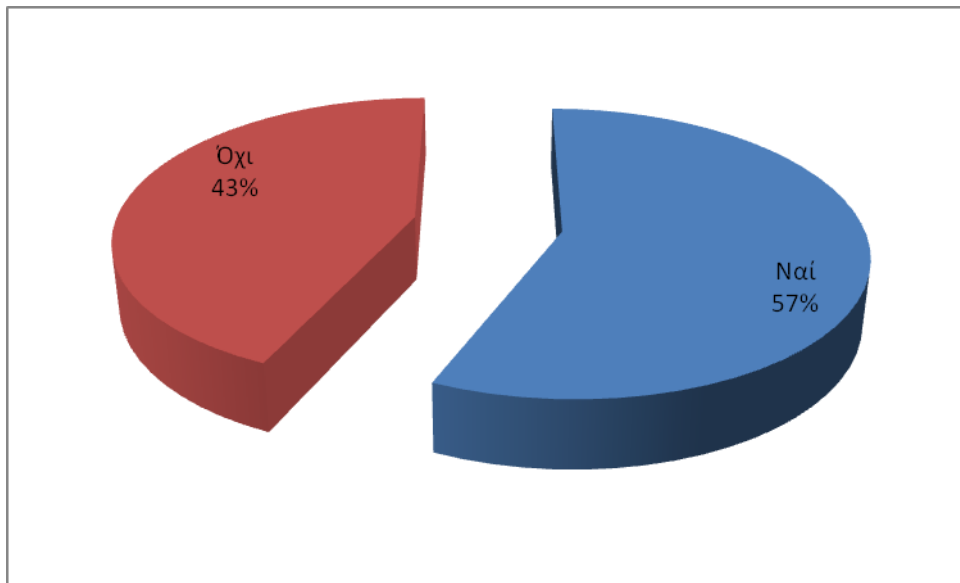

Γράφημα 111. Ηλικία του δράστη

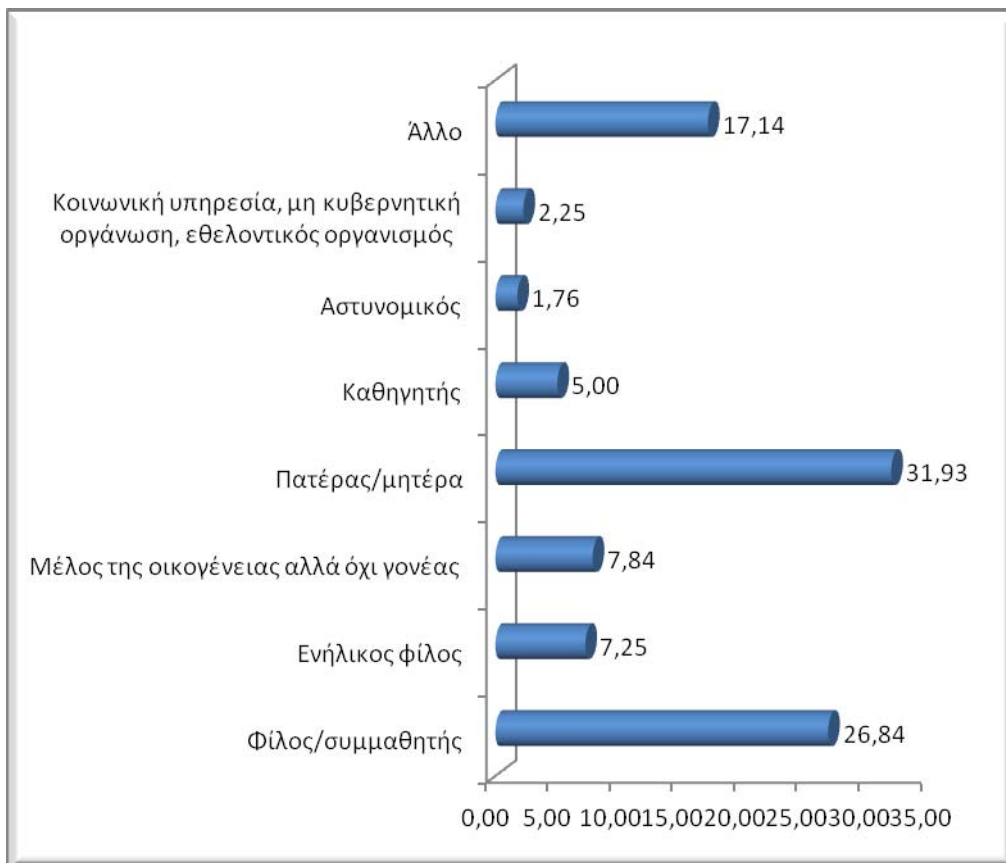

Το 57% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού μίλησε για αυτό που του συνέβη. Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιράζεται την εμπειρία με την οικογένεια (31,93%) ή με κάποιο φίλο ή συμμαθητή(26,84%). Αντίθετα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δεν αναγνωρίζονται από τα παιδιά-θύματα του σχολικού εκφοβισμού ως φορείς που θα μπορούσαν να τους προσφέρουν υποστήριξη. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνει η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας, αλλά και οι ενήλικοι φίλοι.

Γράφημα 112. Μίλησες σε κάποιον για αυτό που σου συνέβη

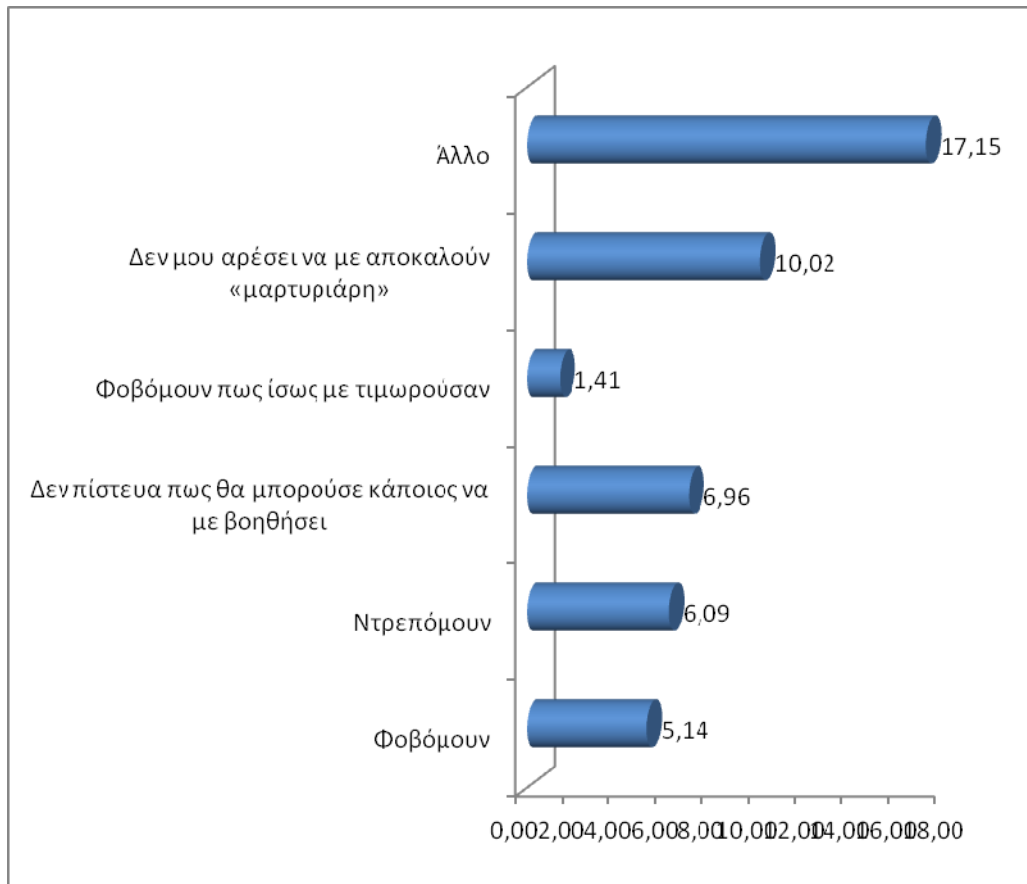

Γράφημα 113. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα παιδιά-θύματα εκφοβισμού που δεν επέλεξαν να μιλήσουν για την εμπειρία τους προτίμησαν να μην το κάνουν, ώστε να αποφύγουν το χαρακτηρισμό «μαρτυριάρης», ένας χαρακτηρισμός που θα αποτελούσε πλήγμα στις ήδη διαταραγμένες σχέσεις με τους συμμαθητές τους.

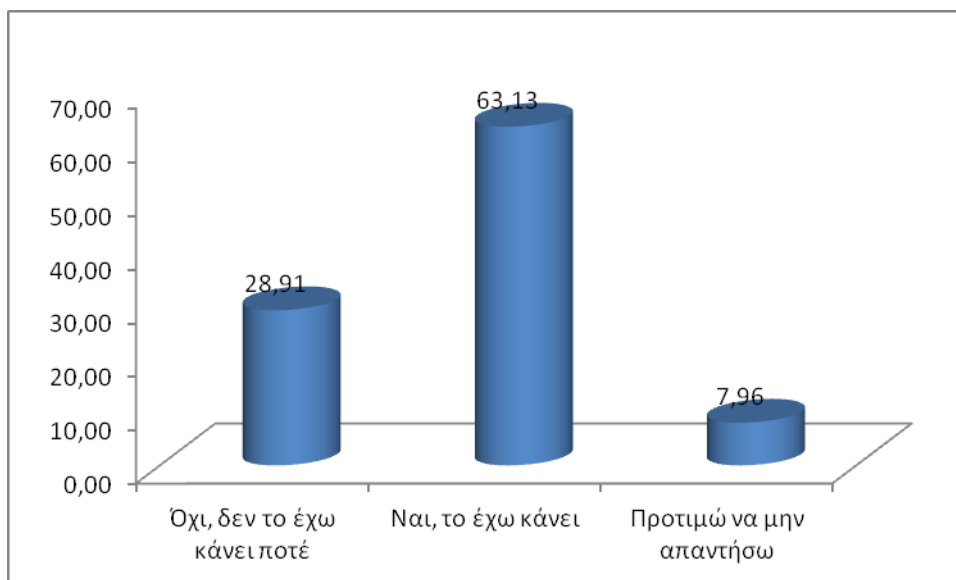
Γράφημα 114. Εάν δεν μίλησες ποιος ήταν ο λόγος.

2.5.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

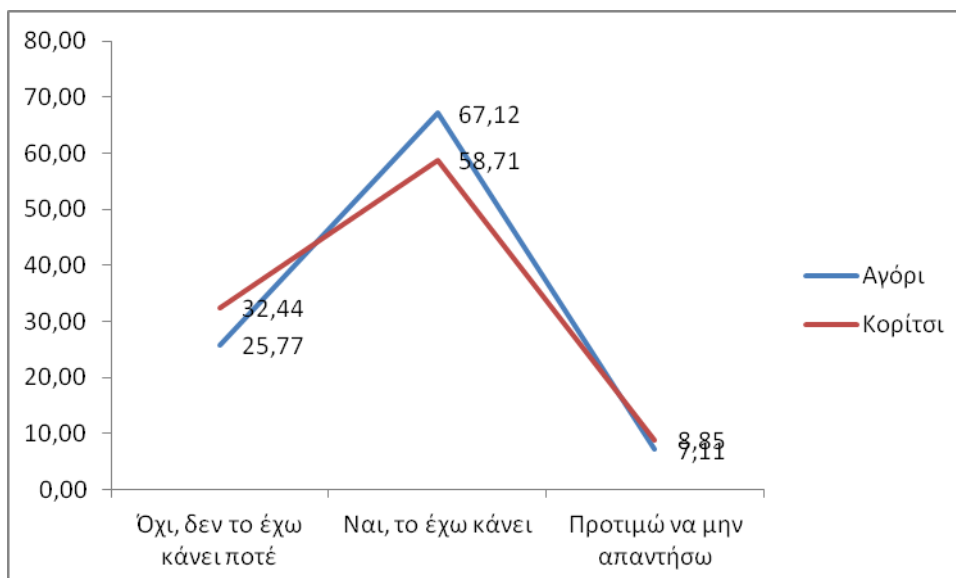
Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δοθήκαν από τους μαθητές, το 63,13% του δείγματος έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ'εξακολούθηση.

Γράφημα 115. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

Μεγάλη απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 67,12% των αγοριών έναντι του 58,71% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 116. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού, της περιοχής κατοικίας και της εθνικότητας. Τα ποσοστά των δραστών στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ Λιθουανών και αλλοδαπών μαθητών.

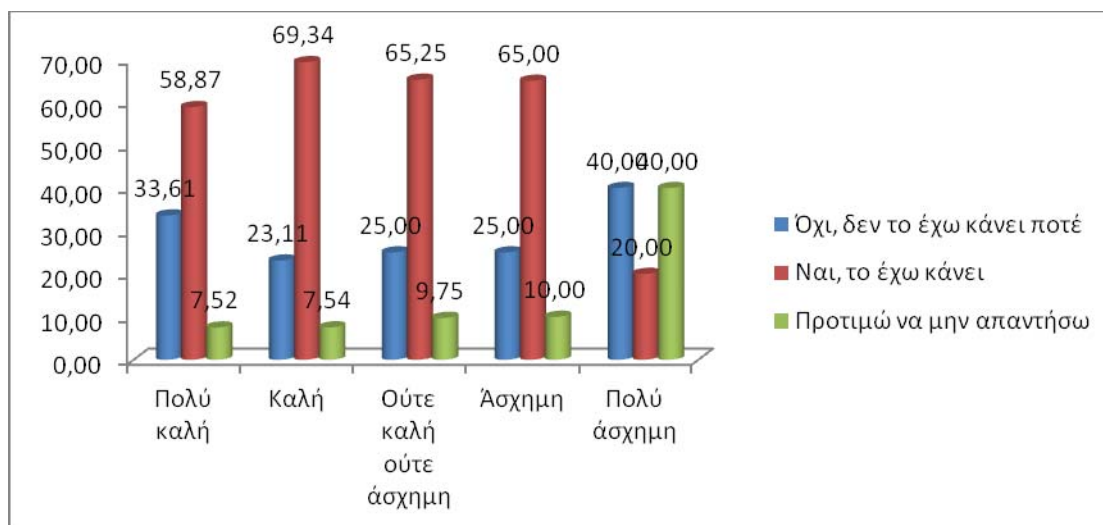
Μελετώντας την επίδραση προβλημάτων εντός της οικογένειας, δεν προέκυψε ύπαρξη εξάρτησης. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος δεν δείχνει να συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά δραστών σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 44. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	66,1	62,6
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	62,1	63,2
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	63,0	63,1
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	55,4	63,3
Πρόβλημα με το νόμο	47,1	63,3
Πρόβλημα υγείας	66,5	62,7
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	57,8	63,2
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	68,5	62,8

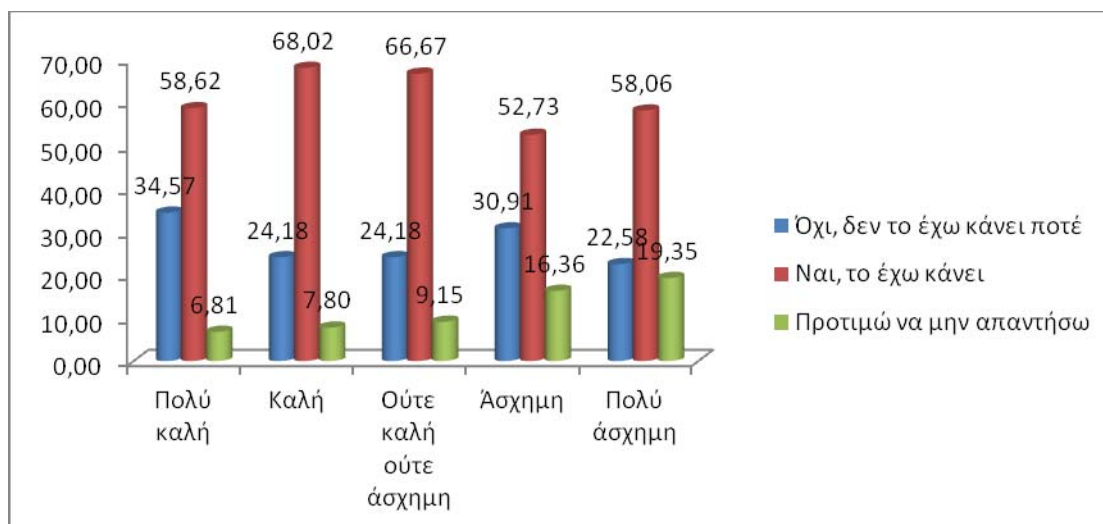
Δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της σχέσης με τους γονείς του δράστη και της εκδήλωσης συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού. Όπως γίνεται εμφανές από το ακόλουθο γράφημα, υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστών εκφοβισμού εμφανίζονται στην περίπτωση της καλής σχέσης με τους γονείς, γεγονός που αντιτίθεται στη συνήθη εικόνα που έχουμε για το προφίλ του δράστη.

Γράφημα 117. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, κακή σχέση μεταξύ των γονέων δεν υποδηλώνει μεγαλύτερα ποσοστά δραστήων σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 118. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους, ωστόσο, επηρεάζει σε υψηλό βαθμό τα ποσοστά εμφάνισης δραστήων σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 72,9% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επιλύουν τις διαφωνίες τους με βίαιους διαπληκτισμούς δήλωσαν ότι έχουν

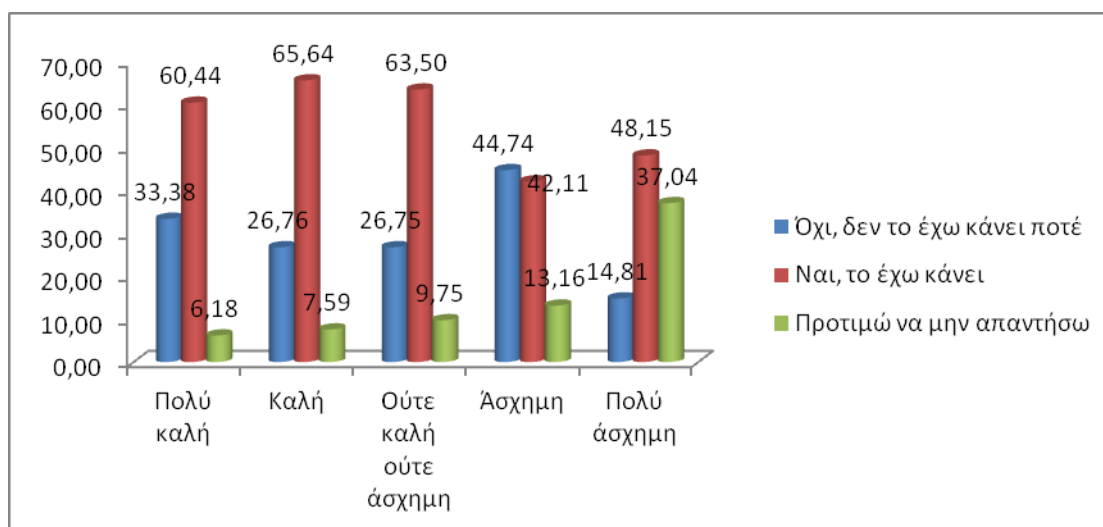
υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. ($\chi^2 = 28,143, p < 0.05$). Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα, που δεν είναι άλλωστε καινούργιο, ότι τα παιδιά που διδάσκονται μέσα από το οικογενειακό τους περιβάλλον τη χρήση βίας για την επίλυση των συγκρούσεων και την επιβολή της δύναμης ως μέσου διεκδίκησης και ικανοποίησης των επιθυμιών τους μεταφέρουν τα στοιχεία αυτά και στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους.

Πίνακας 45. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	ή Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	η Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	30.6%	19.4%	30.1%	32.1%	18.3%
Ναι, το έχω κάνει	61.6%	72.9%	65.9%	55.4%	68.3%
Προτιμώ να μην απαντήσω	7.8%	7.7%	4.0%	12.5%	13.5%

Από την ανάλυση των στοιχείων, προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φαινομένου, της σχέσης με τους καθηγητές και της σχολικής επίδοσης. Αντίθετα, στην περίπτωση της σχέσης με τους συμμαθητές δεν προκύπτει αντίστοιχη σχέση.

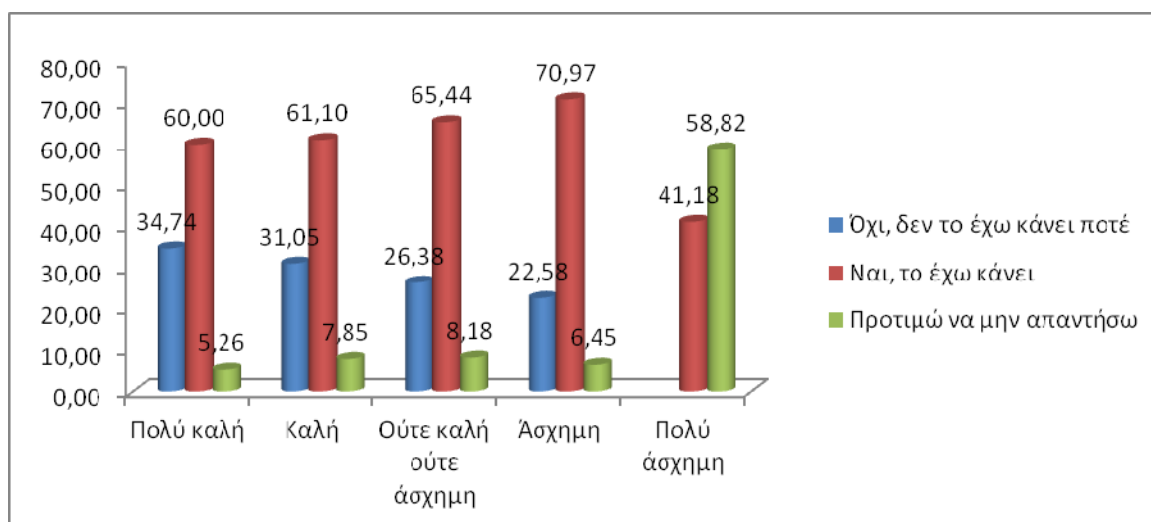
Γράφημα 119. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

Από το σύνολο των μαθητών που χαρακτήρισαν την επίδοσή τους άσχημη, το 70,97% έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στους μαθητές με πολύ καλή επίδοση το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 60%.

($\chi^2 = 74,155, p < 0,05$).

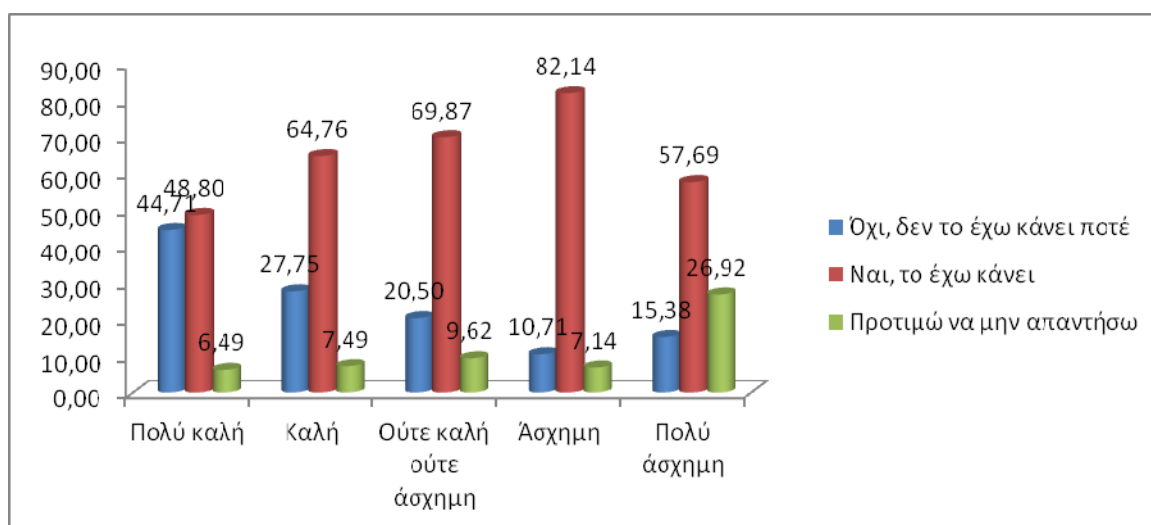
Γράφημα 120. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

Τέλος, και στην περίπτωση των σχέσεων με τους καθηγητές, οι μαθητές που δήλωσαν κακή σχέση παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά. ($\chi^2 = 87,087, p < 0,05$).

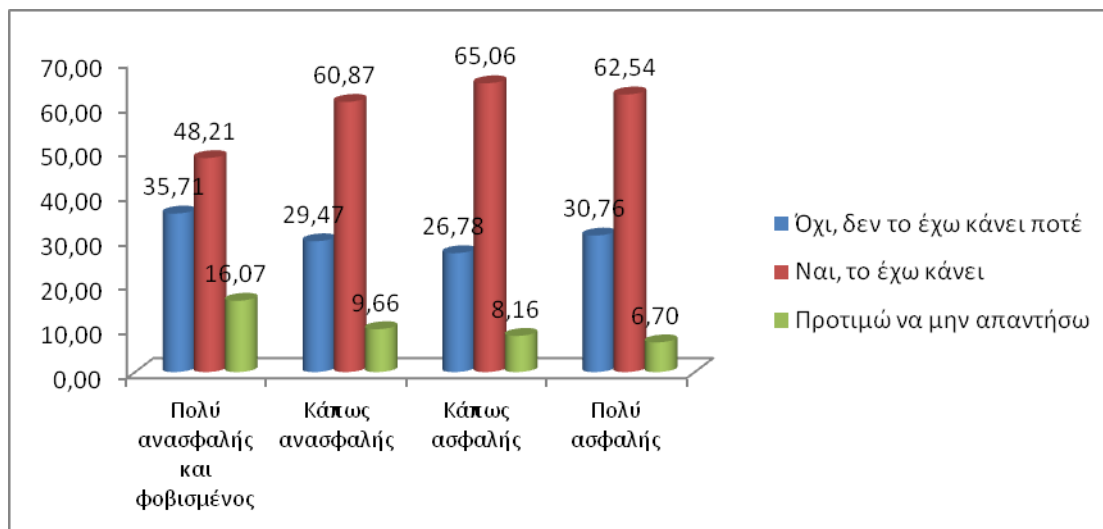
Τα παραπάνω ευρήματα, όσον αφορά στο μαθητικό προφίλ των δραστών, σκιαγραφούν ένα μαθητή με προβληματικές σχέσεις με τους καθηγητές και χαμηλές σχολικές επιδόσεις, αλλά σχετικά υψηλό γόητρο και αποδοχή από τους συμμαθητές του.

Γράφημα 121. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

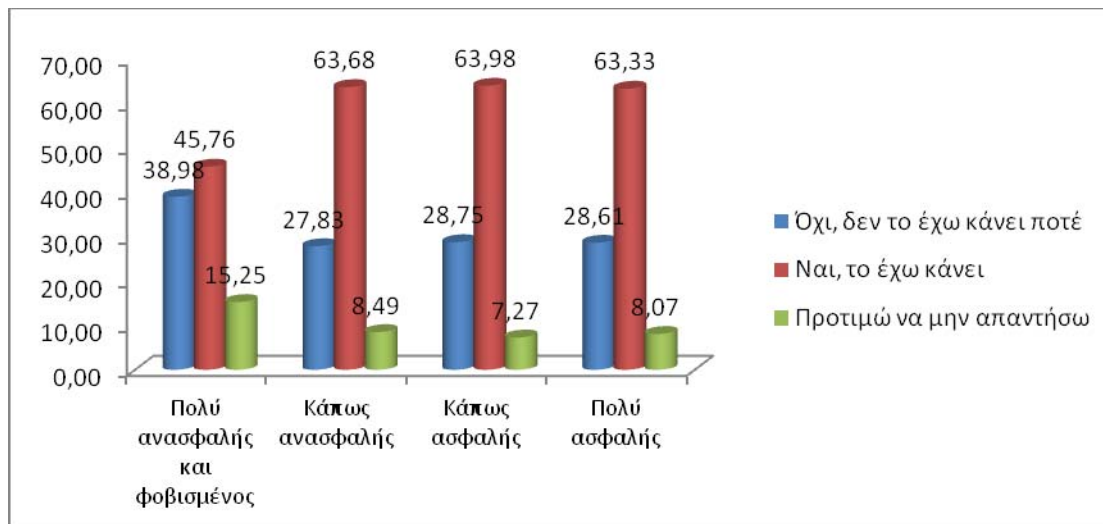

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βαθμός ανασφάλειας που εμφανίζουν οι μαθητές-δράστες σχολικού εκφοβισμού. Εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες, παρατηρούμε ότι οι δράστες σχολικού εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από έντονο αίσθημα ασφάλειας, σε αντίθεση με τα ευρήματα των άλλων χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα.

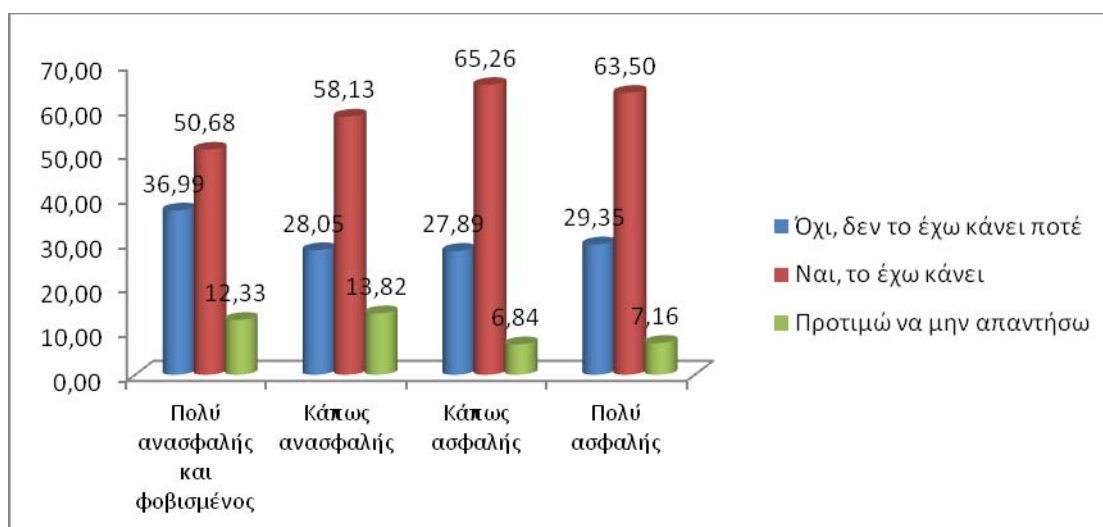
Γράφημα 122. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 123. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 124. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

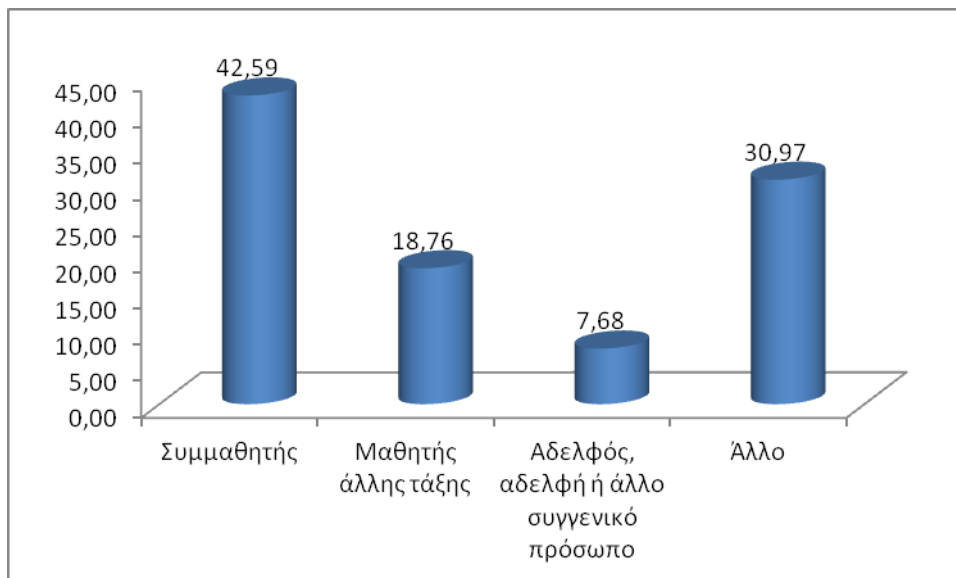
Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 67,8%. Δεύτερη σε κατάταξη μορφή εκφοβισμού είναι ο αποκλεισμός από δραστηριότητες με ποσοστό 44,8%. Έπονται στην κατάταξη η διάδοση κακοήθων φημών και η άσκηση σωματική βίας (34,5% και 31,5% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό έλαβε η χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video (22,3%).

Πίνακας 46. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

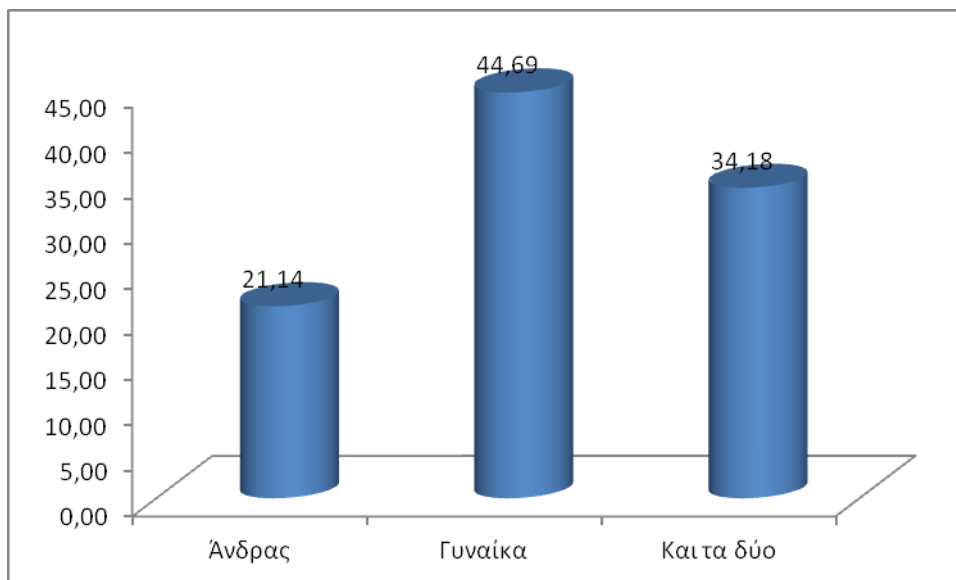
Μορφές Σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	31.5%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	67.8%
Διάδοση κακοήθων φημών	34.5%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	44.8%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	22.3%
Προτιμώ να μην πω	21.9%
Άλλο	29.2%

Κύριος αποδέκτης του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (42,59%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι κορίτσια (44,69%).

Γράφημα 125. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 126. Το φύλο του θύματος

2.5.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 59,2% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού. Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα υψηλό και επιβεβαιώνει τις απόψεις μελετητών του φαινομένου που υποστηρίζουν ότι οι ρόλοι μεταξύ δραστών και θυμάτων συχνά εναλλάσσονται, με τα θύματα να αναλαμβάνουν ρόλο δράστη είτε όταν νιώσουν ότι διαθέτουν ανάλογη δύναμη είτε ως αποτέλεσμα/ αντίδραση στη θυματοποίησή τους.

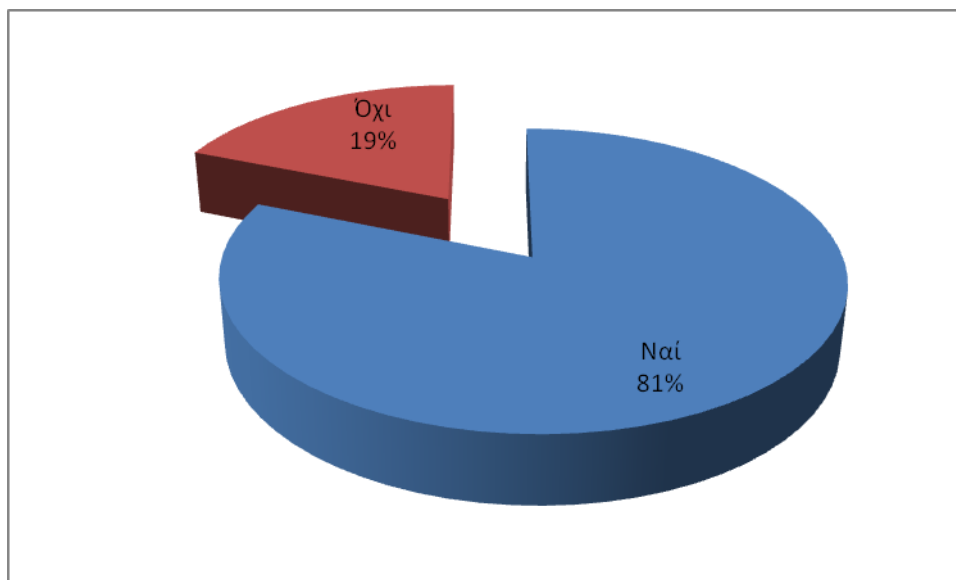
Πίνακας 47. Δράστης και θύμα

	Όχι, κανένας δεν Ναι, μου έχει προσπάθησε να με συμβεί εκφοβίσει	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο	
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	55.7%	36.2%	8.0%	100.00
Ναι, το έχω κάνει	32.7%	59.2%	8.1%	100.00
Προτιμώ να μην απαντήσω	29.8%	52.8%	17.4%	100.00

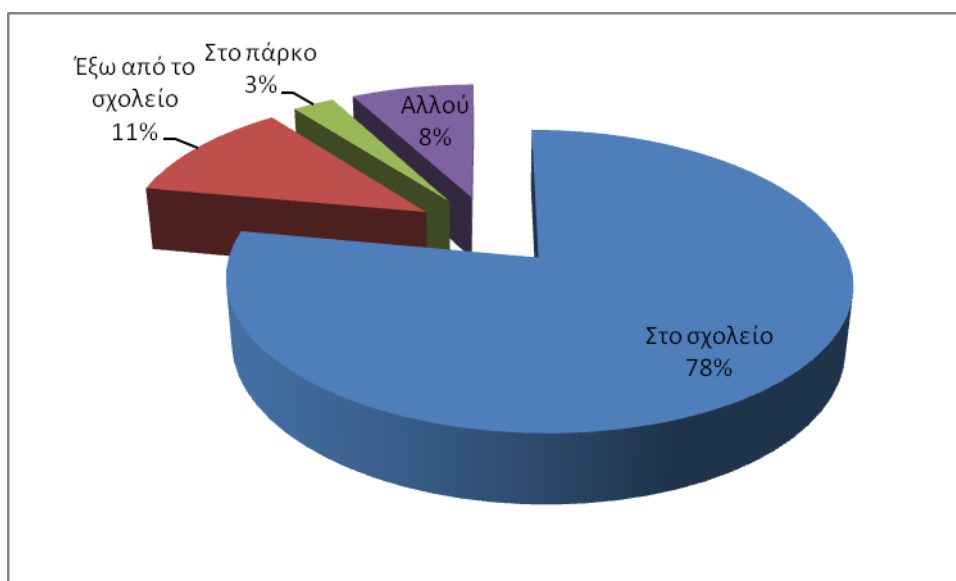
2.5.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

Το 81% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας φαινομένου σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί τον κύριο χώρο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 78%.

Γράφημα 127. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

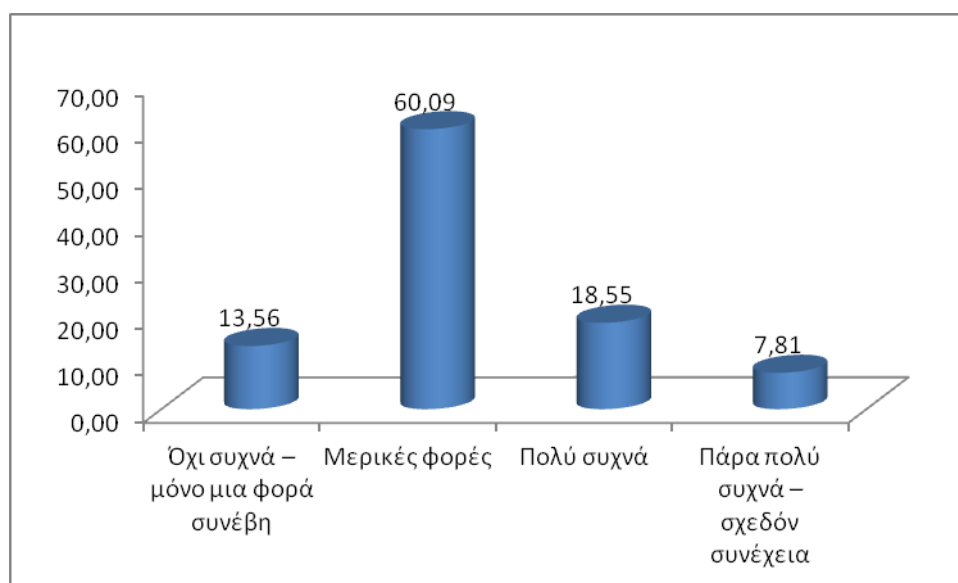

Γράφημα 128. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 60,09% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται περιστασιακά, ενώ το 18,55% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Το 7,81% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο σχεδόν συνέχεια με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 129. Συχνότητα περιστατικών

Στο συγκριτικό πίνακα 48 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 41,3%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 13,3%. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 28,3%.

Πίνακας 48. Συχνότητα περιστατικών

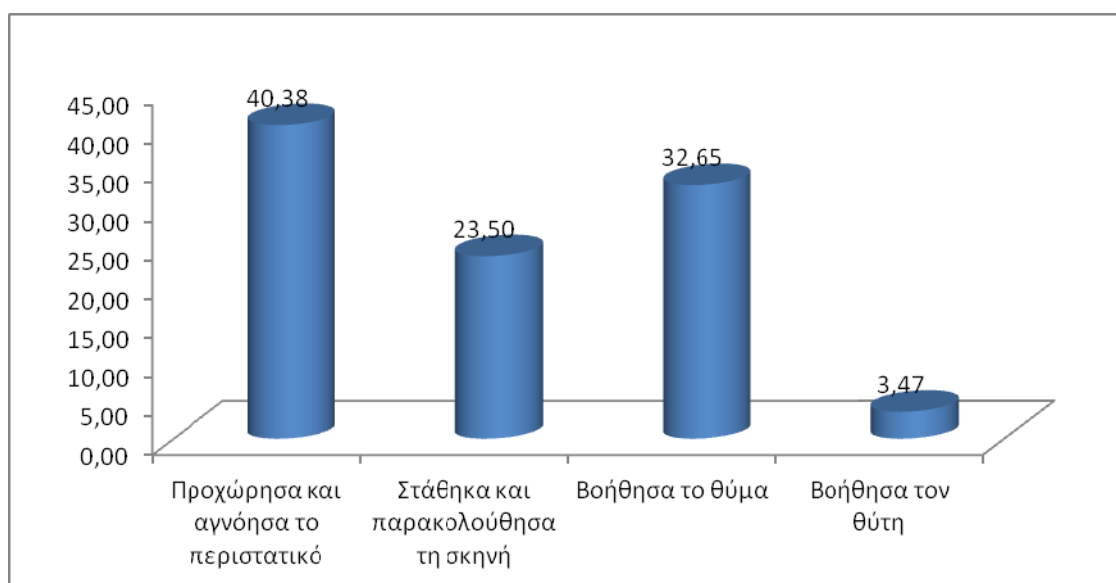
ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟ ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΑΛΛΟΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ, ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΑΛΛΟΝ ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ ΦΗΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;
Ποτέ 21.8	Ποτέ 4.3	Ποτέ 10.0
Σπάνια 64.9	Σπάνια 54.4	Σπάνια 61.7
Αρκετά συχνά 10.2	Αρκετά συχνά 31.0	Αρκετά συχνά 20.5
Πολύ συχνά 3.1	Πολύ συχνά 10.3	Πολύ συχνά 7.8

2.5.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

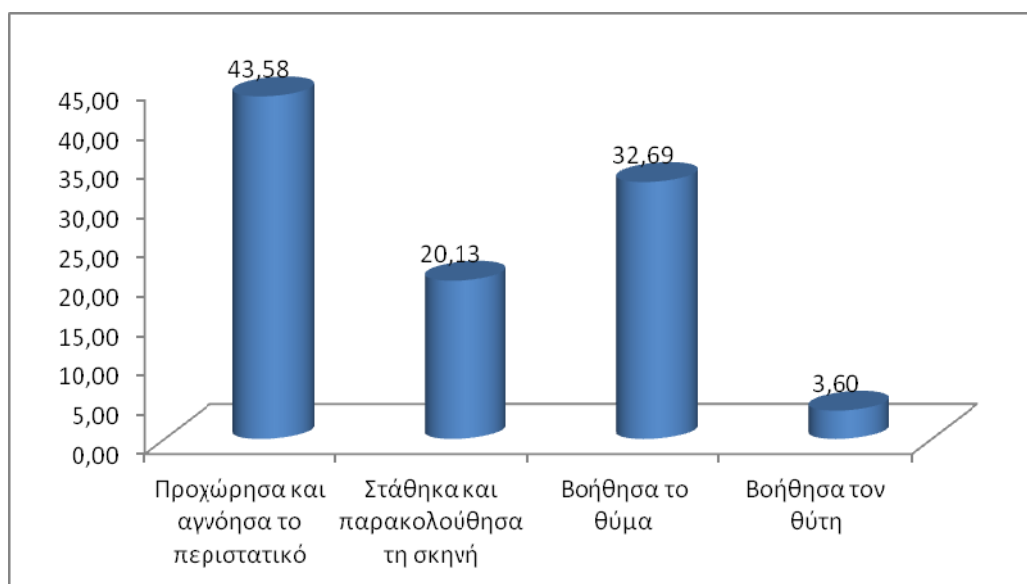
Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος που έγινε μάρτυρας περιστατικών σχολικού εκφοβισμού παραδέχτηκε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό, 40,38% στην περίπτωση της σωματικής βίας και 43,58% στην περίπτωση της λεκτικής βίας.

Υψηλότερος βαθμός βοήθειας προς το θύμα εμφανίζεται στα περιστατικά κοροϊδευτικών εκφράσεων. Το 32,69% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα όταν βρέθηκαν μάρτυρες σχετικού περιστατικού, έναντι του 32,65% των μαθητών που δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση σωματικής βίας. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (3,47% σε περιστατικό σωματικής βίας και 3,6% σε λεκτική βία).

Γράφημα 130. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 131. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

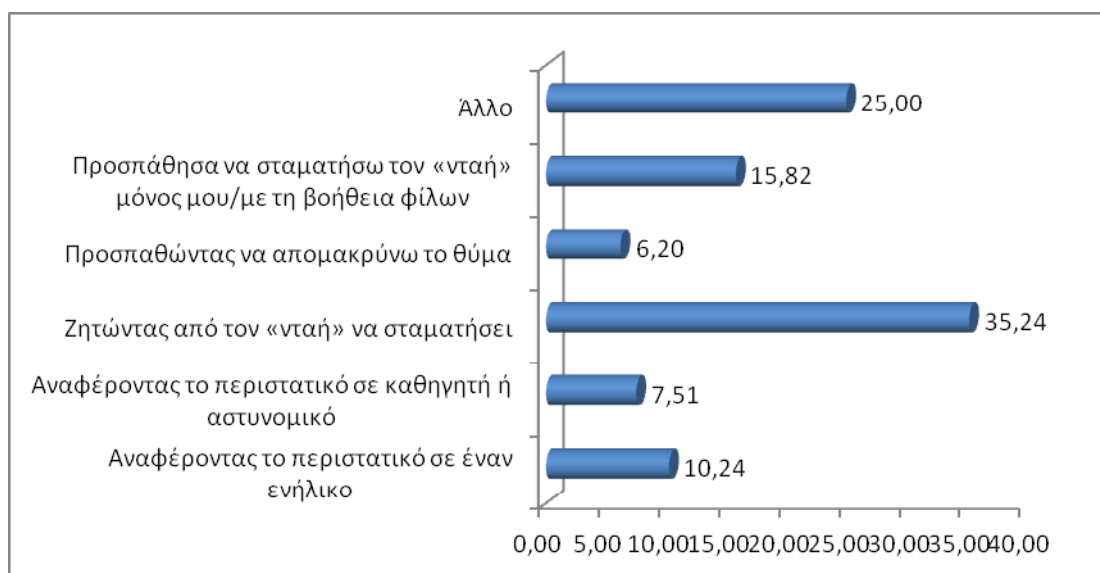
Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου έχει ως στόχο να σκιαγραφήσει τα συναισθήματα των μαθητών που γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Στην πλειοψηφία τους δήλωσαν ότι νιώθουν, ως επί το πλείστον, λύπη για το θύμα (62,3%) και αποδοκιμασία (48%). Το 46,6% δήλωσε ότι νιώθει θυμό. Μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (5%) ή αδιαφορεί (10,8%).

Πίνακας 49. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

Συναισθήματα που προκαλεί η θέα στον σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Φόβο	12.5%
Θυμό	46.6%
Λύπη για το θύμα	62.3%
Αδιαφορία	10.8%
Αποδοκιμασία	48.0%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	5.0%
Ανικανότητα	16.8%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	1.3%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	2.4%

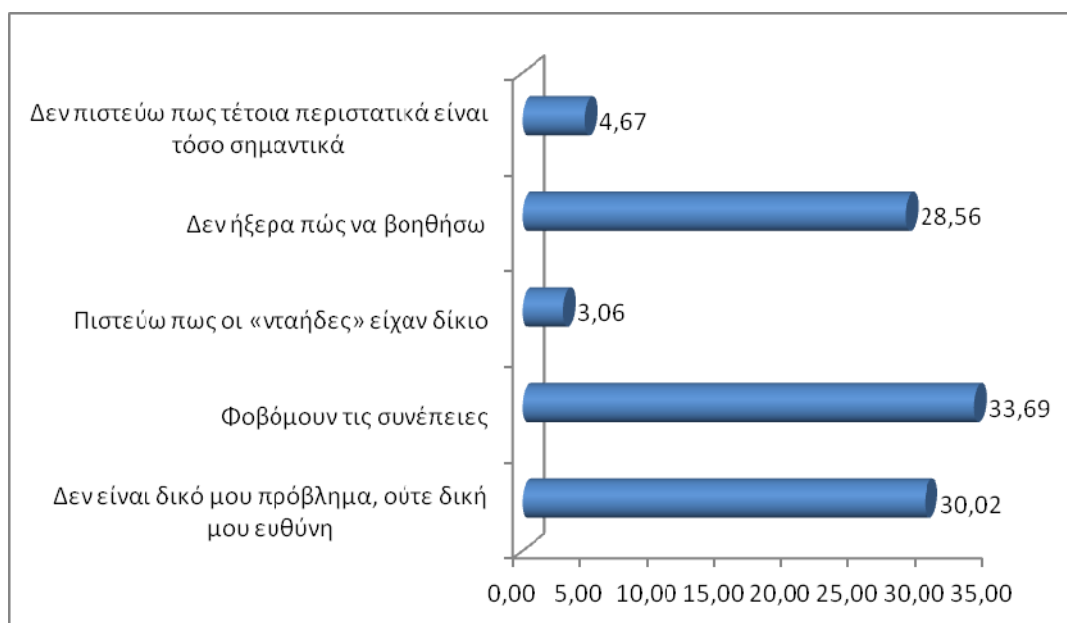
Το 35,24% των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με στόχο να βοηθήσουν το θύμα δηλώναν ότι ζήτησαν από το δράστη να σταματήσει. Το 15,82% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη με τη βοήθεια φίλων, ενώ το 10,24% ανέφερε το περιστατικό σε ενήλικο.

Γράφημα 132. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το φαινόμενο, το 33,69% δήλωσε ότι φοβήθηκε τις συνέπειες. Μεγάλο ποσοστό, της τάξης του 30,0% δήλωσε ότι δεν επενέβη, επειδή δεν το θεώρησε δική του ευθύνη. Παράλληλα, ένα ποσοστό της τάξης του 28,56 % παραδέχεται ότι δεν ξέρει με ποιον τρόπο μπορεί να βοηθήσει.

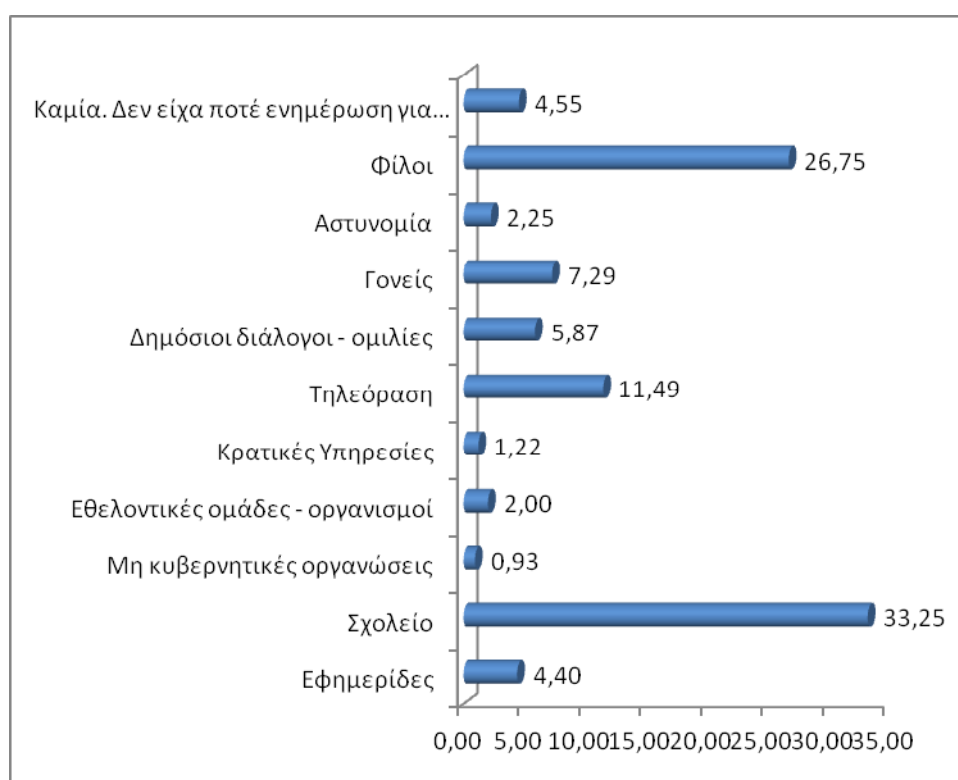
Γράφημα 133. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο λόγος

2.5.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

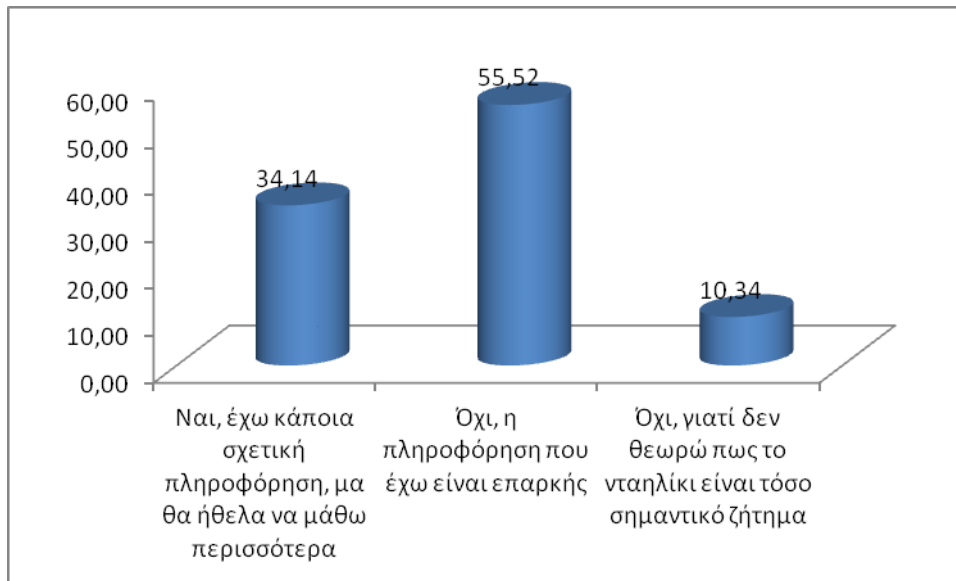
Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί το σχολείο, καθώς το 33,25% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι οι φίλοι, με όποιες συνέπειες κι αν έχει αυτό όσον αφορά στην ποιότητα των πληροφοριών που λαμβάνουν. Οι κρατικές υπηρεσίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ συμβάλλουν ελάχιστα, σύμφωνα με τη γνώμη των μαθητών, στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 4,15%).

Γράφημα 134. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

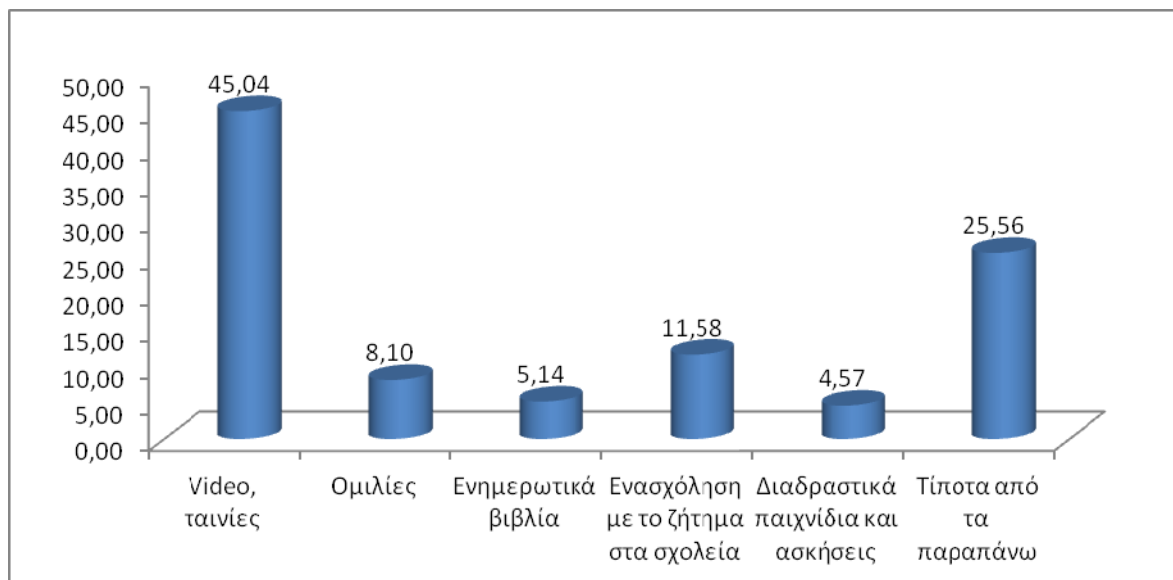
Μόλις το 34,14% του δείγματος επιθυμεί περισσότερη πληροφόρηση. Το 55,52% του δείγματος θεωρεί ότι η πληροφόρησή του είναι επαρκής. Τέλος, το 10,34% δεν επιθυμεί περαιτέρω πληροφόρηση, καθώς δεν θεωρεί το σχολικό εκφοβισμό σημαντικό θέμα.

Γράφημα 135. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για τον σχολικό εκφοβισμό

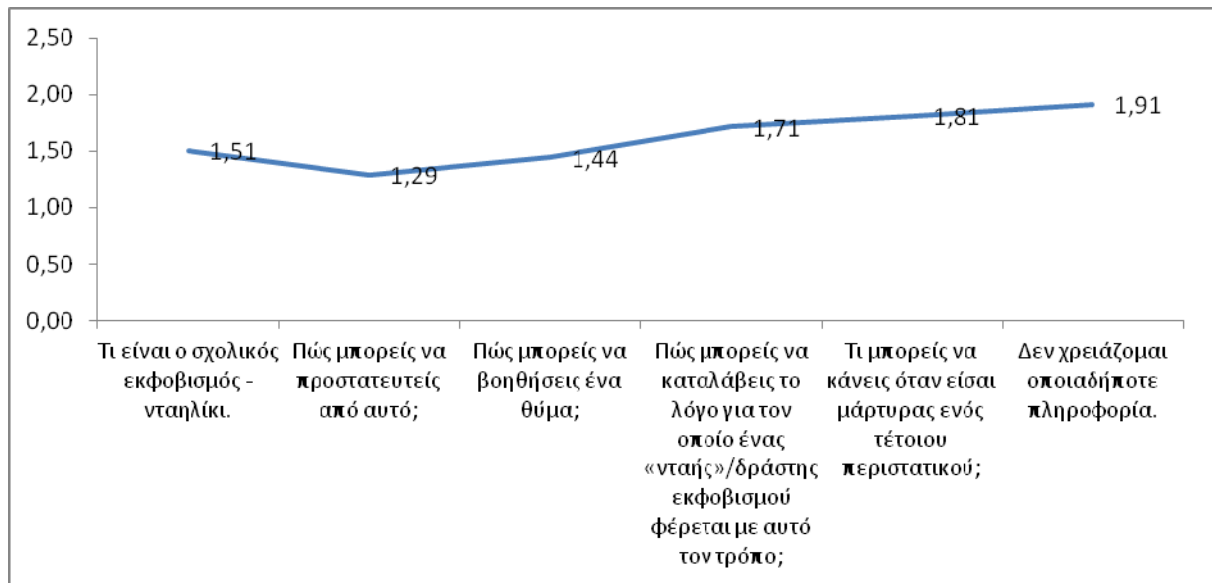
Αναφορικά με τους τρόπους πληροφόρησης για το φαινόμενο του εκφοβισμού, οι μαθητές προτιμούν τις ταινίες (45,04%). Ακολουθεί, με μεγάλη διαφορά, η ενασχόληση με το θέμα στο σχολείο(11,58%).

Γράφημα 136. Μορφή ενημέρωσης

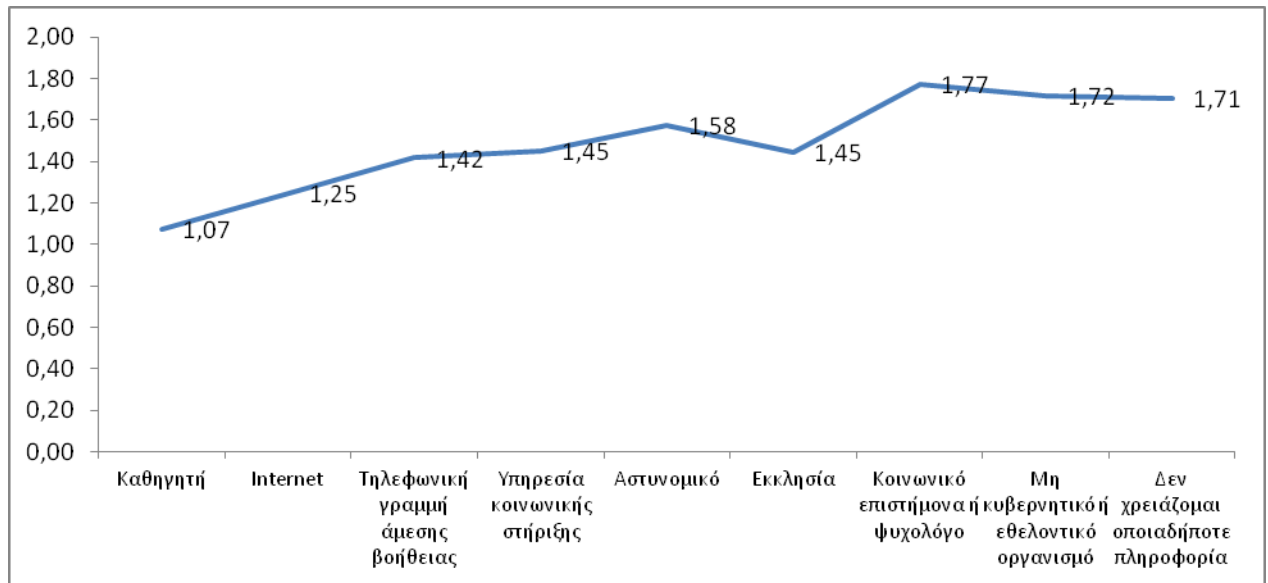
Στις επόμενες δύο ερωτήσεις οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, αλλά και στην καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί η ενημέρωση για τους τρόπους προστασίας από το φαινόμενο (μέσος 1,29) και οι μέθοδοι βοήθειας του θύματος (μέσος 1,44).

Γράφημα 137. Είδος πληροφόρησης

Καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, θα έπρεπε να είναι οι καθηγητές του σχολείου τους (μέσος 1,07). Δεύτερο σε κατάταξη έρχεται το διαδίκτυο (μέσος 1,25). Ακολουθεί η τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας (μέσος 1,42) και η εκκλησία (μέσος 1,45). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (1,72), καθώς και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ψυχολόγοι (μέσος 1,77). Φυσικά οι μαθητές δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν ακόμα ότι τόσο η παροχή βοήθειας μέσω τηλεφωνικής γραμμής, όσο και μεγάλο μέρος της επιστημονικά εμπειριστατωμένης ενημέρωσης από το διαδίκτυο παρέχεται, κατά κύριο λόγο, είτε από ΜΚΟ και εθελοντικές οργανώσεις είτε από την επιστημονική συμβολή ψυχολόγων και κοινωνικών επιστημόνων.

Γράφημα 138. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης;

Η στάση των εκπαιδευτικών κρίνεται σχετικά ικανοποιητική, καθώς το 44,2% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικοί μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα. Σε σημαντικό βαθμό η παρέμβαση των εκπαιδευτικών έχει ως στόχο το συμβιβασμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (28,6%).

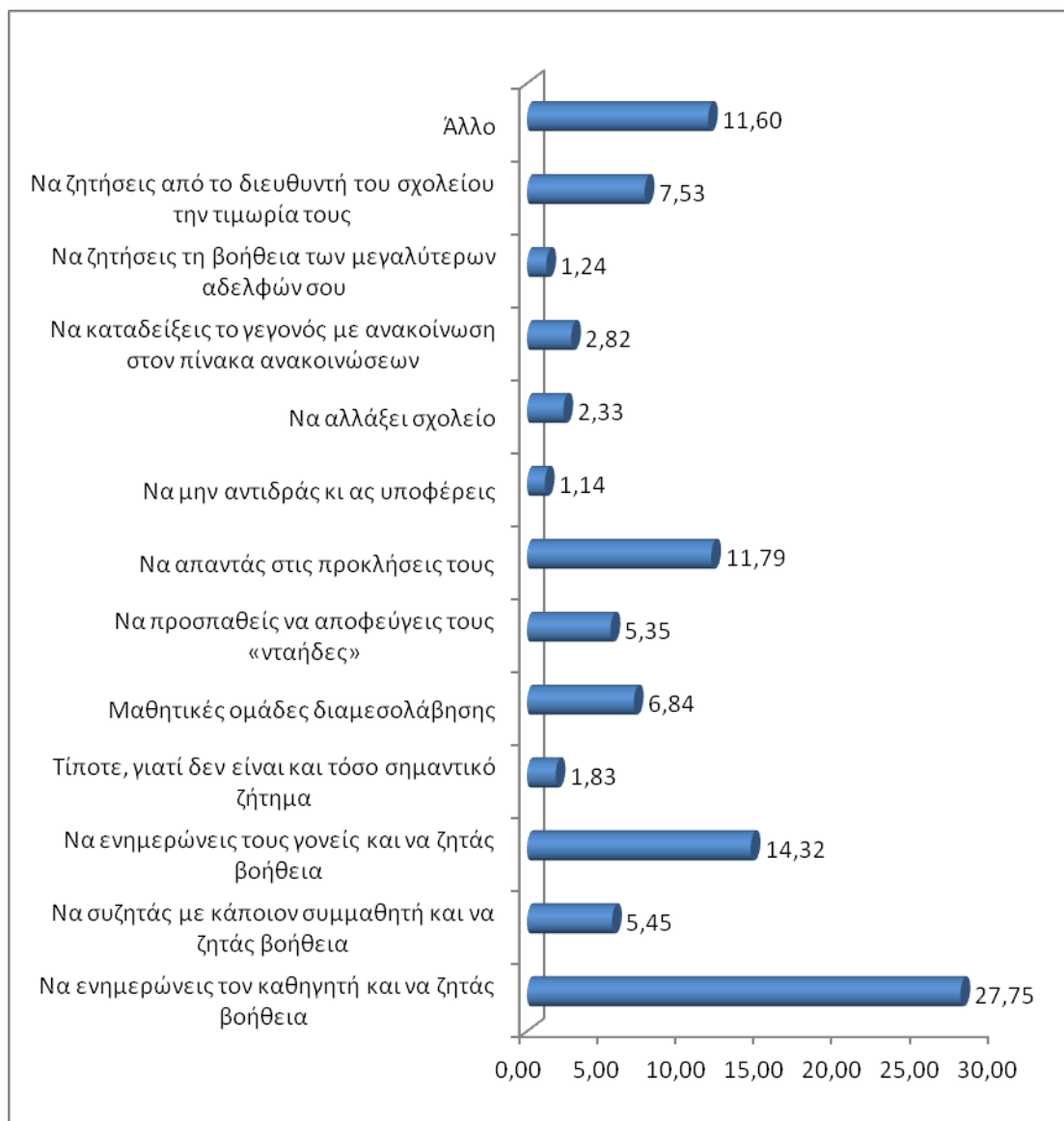
Πίνακας 50. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	14.5%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	5.9%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	6.0%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	44.2%
Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	28.6%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	20.5%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	2.8%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	4.6%

Ως καταλληλότερη μέθοδο καταπολέμησης του φαινομένου οι μαθητές θεωρούν και στην περίπτωση της Λιθουανίας την ενημέρωση των καθηγητών (27,75%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 14,32%. Αξίζει να

επισημανθεί, στο σημείο αυτό, ο σημαντικός ρόλος, που σύμφωνα με τους μαθητές, θα έπρεπε να αναλάβουν οι καθηγητές τους, αφορά τόσο στο επίπεδο της ενημέρωσης για το φαινόμενο, όσο και στο επίπεδο της παρέμβασης για την αντιμετώπισή του.

Γράφημα 139. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.6 Αποτελέσματα Εσθονίας

2.6.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε ότι στην πλειοψηφία τους οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα είναι σε θέση να κατανοήσουν τόσο το περιεχόμενο, όσο και τις διαφορετικές μορφές που μπορεί να λάβει ο σχολικός εκφοβισμός. Οι Εσθονοί μαθητές αναγνωρίζουν, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (70%), ως μορφή σχολικού εκφοβισμού «το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές» και ακολουθούν τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου με ποσοστό 69,5%. Ακόμη, τα χλευαστικά πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης έπονται με 67,2%.

Και στην περίπτωση της Εσθονίας, παρατηρούμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό των μαθητών δεν αντιλαμβάνονται σε βάθος την προϋπόθεση της επανάληψης της πράξης και τη συνέχειά της στο χρόνο ως κύριου κριτηρίου για το χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως bullying. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δοθήκαν στις τελευταίες δύο ερωτήσεις αναφορικά με συμπεριφορές που λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της χρήσης τεχνολογικών μέσων επικοινωνίας (internet, κινητά τηλέφωνα κτλ.) εμφανίζεται μία σχετική σύγχυση, μικρότερη όμως σε σχέση με άλλες χώρες, μεταξύ ενοχλητικών συμπεριφορών που σχετίζονται με το πείραγμα μεταξύ συμμαθητών και συμπεριφορών που εμπεριέχουν την έννοια της απειλής, στοιχείο που χαρακτηρίζει την έννοια του σχολικού εκφοβισμού.

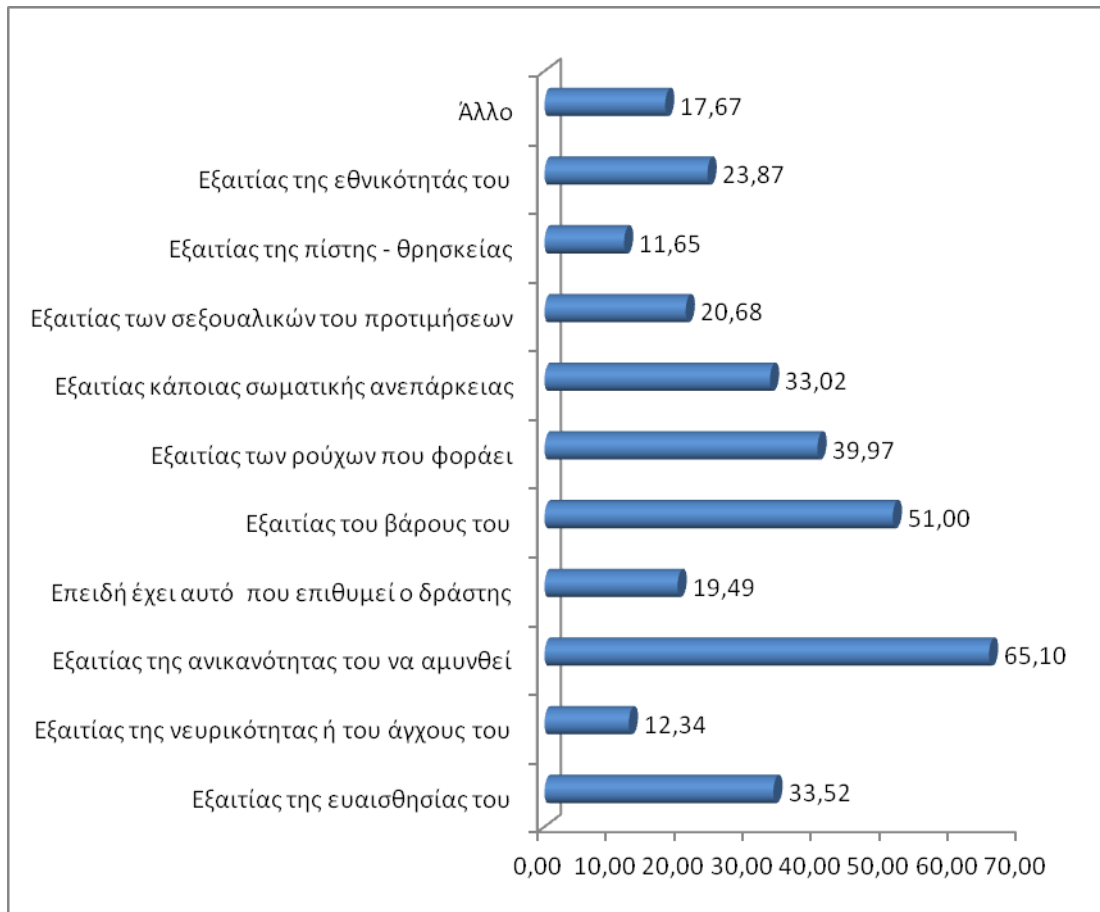
Πίνακας 51. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	67.2%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	5.1%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	69.5%

Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	34.5%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	70.0%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	29.4%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	68.4%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος	42.7%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	59.1%
Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	33.0%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	8.5%
Το να πειράζεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	9.5%
Τα να μη συμπαθείς κάποιον	14.7%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	23.6%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	53.4%
Το να προσβάλλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστείων	52.9%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	45.5%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	65.1%

Η ανικανότητα του θύματος να αμυνθεί προκύπτει ως ο σημαντικότερος παράγοντας θυματοποίησης, σύμφωνα με τα δεδομένα της Εσθονίας (65,1%). Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι το σωματικό βάρος του θύματος (51,0%). Ο τρόπος ένδυσης είναι ο τρίτος σε σειρά παράγοντας θυματοποίησης, σύμφωνα με τις αποκρίσεις των ερωτηθέντων (39,97%). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί ως παράγοντα θυματοποίησης κάποια σωματική ανεπάρκεια, καθώς και την ευαισθησία του θύματος (33,02% και 33,52%).

Γράφημα 140. Παράγοντες θυματοποίησης

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 40,6%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται το 2,8% των μαθητών του δείγματος, ενώ κάπως ανασφαλείς το 11,8%.

Ελαφρώς υψηλότερος δείκτης ανασφάλειας προκύπτει από την ανάλυση της αντίστοιχης ερώτησης για τη γειτονιά / πάρκο, όπου το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 38,0%. Η μετατόπιση του ποσοστού έγινε, ωστόσο, προς την τιμή «κάπως ασφαλής», καθώς τα ποσοστά των τιμών «κάπως ανασφαλής» και «πολύ ανασφαλής» δεν αυξήθηκαν.

Τέλος, στην ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στη διαδρομή προς και από το σχολείο, αλλά και στα μέσα μεταφοράς το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ

ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 13%. Το 42,2% δήλωσε «πολύ ασφαλής» και το 44,8% «κάπως ασφαλής».

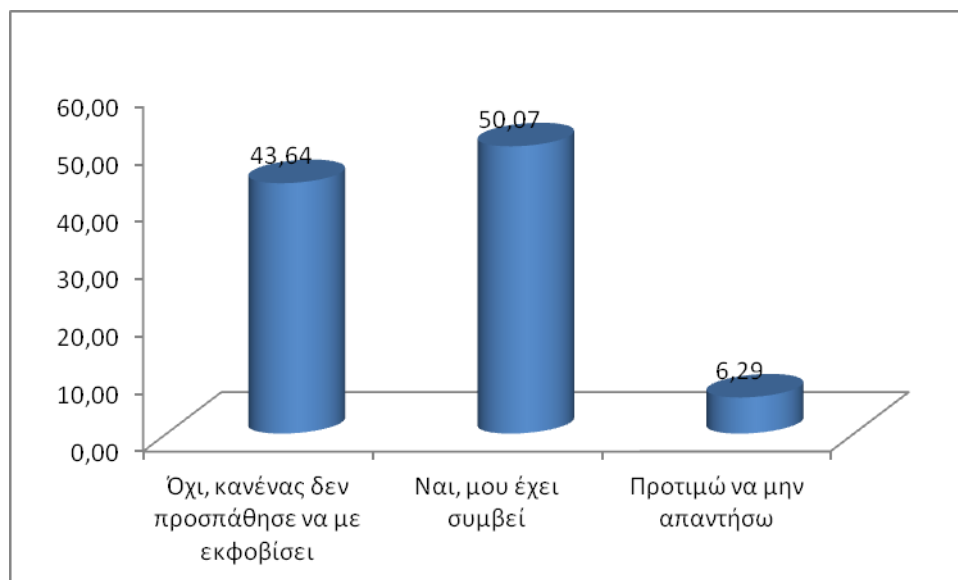
Πίνακας 52. Δείκτες ανασφάλειας

ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η' ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.8%	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	2.2%
Κάπως ανασφαλής	11.8%	Κάπως ανασφαλής	10.8%
Κάπως ασφαλής	44.7%	Κάπως ασφαλής	44.8%
Πολύ ασφαλής	40.6%	Πολύ ασφαλής	42.2%
Σύνολο	100.00%	Σύνολο	100.00%

2.6.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

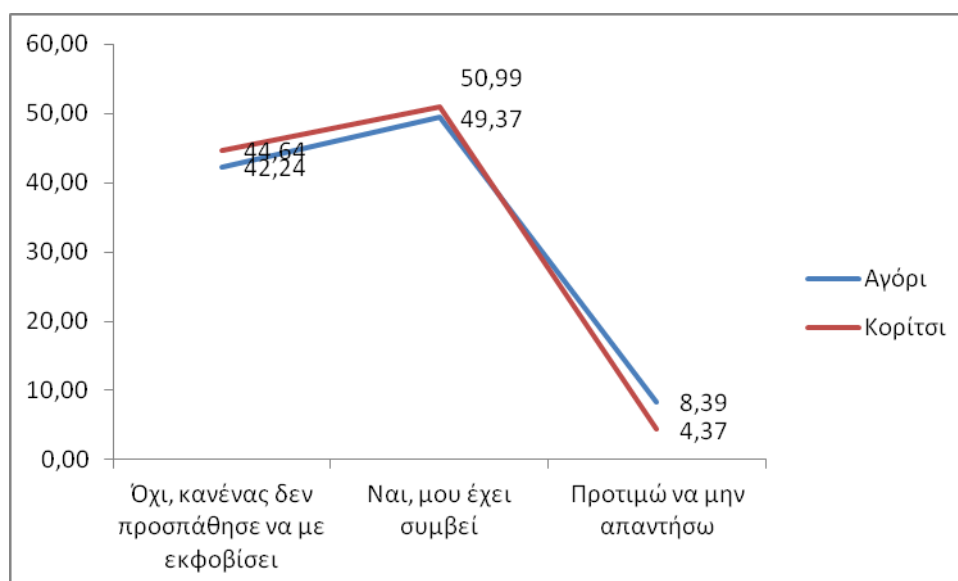
Υψηλό ποσοστό του δείγματος, το 50,07%, δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Ένα μικρό ποσοστό (6,29%) δεν απάντησε στο συγκεκριμένο ερώτημα.

Γράφημα 141. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

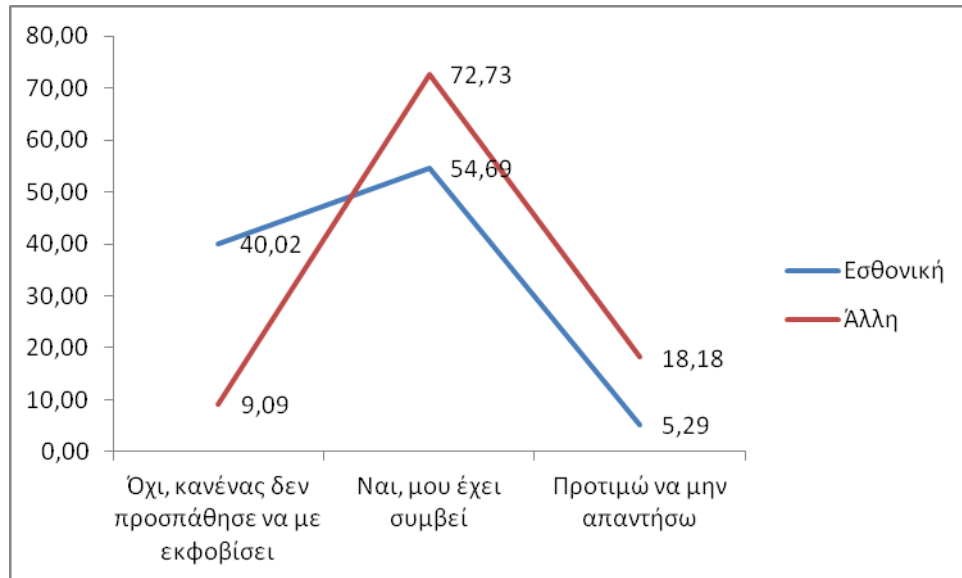
Ελαφρώς υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης παρουσιάζουν τα κορίτσια, καθώς το 50,99% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών ανέρχεται σε 49,37%.

Γράφημα 142. Θυματοποίηση ανα φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων, προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και της εθνικότητας ($\chi^2=27,223$, $p<0.05$). Μαθητές άλλης εθνικότητας τείνουν να θυματοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό.

Γράφημα 143. Βαθμός θυματοποίησης – Εθνικότητα

Ο επόμενος πίνακας περιλαμβάνει τα ποσοστά των θυμάτων σε συσχέτιση με επιμέρους οικογενειακά προβλήματα. Στατιστική εξάρτηση προέκυψε από την ανάλυση, στις περισσότερες περιπτώσεις, με εξαίρεση τα προβλήματα στις σχέσεις των γονέων με τα παιδιά, τα προβλήματα με το νόμο και τα προβλήματα που σχετίζονται με τη δουλειά. Σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις, η ύπαρξη προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης.

Πίνακας 53. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ύπαρξη προβλήματος	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	56,2%	46,9%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	63,2%	47,7%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	52,1%	49,8%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	61,3%	49,1%
Πρόβλημα με το νόμο	47,4%	50,1%
Πρόβλημα υγείας	59,4%	48,2%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	60,9%	49,2%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	54,8%	49,5%

Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 43.503, p < 0.05$). Η σχέση παρουσιάζεται αντίστροφη με τα ποσοστά θυματοποίησης να αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (66,7%). Το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή ανέρχεται στο 43,2%.

Πίνακας 54. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	51.6%	42.1%	33.9%	32.6%	
Ναι, μου έχει συμβεί	43.2%	51.1%	59.9%	58.1%	66.7%
Προτιμώ να μην απαντήσω	5.2%	6.8%	6.2%	9.3%	33.3%

Ανάλογα στοιχεία προκύπτουν, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 27,872, p < 0.05$). Άσχημη σχέση παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, το 62,4% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς

τους έχουν άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού. Τα ευρήματα αυτά συνδέονται με την ανασφάλεια που βιώνει ο μαθητής, η οποία και μεταφράζεται από τους δράστες εκφοβισμού ως αδυναμία, ευνοώντας κατ' επέκταση τη θυματοποίησή τους.

Πίνακας 55. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	52.0%	43.8%	36.9%	30.7%	33.3%
Ναι, μου έχει συμβεί	42.2%	49.8%	56.4%	62.4%	58.3%
Προτιμώ να μην απαντήσω	5.8%	6.4%	6.7%	6.9%	8.3%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφωνίες τους. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στατιστικά ($\chi^2 = 22,56, p < 0,05$), ενώ ερμηνεύεται λαμβάνοντας υπόψη την αφομοίωση εκ μέρους του παιδιού της δυνατότητας του ισχυρού να επιβάλει με τη βία τη θέλησή του. Κατά συνέπεια, επηρεάζεται και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το παιδί τη σχέση εξουσίας μεταξύ αυτού και του θύτη.

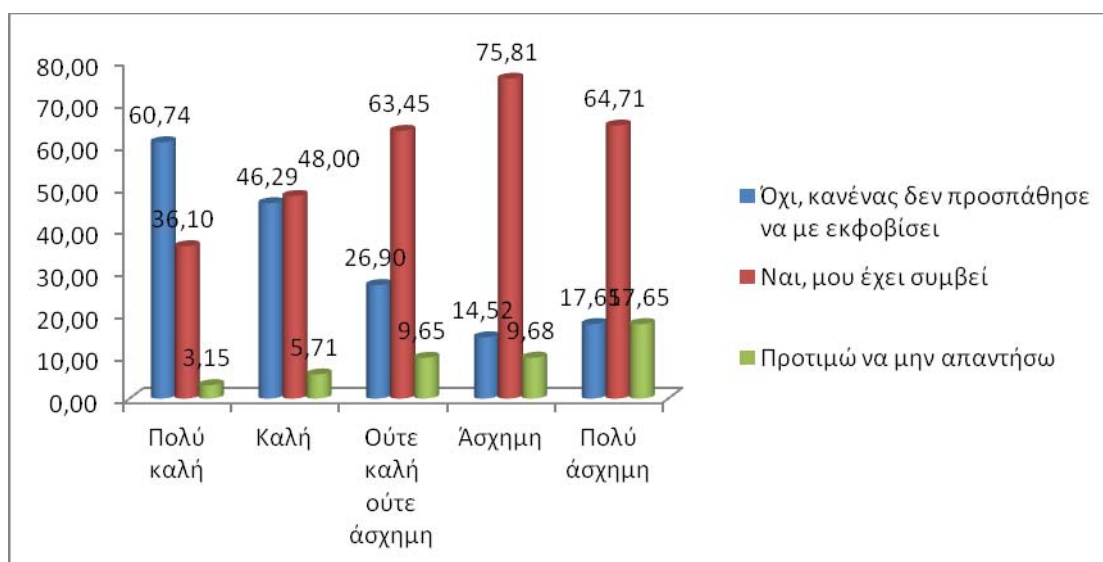
Πίνακας 56. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλον
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	46.5%	23.8%	38.2%	44.0%	35.5%
Ναι, μου έχει συμβεί	47.1%	69.0%	58.2%	56.0%	55.4%
Προτιμώ να μην απαντήσω	6.4%	7.1%	3.5%		9.1%

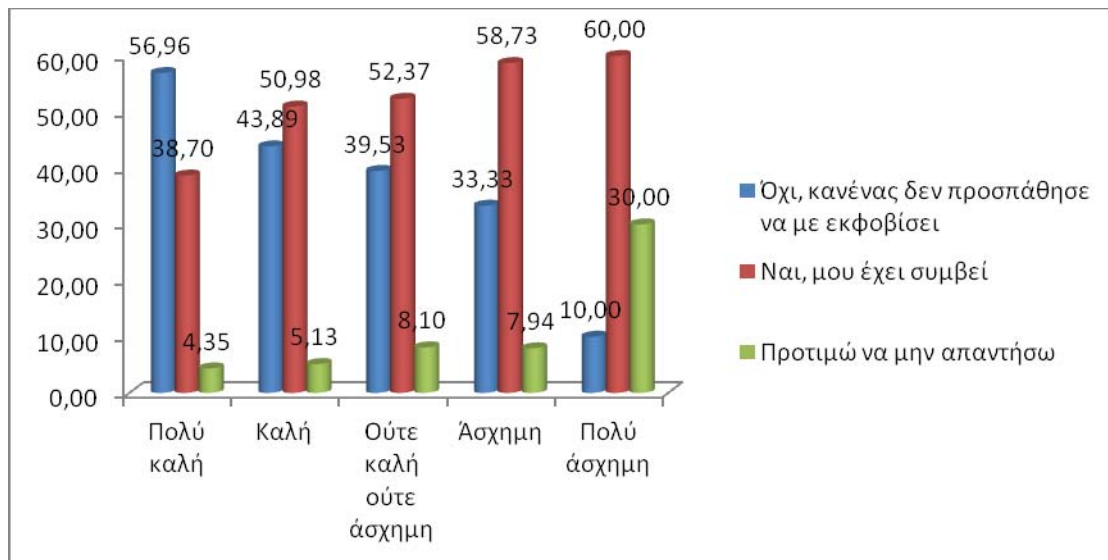
Υπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση, αλλά και τη σχέση με τους συμμαθητές. Όπως γίνεται σαφές από το γράφημα 144, μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 113,096, p < 0.05$).

Αντίστοιχα, μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 37,734, p < 0.05$). Συγκεκριμένα, το 60% των μαθητών με πολύ άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση, όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 38,7%.

Γράφημα 144. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

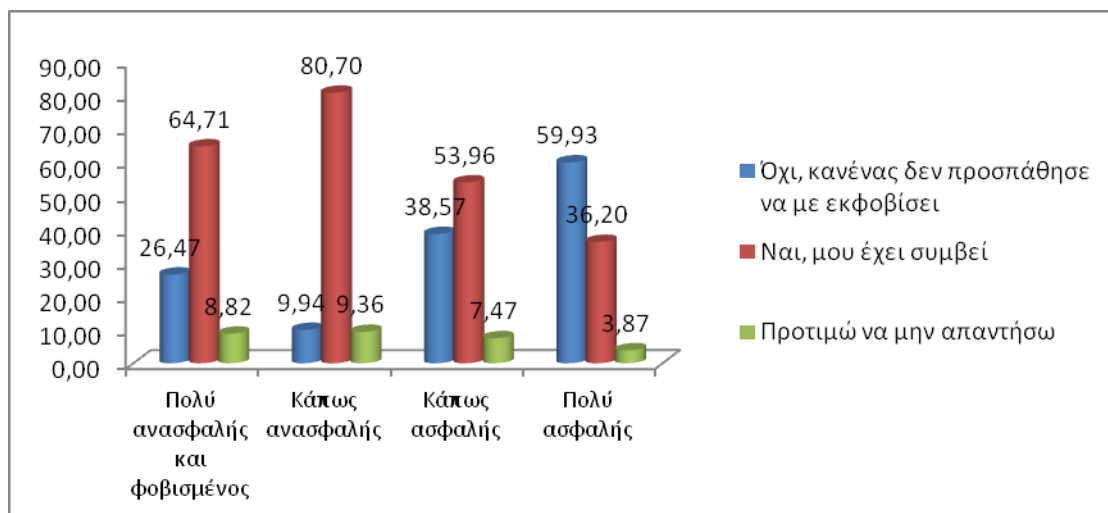
Γράφημα 145. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

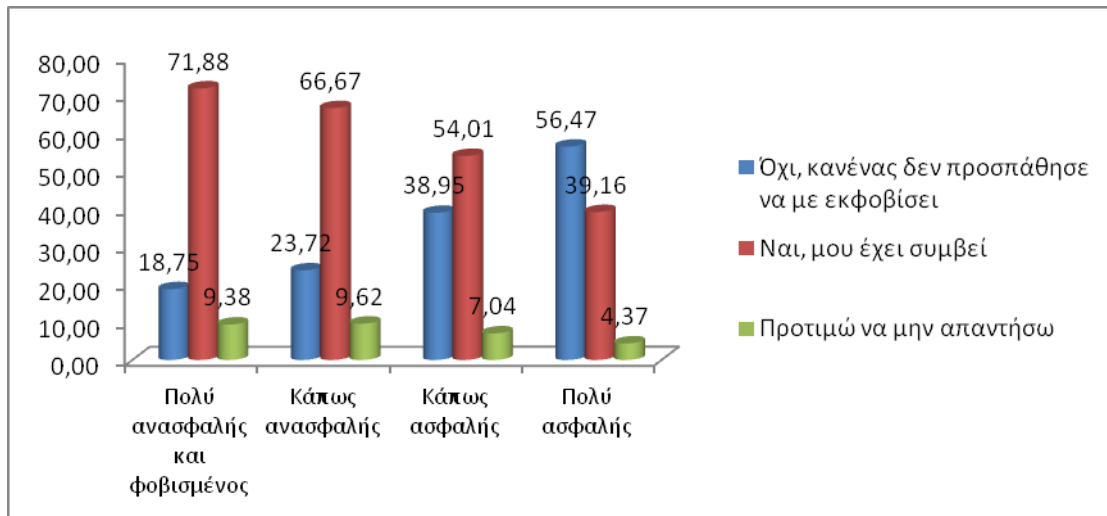
Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών – θυμάτων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος, τόσο στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη, οι μαθητές- θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας στο πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές-θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στη διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε αντίστοιχα αποτελέσματα με τους μαθητές- θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση. ($\chi^2 = 155,003, p < 0,05 / \chi^2 = 77,085, p < 0,05 / \chi^2 = 53,373, p < 0,05$)

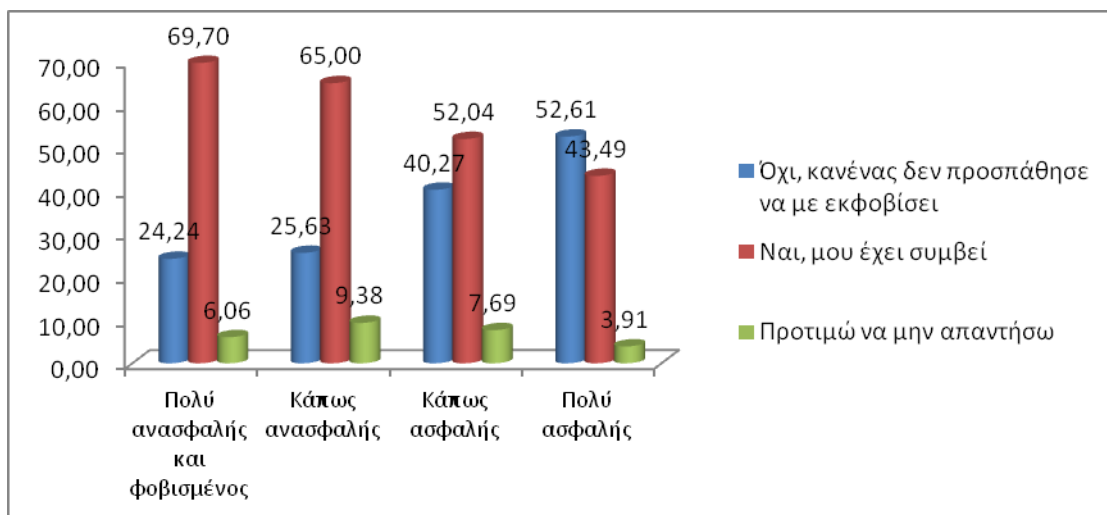
Γράφημα 146. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 147. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 148. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού συναντάται κυρίως στο χώρο του σχολείου είτε αυτό λαμβάνει χώρα στην τάξη (59,9%) είτε στους διαδρόμους του σχολείου (46,5%). Έπονται, με μεγάλη διαφορά, οι χώροι εκτός σχολείου (31,8%) και η διαδρομή προς και από το σχολείο (19,5%). Το διαδίκτυο έλαβε 16,1%.

Πίνακας 57. Πού πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	8.8%
Έξω από το σχολείο	31.8%
Στο internet	16.1%
Στην τάξη	59.9%
Στους διαδρόμους του σχολείου	46.5%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	15.3%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	15.7%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	19.5%
Άλλο	13.6%

Ο επόμενος πίνακας περιλαμβάνει τις μορφές του εκφοβισμού που έχουν υποστεί οι μαθητές –θύματα. Η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων είναι η συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη του 68,9% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού είναι τα πειράγματα λόγω της εξωτερικής εμφάνισης (47,3%) με τον αποκλεισμό από τις δραστηριότητες να ακολουθεί με ποσοστό 44,9%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίστηκαν στη χρήση κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών στο διαδίκτυο έλαβε 16,9% και η διάδοση εξευτελιστικών φωτογραφιών μέσω κινητών 10,9%.

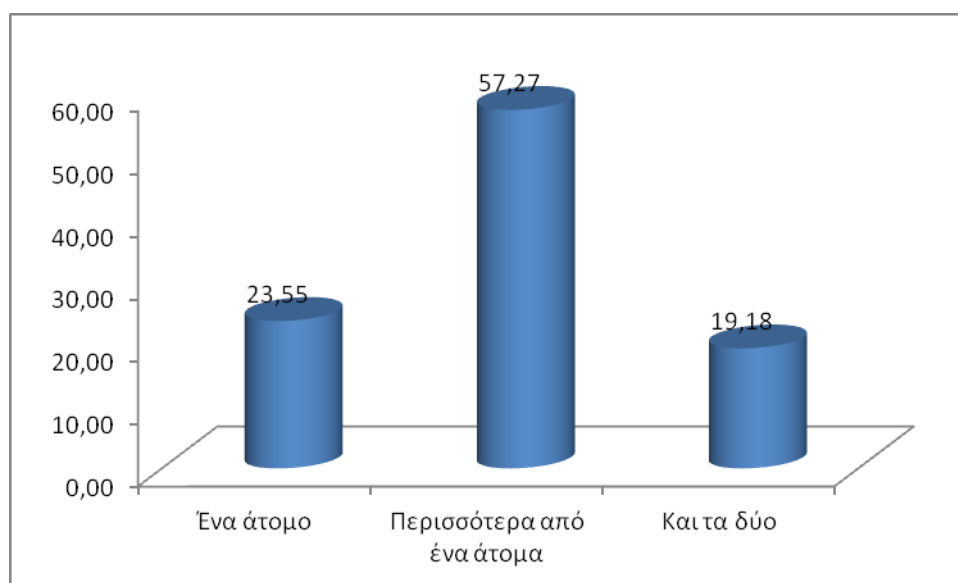
Πίνακας 58. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων -παρατσούκλια	68.9%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	44.9%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	38.2%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	25.0%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	36.6%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	25.4%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	17.3%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	22.3%

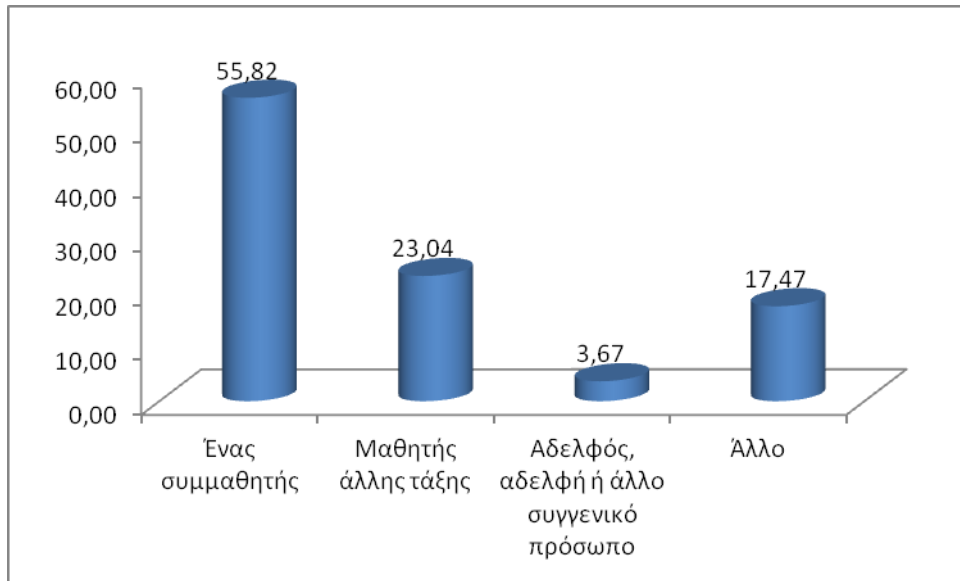
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	25.7%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	47.3%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	16.9%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	10.9%
Άλλο	26.4%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με την άποψη των θυμάτων, αφορά σε αγόρια συμμαθητές. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως προέρχεται από περισσότερα από ένα άτομα (52,27%) μαθητές της ίδιας τάξης (55,82%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενο εύρημα, σύμφωνα με το οποίο η τάξη είναι ο συνηθέστερος τόπος σχολικού εκφοβισμού.

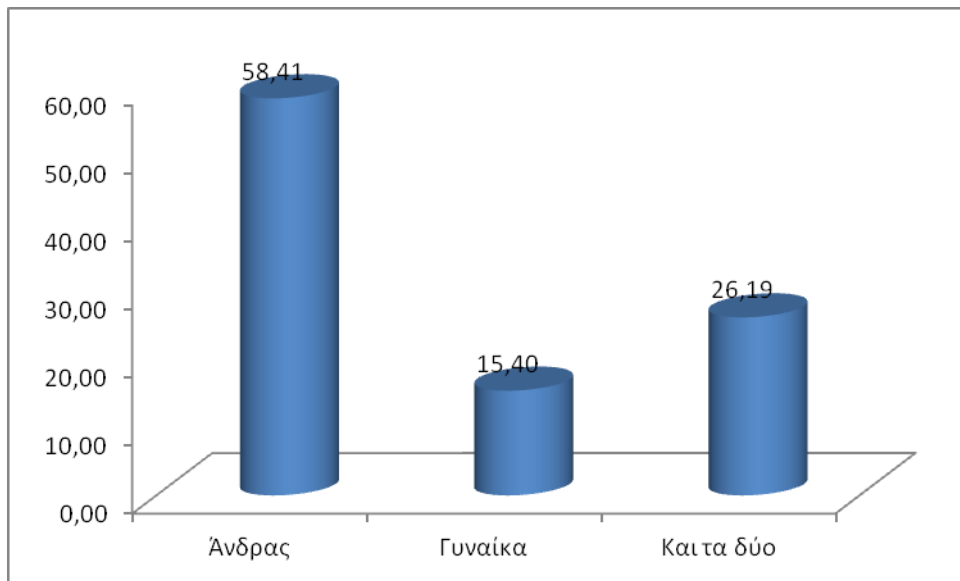
Γράφημα 149. Από πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

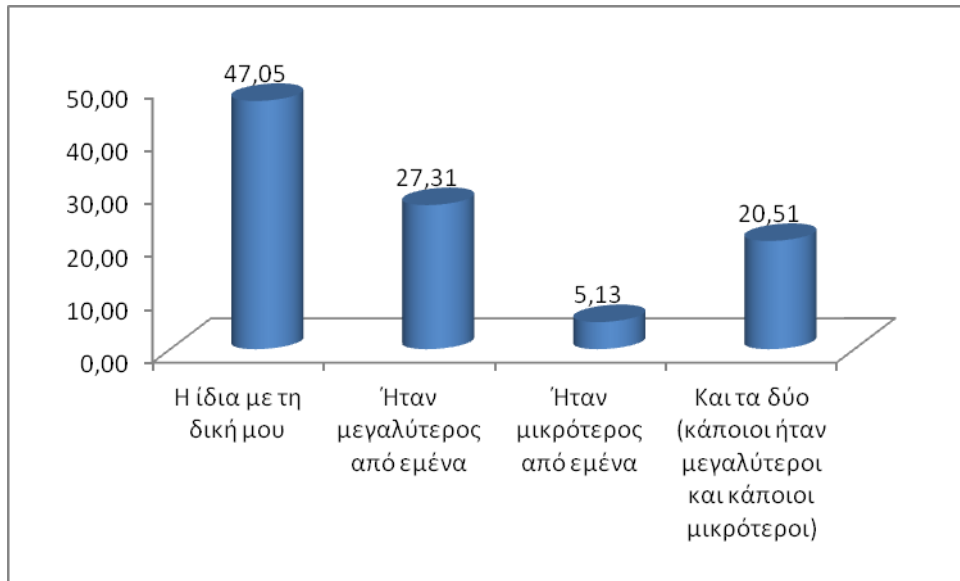
Γράφημα 150. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 151. Ποιο ήταν το φύλο του

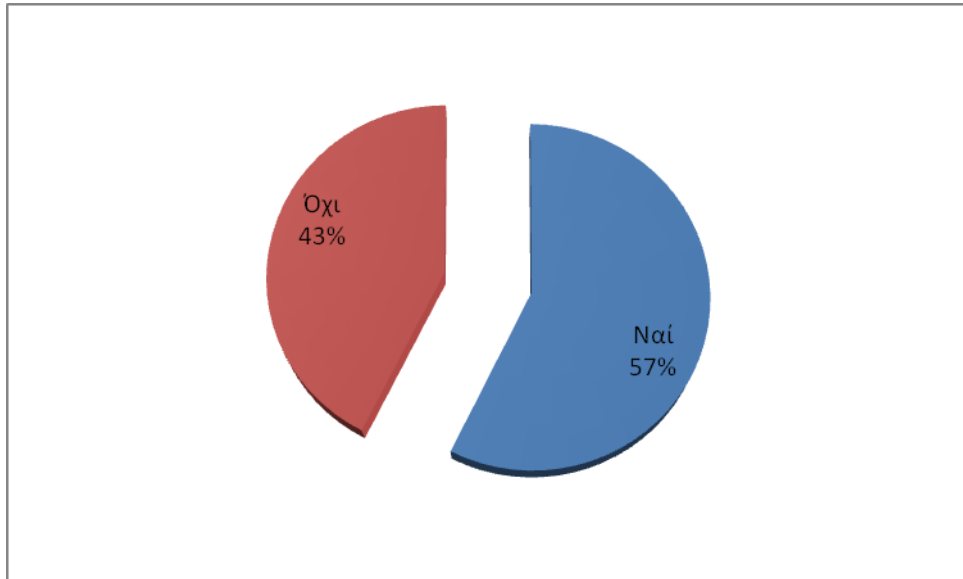

Γράφημα 152. Ηλικία του δράστη

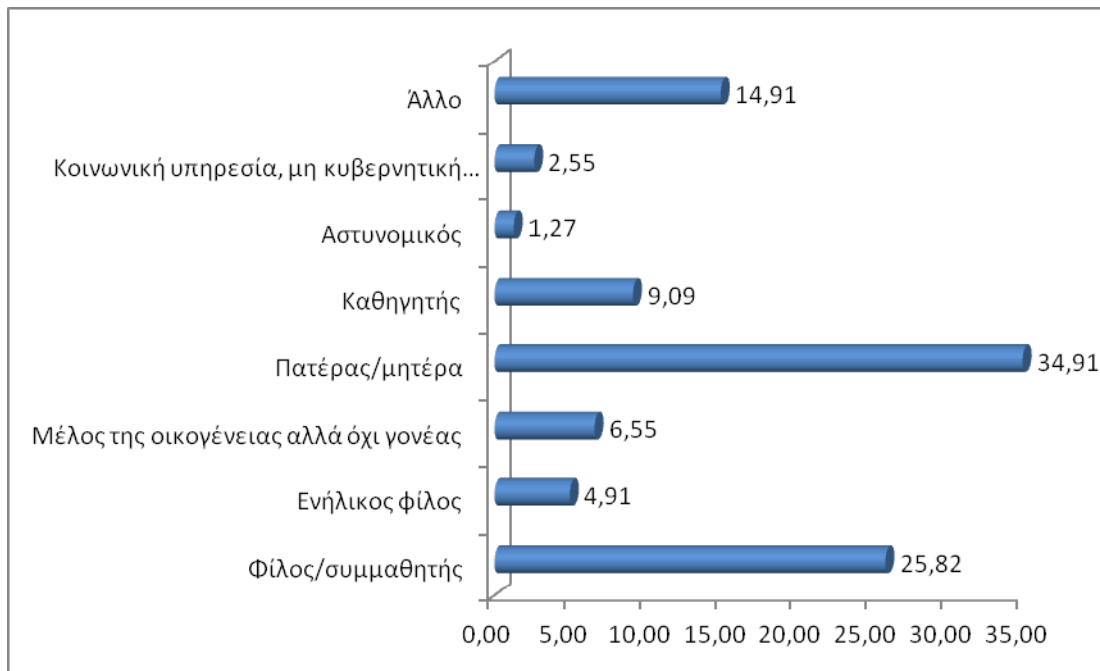

Το 57% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού γνωστοποίησαν το περιστατικό σε κάποιον τρίτο. Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιραστεί την εμπειρία με την οικογένεια (34,91%) ή με κάποιο φίλο ή συμμαθητή(25,82%). Στην πρώτη περίπτωση (γνωστοποίηση στους γονείς του), η επιλογή προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένων των προβλημάτων που υπάρχουν στο εσωτερικό της οικογένειας, όπως προέκυψε από τις απαντήσεις σε παραπάνω ερώτηση. Παρόλα αυτά η οικογένεια συνεχίζει να είναι η ομάδα στην οποία το παιδί αναζητάει προστασία. Αντίθετα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δεν αποτελούν λύσεις για τα παιδιά-θύματα σχολικού εκφοβισμού. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνει η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας καθώς και οι ενήλικοι φίλοι.

Γράφημα 153. Μίλησες σε κάποιον γι' αυτό που σου συνέβη

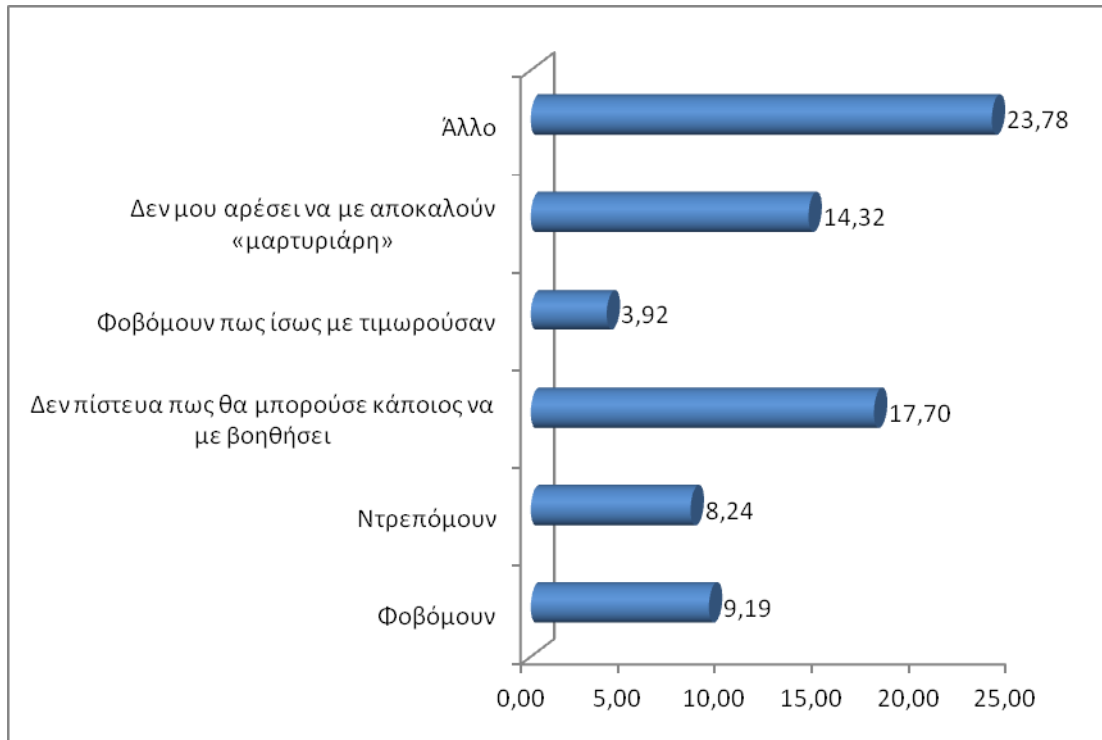

Γράφημα 154. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα παιδιά –θύματα εκφοβισμού που επέλεξαν να μη μιλήσουν για την εμπειρία τους το έκαναν γιατί πίστευαν ότι κανένας δεν μπορεί να τους βοηθήσει, σε ποσοστό 17,7%. Δεύτερος σημαντικότερος λόγος, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, είναι για να αποφύγουν το χαρακτηρισμό του «μαρτυριάρη» (14,32%), ο οποίος θα τους δημιουργούσε επιπλέον προβλήματα στη σχέση με τους συμμαθητές τους.

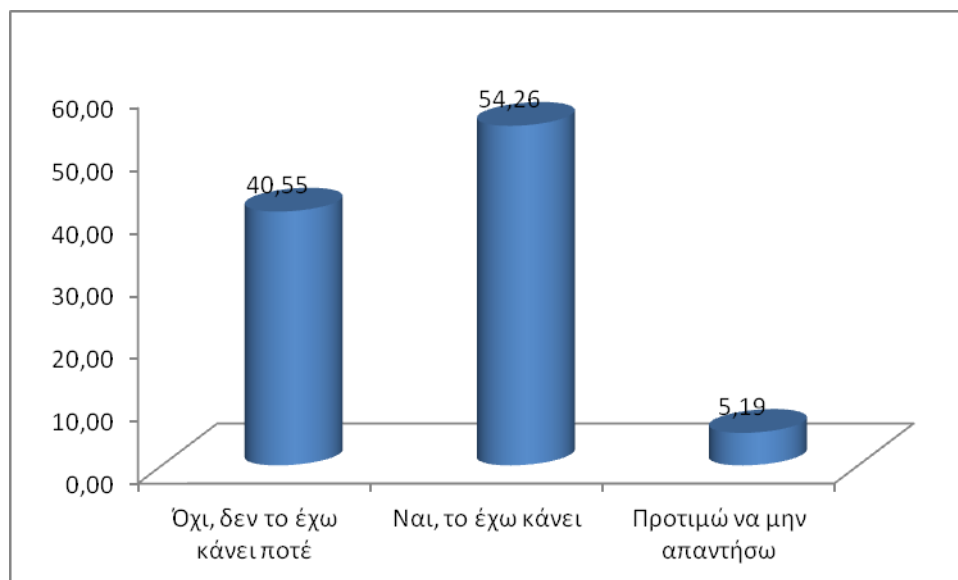
Γράφημα 155. Εάν δεν μίλησες ποιος ήταν ο λόγος.

2.6.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

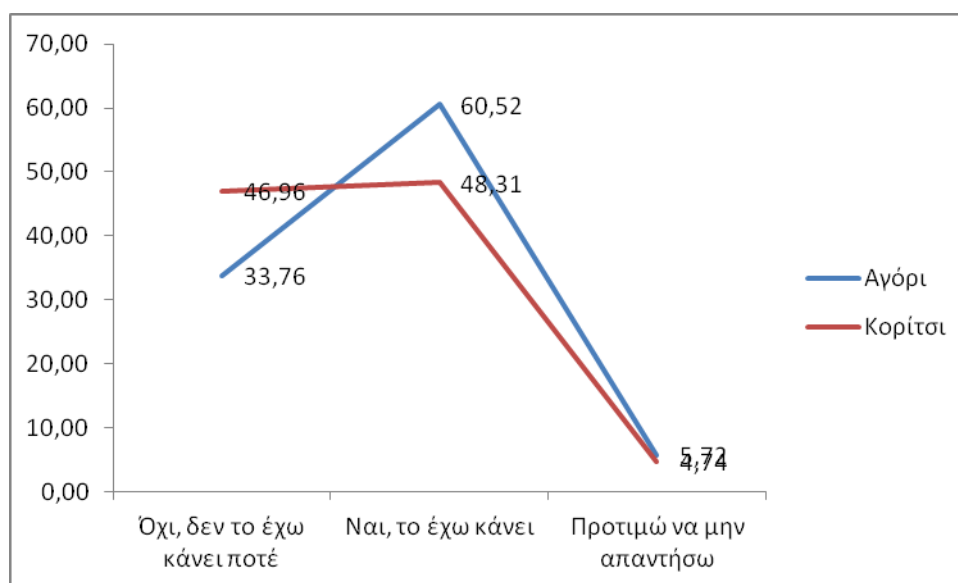
Σύμφωνα με τη απάντηση των μαθητών, το 54,26% του δείγματος έχει γίνει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ' εξακολούθηση.

Γράφημα 156. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

Μεγάλη απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 60,52% των αγοριών έναντι του 48,31% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

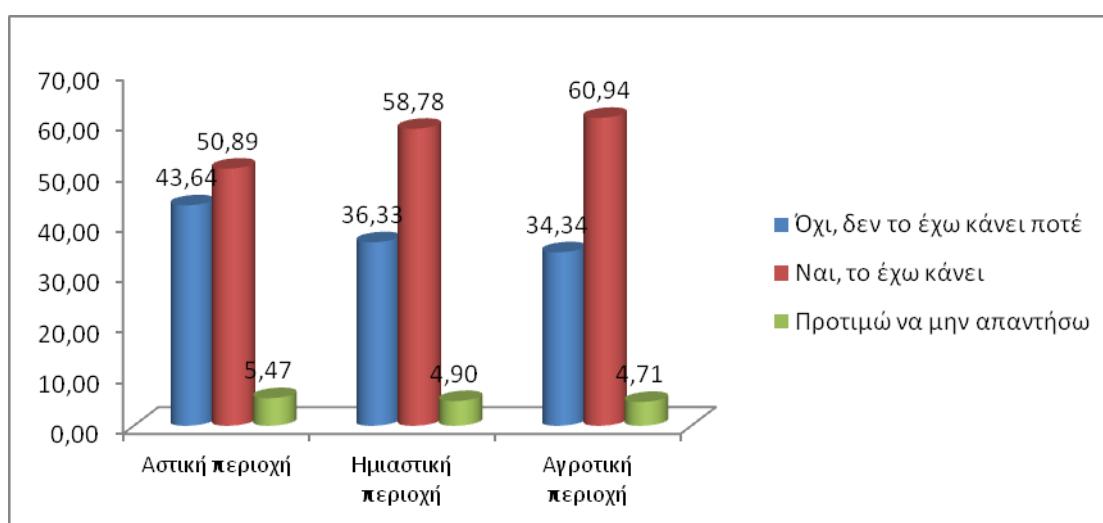
Γράφημα 157. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού και της εθνικότητας. Το ποσοστό των δραστών του δείγματος δεν εμφανίζει διαφοροποιήσεις βάσει των ποσοστών Εσθονών και αλλοδαπών μαθητών.

Αντίθετα, υψηλότερα ποσοστά καταγράφηκαν στις αγροτικές περιοχές. Η Εσθονία είναι η τρίτη χώρα, μαζί με τη Βουλγαρία και την Λιθουανία, που καταρρίπτει το στερεότυπο το οποίο συνδέει την εμφάνιση φαινομένων σχολικού εκφοβισμού κυρίως με τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Γράφημα 158. Δράστης εκφοβισμού – Τόπος κατοικίας

Στην περίπτωση της επίδρασης οικογενειακών προβλημάτων στο βαθμό εμφάνισης του φαινομένου, στατιστικά σημαντική σχέση προέκυψε μόνο στην περίπτωση των προβλημάτων στη σχέση με τους γονείς και στην περίπτωση προβλημάτων με το νόμο. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, οι διαφορές είναι στατιστικά μη σημαντικές.

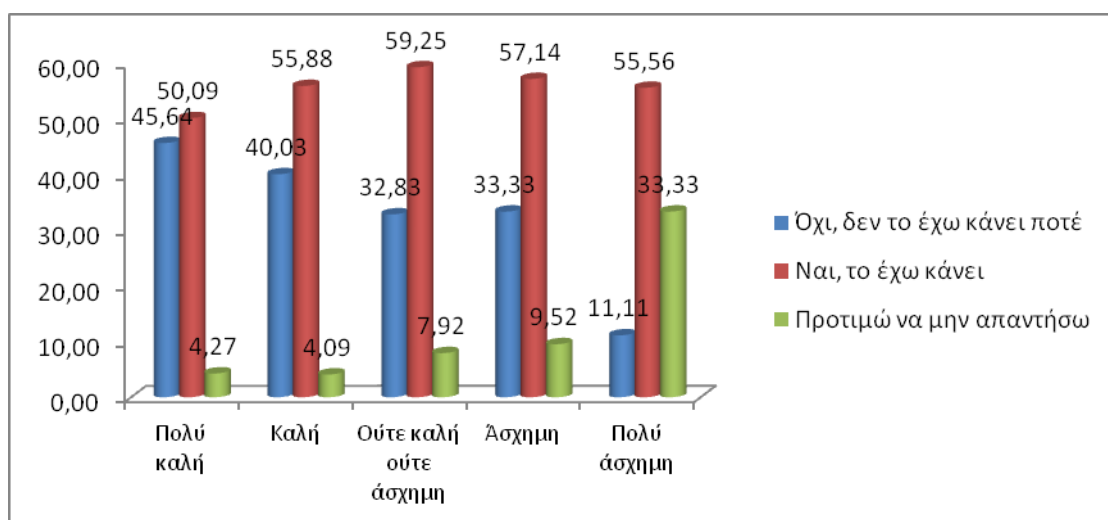
Πίνακας 59. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	54.1%	54.4%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	58.6%	53.5%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	60.2%	53.5%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	61.2%	53.6%
Πρόβλημα με το νόμο	68.4%	54.1%
Πρόβλημα υγείας	56.1%	53.9%

Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	59.8%	53.8%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	55.2%	54.1%

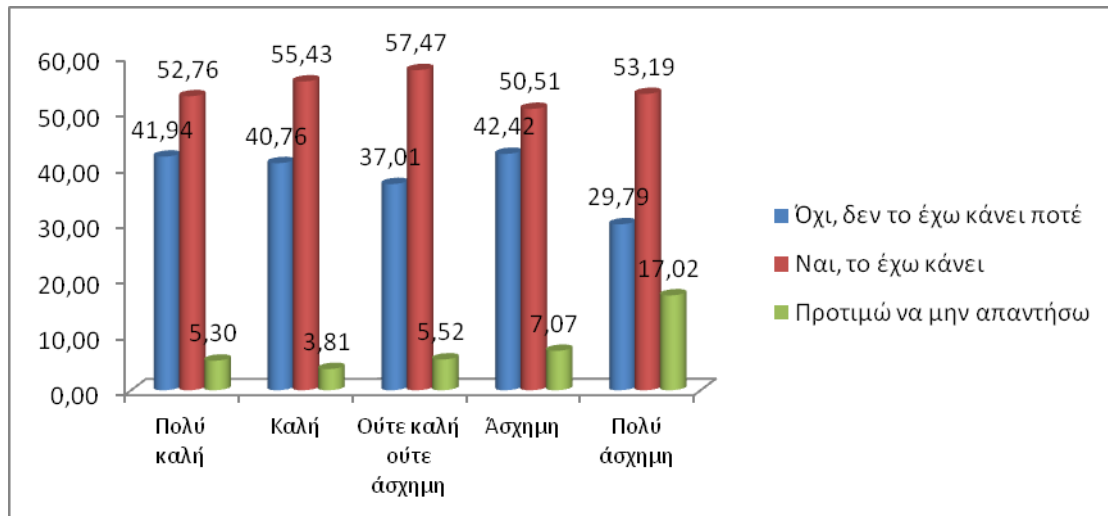
Η σχέση με τους γονείς δεν δείχνει να επηρεάζει άμεσα τα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Σε αντίθεση με τα ευρήματα των υπόλοιπων χωρών, κακή σχέση με τους γονείς δεν υποδηλώνει υψηλότερα ποσοστά του φαινομένου.

Γράφημα 159. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων. Άσχημη σχέση δεν παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 160. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

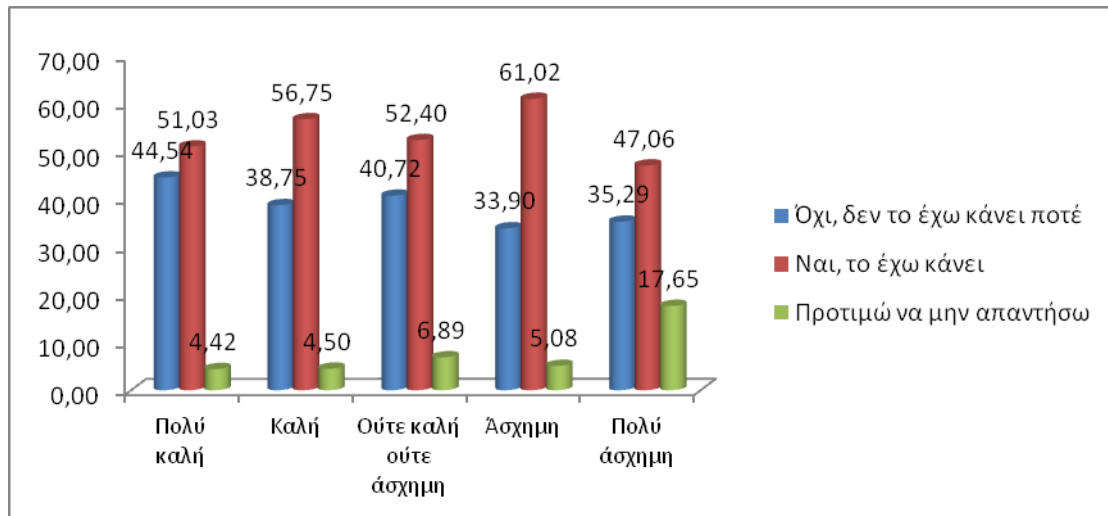
Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους επηρεάζει σε υψηλό βαθμό τα ποσοστά εμφάνισης δραστήων σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 65,1% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επιλύουν τις διαφωνίες τους με βίαιους διαπληκτισμούς δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 60. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	42.2%	23.3%	39.5%	40.0%	32.8%
Ναι, το έχω κάνει	52.9%	65.1%	55.7%	60.0%	61.3%
Προτιμώ να μην απαντήσω	4.9%	11.6%	4.8%		5.9%

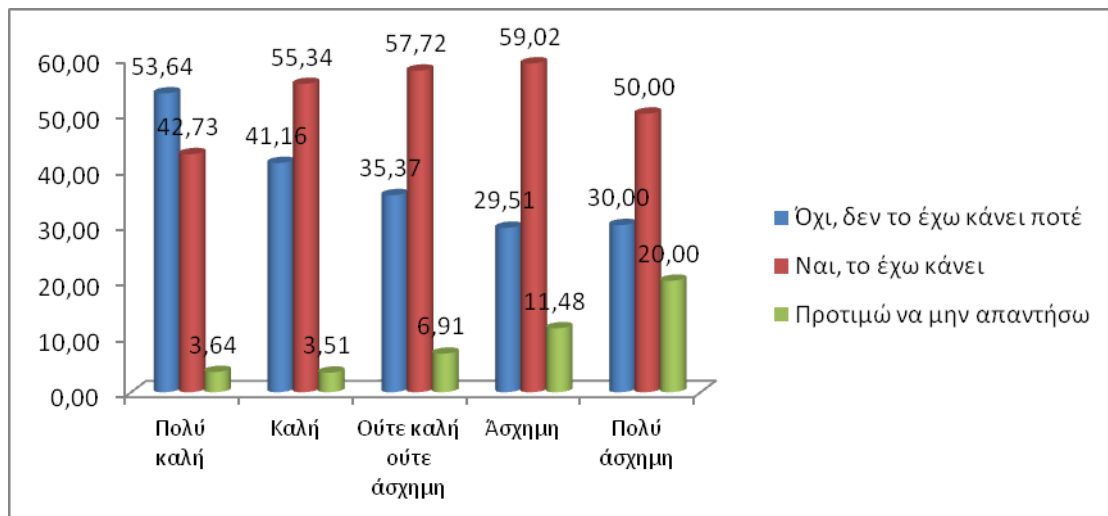
Από την ανάλυση των στοιχείων δεν προέκυψε σχέση μεταξύ του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, της σχέσης με τους συμμαθητές, τους καθηγητές, αλλά και της σχολικής επίδοσης.

Γράφημα 161. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

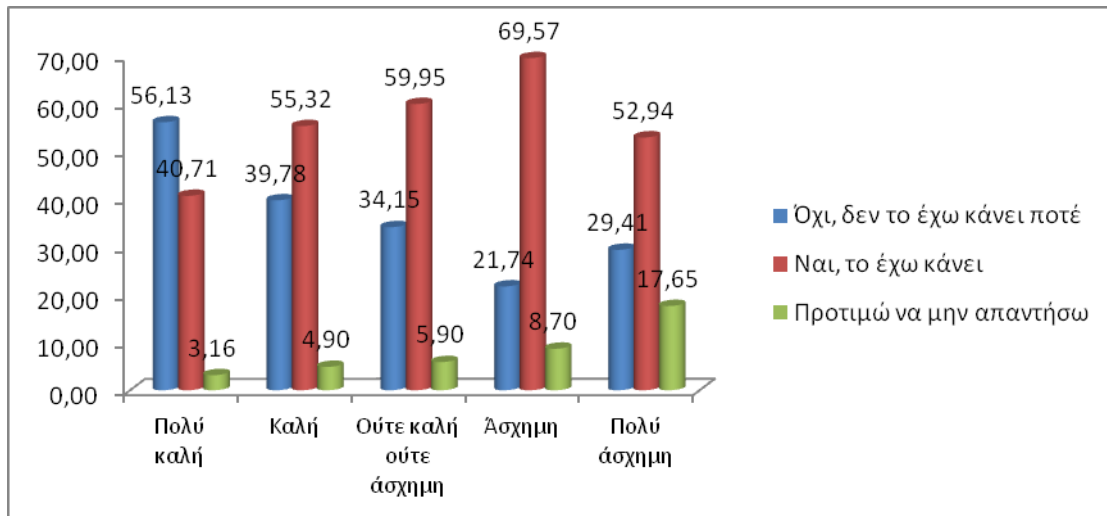
Αντίστοιχα είναι τα συμπεράσματα και στην περίπτωση της σχολικής επίδοσης. Παρότι το υψηλότερο ποσοστό εμφάνισης δραστήων εκφοβισμού εμφανίζεται να αντιστοιχεί στην κακή σχολική επίδοση, εντούτοις δεν μπορεί να καταγραφεί ξεκάθαρη σχέση μεταξύ σχολικής επίδοσης και εμφάνισης του φαινομένου.

Γράφημα 162. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

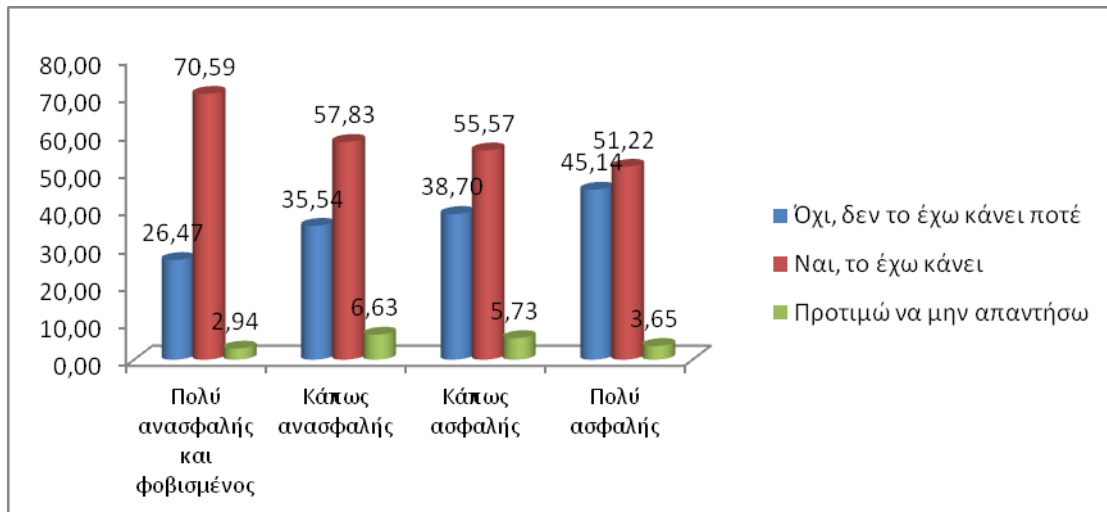
Παρόμοια συμπεριφορά παρατηρείται και στη σχέση με τους καθηγητές. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στην κακή σχέση, ωστόσο δεν σκιαγραφείται ξεκάθαρη σχέση μεταξύ σχέσης με τους εκπαιδευτικούς και εμφάνισης του φαινομένου.

Γράφημα 163. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

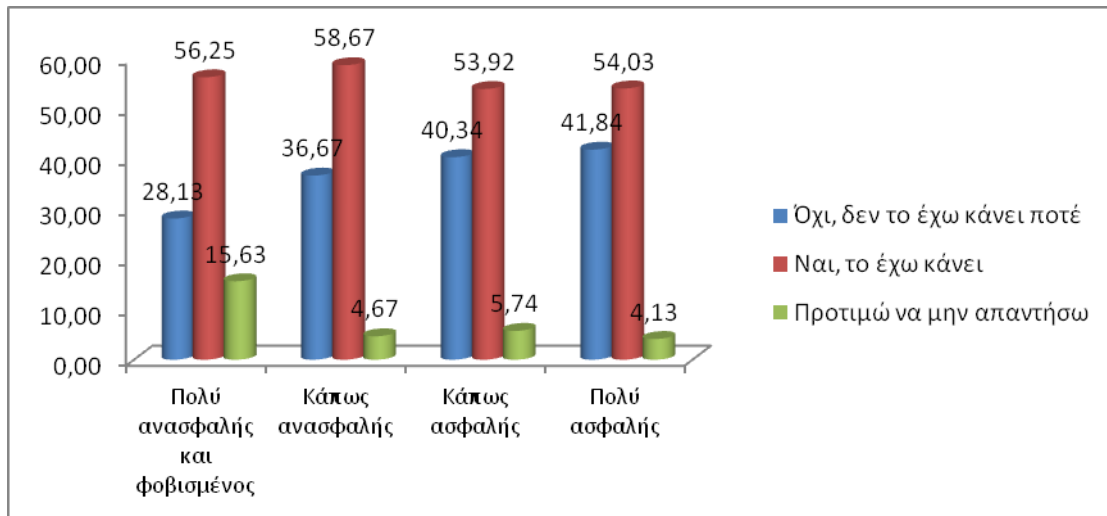

Τέλος, εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες ανασφάλειας, τάση προέκυψε μόνο στην περίπτωση της σχολικής τάξης, όπου τα ποσοστά ανασφάλειας των δραστών ήταν σημαντικά υψηλότερα ($\chi^2 = 13,447, p < 0,05$).

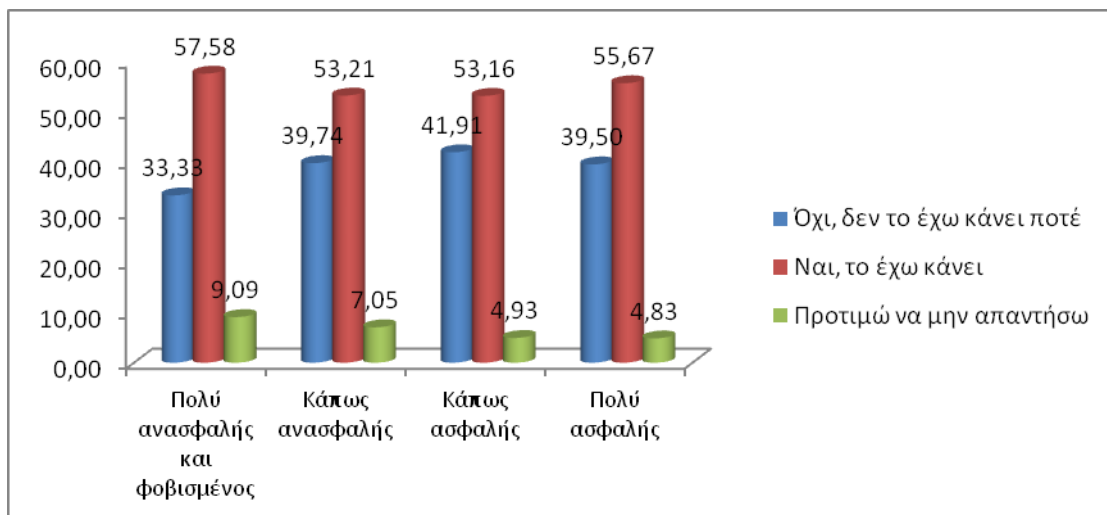
Γράφημα 164. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 165. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 166. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

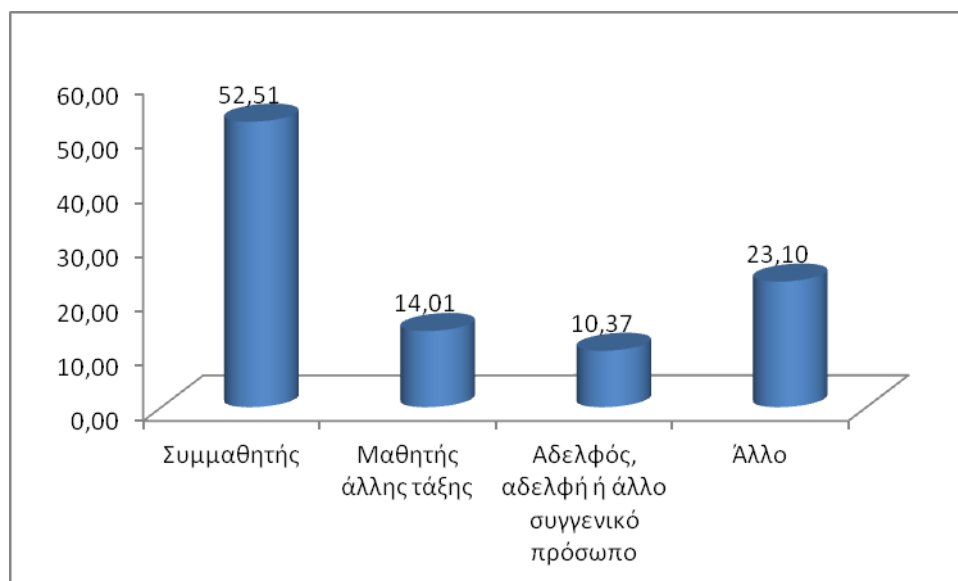
Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 77,4%. Δεύτερη σε κατάταξη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού είναι ο αποκλεισμός από δραστηριότητες με ποσοστό 50,4%.

Πίνακας 61. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

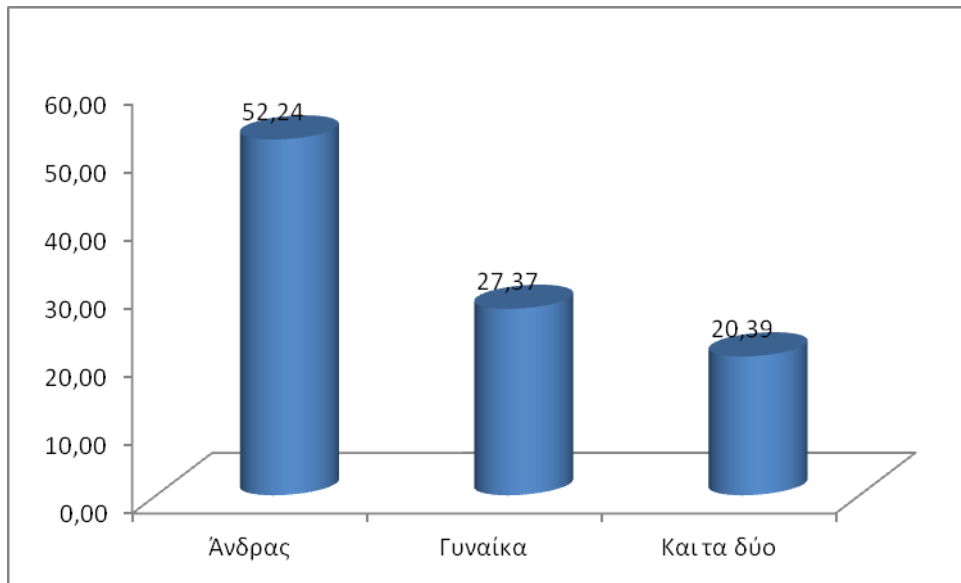
Μορφές Σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	37.1%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	77.4%
Διάδοση κακοηθών φημών	34.7%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	50.4%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	22.7%
Προτιμώ να μην πω	21.3%
Άλλο	28.7%

Κύριοι αποδέκτες του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (52,51%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι αγόρια (52,24%).

Γράφημα 167. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 168. Το φύλο του θύματος

2.6.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 59,2% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού, ποσοστό αρκετά υψηλό, που υποδηλώνει την εναλλαγή των ρόλων μεταξύ θύματος και δράστη στα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.

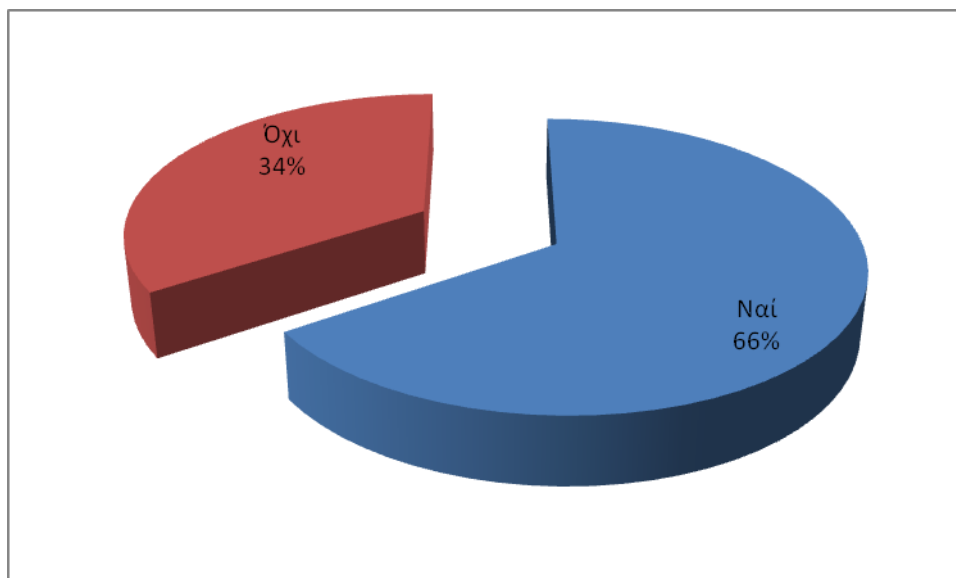
Πίνακας 62. Δράστης και θύμα

	Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να εκφοβίσει	Ναι, μου συμβεί	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	56.6%	38.3%	5.1%	100.00%
Ναι, το έχω κάνει	35.5%	59.2%	5.3%	100.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	22.7%	53.3%	24.0%	100.00%

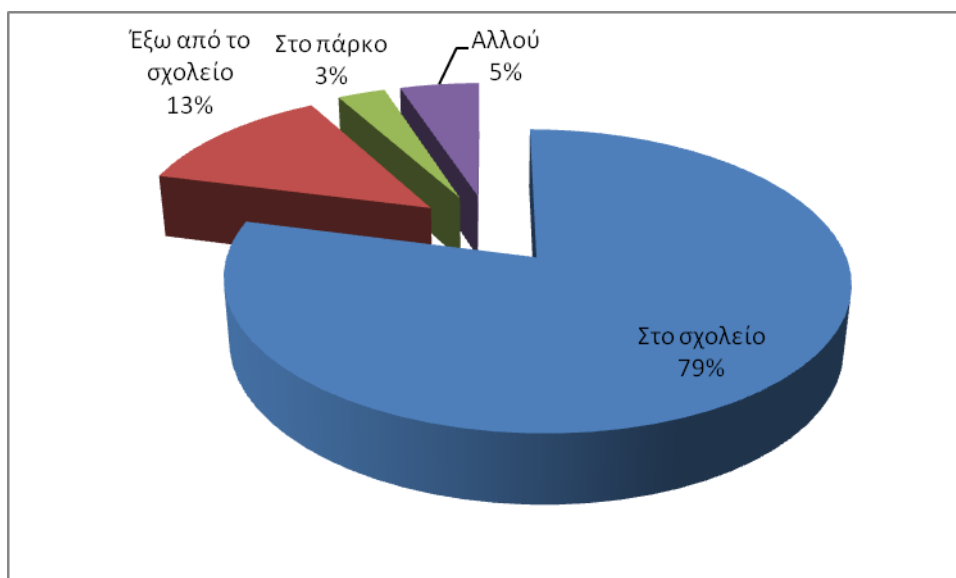
2.6.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

Το 66% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας φαινομένου σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί τον κύριο χώρο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 79%.

Γράφημα 169. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

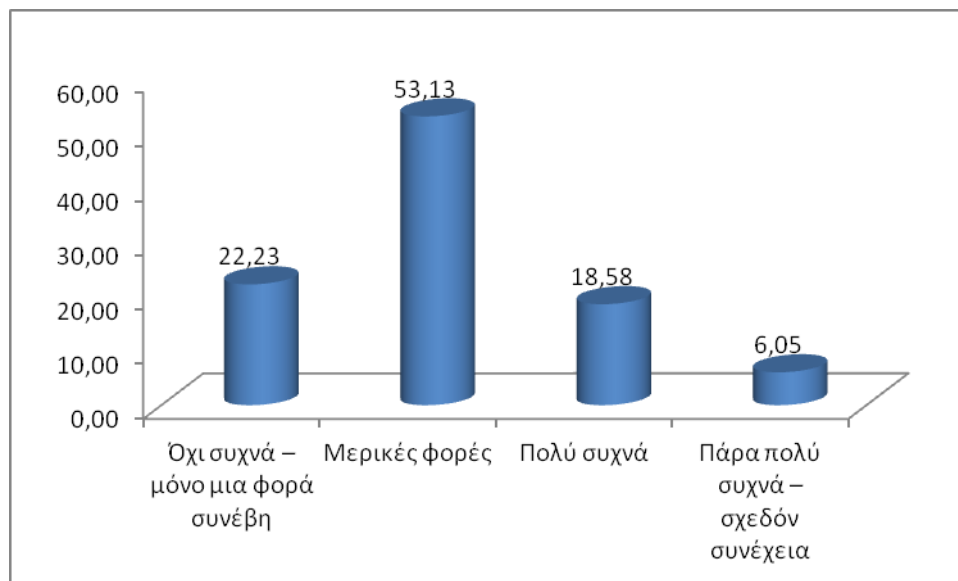

Γράφημα 170. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 53,13% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού εκδηλώνονται περιστασιακά, ενώ το 18,58% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Το 6,05% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο σχεδόν συνέχεια με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 171. Συχνότητα περιστατικών

Στον πίνακα 63 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 65,5%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 22,9%. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 46,9%.

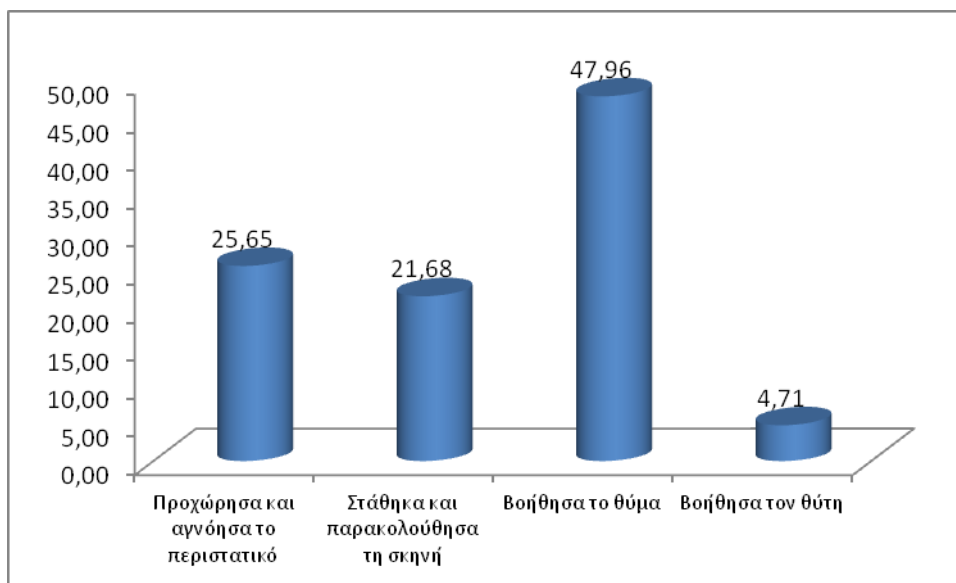
Πίνακας 63. Συχνότητα περιστατικών

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ, ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ ΦΗΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;
Ποτέ 19.5	Ποτέ 2.6	Ποτέ 9.9
Σπάνια 57.6	Σπάνια 31.9	Σπάνια 43.2
Αρκετά συχνά 19.0	Αρκετά συχνά 48.9	Αρκετά συχνά 33.6
Πολύ συχνά 3.9	Πολύ συχνά 16.6	Πολύ συχνά 13.3

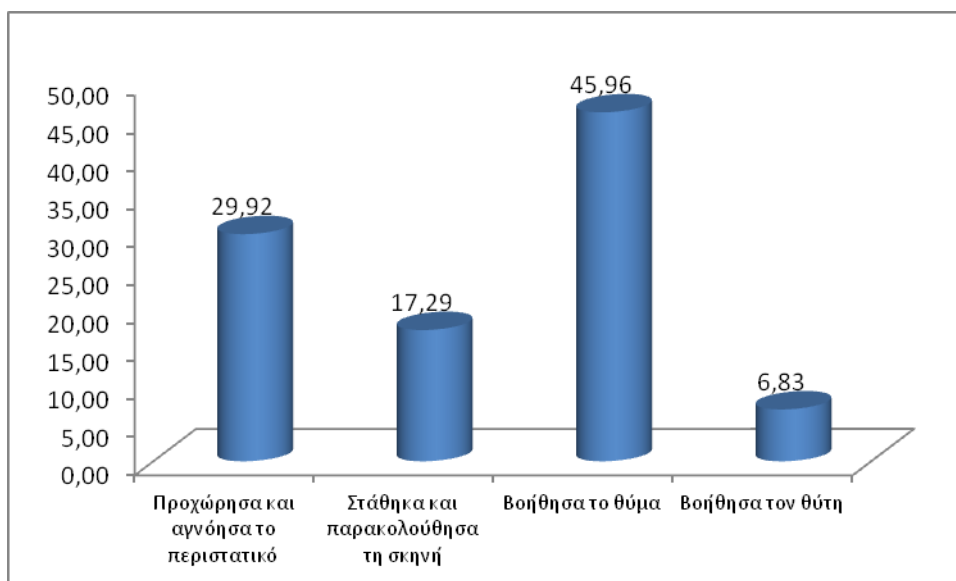
2.6.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Υψηλότερος βαθμός βοήθειας προς το θύμα εμφανίζεται στα περιστατικά σωματικής βίας. Το 47,96% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στις περιπτώσεις που έγιναν μάρτυρες αντίστοιχου περιστατικού, ενώ το 45,96% των μαθητών δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση κοροϊδευτικών εκφράσεων. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (4,71% και 6,83% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό δήλωσε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό, 25,65% στην περίπτωση της σωματικής και 29,92% στην περίπτωση της λεκτικής βίας.

Γράφημα 172. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 173. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

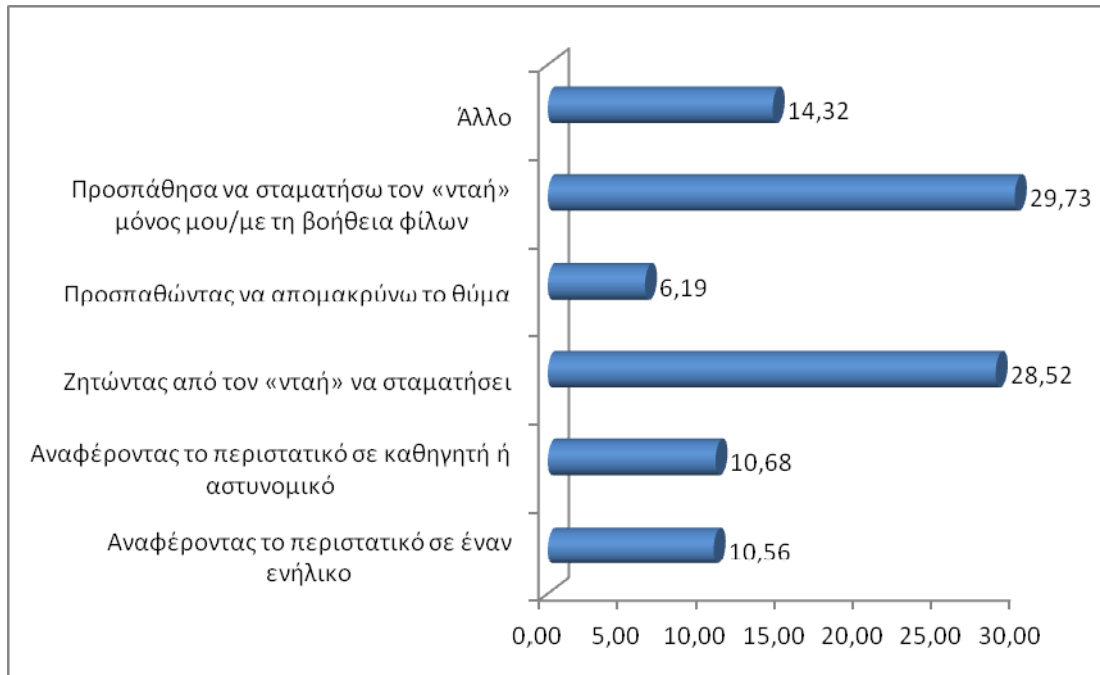
Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου έχει ως στόχο να σκιαγραφήσει τα συναισθήματα των μαθητών που γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Το συναίσθημα που υπερισχύει στις περιπτώσεις αυτές είναι, στο μεγαλύτερο ποσοστό, η λύπη για το θύμα (41,5%) και ο θυμός (26,6%). Το 14,4% δήλωσε ότι νιώθει φθόνο για το δράστη. Μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (2,9%) ή αδιαφορεί (9,5%).

Πίνακας 64. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

Συναισθήματα που προκαλεί η θέα Ποσοστό στου σχολικού εκφοβισμού	
Φόβο	13.0%
Θυμό	26.6%
Λύπη για το θύμα	41.5%
Αδιαφορία	9.5%
Αποδοκιμασία	11.5%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	2.9%
Ανικανότητα	13.8%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	1.9%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	14.4%

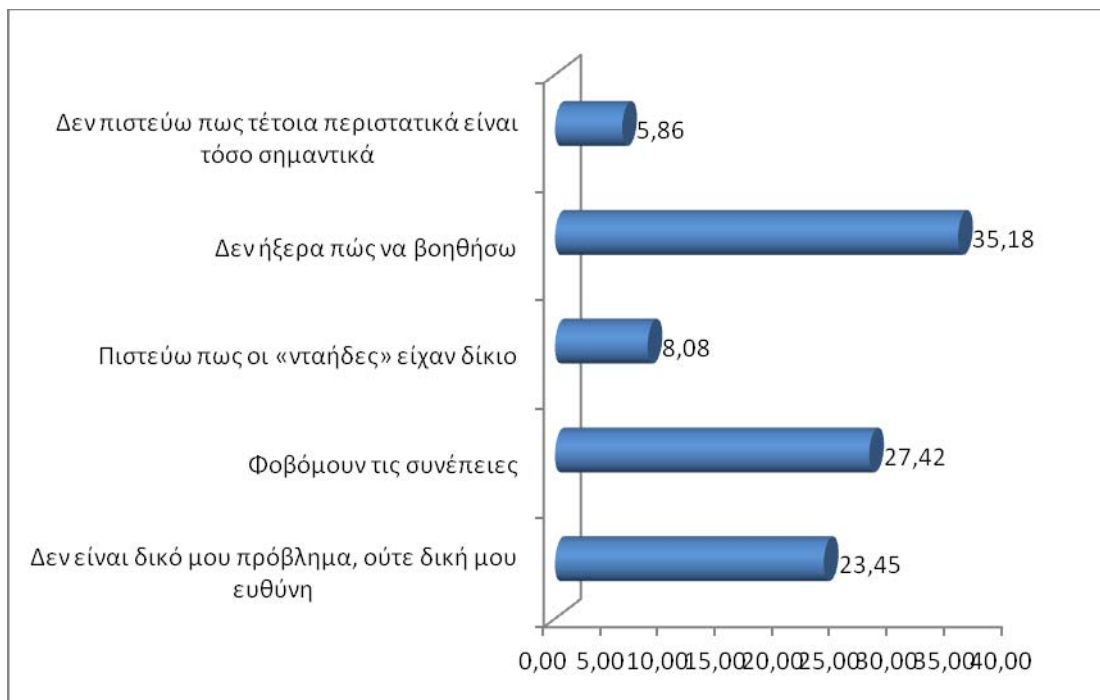
Το 29,73 των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με στόχο να βοηθήσουν το θύμα δηλώσαν ότι προσπάθησαν να σταματήσουν το δράστη είτε μόνοι τους είτε με τη βοήθεια των φίλων τους. Το 28,52% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη λεκτικά ενώ το 6,19% προσπάθησε να απομακρύνει το θύμα. Το 10,56% ανέφερε το περιστατικό σε ενήλικο και το 10,68% το ανέφερε στην αστυνομία, παρατηρούμε, δηλαδή, ότι ένα ποσοστό της τάξης του 21,24% αναζητάει βοήθεια έξω από τον κύκλο των συνομηλίκων, απευθυνόμενο σε πιο αποτελεσματικά και ισχυρά πρόσωπα.

Γράφημα 174. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το φαινόμενο, το 35,18% παραδέχτηκε ότι δεν ήξερε πώς να βοηθήσει και το 27,42% ότι φοβήθηκε τις συνέπειες. Τέλος, το 23,45% δήλωσε ότι δεν επενέβη γιατί δεν θεώρησε ότι ήταν δικό του πρόβλημα.

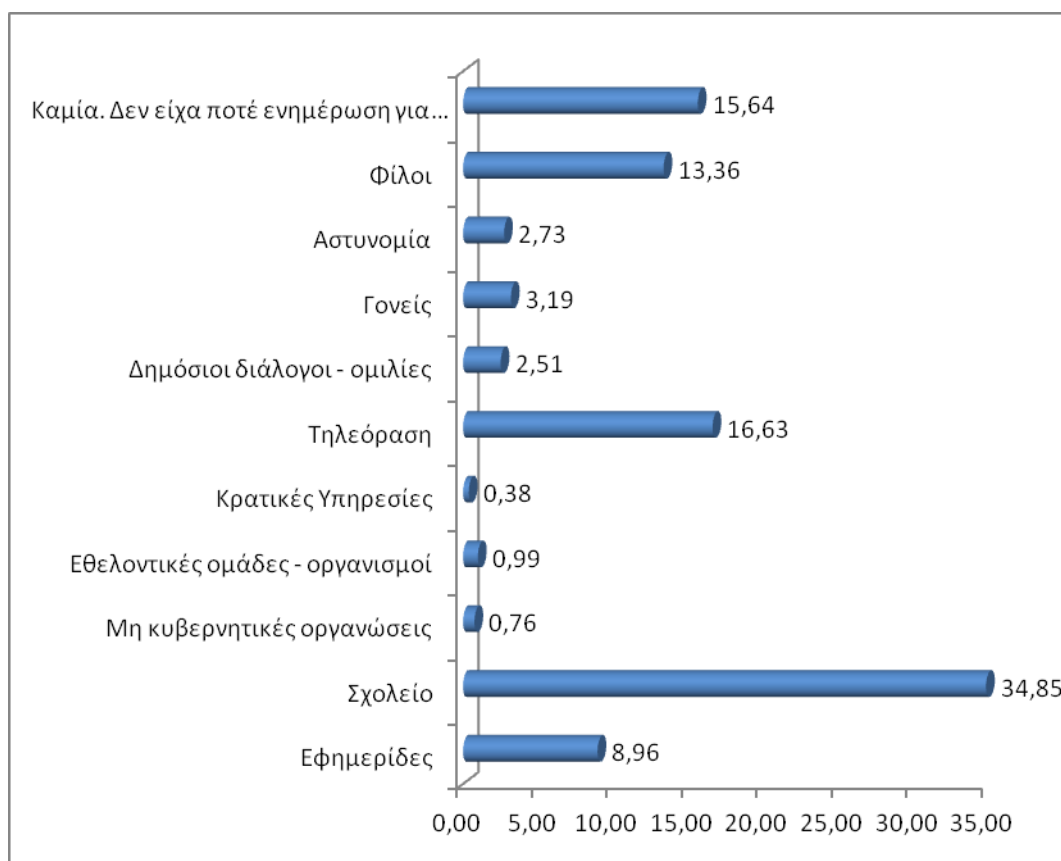
Γράφημα 175. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο λόγος

2.6.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

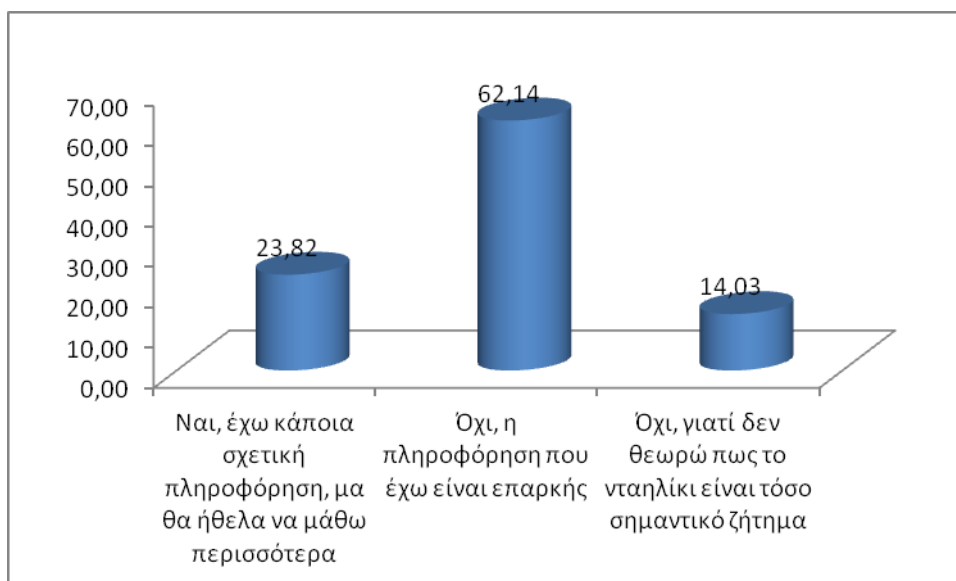
Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί το σχολείο, καθώς το 34,85% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι η τηλεόραση. Οι κρατικές υπηρεσίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ συμβάλλουν ελάχιστα στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 2,13%).

Γράφημα 176. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

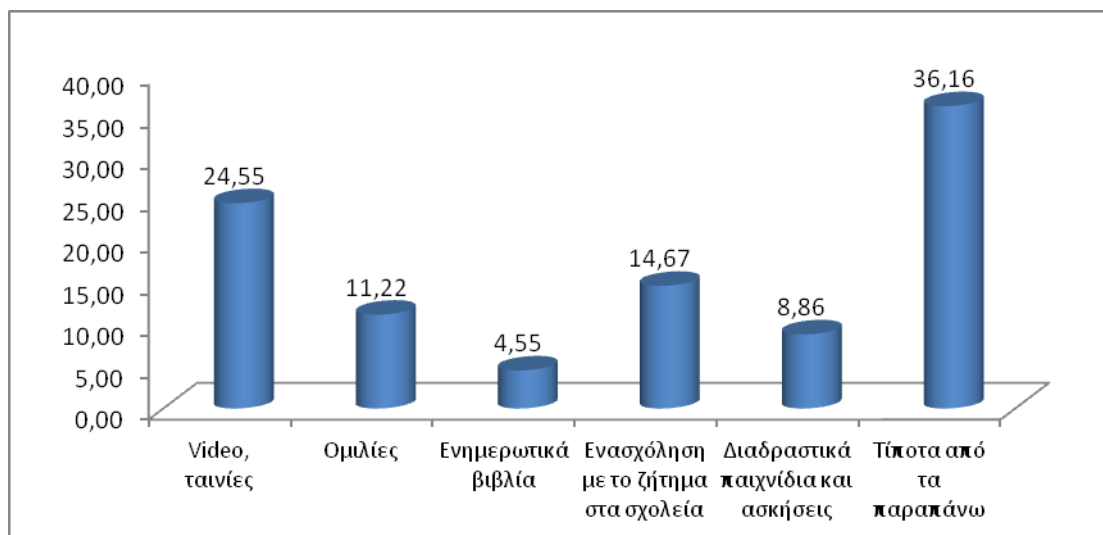
Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (62,14%) θεωρεί ότι η πληροφόρηση που έχει είναι επαρκής, ενώ μόλις το 23,82% δηλώνει ότι επιθυμεί περισσότερη ενημέρωση.

Γράφημα 177. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Αναφορικά με την πληροφόρηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού, οι μαθητές προτιμούν τις ταινίες (24,55%), τη γενικότερη ενασχόληση με το θέμα στο σχολείο (14,67%) και τις ομιλίες (11,22%). Αντίθετα, τα ενημερωτικά βιβλία και τα διαδραστικά παιχνίδια δεν αποτελούν, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, κατάλληλες μεθόδους ενημέρωσης (4,55% και 8,86% αντίστοιχα).

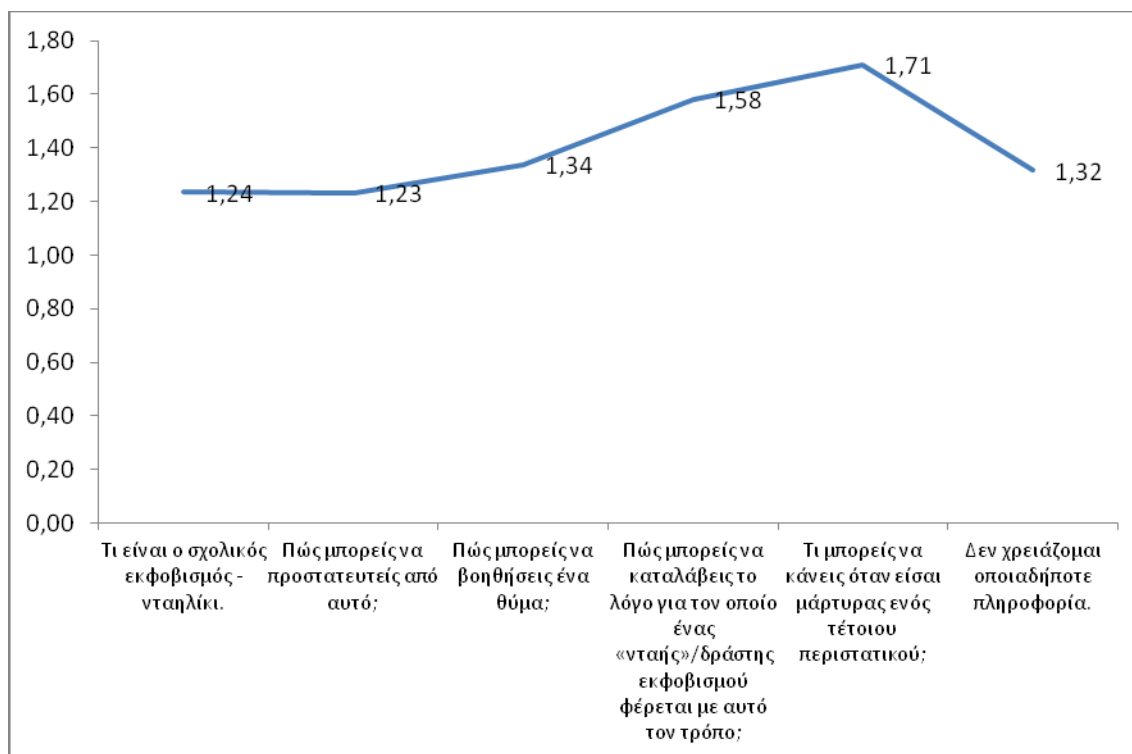
Γράφημα 178. Μορφή ενημέρωσης

Στις επόμενες δύο ερωτήσεις οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, αλλά και στην καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί η ενημέρωση για τους

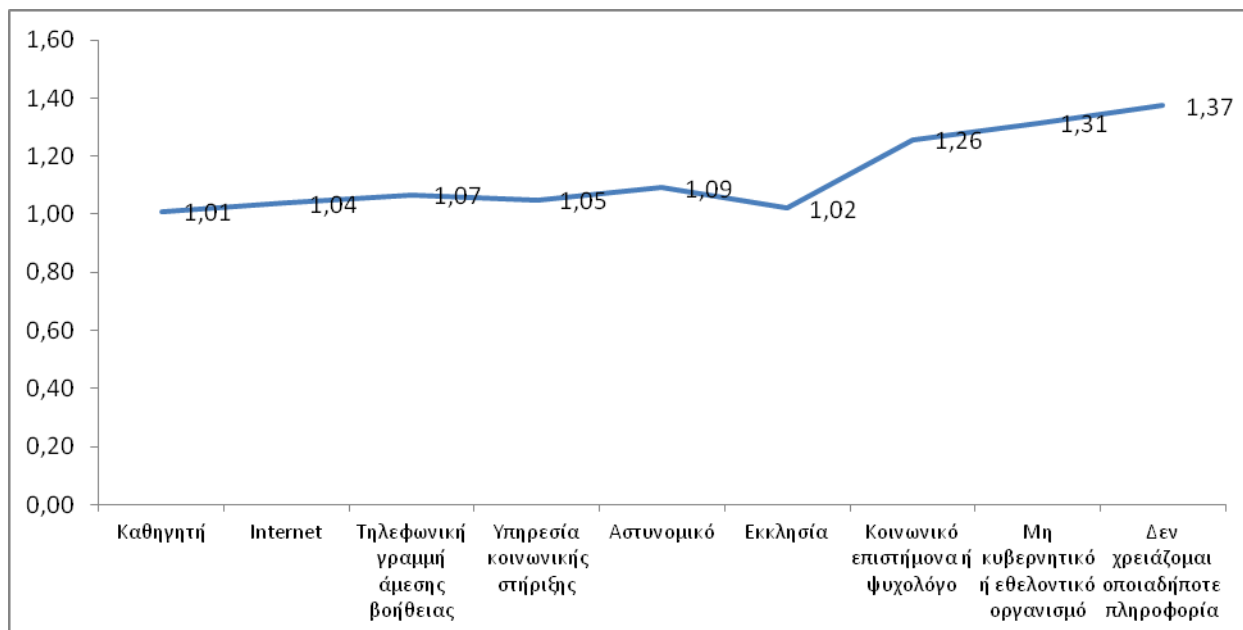
τρόπους προστασίας από το σχολικό εκφοβισμό (μέσος 1,23). Με ελάχιστη διαφορά ακολουθεί η ενημέρωση αναφορικά με το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός (μέσος 1,24).

Γράφημα 179. Είδος πληροφόρησης

Καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, θα έπρεπε να είναι οι καθηγητές του σχολείου τους (μέσος 1,01). Δεύτερη σε κατάταξη έρχεται η εκκλησία (μέσος 1,02). Ακολουθούν το internet (μέσος 1,04) και η υπηρεσία κοινωνικής υποστήριξης (μέσος 1,05). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (1,31) και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ψυχολόγοι (μέσος 1,26).

Γράφημα 180. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης

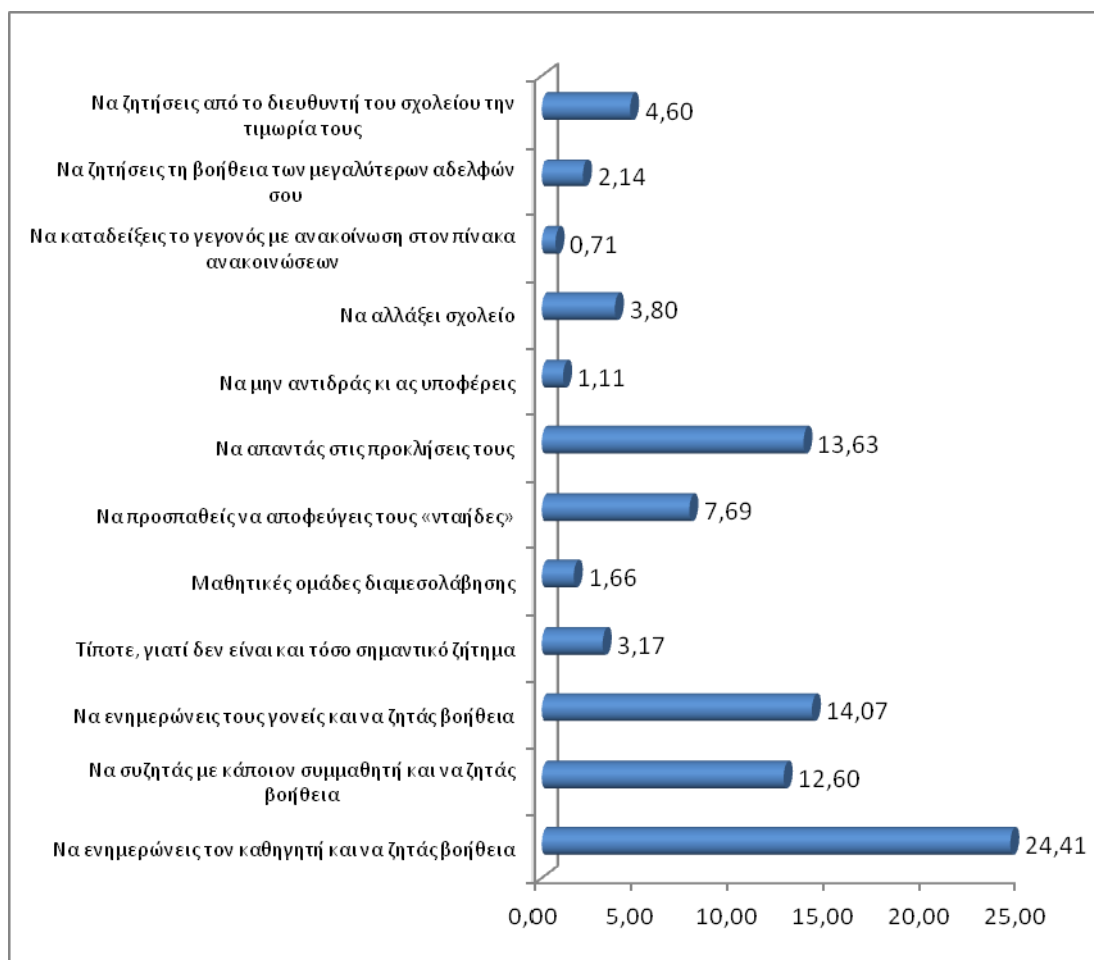
Η στάση των εκπαιδευτικών κρίνεται ικανοποιητική, καθώς το 40,7% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικοί μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα. Σε σημαντικό βαθμό η παρέμβαση των εκπαιδευτικών έχει ως στόχο το συμβιβασμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (31,7%). Πολύ μικρό ποσοστό του δείγματος έκρινε ως ανεπαρκή την αντίδραση των καθηγητών στα φαινόμενα εκφοβισμού.

Πίνακας 65. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	17.4%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	8.9%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	9.4%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	40.7%
Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	31.7%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	19.2%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	3.1%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	5.3%

Ως καταλληλότερη μέθοδο καταπολέμησης του φαινομένου οι μαθητές θεωρούν την ενημέρωση των καθηγητών (24,41%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 14,07%. Αξίζει να τονιστεί, στο σημείο αυτό, ο σημαντικός ρόλος που, σύμφωνα με τους μαθητές, πρέπει να λάβουν οι καθηγητές τους στο επίπεδο της ενημέρωσης, αλλά και στο επίπεδο παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Γράφημα 181. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.7 Αποτελέσματα Λεττονίας

2.7.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε αρκετά υψηλό επίπεδο κατανόησης των διαφορετικών μορφών του σχολικού εκφοβισμού, αν και εμφανίζεται, όπως και σε όλες τις άλλες χώρες που πήραν μέρος στην έρευνα, το πρόβλημα της αναγνώρισης της επανάληψης της πράξης και της συνέχειάς της στο χρόνο ως βασικής προϋπόθεσης για το χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς ως bullying. Επίσης, συμπεριφορές που, αν και χαρακτηρίζονται ως ανεπιθύμητες και ενοχλητικές χωρίς να είναι, όμως, συμπεριφορές που εμπίπτουν στις περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού, αναγνωρίστηκαν λανθασμένα ως τέτοιες με ποσοστά 15.52% , 18.82% και 19.27%. Τέλος, και στις περιπτώσεις χρήσης του internet και των κινητών τηλεφώνων δεν είναι ευδιάκριτη για τους μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα η διαφορά μεταξύ ενοχλητικής και απειλητικής συμπεριφοράς ως κριτήριο για το χαρακτηρισμό της πράξης ως bullying.

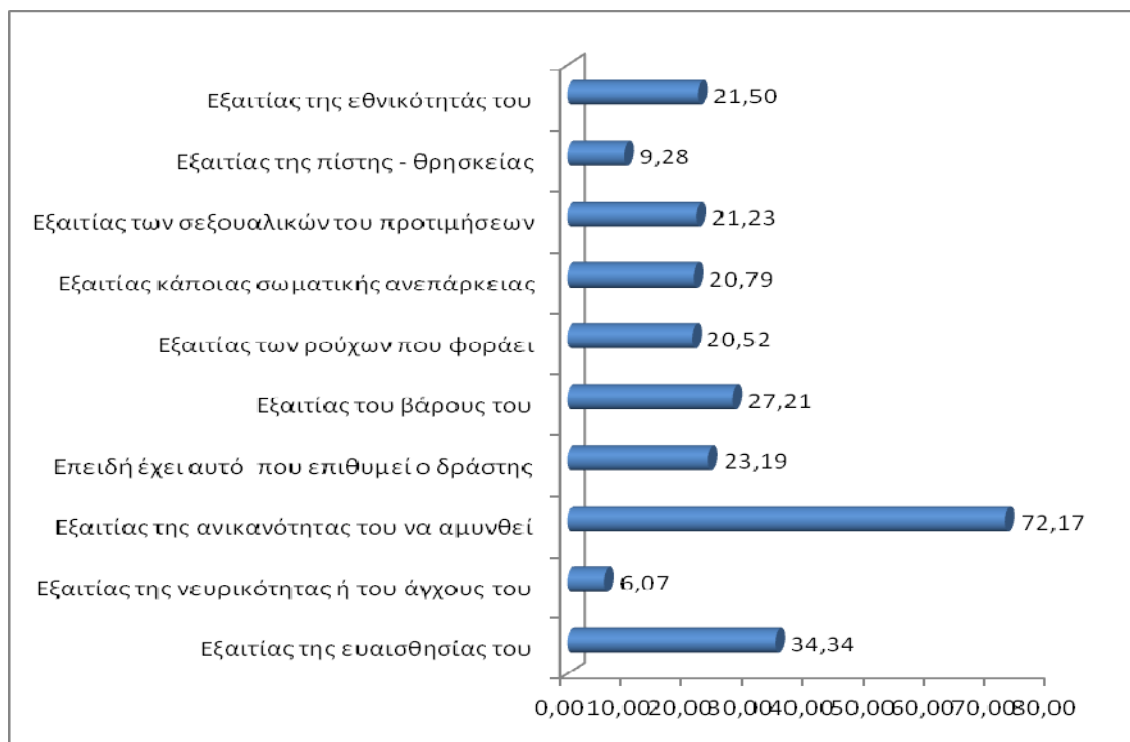
Πίνακας 66. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	57.54%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	5.98%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	53.17%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	47.81%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	62.71%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	9.72%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	56.47%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος.	41.93%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	39.61%

Το να εκφράξεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	18.82%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	19.27%
Το να πειράξεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	5.17%
Τα να μην συμπαθείς κάποιον	15.52%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	37.02%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	35.06%
Το να προσβάλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστείων	26.67%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	46.83%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	43.5%

Στην περίπτωση της Λεττονίας, η ανικανότητα να αμυνθεί κάποιος είναι ο πρωταρχικός παράγοντας θυματοποίησης. Το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 72,17%. Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας, με μεγάλη διαφορά, είναι η ευαισθησία του θύματος (34,34%). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί το σωματικό βάρος και την εθνικότητα σημαντικούς παράγοντες (27,21% και 21,5%). Στον αντίποδα, η θρησκεία, αλλά και η νευρικότητα ή το άγχος δεν περιλαμβάνονται στους παράγοντες θυματοποίησης.

Γράφημα 182. Παράγοντες θυματοποίησης

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 37,9%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται το 2,6% των μαθητών του δείγματος, ενώ κάπως ανασφαλείς αισθάνονται το 8,9%.

Χαμηλότερος βαθμός αισθήματος ασφάλειας προκύπτει από την ανάλυση της αντίστοιχης ερώτησης για τη γειτονιά / πάρκο, όπου το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 22,3%. .

Στη σχετική ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας στην διαδρομή προς και από το σχολείο, αλλά και στα μέσα μεταφοράς, το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 10,2%. Αντίθετα, το 89,8% του δείγματος δήλωσε ότι αισθάνεται «πολύ ή κάπως ασφαλής».

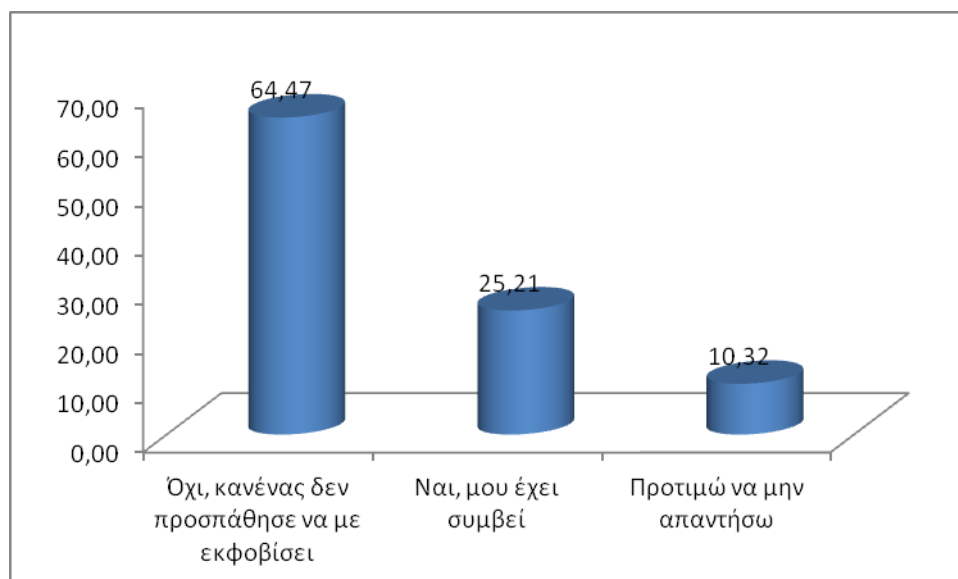
Πίνακας 67. Δείκτες ανασφάλειας

ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος
Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής
Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής
Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής
Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο
2.6	2.4	1.9
8.9	12.4	8.3
50.6	62.9	50.7
37.9	22.3	39.1
100.00%	100.00%	100.00%

2.7.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

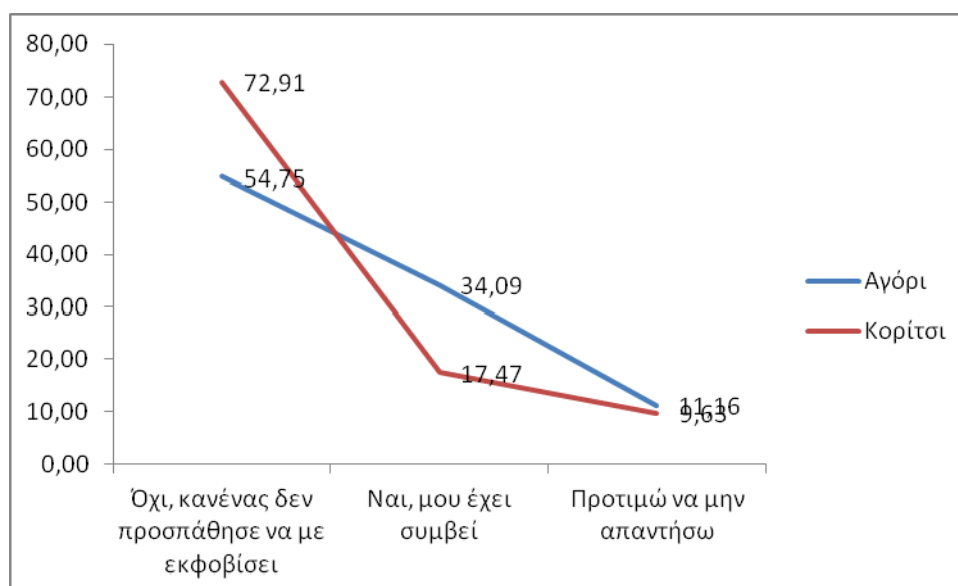
Το ένα τέταρτο του δείγματος (25,21%) δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Ένα ποσοστό της τάξεως του 10,32% δεν απάντησε στο συγκεκριμένο ερώτημα.

Γράφημα 183. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης παρουσιάζουν τα αγόρια, καθώς το 34,09% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών ανέρχεται σε 17,47%.

Γράφημα 184. Θυματοποίηση ανα φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και της εθνικότητας. Τα ποσοστά των θυμάτων στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας μαθητές λεττονικής και άλλης εθνικότητας. Ούτε ο τόπος κατοικίας δεν φαίνεται να επηρεάζει τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου. Τα ποσοστά θυματοποίησης μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών δεν διαφέρουν σημαντικά.

Μελετώντας τις απαντήσεις των μαθητών αναφορικά με προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο εσωτερικό της οικογένειας, παρατηρούμε σημαντικές διαφορές στους μαθητές που διαβιούν σε περιβάλλον όπου τέτοια προβλήματα κάνουν έντονη την εμφάνιση τους. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων με το νόμο (54,5%). Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση οικονομικών προβλημάτων και προβλημάτων που συνδέονται με τη εργασία(46,7%). Μόνο στην περίπτωση των προβλημάτων υγείας οι διαφορές είναι στατιστικά μη σημαντικές.

Πίνακας 68. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Υπαρξη προβλήματος	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	36,4	22,7
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	34,6	24,5
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	44,8	24,1
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	45,8	24,7
Πρόβλημα με το νόμο	54,5	24,9
Πρόβλημα υγείας	31,5	24,3
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	45,0	24,4
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	46,7	24,3

Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 56,105, p < 0.05$). Η σχέση είναι αντίστροφη, καθώς τα

ποσοστά θυματοποίησης αυξάνουν καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς., γεγονός που έχει επιβεβαιωθεί και από ανάλογα ευρήματα και στις άλλες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (50%). Αντίθετα, οι μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού σε ποσοστό 18,8%.

Πίνακας 69. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	73.6%	60.9%	40.7%	38.5%	25.0%
Ναι, μου έχει συμβεί	18.8%	28.6%	38.9%	38.5%	50.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	7.6%	10.5%	20.4%	23.1%	25.0%

Ανάλογα στοιχεία προκύπτουν, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 52,895, p < 0.05$). Άσχημη σχέση μεταξύ των γονέων συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Το 50% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 70. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	76.5%	61.3%	52.5%	48.6%	16.7%
Ναι, μου έχει συμβεί	18.7%	27.2%	29.6%	35.1%	50.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	4.7%	11.5%	17.9%	16.2%	33.3%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση, είναι ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφωνίες τους. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. ($\chi^2 = 40,794, p < 0.05$).

Πίνακας 71. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	68.5%	33.3%	39.2%	73.3%	50.0%
Ναι, μου έχει συμβεί	22.5%	44.4%	44.6%	13.3%	34.0%
Προτιμώ να μην απαντήσω	9.0%	22.2%	16.2%	13.3%	16.0%

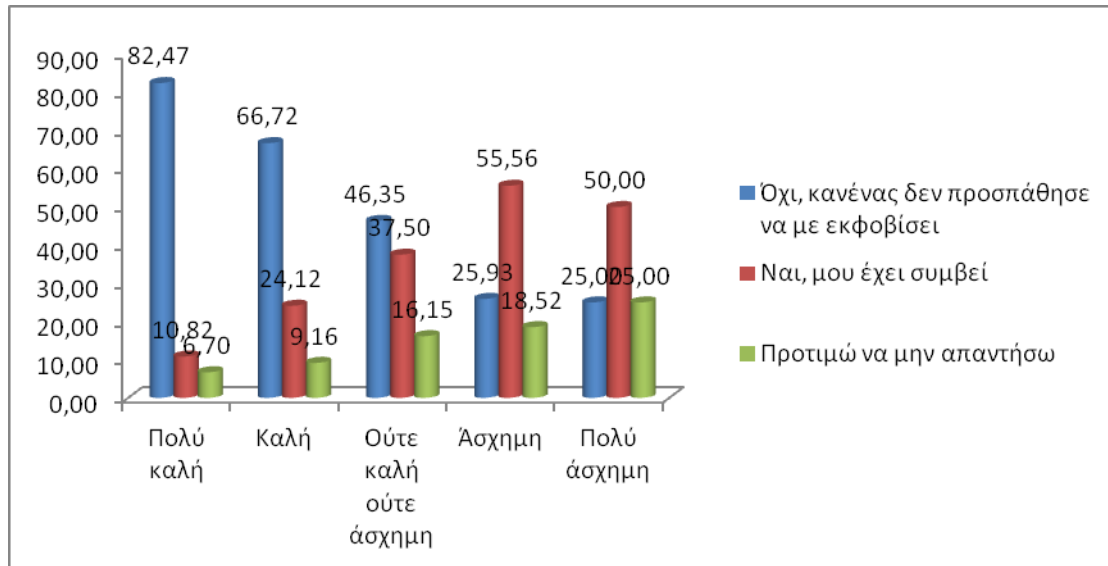
Υπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση, αλλά και τη σχέση με τους συμμαθητές. Όπως φαίνεται και από το γράφημα 185, μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 80,787, p < 0.05$) ή, επιχειρώντας μία διαφορετική οπτική, είναι δυνατόν η θυματοποίησή τους να οδηγεί σε επιδείνωση των σχέσεων με τους συμμαθητές τους.

Αντίστοιχα, μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 49,470, p < 0.05$). Συγκεκριμένα, το 50% των μαθητών με άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 22,22%.

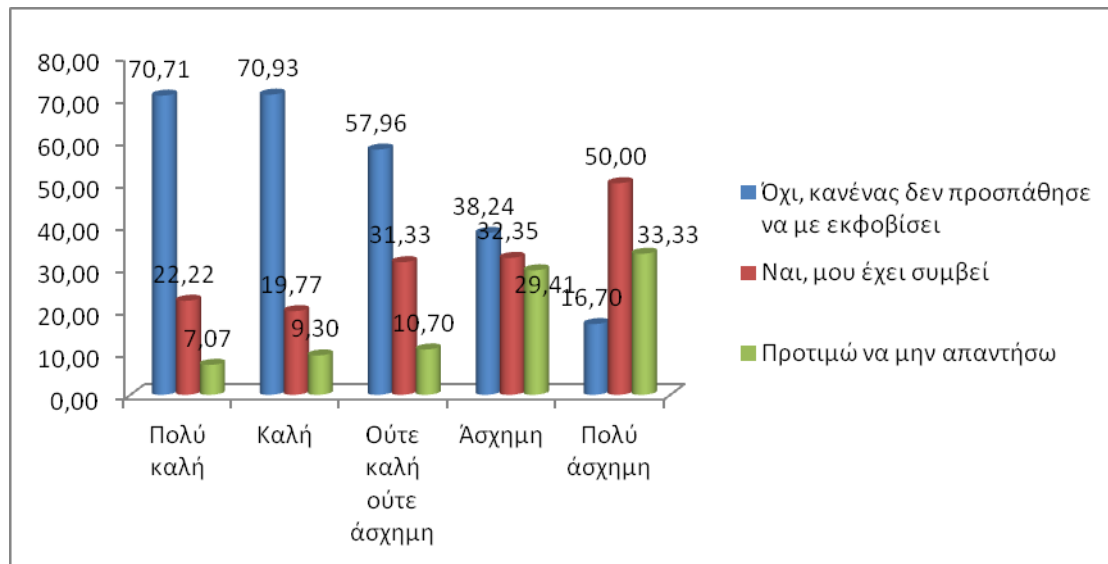
Έχουμε ήδη αναφέρει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ θυματοποίησης και μείωσης των σχολικών επιδόσεων του μαθητή. Μελετώντας τα αποτελέσματα των δύο παραπάνω ερωτήσεων, θα πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας στη σχέση μεταξύ θυματοποίησης και ευρύτερων δυσκολιών του μαθητή στην άσκηση των

σχολικών του υποχρεώσεων και στην ομαλή λειτουργία και ενσωμάτωσή του στο ευρύτερο σχολικό περιβάλλον.

Γράφημα 185. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

Γράφημα 186. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

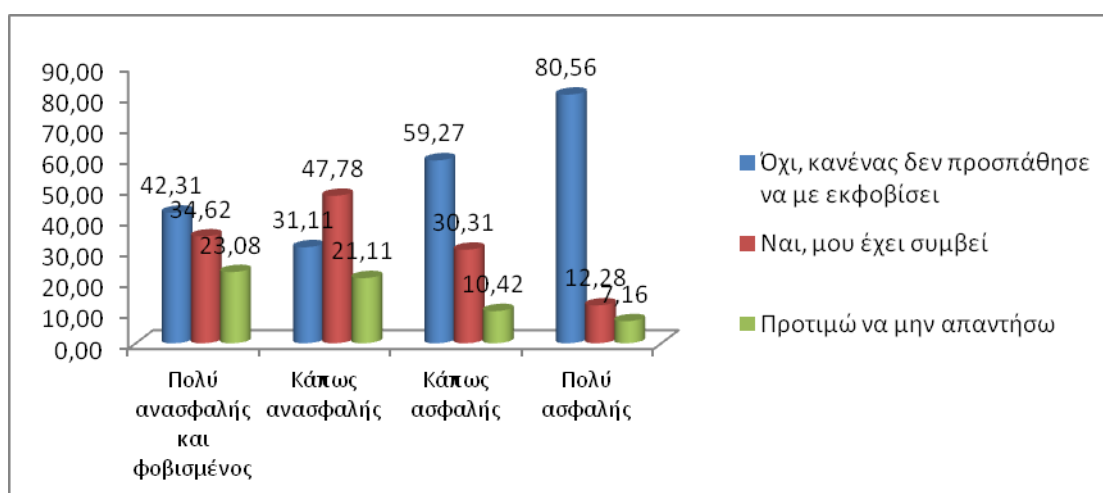

Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών – θυμάτων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος, τόσο κατά την παραμονή τους στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

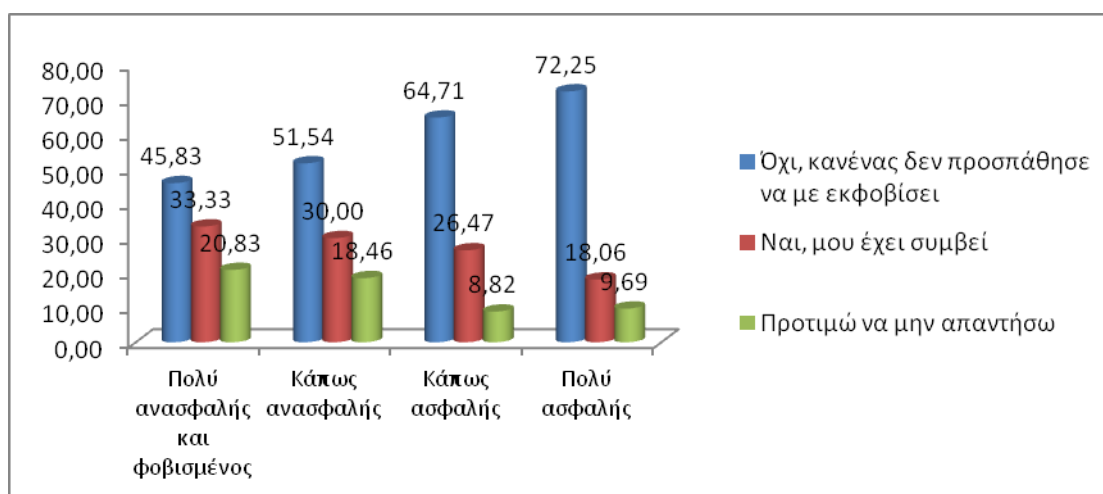
Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη, οι μαθητές θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας στο πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στην διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε αντίστοιχα αποτελέσματα με τους μαθητές- θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί ως άγχος τόσο για επανάληψη της θυματοποίησής τους, όσο και για την εμφάνιση μετατραυματικών αρνητικών συναισθημάτων.

$(\chi^2 = 103,859, p < 0.05 / \chi^2 = 25,772, p < 0.05 / \chi^2 = 19,729, p < 0.05)$

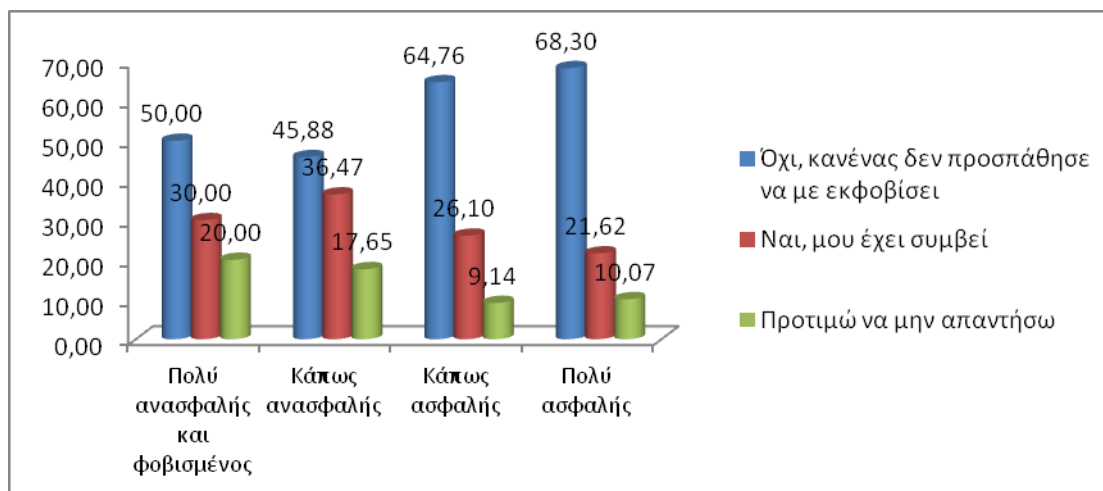
Γράφημα 187. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 188. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 189. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού λαμβάνει χώρα, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, κυρίως στους διαδρόμους του σχολείου και στην τάξη (35,2% και 45,1%). Έπονται, με μικρή διαφορά, οι χώροι εκτός σχολείου (29,5%). Η γειτονιά – πάρκο έλαβε ποσοστό 17,0% και το διαδίκτυο 9,5%.

Πίνακας 72. Πού πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	11.0%
Έξω από το σχολείο	29.5%
Στο internet	9.5%
Στην τάξη	45.1%
Στους διαδρόμους του σχολείου	35.2%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	6.4%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	17.0%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	14.8%
Άλλο	29.9%

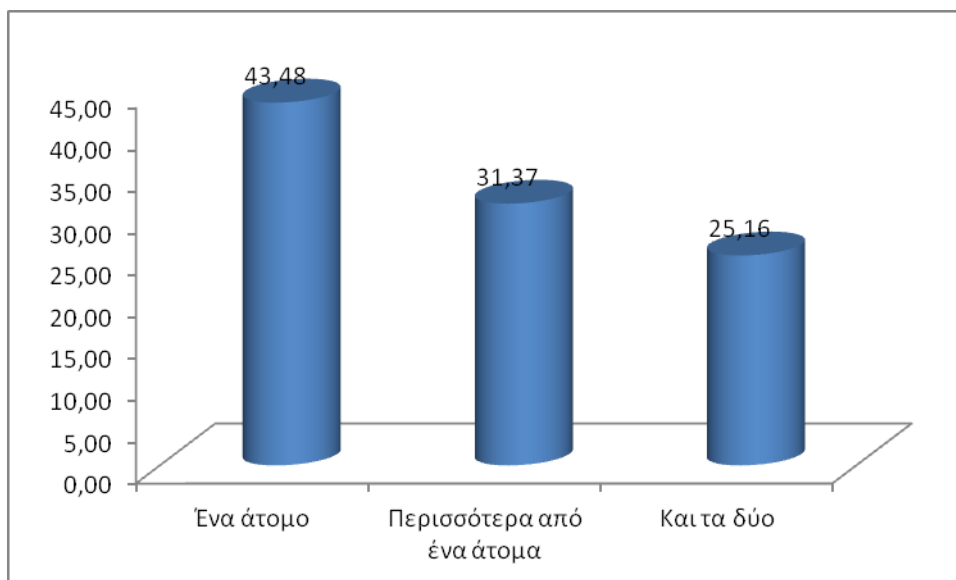
Ο επόμενος πίνακας περιλαμβάνει τις μορφές του εκφοβισμού που έχουν υποστεί οι μαθητές – θύματα. Η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων είναι η συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη του 72% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού αποτελεί η εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών (43,9%), με τη σωματική βία να ακολουθεί με ποσοστό 42,8%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίσθηκαν στη χρήση κινητών τηλεφώνων, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών έλαβε 12,5% .

Πίνακας 73. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

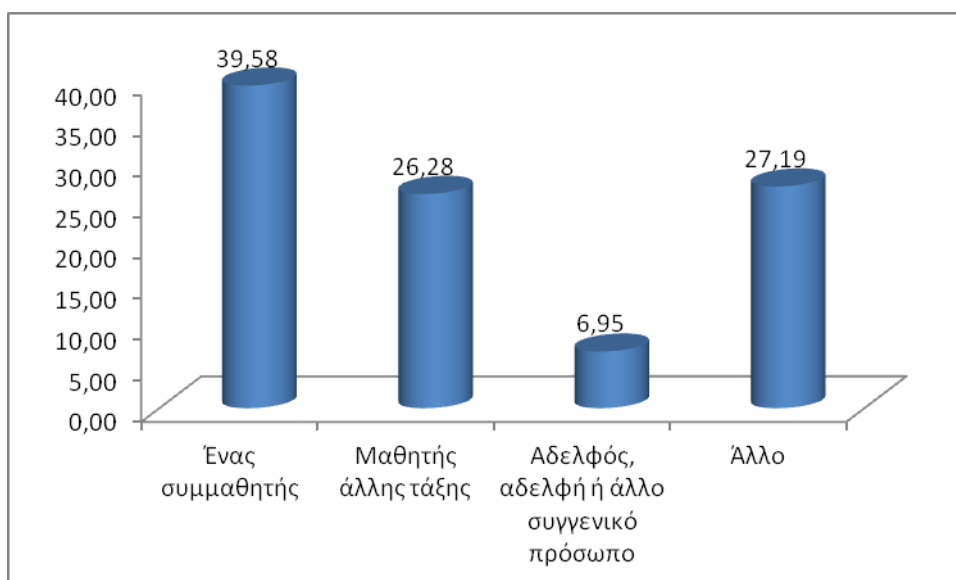
	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων -παρατσούκλια	72.0%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	35.6%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	42.8%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	25.0%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	43.9%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	20.5%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	15.9%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	20.8%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	21.2%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	37.9%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	15.2%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	12.5%
Άλλο	30.7%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των θυμάτων, αφορά κυρίως σε αγόρια της ίδιας τάξης. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως πραγματοποιείται με συμμετοχή περισσότερων του ενός ατόμων (43,48%), μαθητών της ίδιας τάξης (39,58%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενο εύρημα, όπου η τάξη είναι ο συνηθέστερος χώρος σχολικού εκφοβισμού.

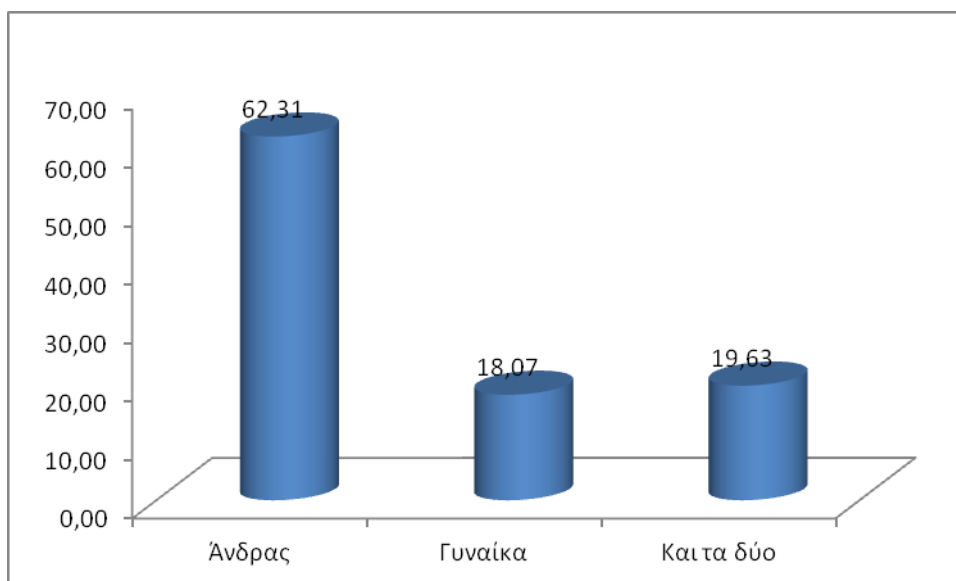
Γράφημα 190. Από πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

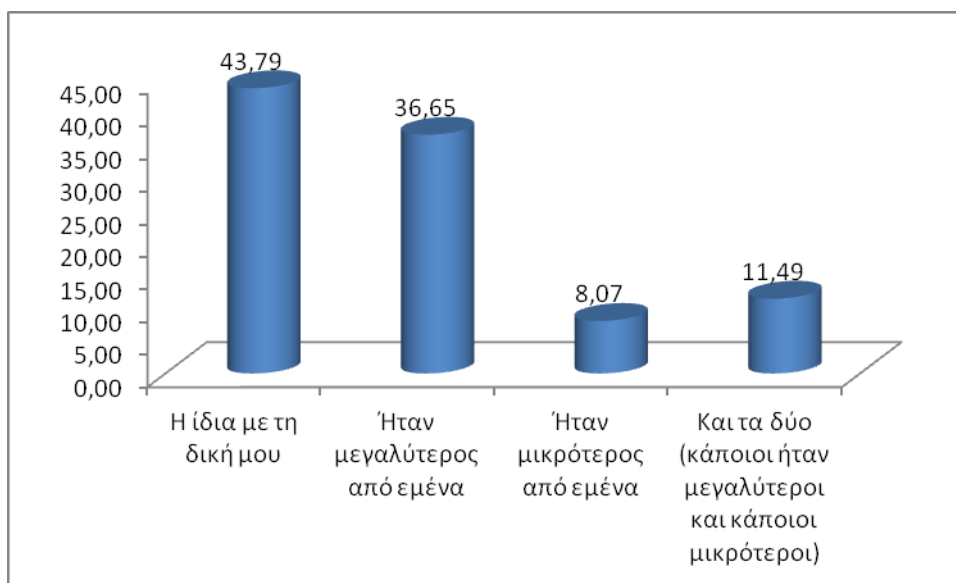
Γράφημα 191. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 192. Ποιο ήταν το φύλο του

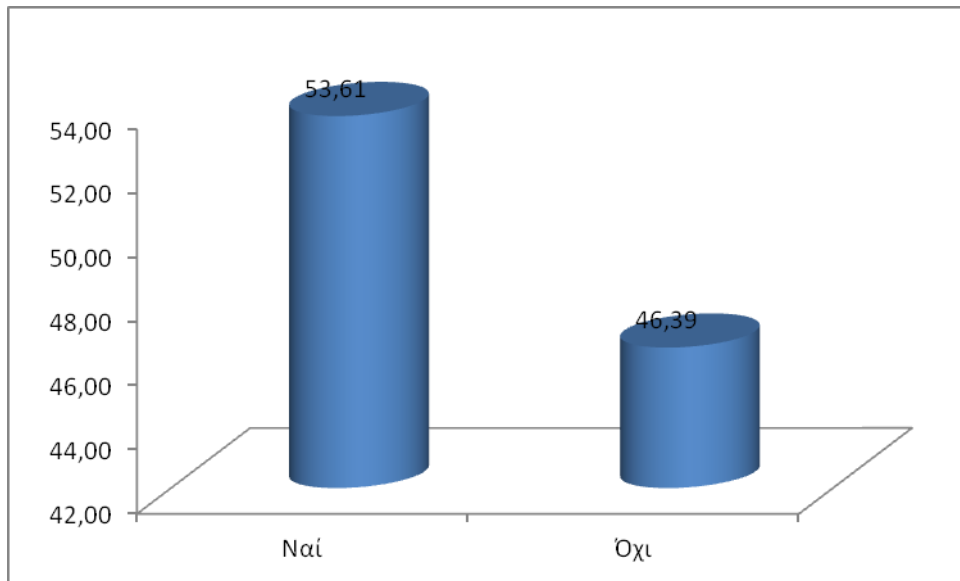

Γράφημα 193. Ηλικία του δράστη

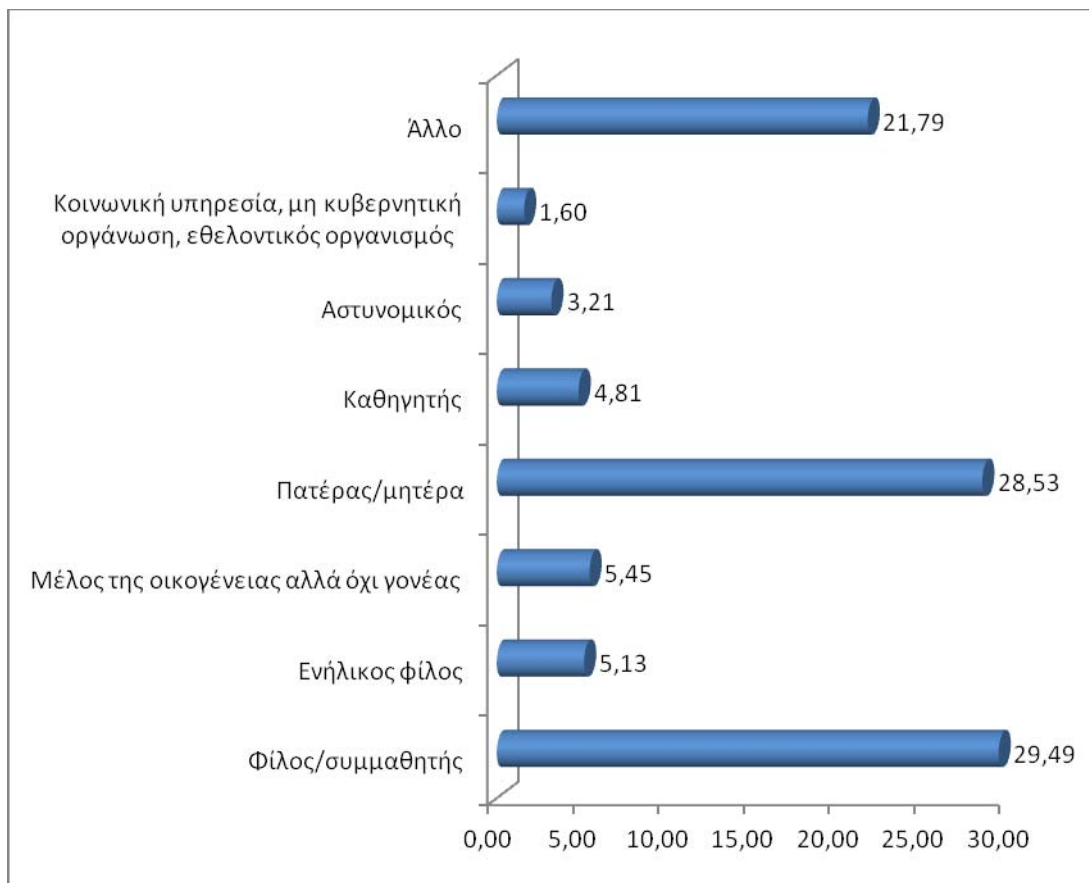

Το 53,61% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού γνωστοποίησε το γεγονός της θυματοποίησής του. Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιράζεται την εμπειρία με κάποιο φίλο ή συμμαθητή (29,49%) ή την οικογένεια του (28,53%). Αντίθετα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δεν αποτελούν λύσεις για τα παιδιά – θύματα σχολικού εκφοβισμού. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνουν η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας αλλά και οι ενήλικοι φίλοι.

Γράφημα 194. Μίλησες σε κάποιον γι' αυτό που σου συνέβη

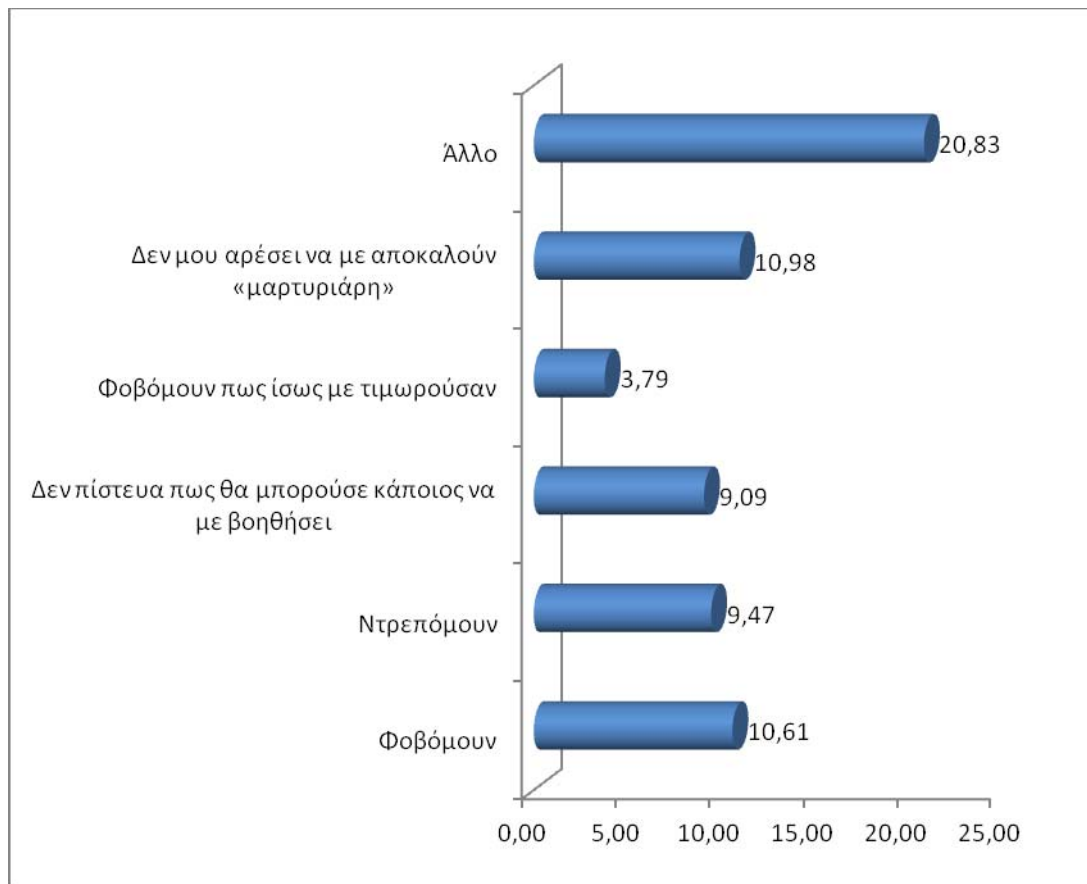
Γράφημα 195. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα παιδιά – θύματα εκφοβισμού που δεν επέλεξαν να μιλήσουν για την εμπειρία τους προτίμησαν να μην το κάνουν, ώστε να αποφύγουν το χαρακτηρισμό «μαρτυριάρης». Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευθεί, λαμβάνοντας υπόψη τις σχέσεις με τους συμμαθητές τους, έτσι όπως έχουν παρουσιαστεί σε παραπάνω

πίνακα, και την επιδείνωση που ενδεχομένως θα σημειωνόταν σε αυτές, με την απόδοση του κοινωνικό χαρακτήρα του «μαρτυριάρη».

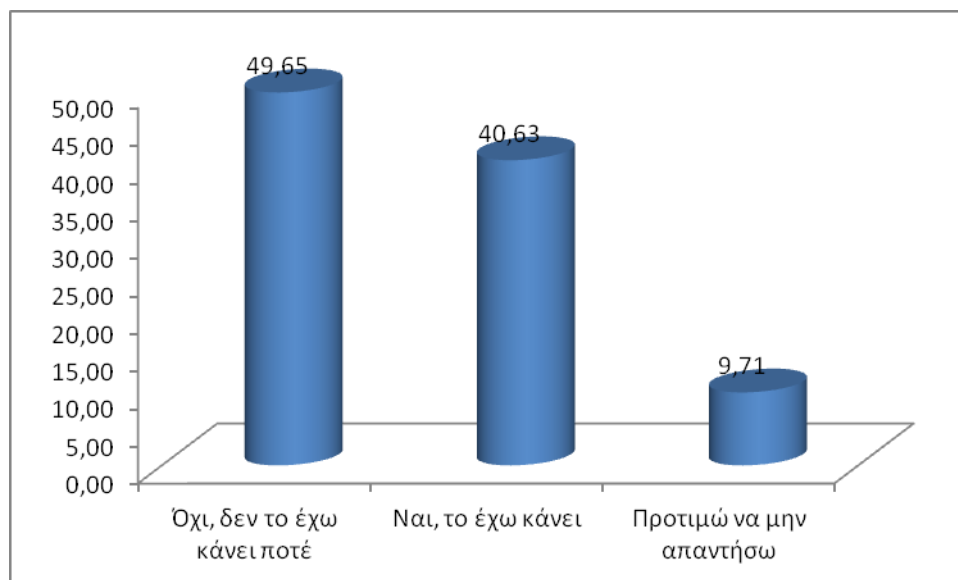
Γράφημα 196. Εάν δεν μίλησες ποιος ήταν ο λόγος.

2.7.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

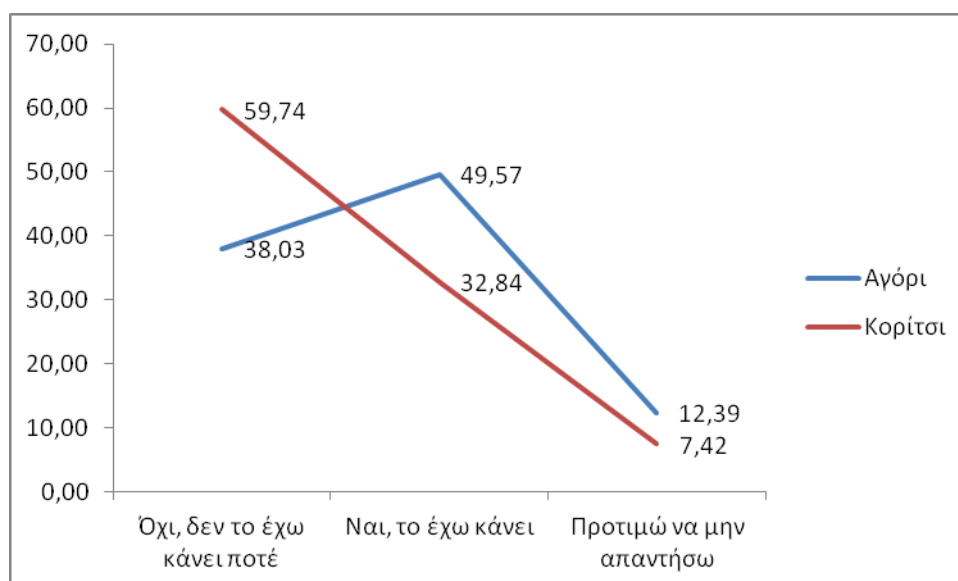
Σύμφωνα με τη απάντηση των μαθητών το 40,63% του δείγματος έχει γίνει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ' εξακολούθηση.

Γράφημα 197. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

Μεγάλη απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 49,57% των αγοριών έναντι του 32,84% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 198. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της εμφάνισης συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού, της περιοχής κατοικίας και της εθνικότητας των δραστών. Τα ποσοστά των δραστών στο δείγμα δεν διαφέρουν, συγκρίνοντας αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ Λεττονών και αλλοδαπών μαθητών.

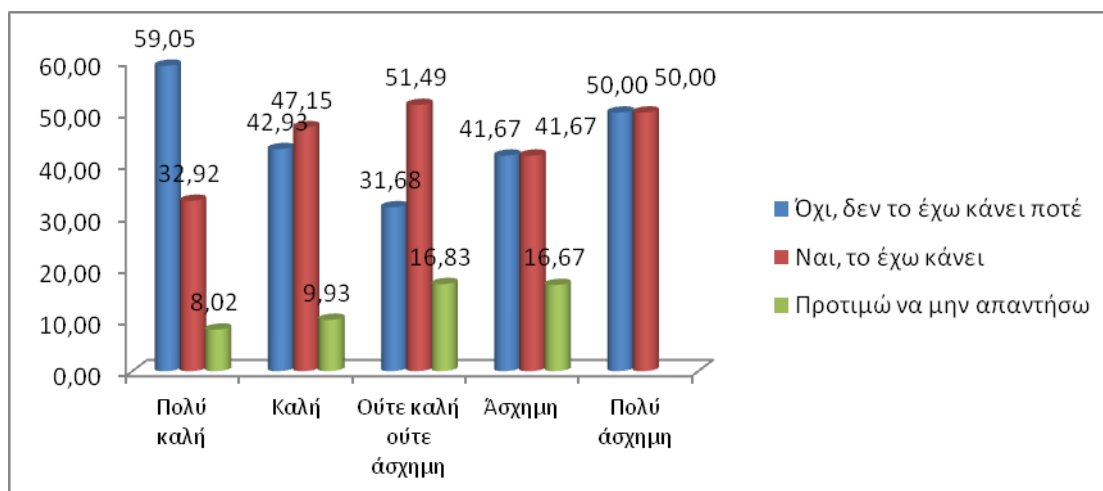
Μελετώντας την επίδραση των οικογενειακών προβλημάτων, στατιστική σχέση προέκυψε μόνο στην περίπτωση προβλημάτων στη μεταξύ τους σχέση και στη σχέση τους με τον μαθητή. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις οι διαφορές είναι στατιστικά μη σημαντικές.

Πίνακας 74. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	43,0	40,1
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	58,4	39,2
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	60,7	39,5
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	58,3	40,2
Πρόβλημα με το νόμο	36,6	40,4
Πρόβλημα υγείας	50,0	39,3
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	51,4	40,2
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	47,7	40,3

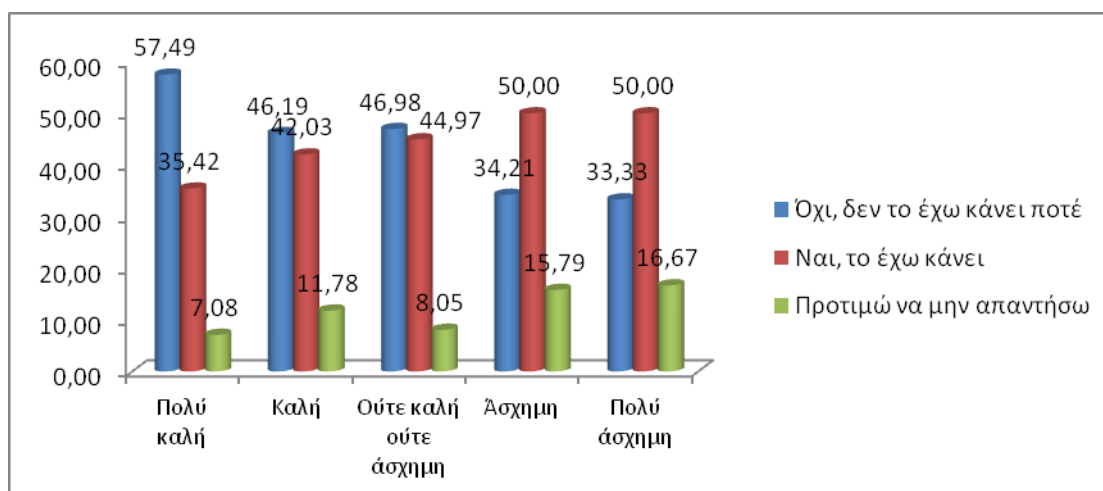
Δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σύνδεση μεταξύ της σχέσης με τους γονείς και το φαινόμενο του εκφοβισμού. Όπως γίνεται εμφανές από το ακόλουθο γράφημα, υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστών εκφοβισμού παρατηρούνται στην περίπτωση καλής σχέσης με τους γονείς. Τα παραπάνω ευρήματα προκαλούν προβληματισμό και έρχονται σε αντίθεση με τη στερεότυπη εικόνα που έχει αποδοθεί για το δράστη ως άτομο προερχόμενο από δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον.

Γράφημα 199. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, κακή σχέση μεταξύ των γονέων δεν υποδηλώνει μεγαλύτερα ποσοστά δραστήων σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 200. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους, ωστόσο, επηρεάζει σε υψηλό βαθμό τα ποσοστά εμφάνισης δραστήων σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 65,7% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. ($\chi^2 = 42,766, p < 0,05$). Το γεγονός αυτό φαίνεται να επηρεάζει τον

τρόπο με τον οποίο ο μαθητής- θύτης αντιλαμβάνεται και διαμορφώνει τις σχέσεις με τους συμμαθητές του και επιλέγει τα θύματα του, εφαρμόζοντας υιοθετημένες από το οικογενειακό του περιβάλλον συμπεριφορές, όπου η δύναμη του ισχυρότερου ανάγεται σε κύριο μέσο επίλυσης διαφορών και διεκδίκησης.

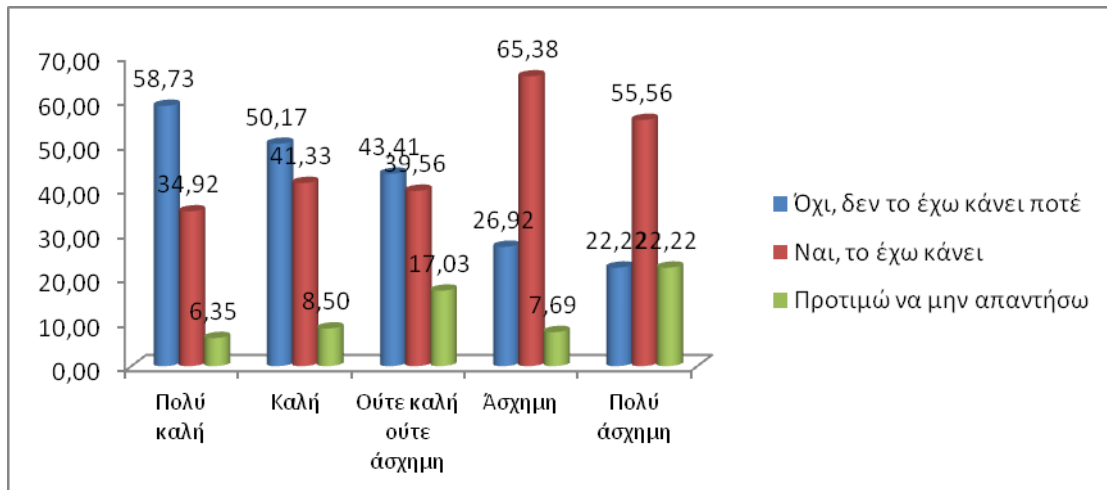
Πίνακας 75. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	52.0%	33.3%	29.9%	60.0%	34.7%
Ναι, το έχω κάνει	39.0%	50.0%	65.7%	33.3%	36.7%
Προτιμώ να μην απαντήσω	8.9%	16.7%	4.5%	6.7%	28.6%

Από την ανάλυση των στοιχείων προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φαινομένου, της σχέσης με τους καθηγητές, τη σχολική επίδοση και τη σχέση με τους συμμαθητές.

Άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές υποδηλώνει υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστήν σχολικού εκφοβισμού. ($\chi^2 = 29,390, p < 0.05$), η οποία μπορεί να ερμηνευθεί και ως αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του δράστη απέναντι στα θύματα του.

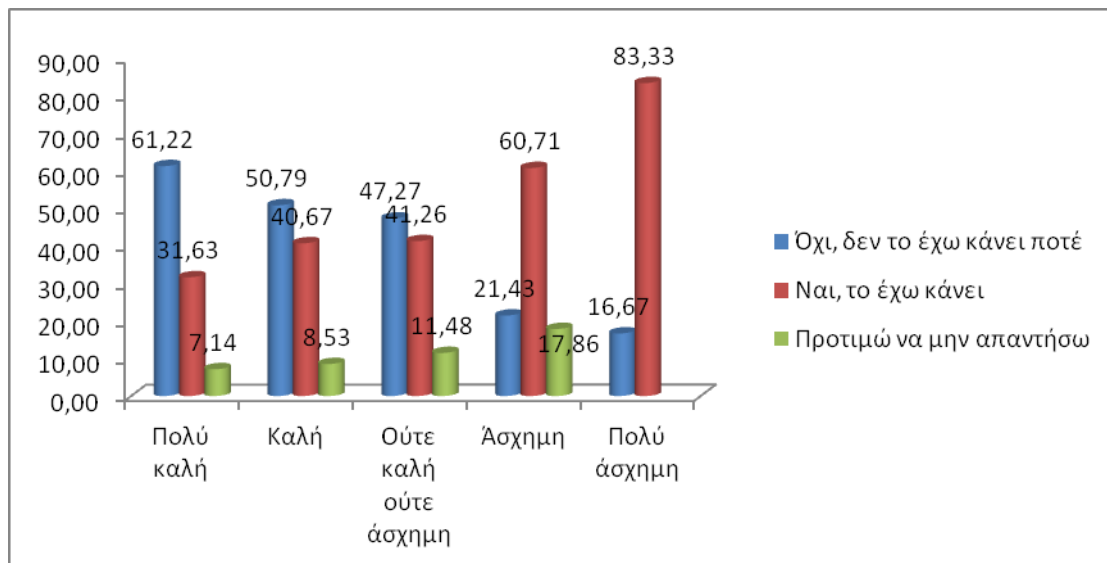
Γράφημα 201. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

Από το σύνολο των μαθητών που χαρακτήρισαν την επίδοσή τους πολύ άσχημη το 83,33% έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στους μαθητές με πολύ καλή απόδοση το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 31,63%.

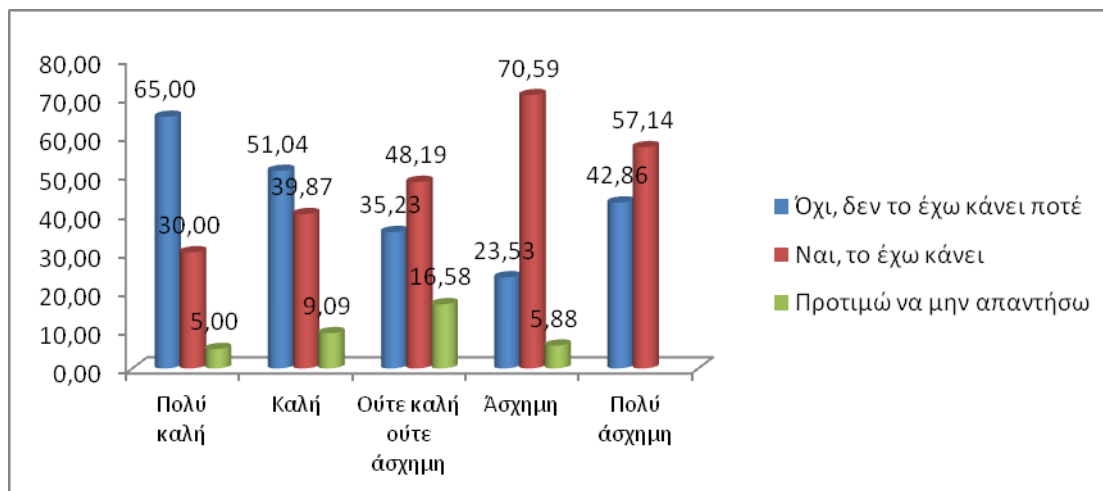
($\chi^2 = 25,239, p < 0.05$).

Γράφημα 202. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

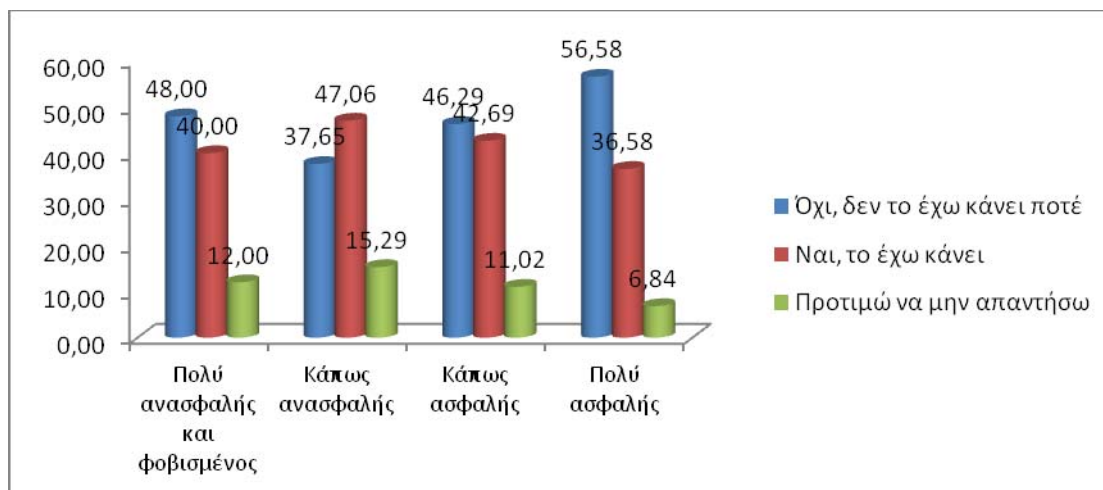
Τέλος και στην περίπτωση των σχέσεων με τους καθηγητές, οι μαθητές που δήλωσαν κακή σχέση παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά. ($\chi^2 = 43,941, p < 0.05$).

Γράφημα 203. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

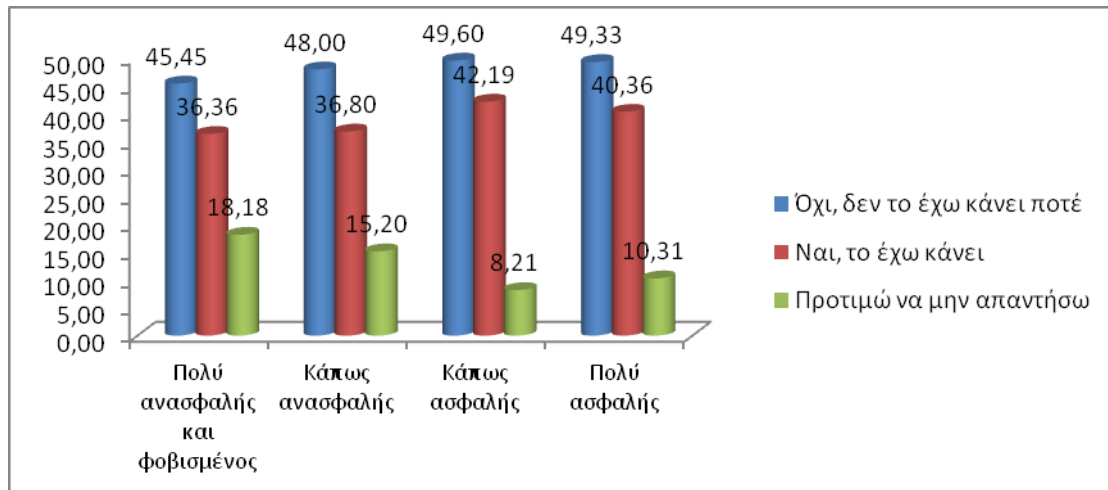

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βαθμός ανασφάλειας που εμφανίζουν οι μαθητές-δράστες σχολικού εκφοβισμού. Εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες, παρατηρούμε ότι οι δράστες σχολικού εκφοβισμού δεν χαρακτηρίζονται από αίσθημα ανασφάλειας.

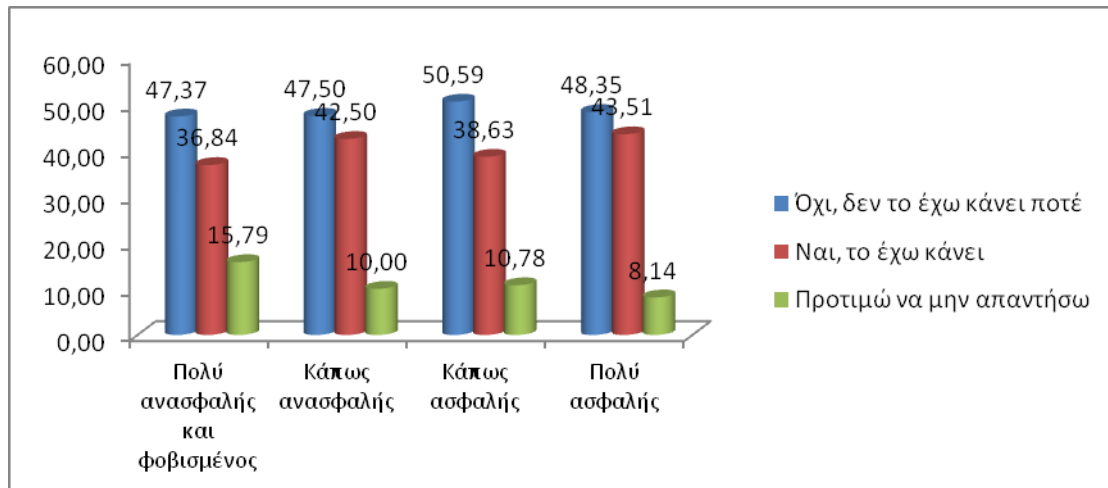
Γράφημα 204. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 205. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 206. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

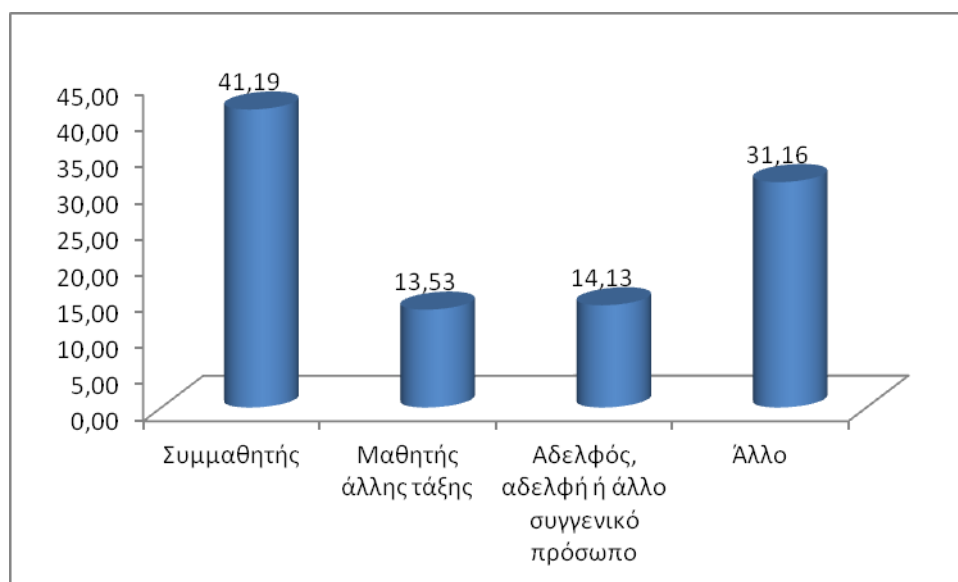
Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 70%. Δεύτερη σε κατάταξη μορφή εκφοβισμού είναι η σωματική βία με ποσοστό 50,7%. Έπονται στην κατάταξη η διάδοση κακοήθων φημών και ο αποκλεισμός από δραστηριότητες (35,6% και 35,6% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό έλαβε η χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video (20%).

Πίνακας 76. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

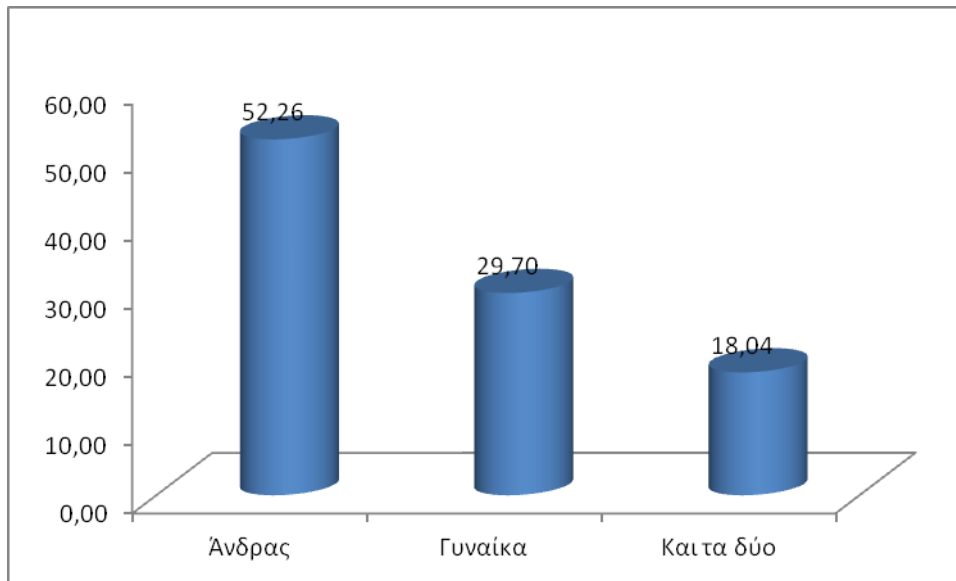
	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	50.7%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	70.0%
Διάδοση κακοήθων φημών	35.6%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	35.6%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	20.0%
Προτιμώ να μην πω	22.0%
Άλλο	32.0%

Κύριος αποδέκτης του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (41,19%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι αγόρια (52,26%).

Γράφημα 207. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 208. Το φύλο του θύματος

2.7.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 44,6% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού.

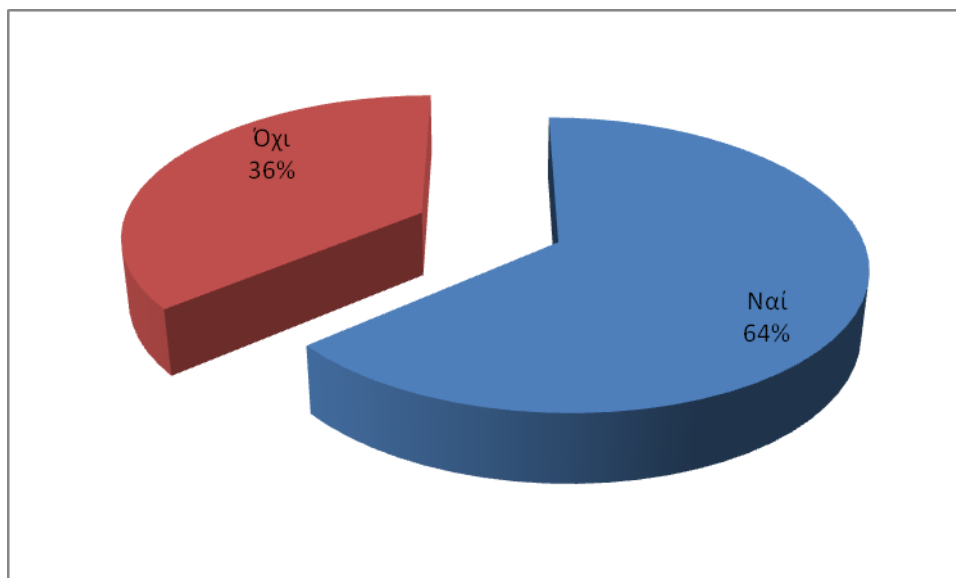
Πίνακας 77. Δράστης και θύμα

	Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να εκφοβίσει	Ναι, μου συμβεί	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	82.4%	10.1%	7.5%	100.00%
Ναι, το έχω κάνει	47.0%	44.6%	8.4%	100.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	49.5%	22.7%	27.8%	100.00%

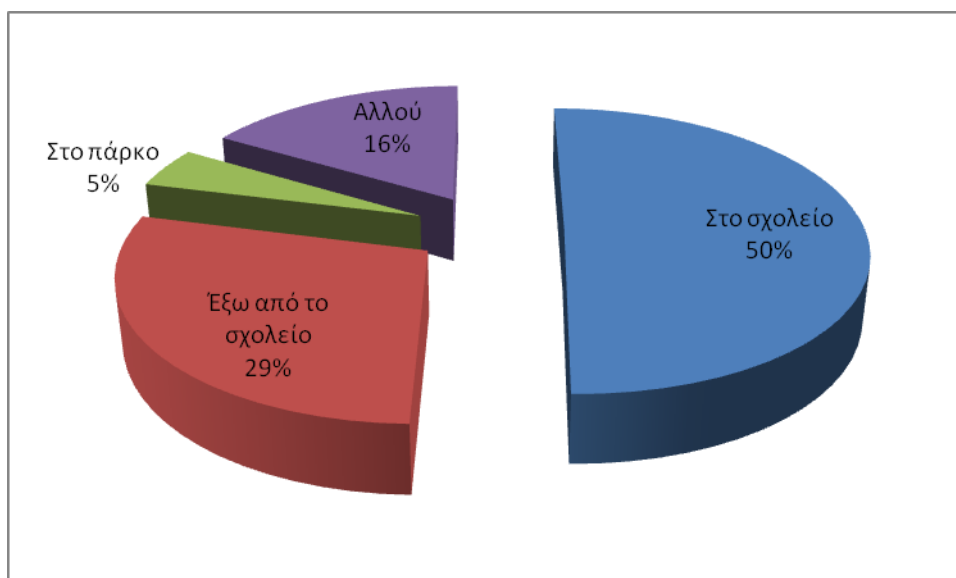
2.7.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

Το 64% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας φαινομένου σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί τον κύριο τόπο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 50%.

Γράφημα 209. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

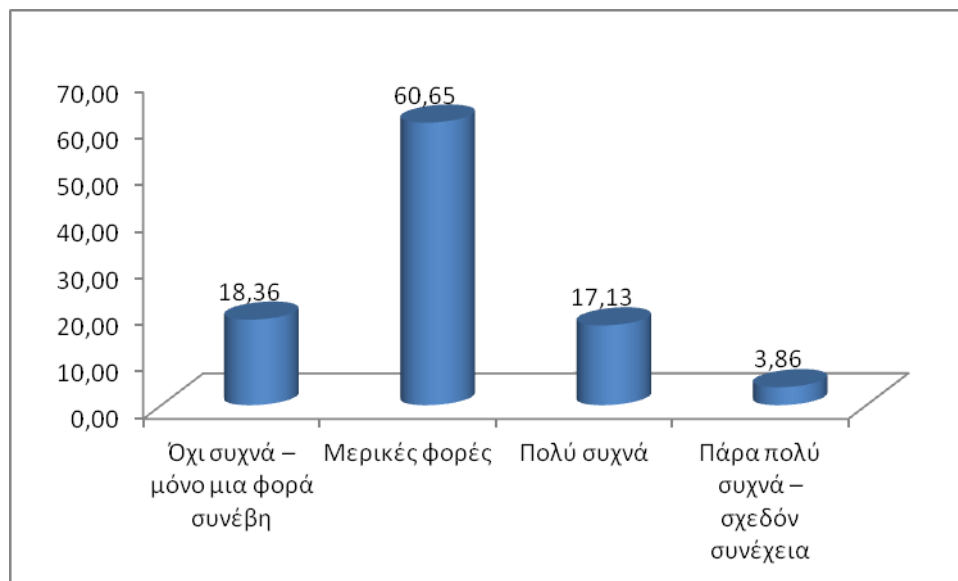

Γράφημα 210. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 60,65% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται περιστασιακά, ενώ το 17,13% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Μόλις το 3,86% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο σχεδόν συνέχεια με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 211. Συχνότητα περιστατικών

Στο συγκριτικό πίνακα 78 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 43,1%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 20,2%. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 36,1%.

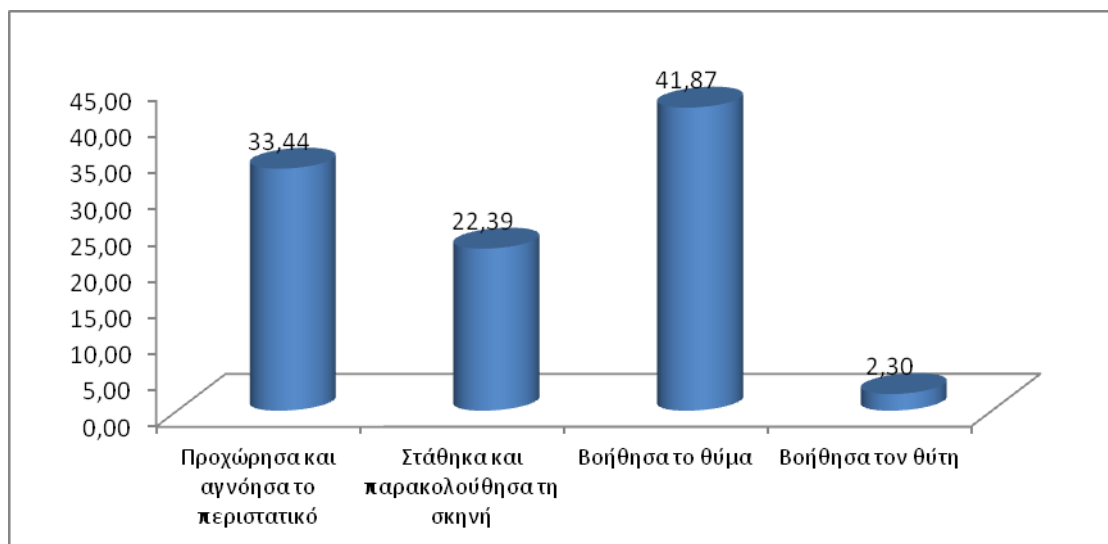
Πίνακας 78. Συχνότητα περιστατικών

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ, ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ ΦΗΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;
Ποτέ 10.7	Ποτέ 5.8	Ποτέ 11.5
Σπάνια 69.0	Σπάνια 51.2	Σπάνια 52.4
Αρκετά συχνά 15.7	Αρκετά συχνά 31.3	Αρκετά συχνά 25.2
Πολύ συχνά 4.5	Πολύ συχνά 11.8	Πολύ συχνά 10.9

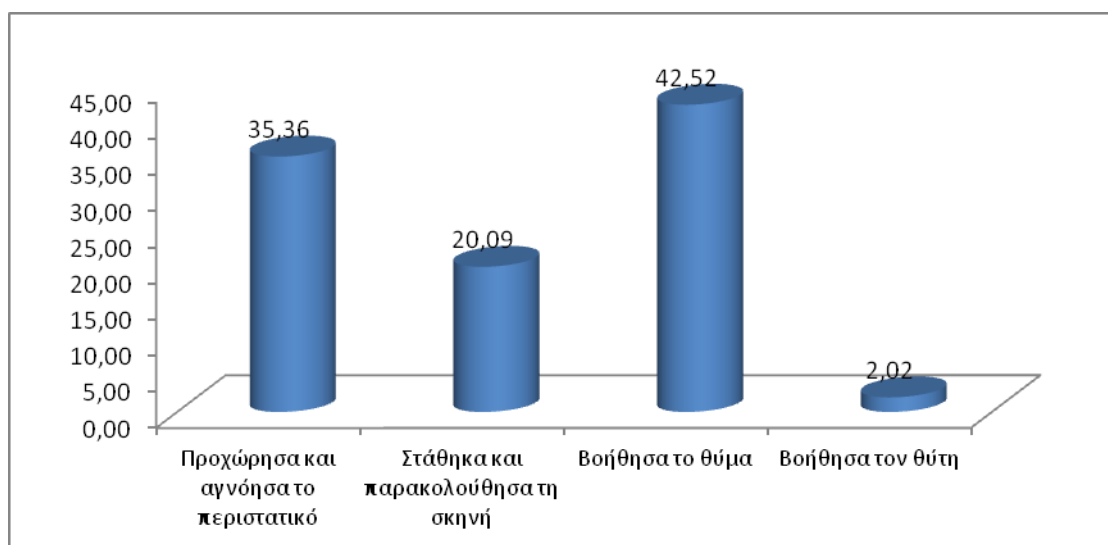
2.7.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Υψηλότερος βαθμός βοήθειας προς το θύμα εμφανίζεται στα περιστατικά κοροϊδευτικών εκφράσεων. Το 42,52% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα όταν έγιναν μάρτυρες αντίστοιχου περιστατικού έναντι του 41,87% των μαθητών που δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση σωματικής βίας. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (2,02% και 2,3% αντίστοιχα). Στις περιπτώσεις σωματικής βίας, και στις περιπτώσεις λεκτικής βίας, ένα σημαντικό ποσοστό, 33,44% και 35,36% παραδέχτηκε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό.

Γράφημα 212. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 213. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

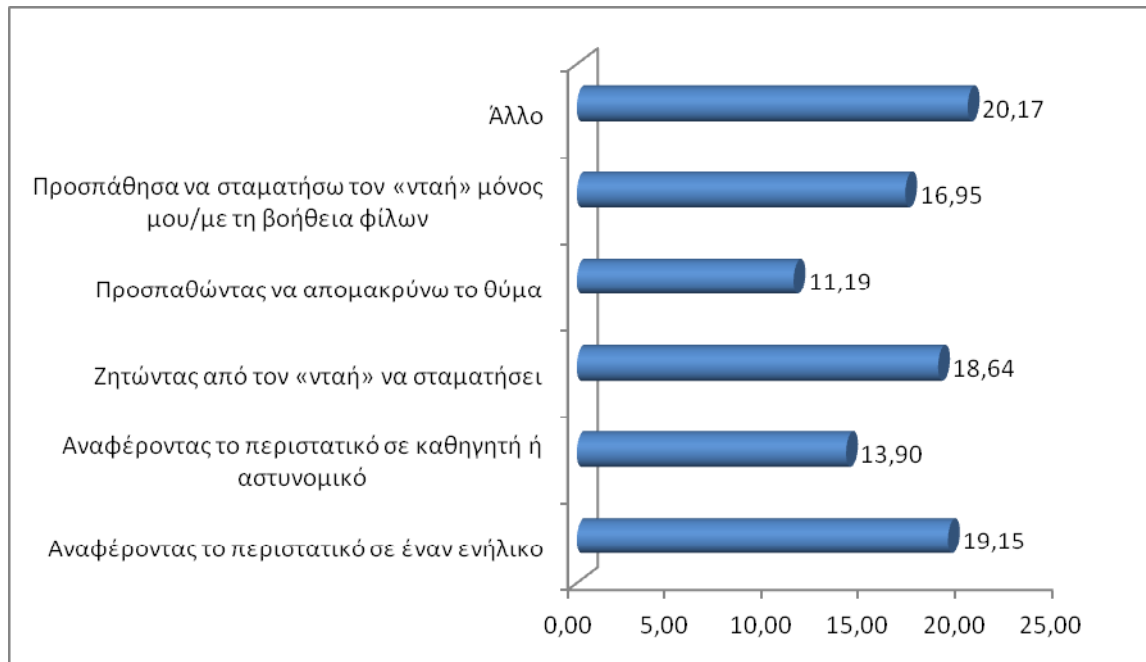
Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου έχει στόχο να σκιαγραφήσει τα συναισθήματα των μαθητών που γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Οι μαθητές που γίνονται μάρτυρες αντίστοιχων περιστατικών νιώθουν, ως επί το πλείστον, λύπη για το θύμα (37,3%) και θυμό (27,1%). Το 23,7% δήλωσε ότι νιώθει αποδοκιμασία. Μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (4,1%) ή αδιαφορεί (8,2%).

Πίνακας 79. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

Συναισθήματα που προκαλεί η θέα	Ποσοστό
Φόβο	17.4%
Θυμό	27.1%
Λύπη για το θύμα	37.3%
Αδιαφορία	8.2%
Αποδοκιμασία	23.7%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	4.1%
Ανικανότητα	14.2%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	3.4%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	2.9%

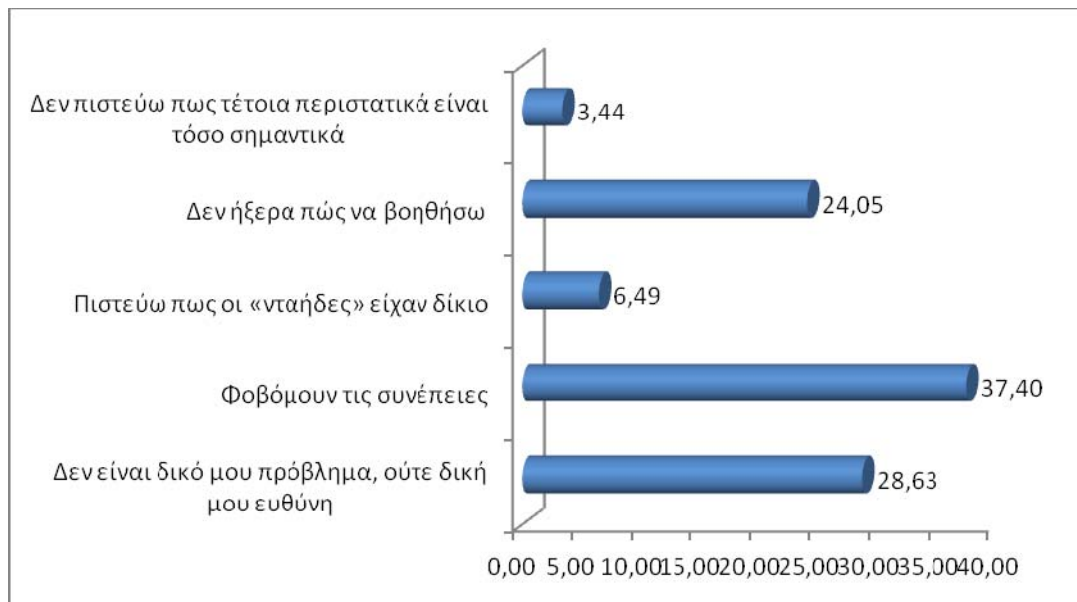
Το 18,64% των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με στόχο να βοηθήσουν το θύμα δηλώσαν ότι ζήτησαν από το δράστη να σταματήσει. Το 16,95% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη με τη βοήθεια φίλων, ενώ το 19,15% ανέφερε το περιστατικό σε ενήλικο.

Γράφημα 214. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το περιστατικό το 37,40% δήλωσε ότι φοβήθηκε τις συνέπειες. Μεγάλο ποσοστό, της τάξης του 28,63% δήλωσε ότι δεν επενέβη, γιατί δεν ήταν δική του ευθύνη. Προβληματισμό, επίσης, προκαλεί και το ποσοστό του 6,49%, που αν και είναι χαμηλό, δικαιολογεί τους δράστες.

Γράφημα 215. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο λόγος

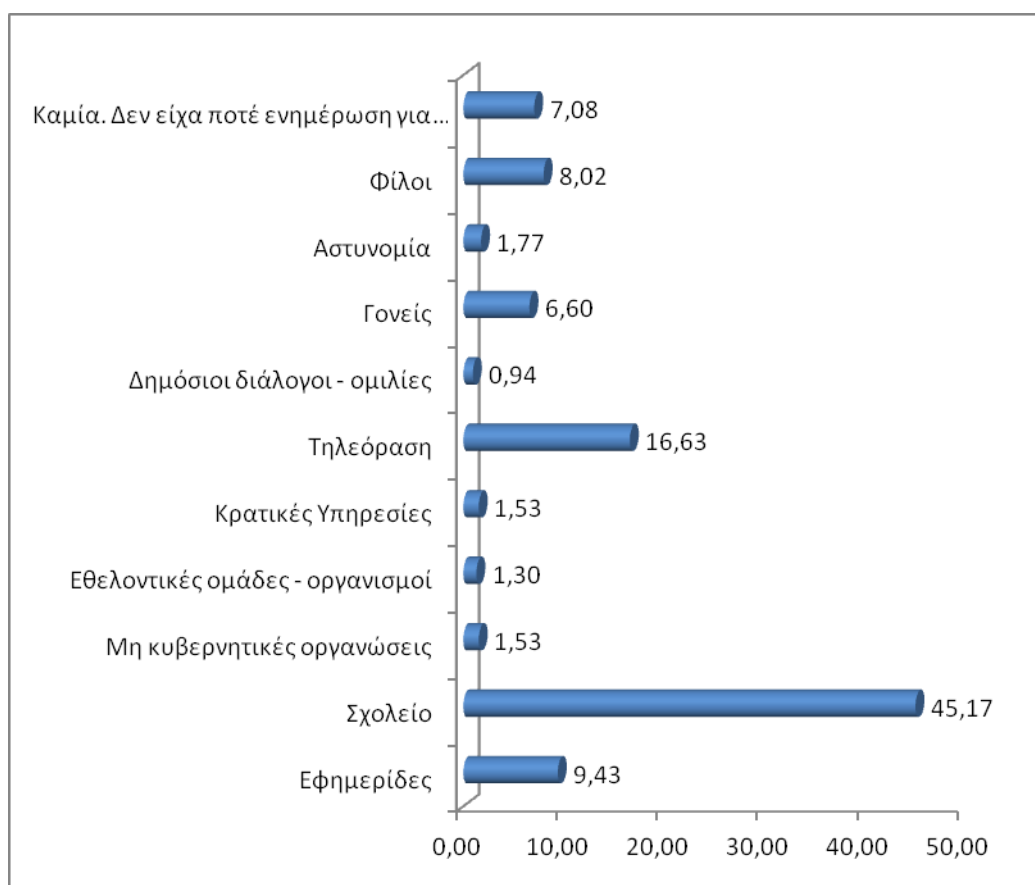

2.7.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Το τελευταίο κεφάλαιο του ερωτηματολογίου διερευνά την ποιότητα πληροφόρησης των νέων σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (bullying).

Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί το σχολείο, καθώς το 45,17% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι η τηλεόραση. Οι κρατικές υπηρεσίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ συμβάλλουν ελάχιστα στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 4,36%).

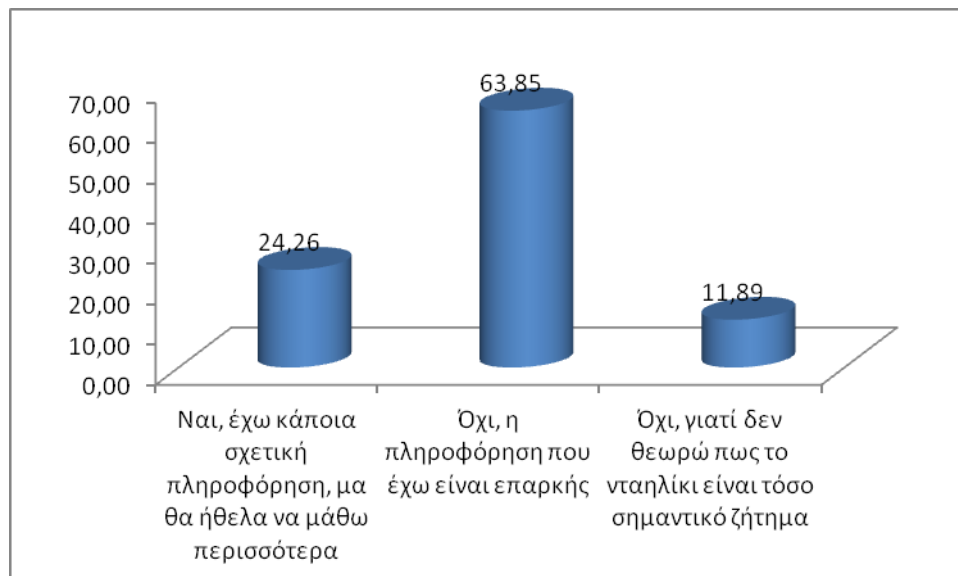
Γράφημα 216. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

Μόλις το 24,26% του δείγματος επιθυμεί περισσότερη πληροφόρηση. Το 63,85% θεωρεί ότι η πληροφόρησή του είναι επαρκής. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η

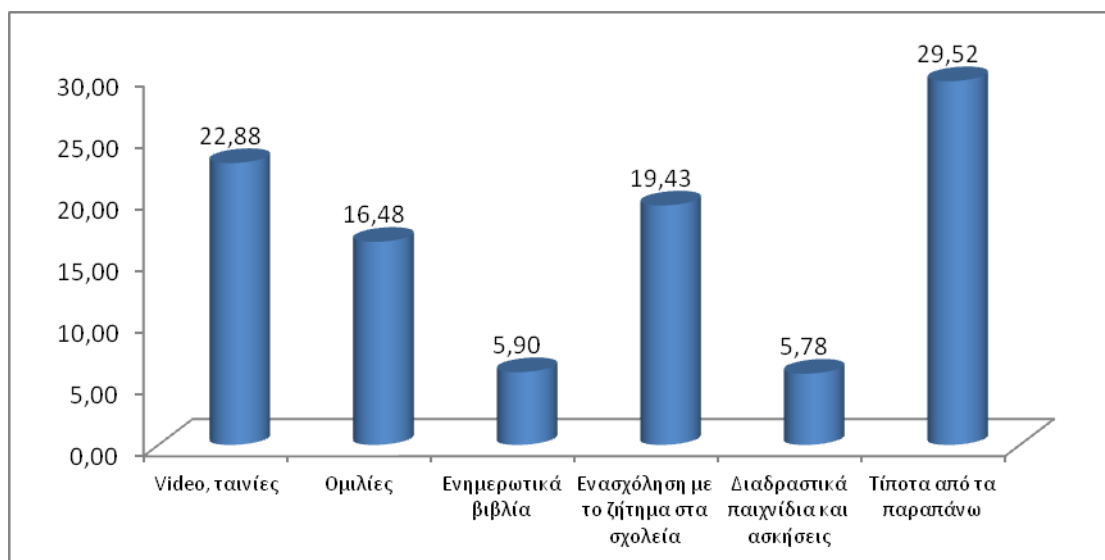
αρνητική στάση στην πρόταση για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του 11,89%, που δηλώνει ότι δεν επιθυμεί περαιτέρω πληροφόρηση, καθώς δεν θεωρεί τον σχολικό εκφοβισμό σημαντικό θέμα.

Γράφημα 217. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

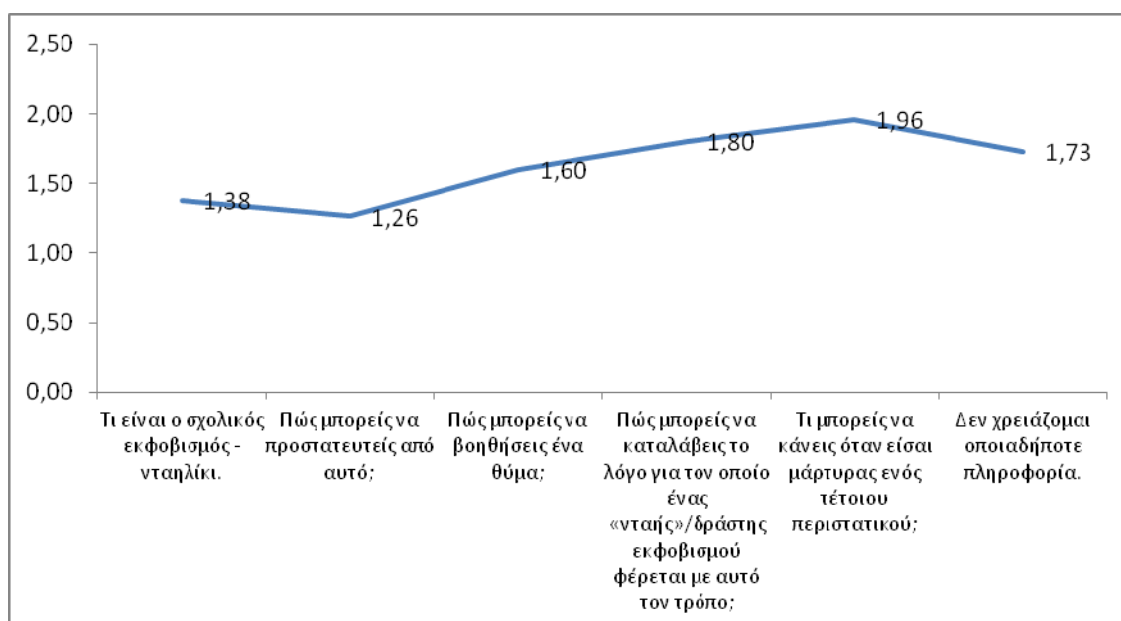
Αναφορικά με τους τρόπους πληροφόρησης για το φαινόμενο του εκφοβισμού, οι μαθητές προτιμούν τις ταινίες (22,88%). Ακολουθεί, με μικρή διαφορά, η ενασχόληση με το θέμα στο σχολείο (19,43%) και έπονται οι ομιλίες (16,48%).

Γράφημα 218. Μορφή ενημέρωσης

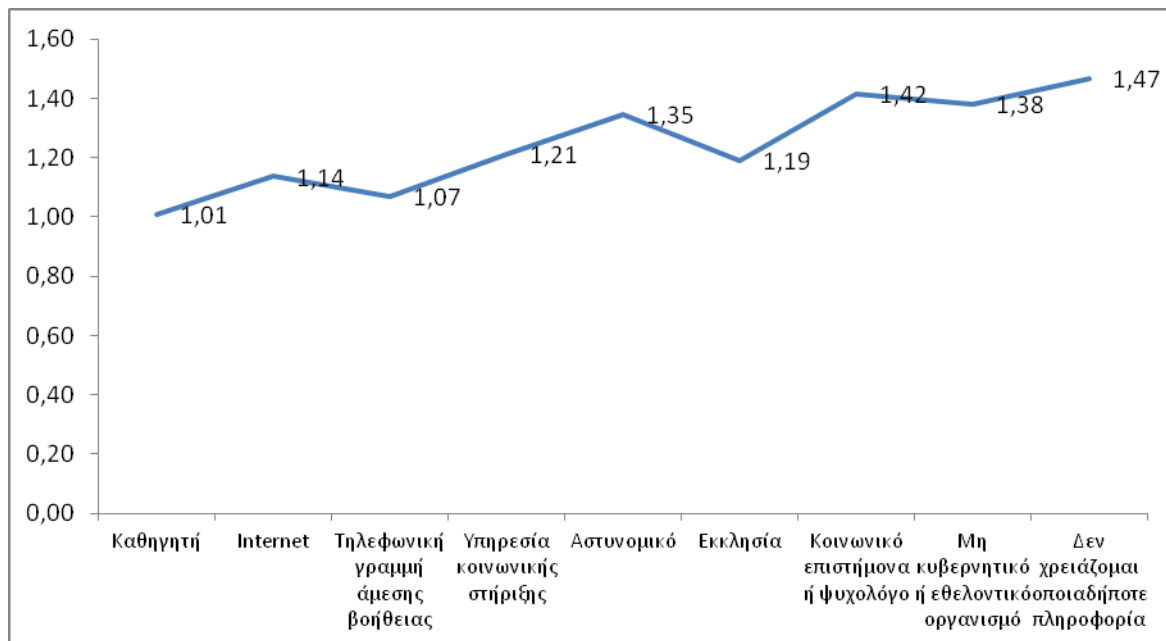
Στις επόμενες δύο ερωτήσεις, οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, αλλά και στην καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί η ενημέρωση για τους τρόπους προστασίας από το φαινόμενο (μέσος 1,26), αλλά και η ενημέρωση για το τι ακριβώς είναι ο σχολικός εκφοβισμός (μέσος 1,38).

Γράφημα 219. Είδος πληροφόρησης

Καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, θα έπρεπε να είναι οι καθηγητές του σχολείου τους (μέσος 1,01), γεγονός που ερμηνεύεται βάσει προηγούμενων ερωτήσεων, όπου οι σχολικοί χώροι ανεδείχθησαν ως οι κύριοι χώροι εκδήλωσης του φαινομένου. Δεύτερη σε κατάταξη έρχεται η τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας (μέσος 1,07). Ακολουθεί το διαδίκτυο (μέσος 1,14) και η εκκλησία (μέσος 1,19). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (1,38) και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ψυχολόγοι (μέσος 1,42).

Γράφημα 220. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης

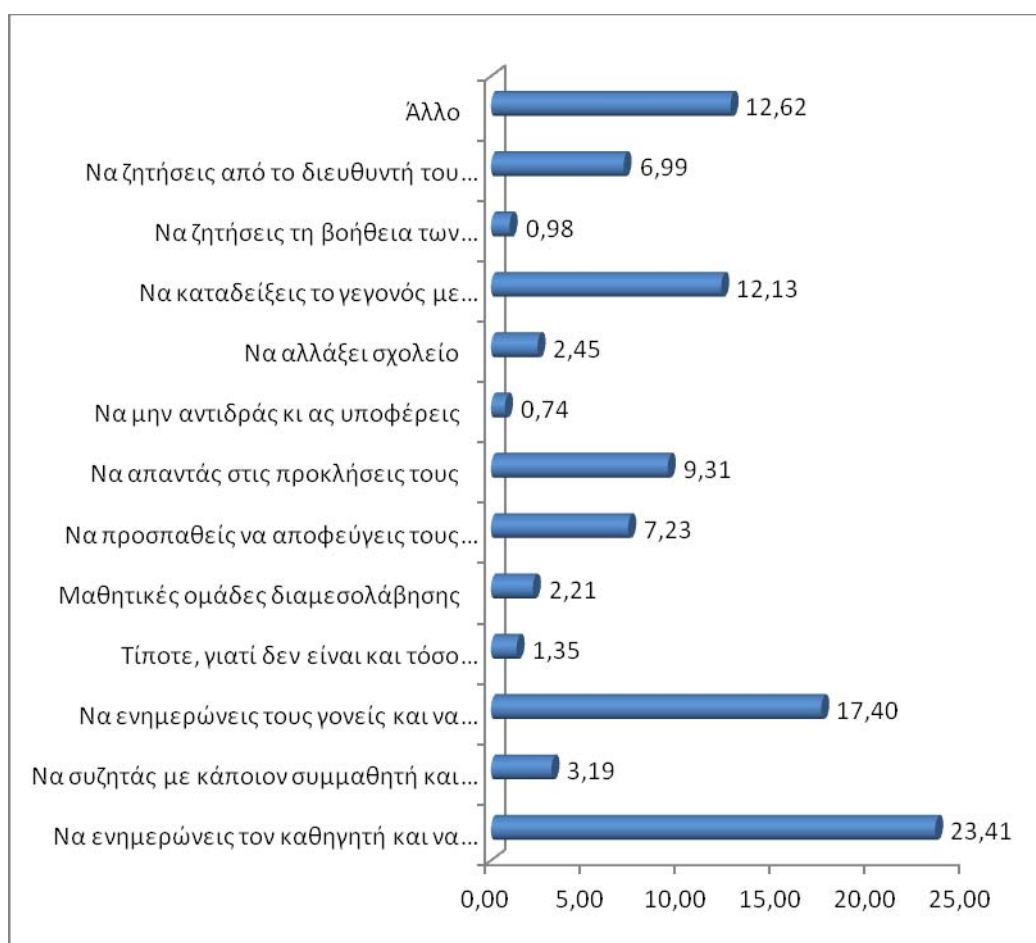
Η στάση των εκπαιδευτικών κρίνεται σχετικά αποτελεσματική, καθώς το 34% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικοί μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα. Σε σημαντικό βαθμό η παρέμβαση των εκπαιδευτικών έχει ως στόχο το συμβιβασμό ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (24,6%).

Πίνακας 80. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

	Ποσοστό
Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	7.0%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	3.4%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	3.6%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	34.0%
Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	24.6%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	24.3%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	1.7%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	3.1%

Ως καταλληλότερη μέθοδο καταπολέμησης του φαινομένου οι μαθητές θεωρούν την ενημέρωση των καθηγητών (23,41%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 17,40%. Αξίζει να τονιστεί, στο σημείο αυτό, ο σημαντικός ρόλος που σύμφωνα με τους μαθητές έχουν οι καθηγητές τους τόσο στο επίπεδο της ενημέρωσης για το φαινόμενο, όσο και στο επίπεδο της παρέμβασης.

Γράφημα 221. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.8 Αποτελέσματα Βουλγαρίας

2.8.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Το επίπεδο κατανόησης του φαινομένου από την πλευρά του μαθητή αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα. Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε αρκετά υψηλό επίπεδο κατανόησης των διαφορετικών μορφών του σχολικού εκφοβισμού, αναγνωρίζοντας ως κύρια μορφή εκφοβισμού «το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μία φορές» με ποσοστό 58,1% και ακολουθεί με ποσοστό 51,9% «το να πειράζεις / κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης». Και στις απαντήσεις των μαθητών της Βουλγαρίας εμφανίζεται το πρόβλημα, σε ποσοστό 24%, αναφορικά με την αντίληψη για το κριτήριο της επανάληψης της πράξης ως προϋπόθεσης για το χαρακτηρισμό της ως bullying. Τέλος, εμφανίζεται πολύ μικρή η διαφοροποίηση (με ποσοστό 29,9% και 31,9%) στη συνείδηση των μαθητών μεταξύ του κάνω ένα αστείο / πλάκα σε κάποιον μέσω ηλεκτρονικού μέσου και της απειλής ή του εκβιασμού μέσω internet, mail, chat, τηλεφώνου κτλ. ως έκφρασης εκφοβισμού.

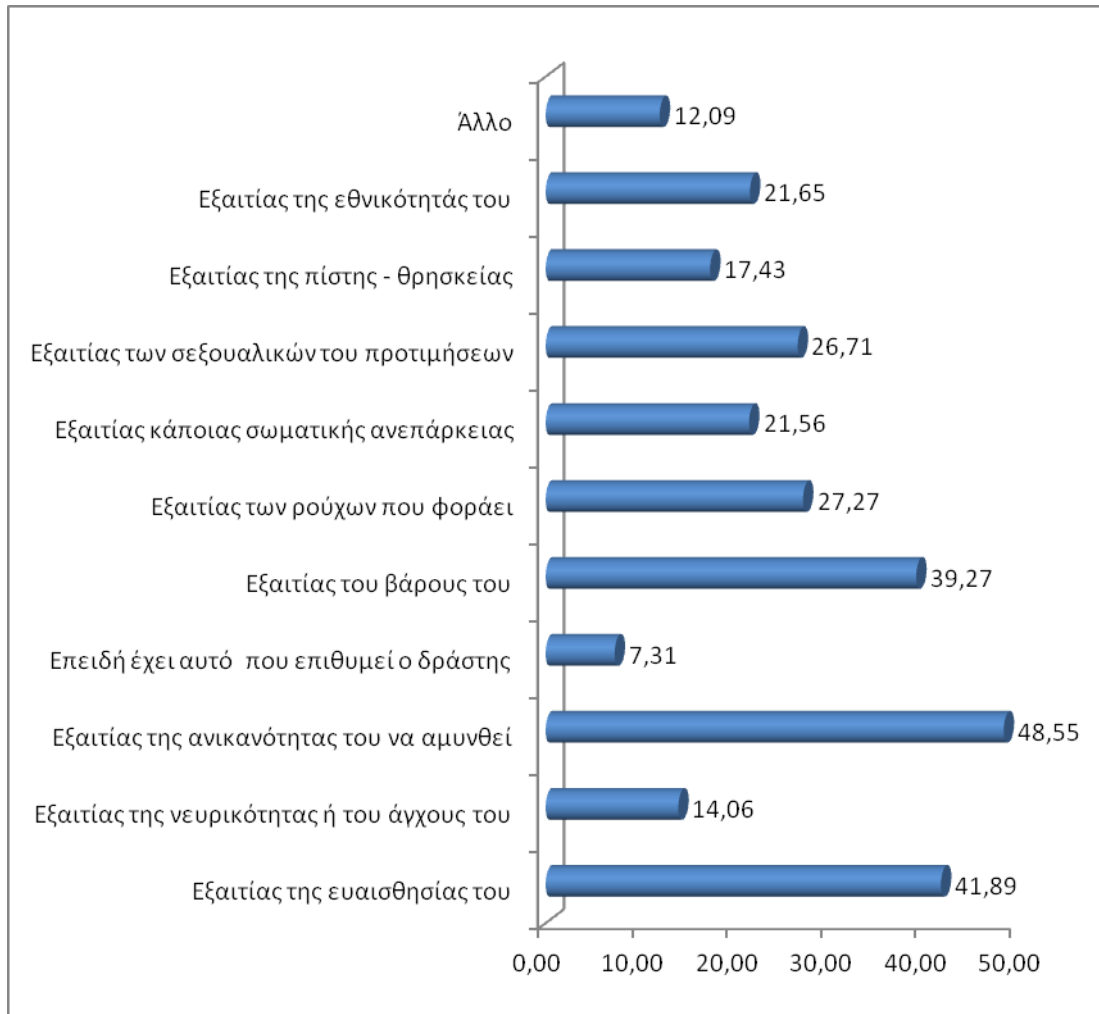
Πίνακας 81. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

	Ποσοστό
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	51.9%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	14.5%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	36.5%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	24.0%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	58.1%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	9.7%
Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	38.3%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος.	32.8%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	30.5%

Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσaréσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	22.4%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	5.9%
Το να πειράζεις κάποιον λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	7.8%
Τα να μην συμπαθείς κάποιον	8.2%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	9.5%
Το να κατηγορείς κάποιον αδίκως	18.2%
Το να προσβάλλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστειών	32.0%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	29.9%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	31.9%

Και στην περίπτωση της Βουλγαρίας, ως πρωταρχικός παράγοντας θυματοποίησης αναδεικνύεται η αδυναμία του θύματος να αμυνθεί και να υπερασπιστεί τον εαυτό του έναντι των δραστών με ποσοστό (48,55%). Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας προβάλλει η ευαισθησία του θύματος (41,89%). Σημαντικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί το βάρος ως επίσης βασικό παράγοντα θυματοποίησης (39,27%). Με διαφορά ακολουθούν οι σεξουαλικές προτιμήσεις (26,71%) και ο τρόπος ένδυσης (27,27%), που αν και δεν εμφανίζονται στις πρώτες θέσεις των απαντήσεων, εντούτοις, τα ποσοστά που λαμβάνουν δεν μας επιτρέπουν να τα αγνοήσουμε. Στον αντίποδα, χαμηλά ποσοστά σημείωσαν η θρησκεία (17,43%) και η νευρικότητα – άγχος (14,06%).

Γράφημα 222. Παράγοντες θυματοποίησης

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, οι μαθητές αισθάνονται πολύ ασφαλείς στην τάξη σε ποσοστό 52,6%. Πολύ ανασφαλείς αισθάνονται το 6,7% των μαθητών του δείγματος, ενώ κάπως ανασφαλείς αισθάνονται το 13,9%.

Ελαφρώς μεγαλύτερος δείκτης ανασφάλειας προκύπτει από την ανάλυση της αντίστοιχης ερώτησης για τη γειτονιά / πάρκο, όπου το ποσοστό που δήλωσε «πολύ ασφαλής» μειώθηκε σε 42,4%.

Στη σχετική ερώτηση για το βαθμό ασφάλειας κατά τη διαδρομή προς και από το σχολείο, καθώς και στα μέσα μεταφοράς το ποσοστό των αποκρίσεων «πολύ

ανασφαλής» και «κάπως ανασφαλής» ανήλθε σε 27,2%. Αντίθετα, το 72,8% του δείγματος δήλωσε ότι αισθάνεται «πολύ ή κάπως ασφαλής».

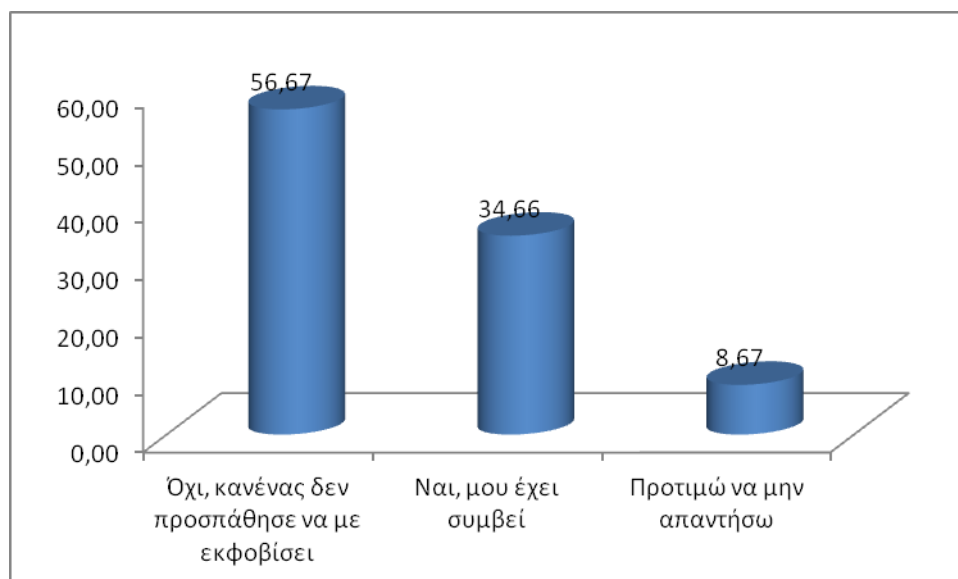
Πίνακας 82. Δείκτες ανασφάλειας

ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΣΟΥ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ/ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ;	ΠΟΣΟ ΑΣΦΑΛΗΣ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ Η' ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΟΤΑΝ ΠΕΡΠΑΤΑΣ Η ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ;
Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος	Πολύ ανασφαλής και φοβισμένος
Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής	Κάπως ανασφαλής
Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής	Κάπως ασφαλής
Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής	Πολύ ασφαλής
Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο
6.7	6.3	6.0
13.9	19.2	21.2
26.8	32.1	30.8
52.6	42.4	42.0
100.00%	100.00%	100.00%

2.8.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

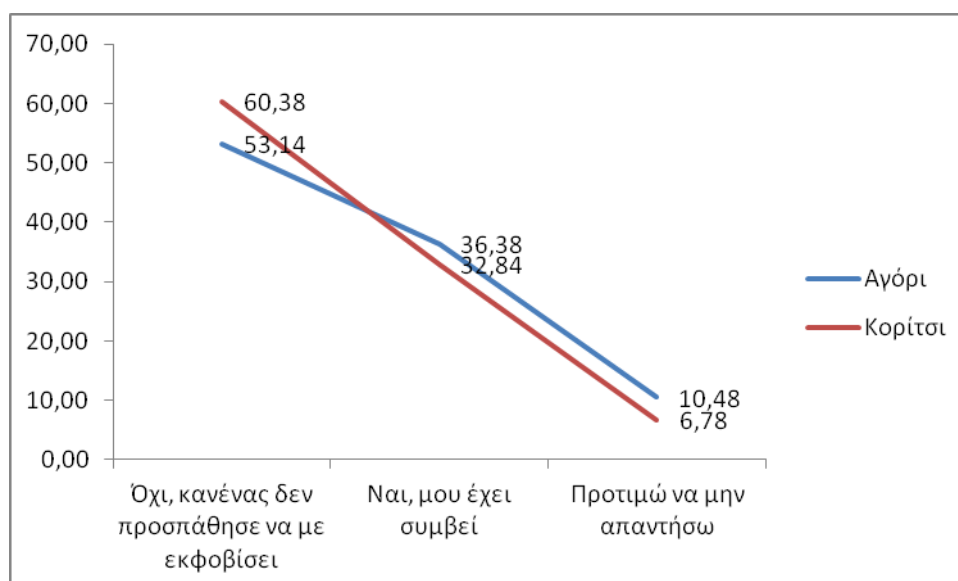
Το 34,66% των ερωτηθέντων μαθητών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού. Ένα ποσοστό της τάξης του 8,67% δεν θέλησε να απαντήσει στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Γράφημα 223. Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Ελαφρώς υψηλότερο δείκτη θυματοποίησης παρουσιάζουν τα αγόρια, καθώς το 36,38% δήλωσε ότι υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών ανέρχεται σε 32,84%.

Γράφημα 224. Θυματοποίηση ανα φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θυματοποίησης, της εθνικότητας και του τόπου κατοικίας. Τα ποσοστά των θυμάτων στο δείγμα δεν διαφέρουν μεταξύ των παιδιών βουλγαρικής και άλλης εθνικότητας. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των ποσοστών μεταξύ αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών, όπου δεν παρατηρούνται αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις.

Μελετώντας την επίδραση των διαφόρων πιθανών οικογενειακών προβλημάτων, προέκυψαν ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Σχεδόν σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων συμπεριφοράς, όπου το 70,7% των μαθητών που αντιμετωπίζουν τέτοιο περιβάλλον δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση προβλήματος στη μεταξύ τους σχέση. Μη στατιστικά σημαντική διαφορά εντοπίστηκε μόνο στην περίπτωση προβλημάτων υγείας.

Πίνακας 83. Βαθμός θυματοποίησης – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ύπαρξη προβλήματος	
	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	56.0	29.6
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	58.7	31.7
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	51.8	33.6
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	70.7	33.1
Πρόβλημα με το νόμο	58.8	34.2
Πρόβλημα υγείας	41.9	34.1
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	54.5	34.0
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	54.2	32.9

Στατιστικά σημαντική εξάρτηση προκύπτει μεταξύ του δείκτη θυματοποίησης και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 35.783, p < 0.05$). Τα ποσοστά θυματοποίησης αυξάνουν καθώς οι σχέσεις με τους γονείς εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό δυσλειτουργίας. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (72,7%). Αντίθετα, μόλις το 31,4% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 84. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση με τους γονείς

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	62.1%	52.2%	41.8%	80.0%	9.1%
Ναι, μου έχει συμβεί	31.4%	35.6%	50.6%	10.0%	72.7%
Προτιμώ να μην απαντήσω	6.5%	12.2%	7.6%	10.0%	18.2%

Ανάλογα στοιχεία προκύπτουν, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 36.059, p < 0.05$). Άσχημη σχέση υποδηλώνει υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, το 81,2% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 85. Βαθμός θυματοποίησης – σχέση μεταξύ των γονέων

	Πολύ καλή	Καλή	Ούτε καλή ούτε άσχημη	Άσχημη	Πολύ άσχημη
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	61.2%	56.6%	51.2%	39.6%	18.8%
Ναι, μου έχει συμβεί	32.5%	31.5%	37.2%	56.3%	81.2%
Προτιμώ να μην απαντήσω	6.3%	11.9%	11.6%	4.2%	0.0%

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει δραστικά το επίπεδο θυματοποίησης και αφορά στην ενδοοικογενειακή κατάσταση είναι ο τρόπος με τον οποίο επιλύουν τις

διαφωνίες τους οι οικογένειες. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, στις περιπτώσεις όπου οι διαφωνίες επιλύονται με βίαιο τρόπο τα ποσοστά θυματοποίησης είναι υψηλότερα. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στατιστικά ($\chi^2 = 28.869, p < 0.05$).

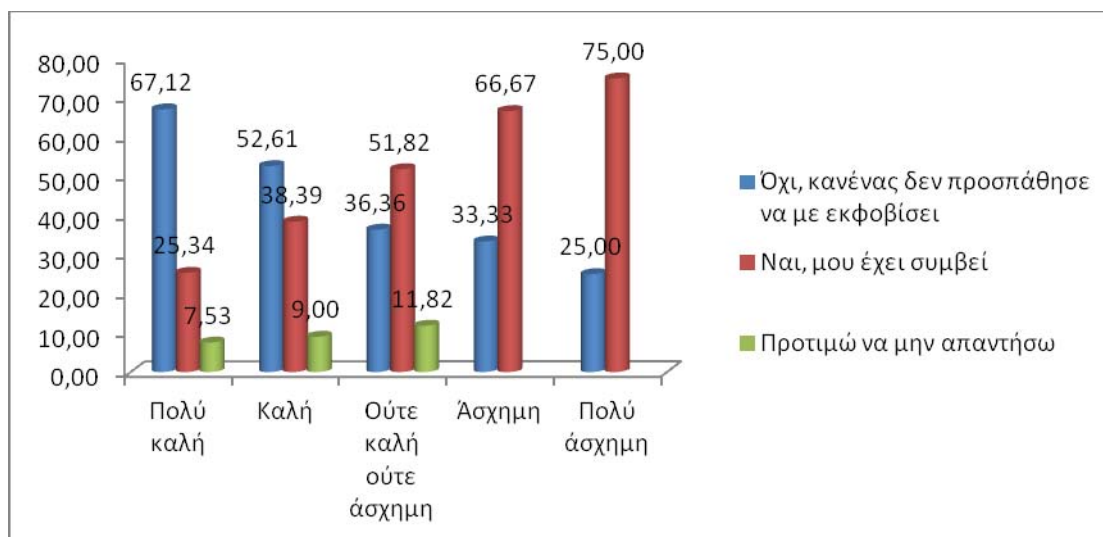
Πίνακας 86. Βαθμός θυματοποίησης - επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους ή βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	Επικρατεί η άποψη ισχυρότερου	Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να με εκφοβίσει	60.2%	36.5%	50.0%	51.4%	41.5%
Ναι, μου έχει συμβεί	31.7%	57.7%	45.0%	32.4%	45.1%
Προτιμώ να μην απαντήσω	8.1%	5.8%	5.0%	16.2%	13.4%

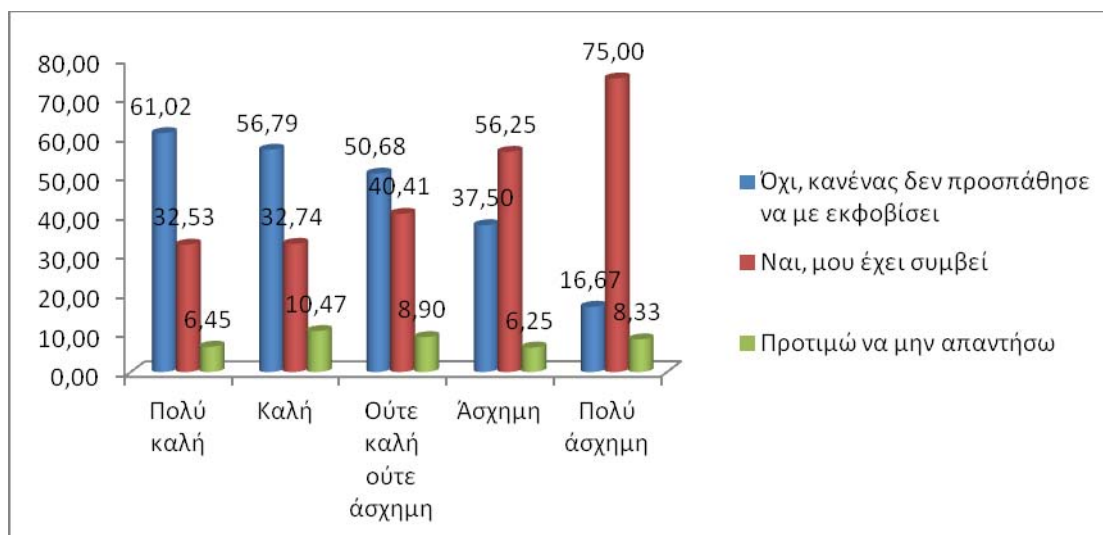
Ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης προέκυψε, εξετάζοντας τη σχολική επίδοση, αλλά και τη σχέση με τους συμμαθητές. Στο γράφημα 225 φαίνεται καθαρά ότι οι μαθητές που έχουν άσχημη ή πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους τείνουν να θυματοποιούνται περισσότερο ($\chi^2 = 56.007, p < 0.05$).

Αντίστοιχα, μαθητές με κακή σχολική επίδοση εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης ($\chi^2 = 20.648, p < 0.05$). Συγκεκριμένα, το 75% των μαθητών με πολύ άσχημη επίδοση έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού σε αντίθεση με τους μαθητές με πολύ καλή επίδοση, όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 32,53%.

Γράφημα 225. Βαθμός θυματοποίησης - σχέση με τους συμμαθητές

Γράφημα 226. Βαθμός θυματοποίησης - σχολική επίδοση

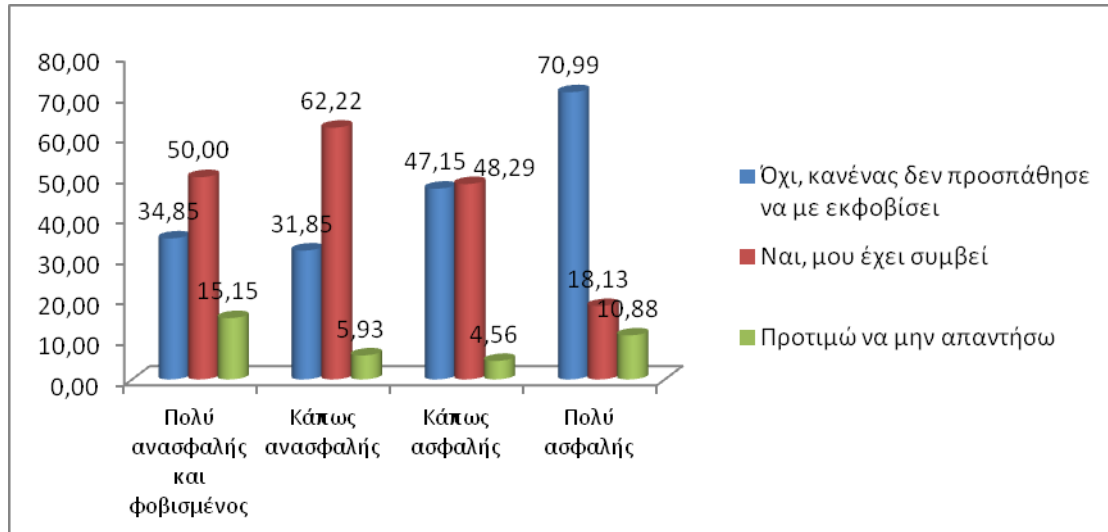

Ο βαθμός ανασφάλειας των μαθητών – θυμάτων σχολικού εκφοβισμού, όπως ήταν αναμενόμενο, είναι υψηλότερος, τόσο στην σχολική τάξη, όσο και στους χώρους εκτός σχολείου.

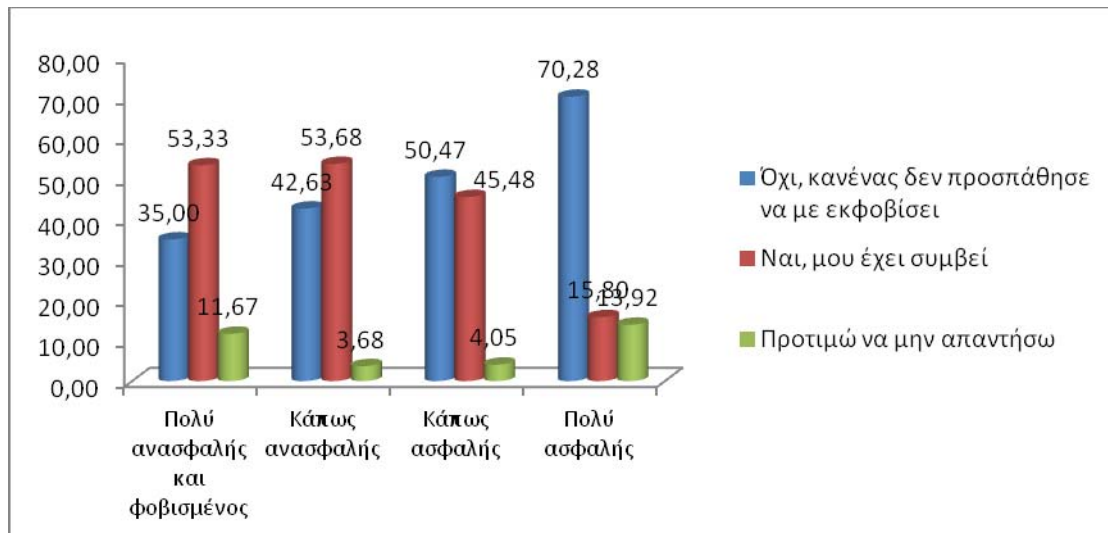
Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ασφάλεια στην τάξη, οι μαθητές-θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό ανασφάλειας. Αντίστοιχα είναι τα ευρήματα στην περίπτωση του αισθήματος ασφάλειας στο πάρκο, όπου και εκεί οι μαθητές-θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερο δείκτη ανασφάλειας. Τέλος, στη διαδρομή προς και από το σχολείο και στα μέσα μεταφοράς παρατηρούμε

αντίστοιχα αποτελέσματα με τους μαθητές- θύματα να αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς. Και στις τρεις περιπτώσεις διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση ($\chi^2 = 145.794, p < 0.05 / \chi^2 = 134.942, p < 0.05 / \chi^2 = 108.894, p < 0.05$).

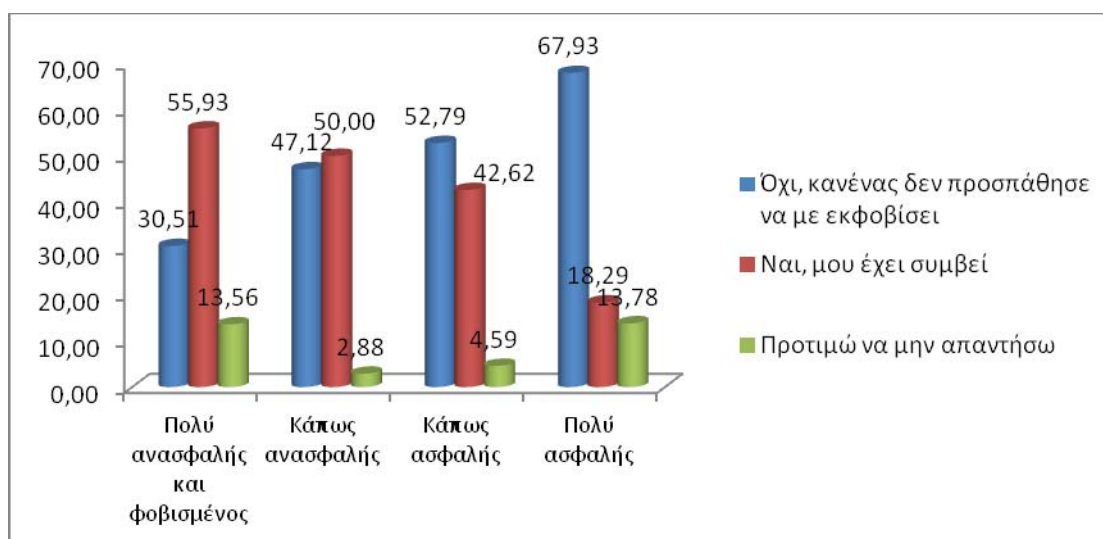
Γράφημα 227. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 228. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 229. Βαθμός θυματοποίησης – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού συναντάται περισσότερο στην τάξη (44,8%). Έπονται, με μεγάλη διαφορά, οι χώροι εκτός σχολείου (33%) και οι διάδρομοι του σχολείου (28,4%). Η γειτονιά – πάρκο έλαβε 14,9% και το διαδίκτυο 19%. Μικρότερο ποσοστό, της τάξης του 7,2%, δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα εκφοβισμού στο σπίτι, δημιουργώντας ιδιαίτερο προβληματισμό, αφού τα φαινόμενα bullying έχουν συνδεθεί, κυρίως, με το χώρο του σχολείου.

Πίνακας 87. Πού πραγματοποιήθηκε ο εκφοβισμός

	Ποσοστό
Στο σπίτι	7.2%
Έξω από το σχολείο	33.0%
Στο internet	19.0%
Στην τάξη	44.8%
Στους διαδρόμους του σχολείου	28.4%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	5.7%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	14.9%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	11.2%
Άλλο	9.8%

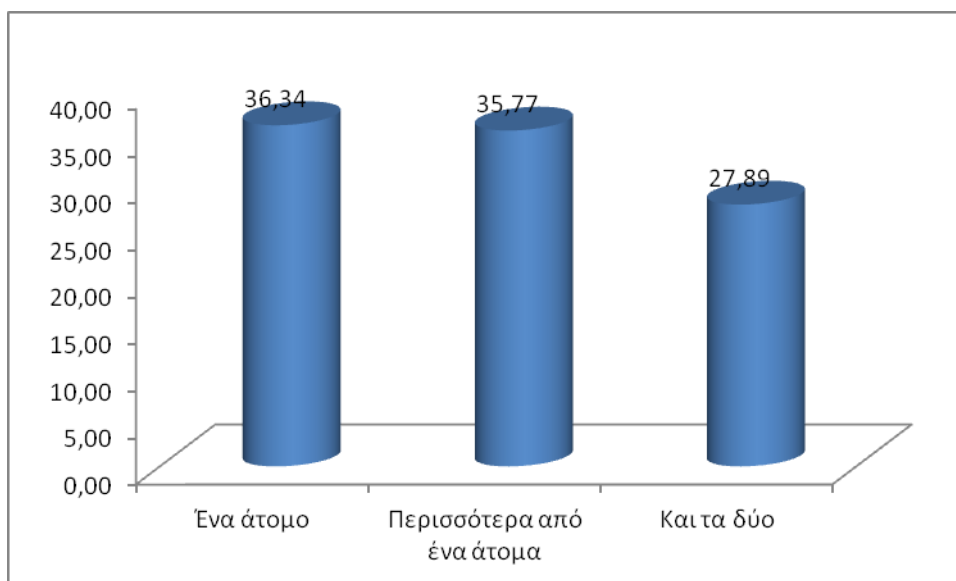
Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται οι μορφές του εκφοβισμού που έχουν υποστεί οι μαθητές – θύματα. Τα σπρωξίματα – χτυπήματα είναι η συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη του 44% των μαθητών που δήλωσαν θύματα. Δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού είναι η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων (42,2%). Η εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών ακολουθεί με ποσοστό 39,9%. Τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίστηκαν στη χρήση των κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου, όπου η ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών στο διαδίκτυο έλαβε 14,4% και η διάδοση εξευτελιστικών φωτογραφιών μέσω κινητών 13,8%.

Πίνακας 88. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

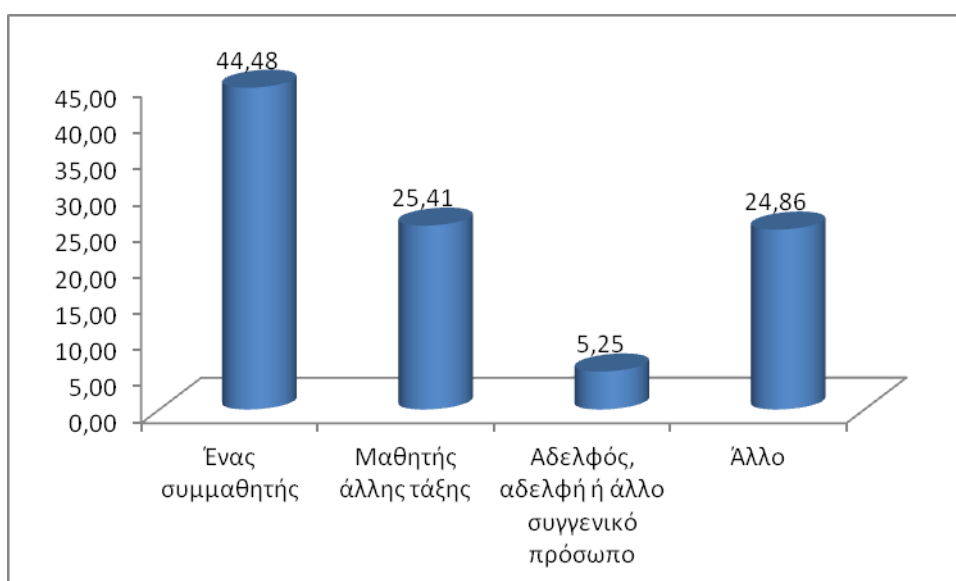
	Ποσοστό
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων -παρατσούκλια	42.2%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	22.1%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	44.0%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	24.4%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	39.9%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	25.0%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	29.3%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	18.4%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	22.4%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	29.9%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	13.8%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	14.4%
Άλλο	24.1%

Το προφίλ των δραστών, σύμφωνα με την άποψη των θυμάτων, περιλαμβάνει κυρίως αγόρια της ίδιας τάξης. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση των επόμενων γραφημάτων, ο εκφοβισμός συνήθως προέρχεται από ένα άτομο (36,34%) μαθητή της ίδιας τάξης (44,48%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενο εύρημα, σύμφωνα με το οποίο η τάξη είναι ο συνηθέστερος τόπος σχολικού εκφοβισμού.

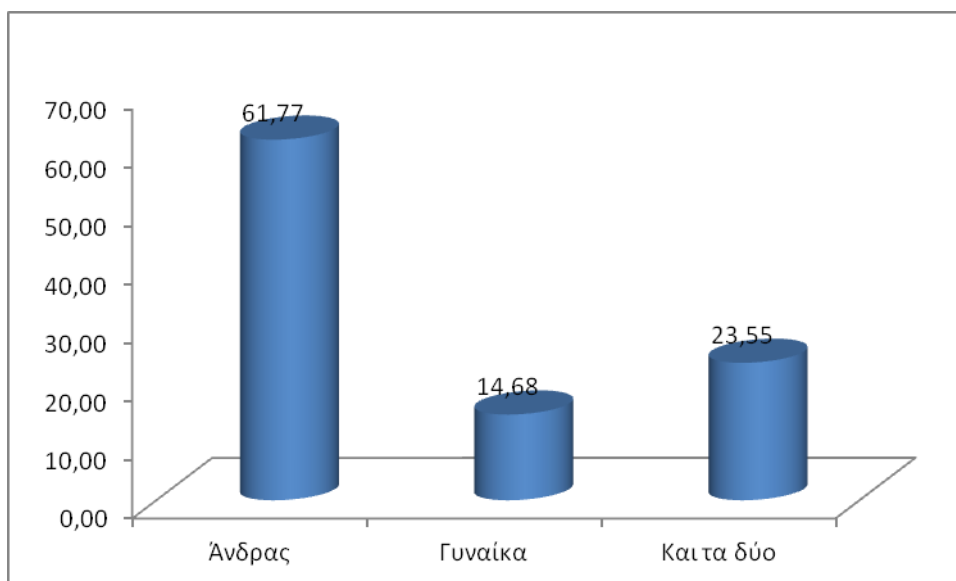
Γράφημα 230. Από πόσα άτομα προήλθε ο εκφοβισμός

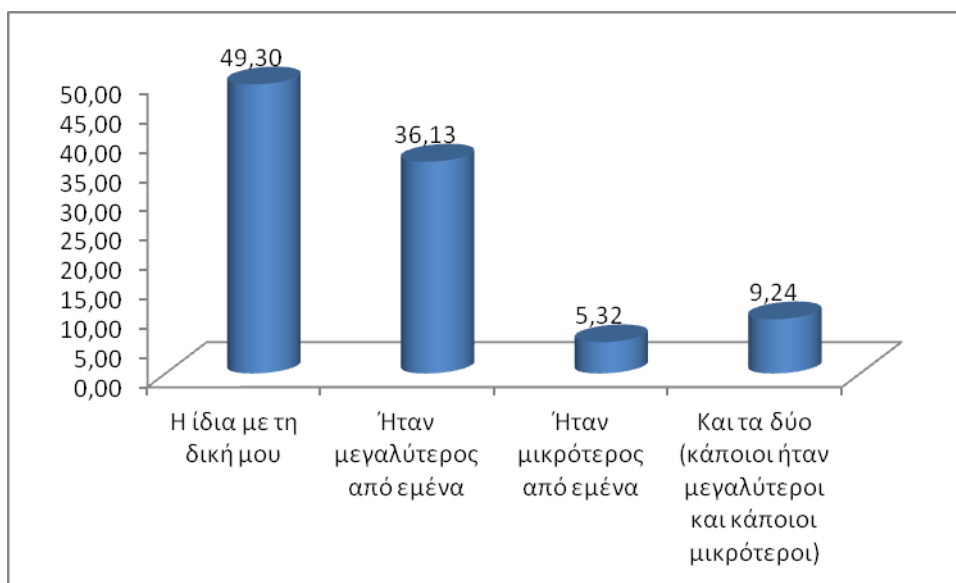
Γράφημα 231. Ποιος ήταν ο άνθρωπος που σε εκφόβισε

Γράφημα 232. Ποιο ήταν το φύλο του

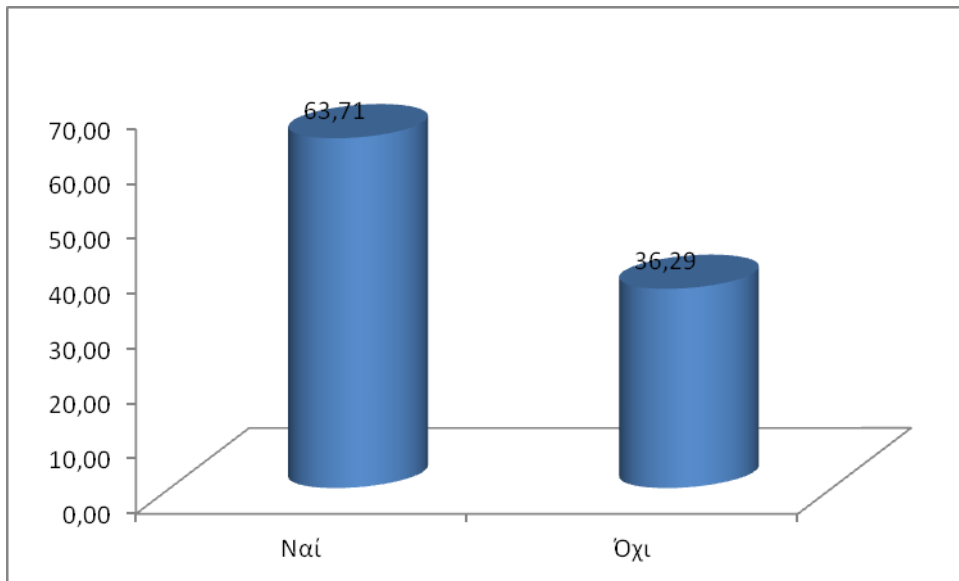

Γράφημα 233. Ηλικία του δράστη

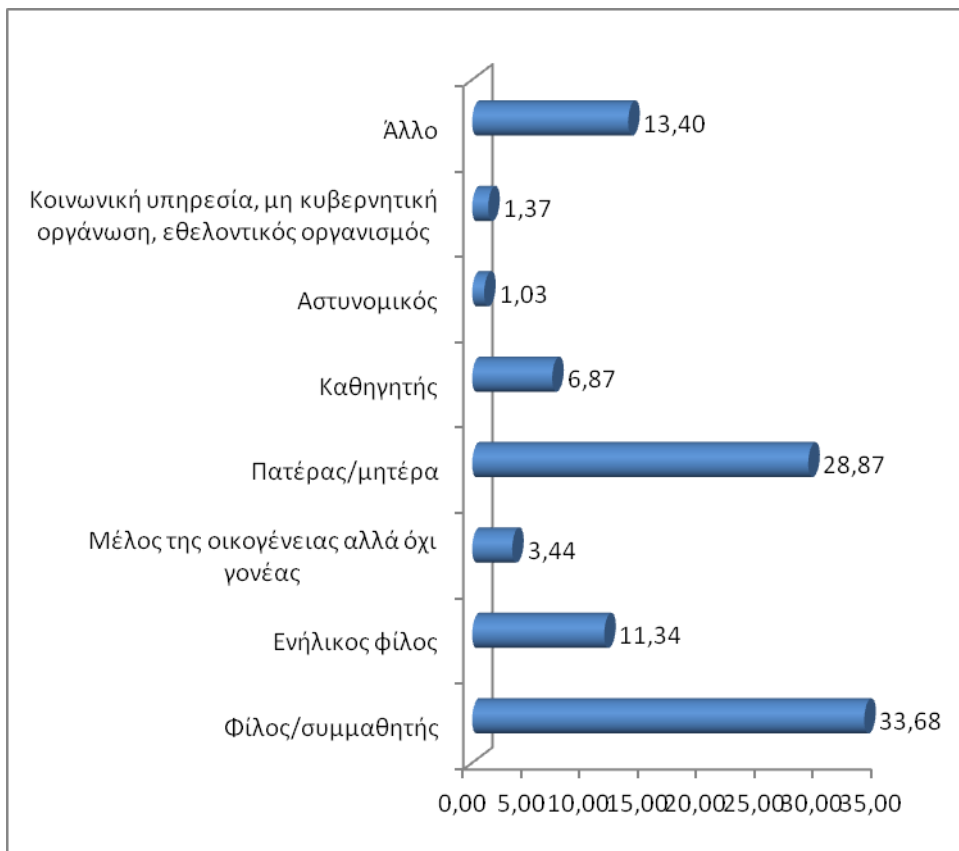

Το 63,71% των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού μίλησε γι αυτό που του συνέβη. Η πλειονότητα των θυμάτων προτιμά να μοιράζεται την εμπειρία με κάποιο φίλο ή συμμαθητή(33,68%) ή με την οικογένειά του (28,87%) . Στον αντίποδα, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, οι ΜΚΟ και οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δε χαίρουν της εμπιστοσύνης των θυμάτων για την αναζήτηση υποστήριξης. Εξίσου χαμηλά ποσοστά σημειώνουν η αστυνομία, οι καθηγητές, τα άλλα μέλη της οικογένειας, αλλά και οι ενήλικοι φίλοι.

Γράφημα 234. Μίλησες σε κάποιον γι' αυτό που σου συνέβη

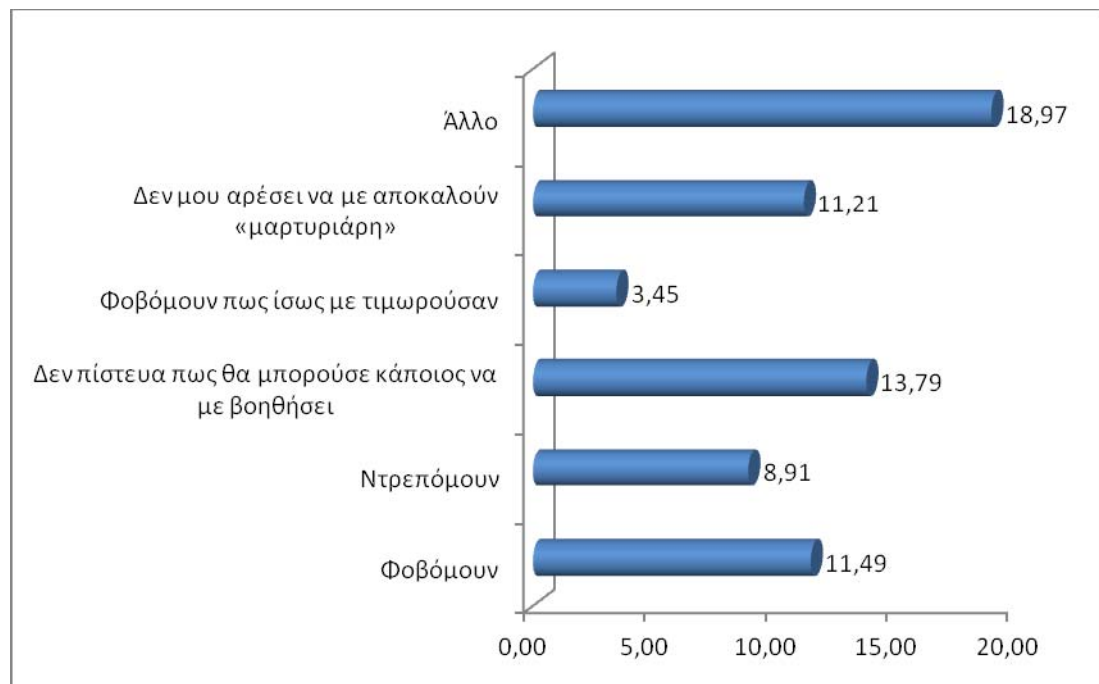

Γράφημα 235. Εάν ναι ποιος ήταν αυτός

Τα θύματα σχολικού εκφοβισμού που δεν επέλεξαν να μιλήσουν σε κάποιον το έκαναν, ως επί το πλείστον, επειδή δεν πίστευαν ότι μπορεί κάποιος να τους βοηθήσει. Σημαντικό ποσοστό θέλησε να αποφύγει το χαρακτηρισμό του «μαρτυριάρη», ενώ η ντροπή και ο φόβος αποτελούν εξίσου σημαντικούς λόγους .

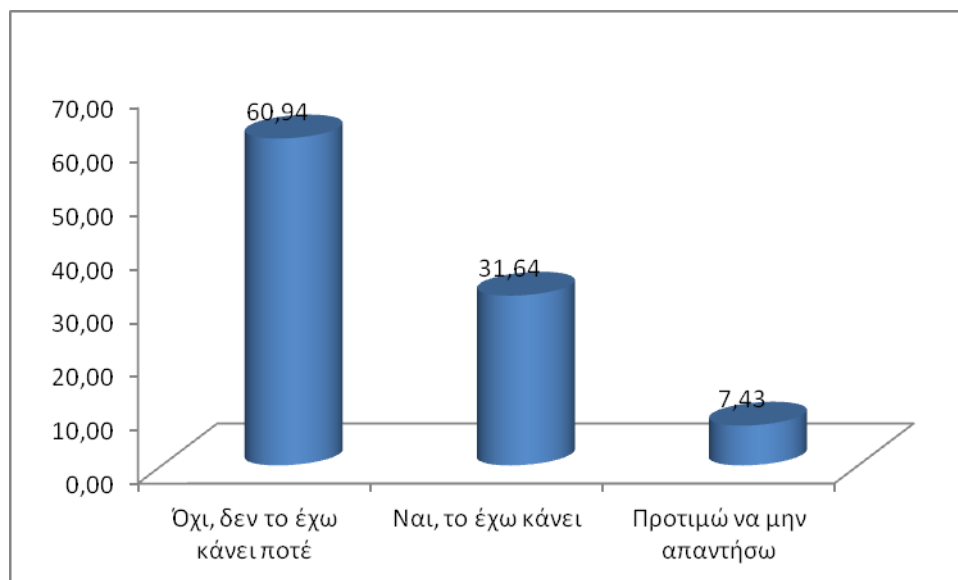
Γράφημα 236. Εάν δεν μιλήσες ποιος ήταν ο λόγος.

2.8.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

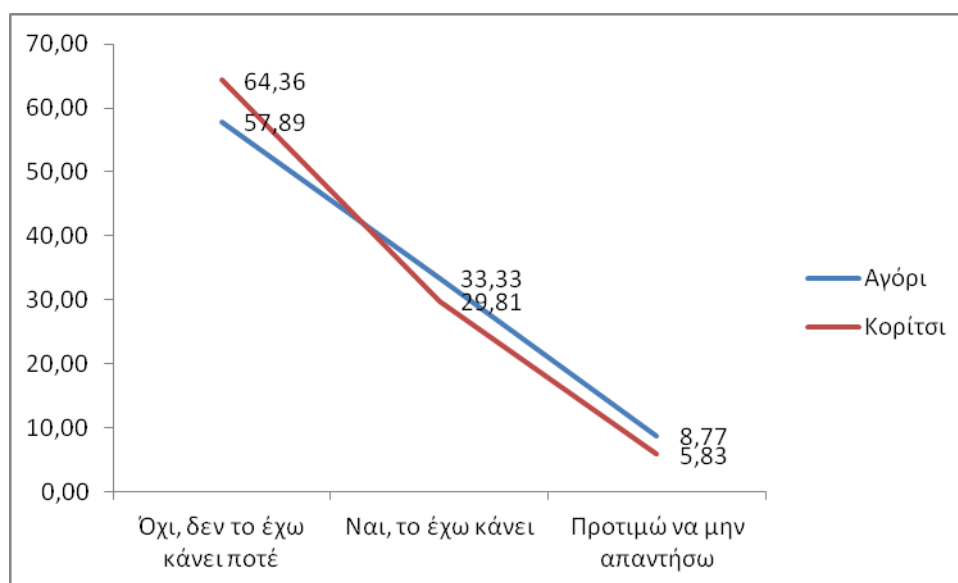
Σύμφωνα με την απόκριση των μαθητών, το 31,64% του δείγματος έχει γίνει δράστης σχολικού εκφοβισμού είτε περιστασιακά είτε κατ' εξακολούθηση.

Γράφημα 237. Έχεις εκφοβίσει κάποιον

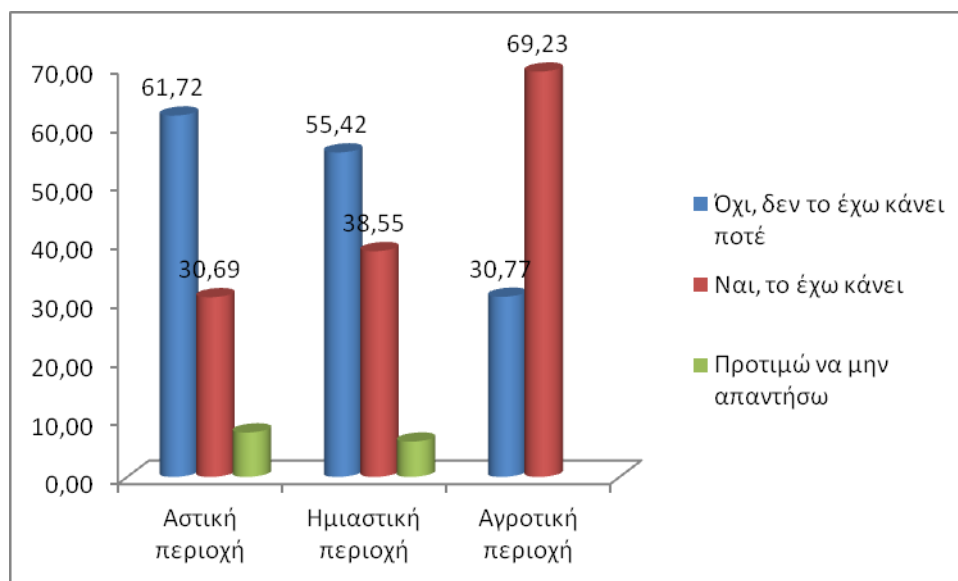
Μικρή, στατιστικά μη σημαντική, απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλων. Το 33,33% των αγοριών και το 29,81% των κοριτσιών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 238. Σχολικός εκφοβισμός και φύλο

Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της δράσης σχολικού εκφοβισμού και της περιοχής κατοικίας. Αντίθετα, δεν προέκυψαν σημαντικές διαφορές μεταξύ μαθητών βουλγαρικής και άλλης εθνικότητας. Όπως φαίνεται στο ακόλουθο γράφημα, τα ποσοστά δραστών στις αγροτικές περιοχές είναι σημαντικά υψηλότερα σε αντίθεση με τα ευρήματα ανάλογων ερευνών.

Γράφημα 239. Δράστης εκφοβισμού – Τόπος κατοικίας

Αναμενόμενα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση διαφορετικών οικογενειακών προβλημάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη οικογενειακού προβλήματος συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης φαινομένων εκφοβισμού. Σημειώνεται ότι μόνο στην περίπτωση προβλημάτων υγείας δεν παρατηρήθηκε στατιστική εξάρτηση.

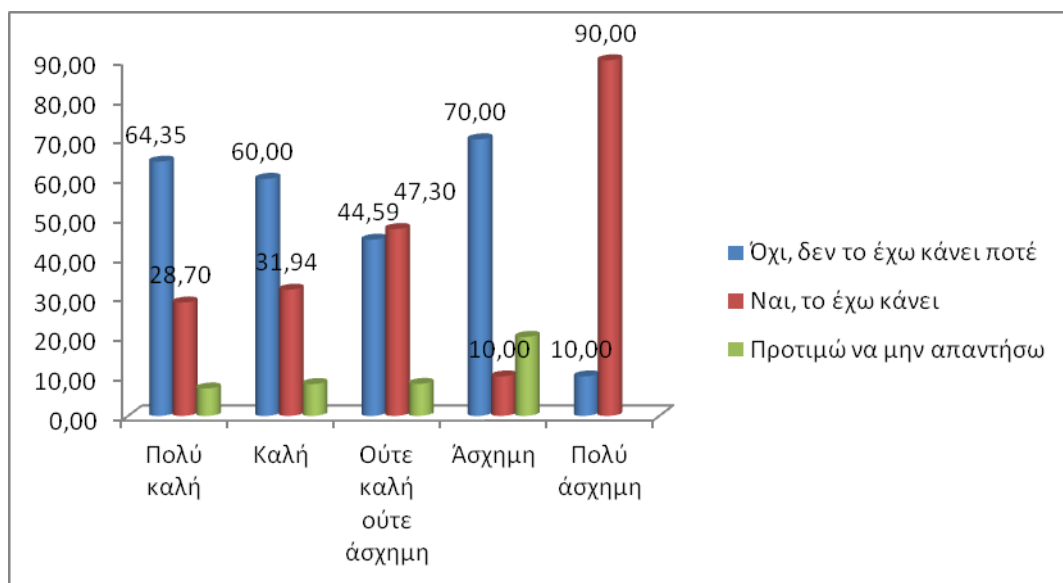
Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στην περίπτωση προβλημάτων με το νόμο, όπου το 75% των μαθητών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύτες σχολικού εκφοβισμού. Υψηλή στατιστική εξάρτηση παρατηρείται και στην περίπτωση προβλημάτων συμπεριφοράς. Σημειώνεται ότι σε κάθε περίπτωση, με εξαίρεση τα προβλήματα υγείας, προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση.

Πίνακας 89. Δράστης εκφοβισμού – πρόβλημα στην οικογένεια

	Ναι	Όχι
Οικονομικά προβλήματα	44,3%	28,7%
Πρόβλημα με τη μεταξύ τους σχέση	45,8%	29,9%
Πρόβλημα με τη σχέση τους με εσένα	56,4%	30,2%
Πρόβλημα με το να ελέγξουν το θυμό τους ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς	69,2%	30,1%
Πρόβλημα με το νόμο	75,0%	30,9%
Πρόβλημα υγείας	37,0%	31,2%
Αλκοολισμό ή άλλου είδους εθισμό	59,4%	30,7%
Πρόβλημα με τη δουλειά τους (ανεργία, καθυστέρηση αμοιβών)	39,0%	31,0%

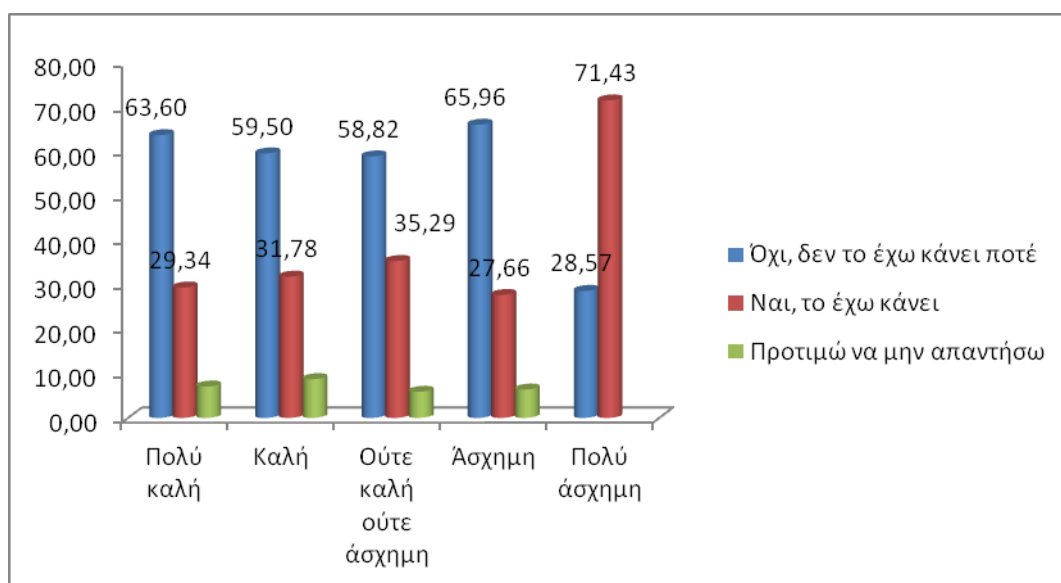
Στατιστικά σημαντική σχέση προκύπτει μεταξύ του δείκτη εμφάνισης του φαινομένου και της σχέσης με τους γονείς ($\chi^2 = 31,449, p < 0.05$). Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι αντίστροφη, καθώς τα ποσοστά δραστών αυξάνουν, καθώς χειροτερεύουν οι σχέσεις με τους γονείς. Το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους μαθητές που δήλωσαν ότι η σχέση με τους γονείς τους είναι πολύ άσχημη (90%). Αντίθετα, το 28,7% των μαθητών που δήλωσαν ότι η σχέση τους είναι πολύ καλή έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 240. Δράστης εκφοβισμού – σχέση με τους γονείς

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα, μελετώντας την επίδραση της σχέσης μεταξύ των γονέων ($\chi^2 = 14,196, p < 0,05$). Άσχημη σχέση υποδηλώνει υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Το 71,43% των παιδιών που δήλωσαν ότι οι γονείς τους έχουν πολύ άσχημη σχέση έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στις περιπτώσεις πολύ καλής ενδοοικογενειακής σχέσης, το αντίστοιχο ποσοστό των δραστών ανέρχεται σε 29,34%

Γράφημα 241. Δράστης εκφοβισμού – σχέση μεταξύ των γονέων

Ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειες επιλύουν τις διαφορές τους επηρεάζει τα ποσοστά εμφάνισης δραστών σχολικού εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, το 48% των μαθητών στις οικογένειες των οποίων επιλύουν τις διαφωνίες τους με βίαιους διαπληκτισμούς δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Στην περίπτωση της Βουλγαρίας, επιβεβαιώνονται οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί αναφορικά με τη στενή σχέση της ανάπτυξης συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού και της προέλευσης από οικογενειακά περιβάλλοντα με έντονα προβλήματα στο εσωτερικό τους τόσο μεταξύ του παιδιού με τους γονείς του, όσο και μεταξύ τους, αλλά και την ύπαρξη άλλων κοινωνικών προβλημάτων, καθώς και την υιοθέτηση βίαιων μεθόδων επίλυσης των οικογενειακών ζητημάτων.

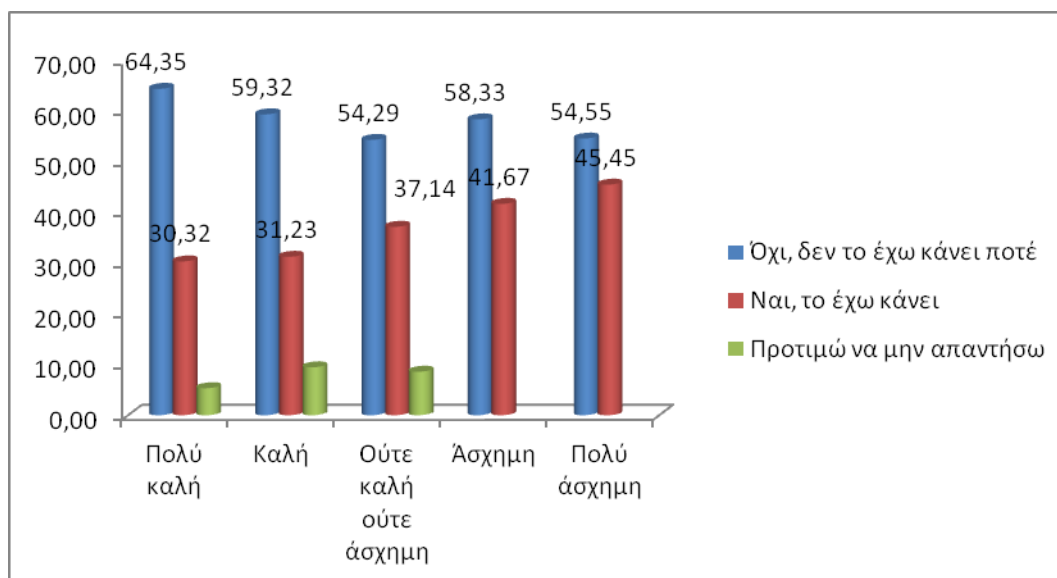
Πίνακας 90. Δράστης εκφοβισμού – επίλυση διαφωνιών

	Με διάλογο	Με έντονους βίαιους διαπληκτισμούς (συγκρουόμαστε)	ή Επικρατεί άποψη ισχυρότερου	η Με διαμεσολάβηση τρίτων/συγγενών	Αγνοώντας ο ένας τον άλλο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	61.1%	42.0%	61.5%	72.2%	62.8%
Ναι, το έχω κάνει	32.0%	48.0%	30.8%	19.4%	26.9%
Προτιμώ να μην απαντήσω	6.9%	10.0%	7.7%	8.3%	10.3%

Από την ανάλυση των στοιχείων προέκυψε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φαινομένου, της σχέσης με τους συμμαθητές, τους καθηγητές, αλλά και τη σχολική επίδοση.

Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο γράφημα, μαθητές με πολύ άσχημη σχέση με τους συμμαθητές τους εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά ανάλογης δραστηριότητας.

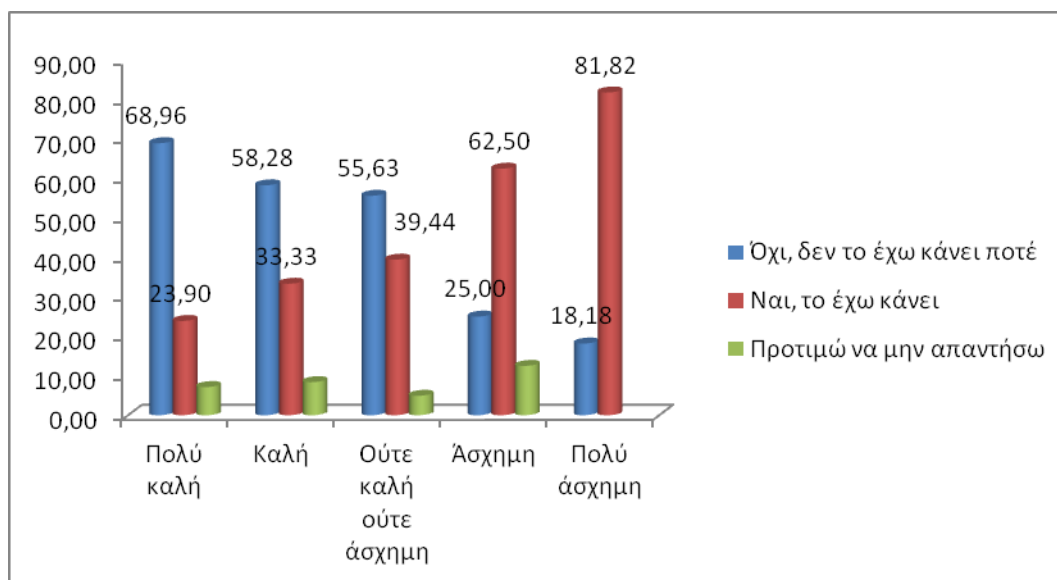
Γράφημα 242. Δράστης εκφοβισμού - Σχέση με συμμαθητές

Αντίστοιχα είναι τα συμπεράσματα και στην περίπτωση της σχολικής επίδοσης. Από το σύνολο των μαθητών που χαρακτήρισαν την επίδοσή τους πολύ άσχημη, το 81,82% έχει υπάρξει δράστης σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, στους μαθητές με πολύ καλή επίδοση το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 23,9%.

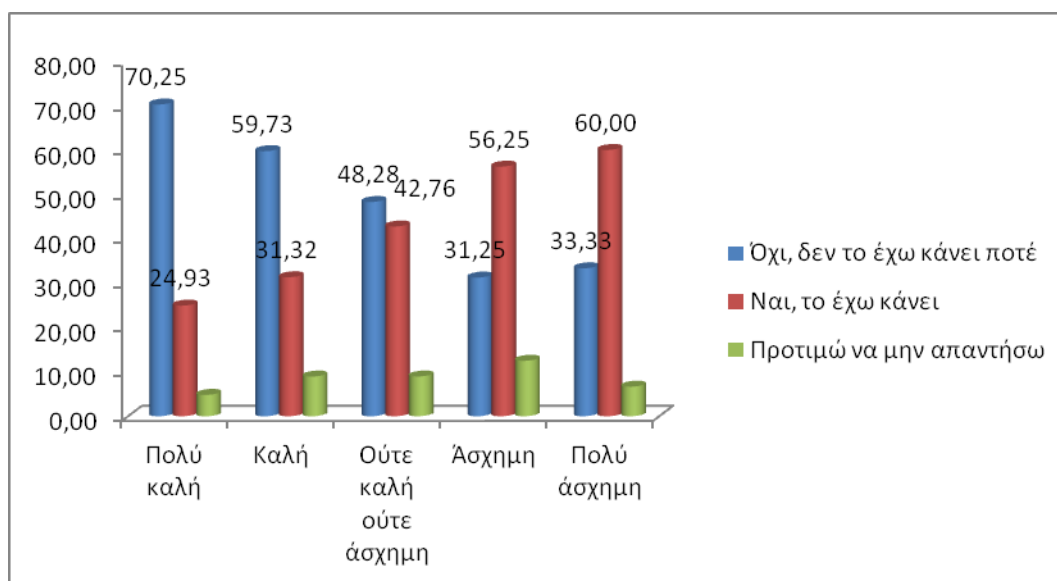
($\chi^2 = 38,399, p < 0,05$).

Γράφημα 243. Δράστης εκφοβισμού – Επίδοση στο σχολείο

Τέλος, και στην περίπτωση των σχέσεων με τους καθηγητές, μαθητές που δήλωσαν πολύ κακή σχέση παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά. ($\chi^2 = 36,377, p < 0,05$).

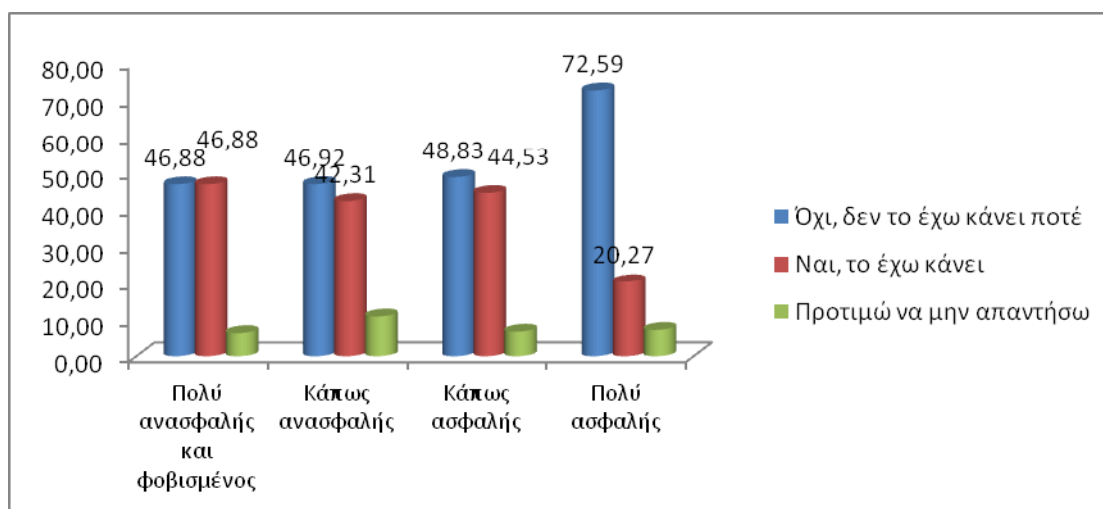
Γράφημα 244. Δράστης εκφοβισμού – Σχέση με καθηγητές

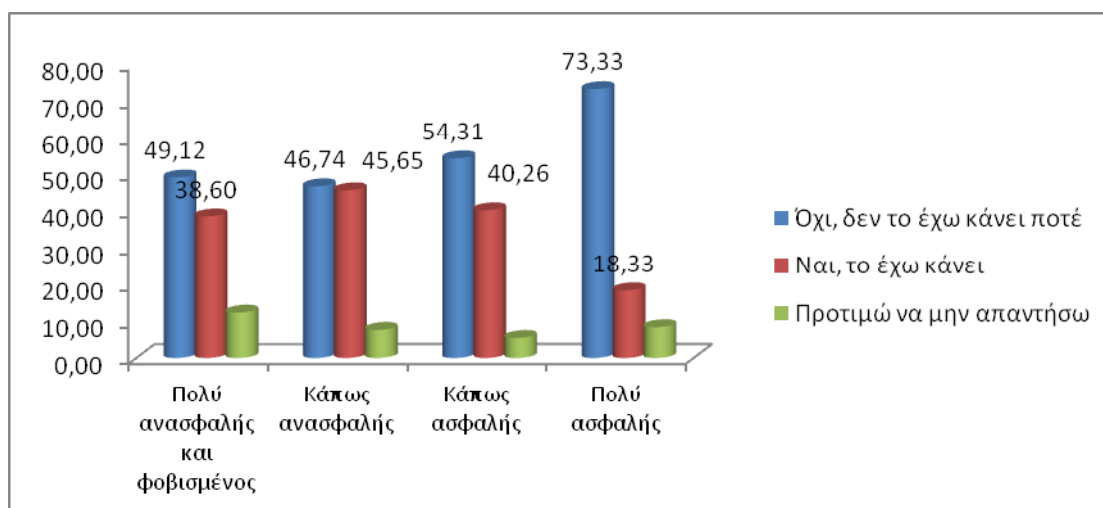
Εξετάζοντας και τους τρεις παράγοντες αισθήματος ανασφάλειας, παρατηρούμε μικρές διαφοροποιήσεις στα ποσοστά των δραστών σχολικού εκφοβισμού. Μόνο στην περίπτωση της απόκρισης «πολύ ασφαλής» παρατηρούμε αισθητά χαμηλότερα ποσοστά του φαινομένου.

$(\chi^2 = 70,502, p < 0.05 / \chi^2 = 67,223, p < 0.05 / \chi^2 = 54,690, p < 0.05)$

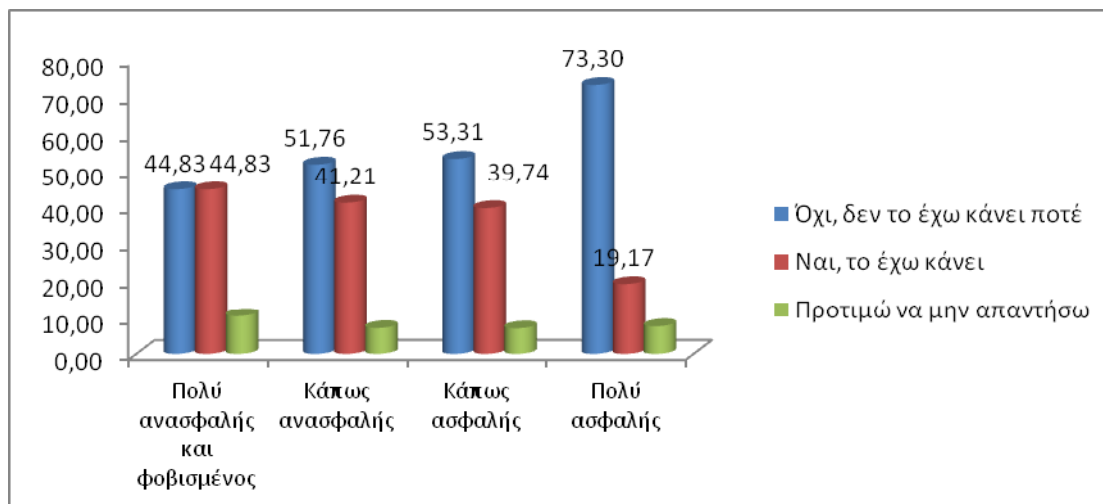
Γράφημα 245. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στην τάξη

Γράφημα 246. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στο πάρκο

Γράφημα 247. Δράστης εκφοβισμού – αίσθημα ασφάλειας στα μέσα μεταφοράς

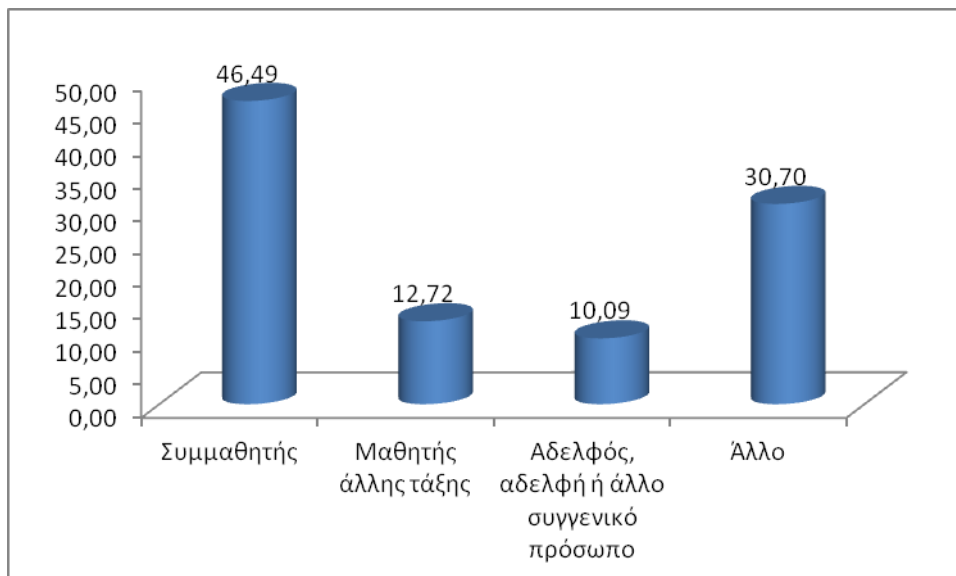
Συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων με ποσοστό 60,1%. Δεύτερη σε κατάταξη μορφή είναι η άσκηση σωματική βίας με ποσοστό 56,9%. Έπονται στην κατάταξη η διάδοση κακοήθων φημών και ο αποκλεισμός από δραστηριότητες (41,2% και 37,3% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό έλαβε και η χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video (27%)

Πίνακας 91. Μορφές σχολικού εκφοβισμού

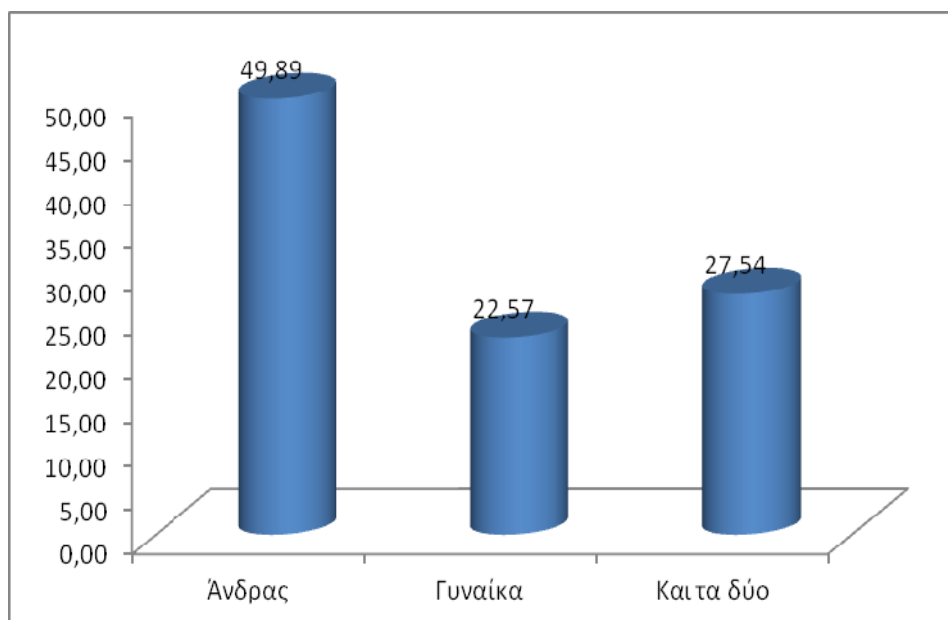
Μορφές Σχολικού εκφοβισμού	Ποσοστό
Άσκηση σωματικής βίας	56.9%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	60.1%
Διάδοση κακοήθων φημών	41.2%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	37.3%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	27.0%
Προτιμώ να μην πω	23.5%
Άλλο	27.0%

Κύριος αποδέκτης του σχολικού εκφοβισμού, σύμφωνα με την άποψη των δραστών, είναι οι συμμαθητές τους (46,49%). Ως επί το πλείστον, τα θύματα είναι αγόρια (49,89%).

Γράφημα 248. Το άτομο που εκφόβισες ήταν :

Γράφημα 249. Το φύλο του θύματος

2.8.3.2 Δράστης και θύμα

Μελετώντας την από κοινού κατανομή θύματος και δράστη, παρατηρούμε ότι το 56,9% των δραστών έχουν υπάρξει και θύματα σχολικού εκφοβισμού. Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε, για άλλη μία φορά, την εναλλαγή των ρόλων θύματος και δράστη, η οποία έχει επισημανθεί από πλήθος μελετητών τόσο στο πεδίο του σχολικού εκφοβισμού, όσο και της νεανικής παραβατικότητας γενικότερα.

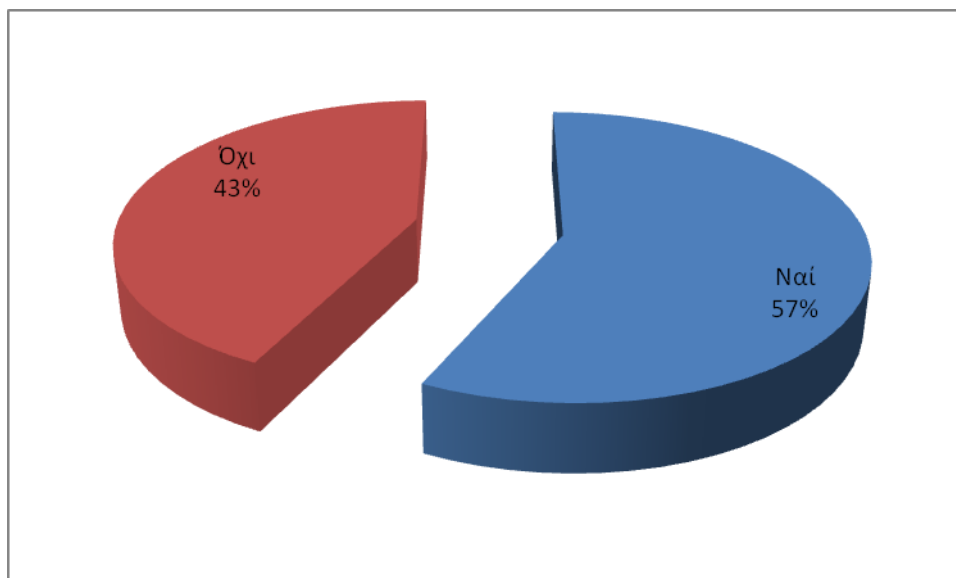
Πίνακας 92. Δράστης και θύμα

	Όχι, κανένας δεν προσπάθησε να εκφοβίσει	Ναι, μου συμβεί	Προτιμώ να μην απαντήσω	Σύνολο
Όχι, δεν το έχω κάνει ποτέ	71.4%	21.9%	6.7%	100.00%
Ναι, το έχω κάνει	37.3%	56.9%	5.9%	100.00%
Προτιμώ να μην απαντήσω	25.0%	40.3%	34.7%	100.00%

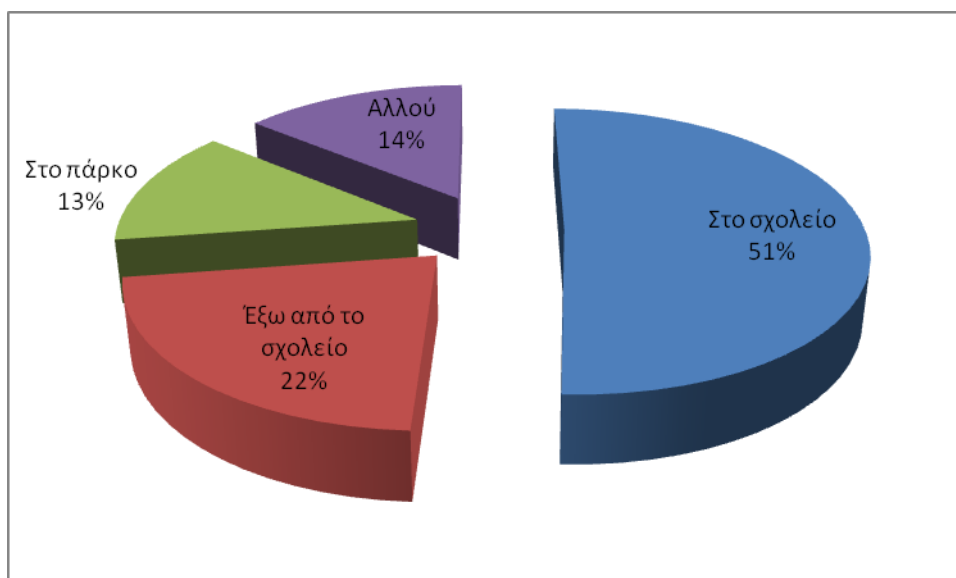
2.8.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

Το 57% του δείγματος υπήρξε μάρτυρας φαινομένου σχολικού εκφοβισμού. Το σχολείο αποτελεί τον κύριο τόπο εκδήλωσης του φαινομένου με ποσοστό 51%.

Γράφημα 250. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

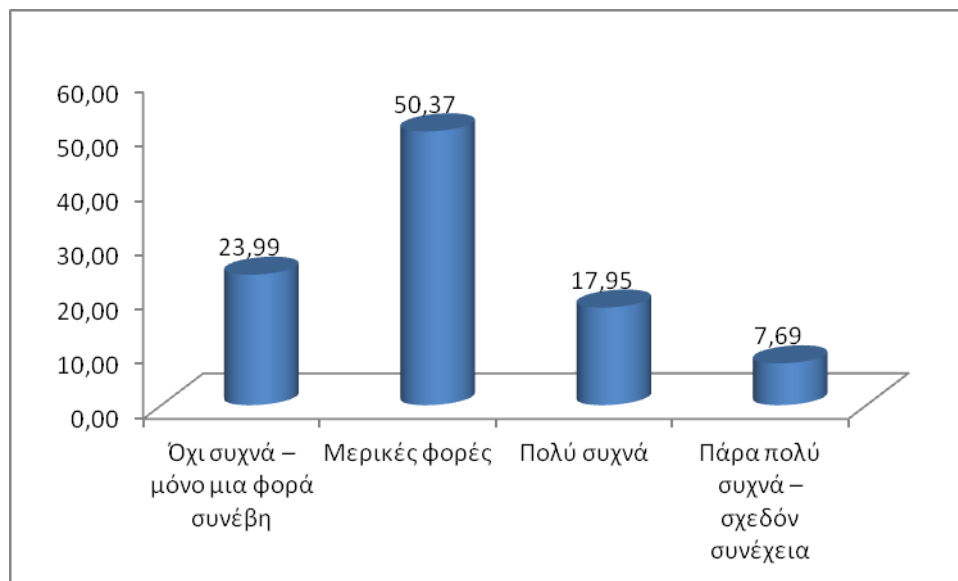

Γράφημα 251. Τόπος που πραγματοποιήθηκε

Σύμφωνα με το 50,37% του δείγματος, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται περιστασιακά, ενώ το 17,95% δήλωσε ότι τα συναντά πολύ συχνά. Μόλις το 7,69% του δείγματος δήλωσε ότι έρχεται αντιμέτωπο συνεχώς με αντίστοιχα περιστατικά.

Γράφημα 252. Συχνότητα περιστατικών

Στον πίνακα 93 παρατηρούμε ότι η συχνότερη μορφή εκφοβισμού την οποία παρατηρούν οι μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων, καθώς οι αποκρίσεις «αρκετά συχνά» και «πολύ συχνά» λαμβάνουν το 71,8%. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας είναι 45,3%. Ενδιάμεσα βρίσκεται η διάδοση φημών και ο αποκλεισμός από τις συλλογικές δραστηριότητες με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 66,4%.

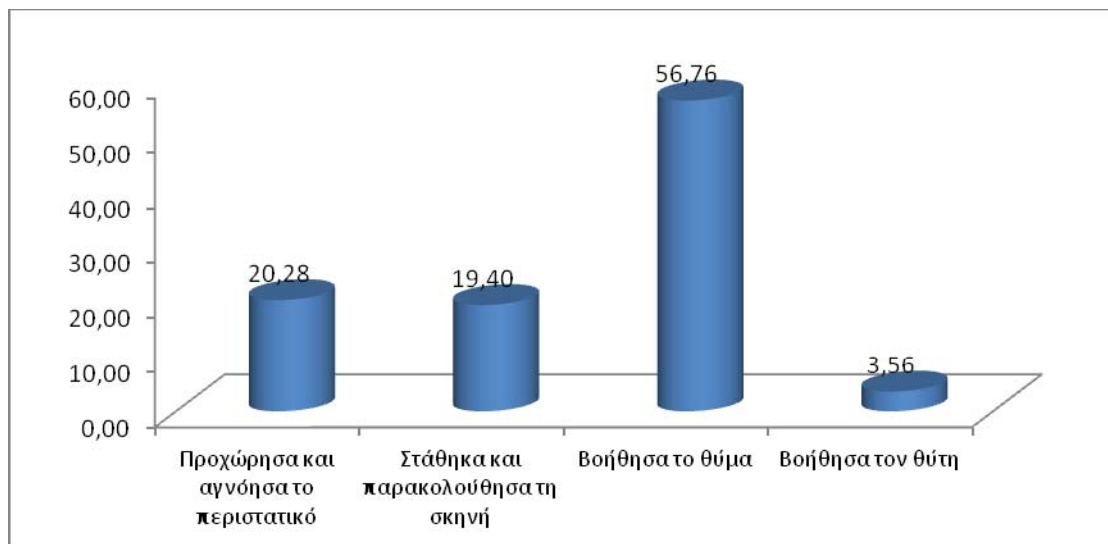
Πίνακας 93. Συχνότητα περιστατικών

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ	ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΥΝΑΝΤΑΣ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΧΤΥΠΩΝΤΑΣ ΤΟΝ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΥΒΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ, ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ;	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΟΠΟΥ ΚΑΠΟΙΟΣ ΕΚΦΟΒΙΖΕΙ ΚΑΠΟΙΟΝ ΑΛΛΟΝ ΔΙΑΔΙΔΟΝΤΑΣ ΦΗΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΠΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ;
Ποτέ 22.8	Ποτέ 9.5	Ποτέ 12.0
Σπάνια 31.9	Σπάνια 18.7	Σπάνια 21.5
Αρκετά συχνά 35.8	Αρκετά συχνά 50.7	Αρκετά συχνά 42.5
Πολύ συχνά 9.5	Πολύ συχνά 21.1	Πολύ συχνά 23.9

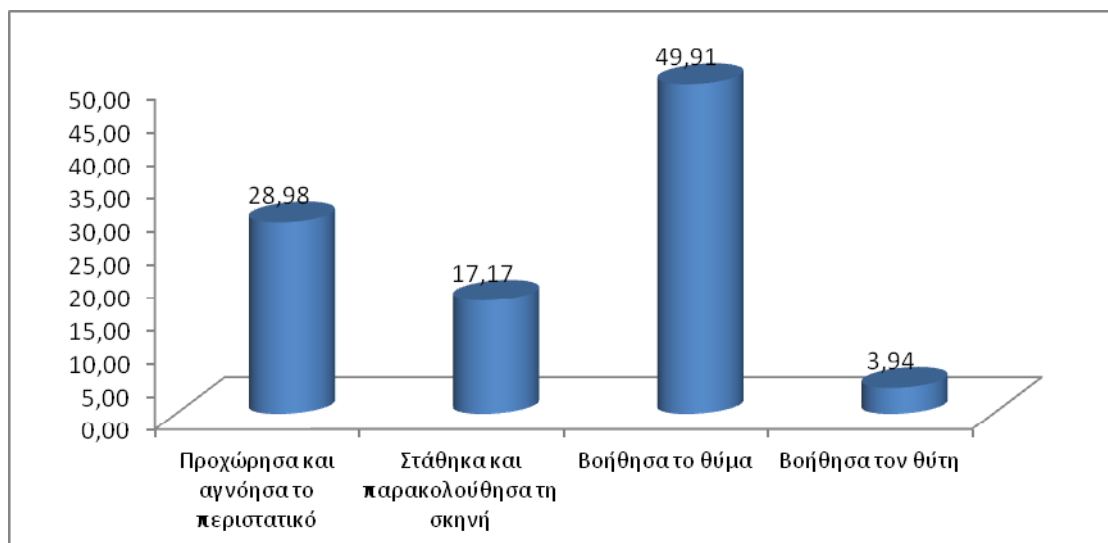
2.8.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Οι περιπτώσεις σωματικής βίας εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό αντίδρασης. Το 56,76% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα, όταν βρέθηκαν μάρτυρες αντίστοιχου περιστατικού έναντι του 49,91% των μαθητών που δήλωσαν ότι βοήθησαν το θύμα στην περίπτωση κοροϊδευτικών εκφράσεων. Πολύ μικρό ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις δήλωσε ότι βοήθησε το θύτη (3,56% και 3,94% αντίστοιχα). Σημαντικό ποσοστό δήλωσε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό, 20,28% στην περίπτωση της σωματικής και 28,98% στην περίπτωση της λεκτικής βίας.

Γράφημα 253. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας

Γράφημα 254. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων

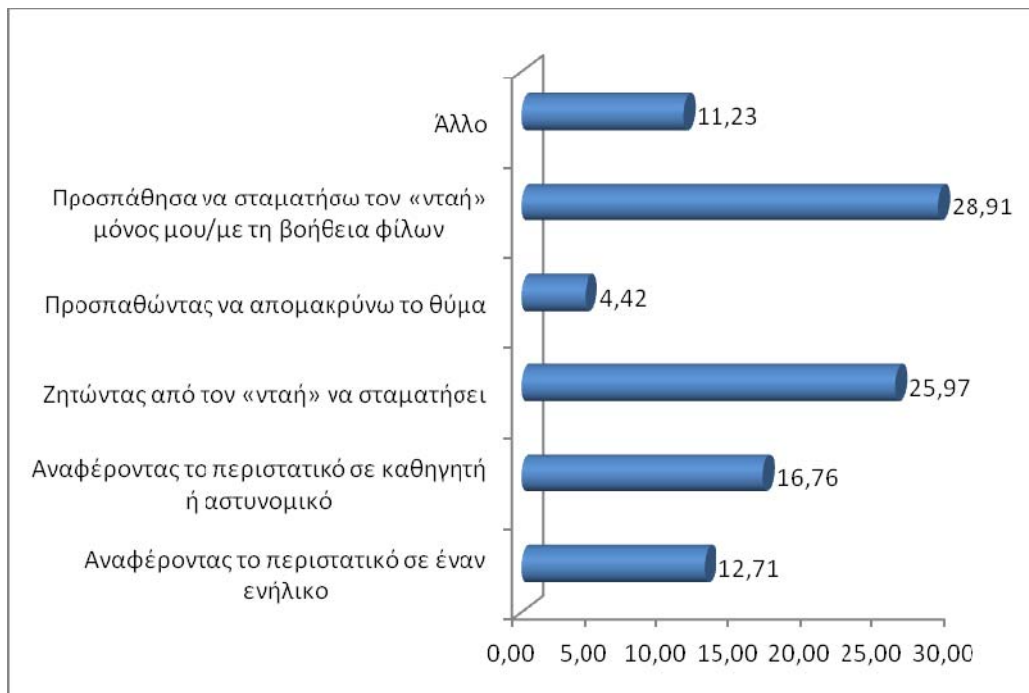
Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου έχει ως στόχο να αποτυπώσει τα συναισθήματα των μαθητών που γίνονται μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Οι μαθητές που γίνονται μάρτυρες αντίστοιχων περιστατικών νιώθουν, ως επί το πλείστον, λύπη για το θύμα (34,1%) και θυμό (23%). Το 25% δήλωσε ότι νιώθει αποδοκιμασία. Μικρό ποσοστό του δείγματος βρίσκει τέτοια περιστατικά διασκεδαστικά (3%) ή αδιαφορεί (3,3%).

Πίνακας 94. Συναισθήματα από το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού

Συναισθήματα που προκαλεί η θέα Ποσοστό στου σχολικού εκφοβισμού	
Φόβο	10.3%
Θυμό	23.0%
Λύπη για το θύμα	34.1%
Αδιαφορία	3.3%
Αποδοκιμασία	25.0%
Το βρίσκω διασκεδαστικό	3.0%
Ανικανότητα	10.6%
Θαυμασμό για τον νταή/δράστη	2.8%
Φθόνο για τον νταή/δράστη	3.6%

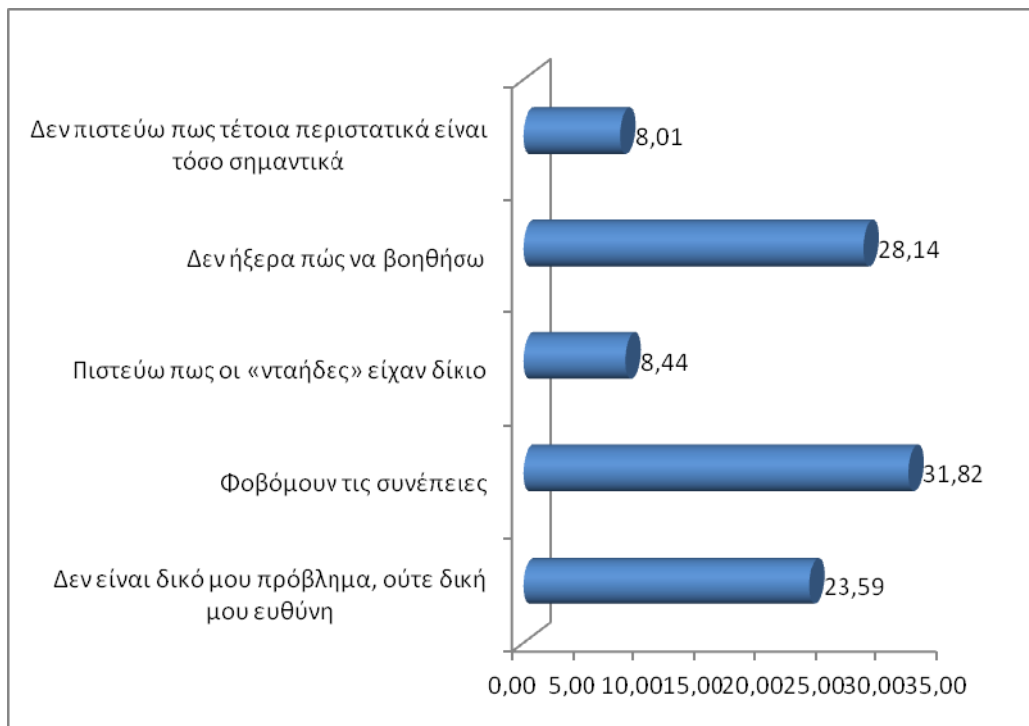
Το 28,91% των μαθητών που επενέβησαν σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με στόχο να βοηθήσουν το θύμα δηλώσαν ότι προσπάθησαν να σταματήσουν το δράστη είτε μόνοι τους είτε με τη βοήθεια των φίλων τους. Το 25,97% προσπάθησε να σταματήσει το δράστη λεκτικά, ενώ το 16,76% ανέφερε το περιστατικό σε καθηγητή ή αστυνομικό.

Γράφημα 255. Εάν βοήθησες πώς το έκανες

Αντίθετα, στην περίπτωση των μαθητών που δεν προσπάθησαν να εμποδίσουν το περιστατικό το 28,17% δήλωσε ότι δεν ήξερε πώς να βοηθήσει και το 31,82% ότι φοβήθηκε τις συνέπειες. Τέλος, το 23,59%, ποσοστό σχετικά υψηλό, δήλωσε ότι δεν επενέβη, γιατί δεν θεώρησε το περιστατικό ως δικό του πρόβλημα.

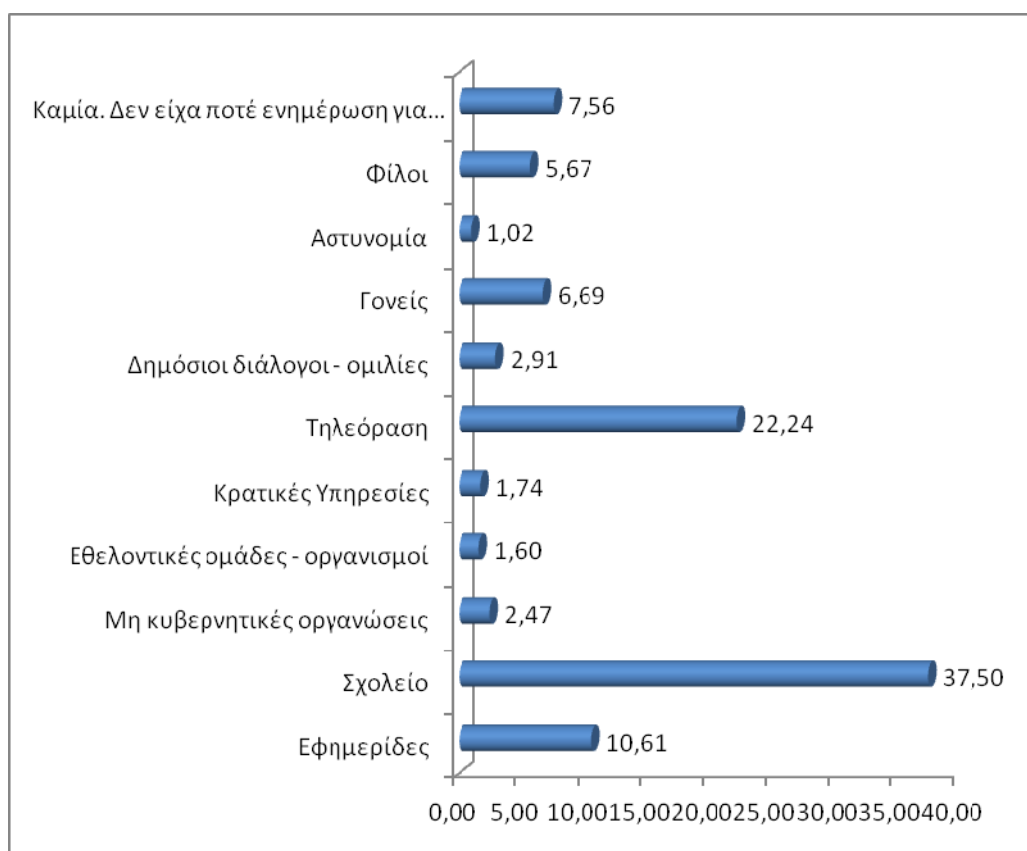
Γράφημα 256. Εάν δεν βοήθησες ποιος ήταν ο λόγος

2.8.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Βασικότερη πηγή πληροφόρησης των μαθητών αποτελεί το σχολείο, καθώς το 37,5% έδωσε την ανάλογη απάντηση. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι η τηλεόραση. Οι κρατικές υπηρεσίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι ΜΚΟ συμβάλλουν ελάχιστα στην ενημέρωση των παιδιών για το φαινόμενο (σύνολο 5,81%).

Γράφημα 257. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

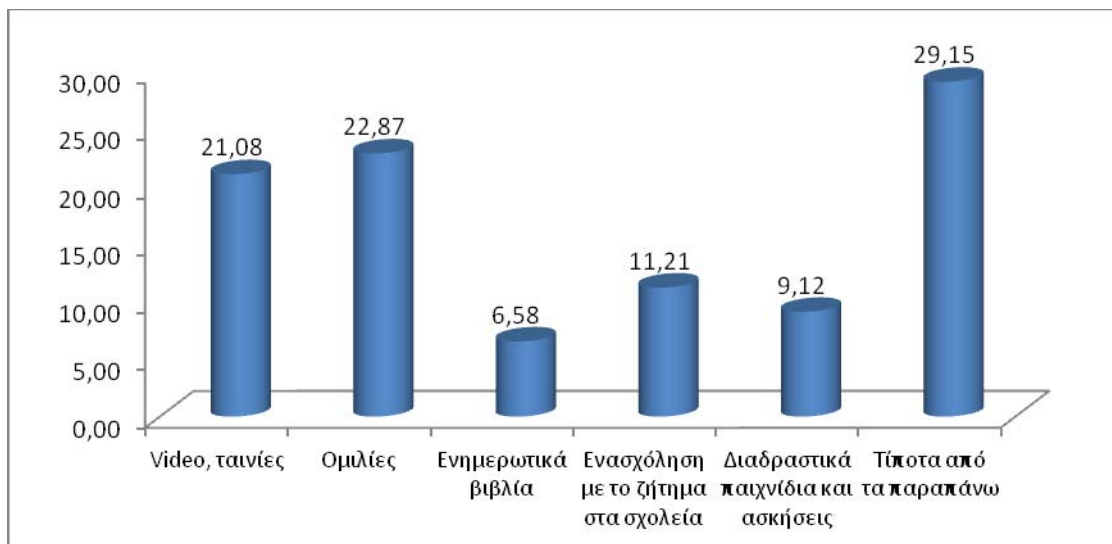
Η πλειοψηφία των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα δηλώνει ότι δεν επιθυμεί περαιτέρω ενημέρωση για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (46,19%), ενώ ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό 43,84% δηλώνει ότι, αν και έχει κάποια πληροφόρηση, θα επιθυμούσε να μάθει περισσότερα.

Γράφημα 258. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Αναφορικά με τους τρόπους ενημέρωσης, οι μαθητές προτιμούν τις ομιλίες (22,87%) και τις ταινίες (21,08%). Τα ενημερωτικά βιβλία και τα διαδραστικά παιχνίδια έλαβαν χαμηλά ποσοστά (6,58% και 9,12% αντίστοιχα). Προβληματισμό, τέλος, προκαλεί το ποσοστό του 29,15% των ερωτηθέντων που, σύμφωνα με τις απαντήσεις του, δεν κρίνει ικανοποιητική καμία από τις προαναφερθείσες μεθόδους.

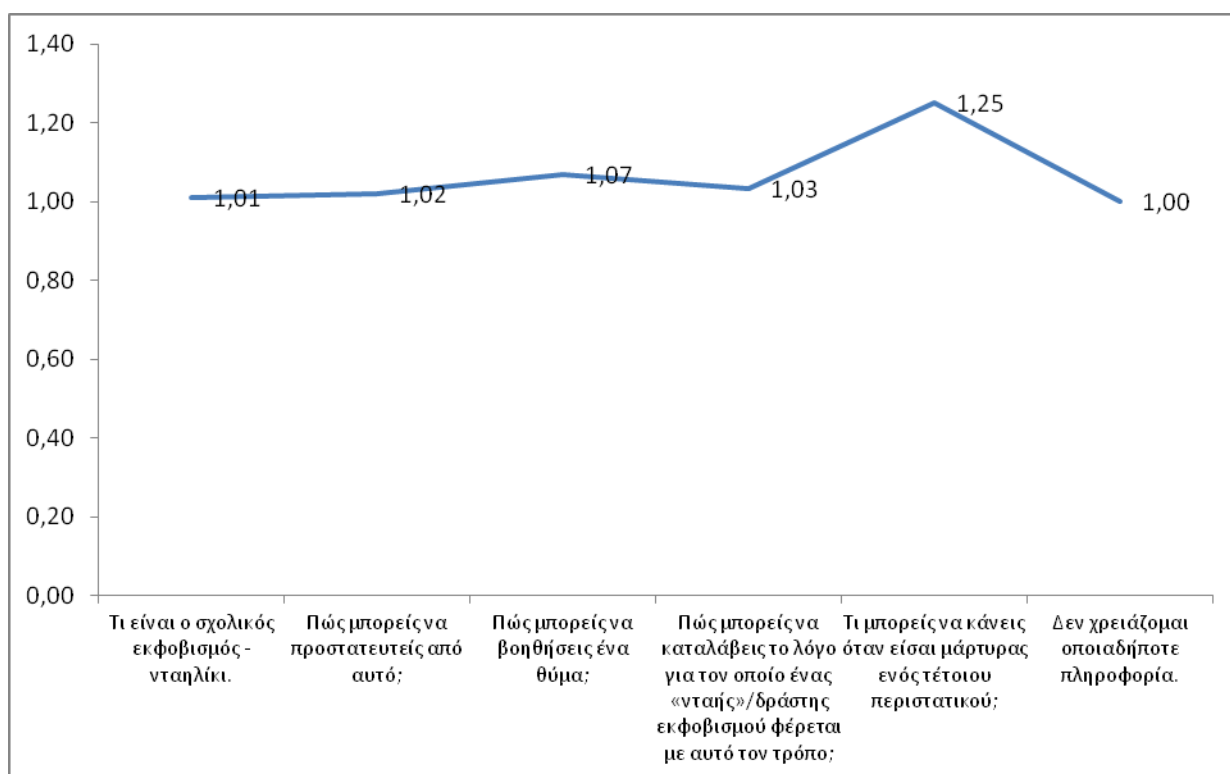
Γράφημα 259. Μορφή ενημέρωσης

Στις επόμενες δύο ερωτήσεις οι μαθητές κλήθηκαν να δώσουν βαθμό προτεραιότητας στο είδος πληροφόρησης που θα επιθυμούσαν, αλλά και στην

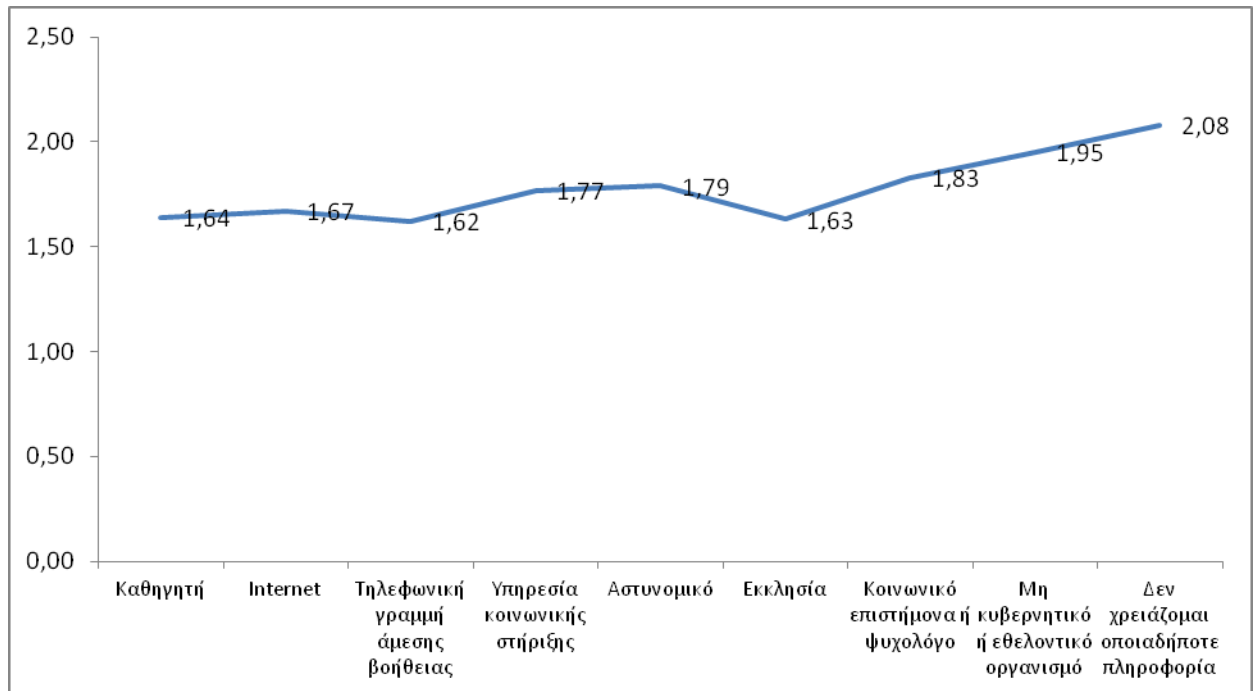
καταλληλότερη πηγή. Υψηλότερη προτεραιότητα αποτελεί η ενημέρωση για το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός (μέσος 1,01), αλλά και οι τρόποι προστασίας από αυτό (μέσος 1,02). Έπεται η ερμηνεία – κατανόηση των κινήτρων του δράστη(μέσος 1,03) και οι τρόποι βοήθειας προς το θύμα εκφοβισμού (μέσος 1,07) .

Γράφημα 260. Είδος πληροφόρησης

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης θα έπρεπε να είναι μία τηλεφωνική γραμμή άμεσης βοήθειας (μέσος 1,62). Δεύτερη σε κατάταξη έρχεται η εκκλησία (μέσος 1,63). Ακολουθούν οι καθηγητές (μέσος 1,64) και το internet (μέσος 1,67). Τελευταίοι στην αντίστοιχη κατάταξη βρίσκονται οι μη κυβερνητικοί – εθελοντικοί οργανισμοί (1,95) και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ψυχολόγοι (μέσος 1,83).

Γράφημα 261. Ποια θεωρείτε καταλληλότερη πηγή πληροφόρησης;

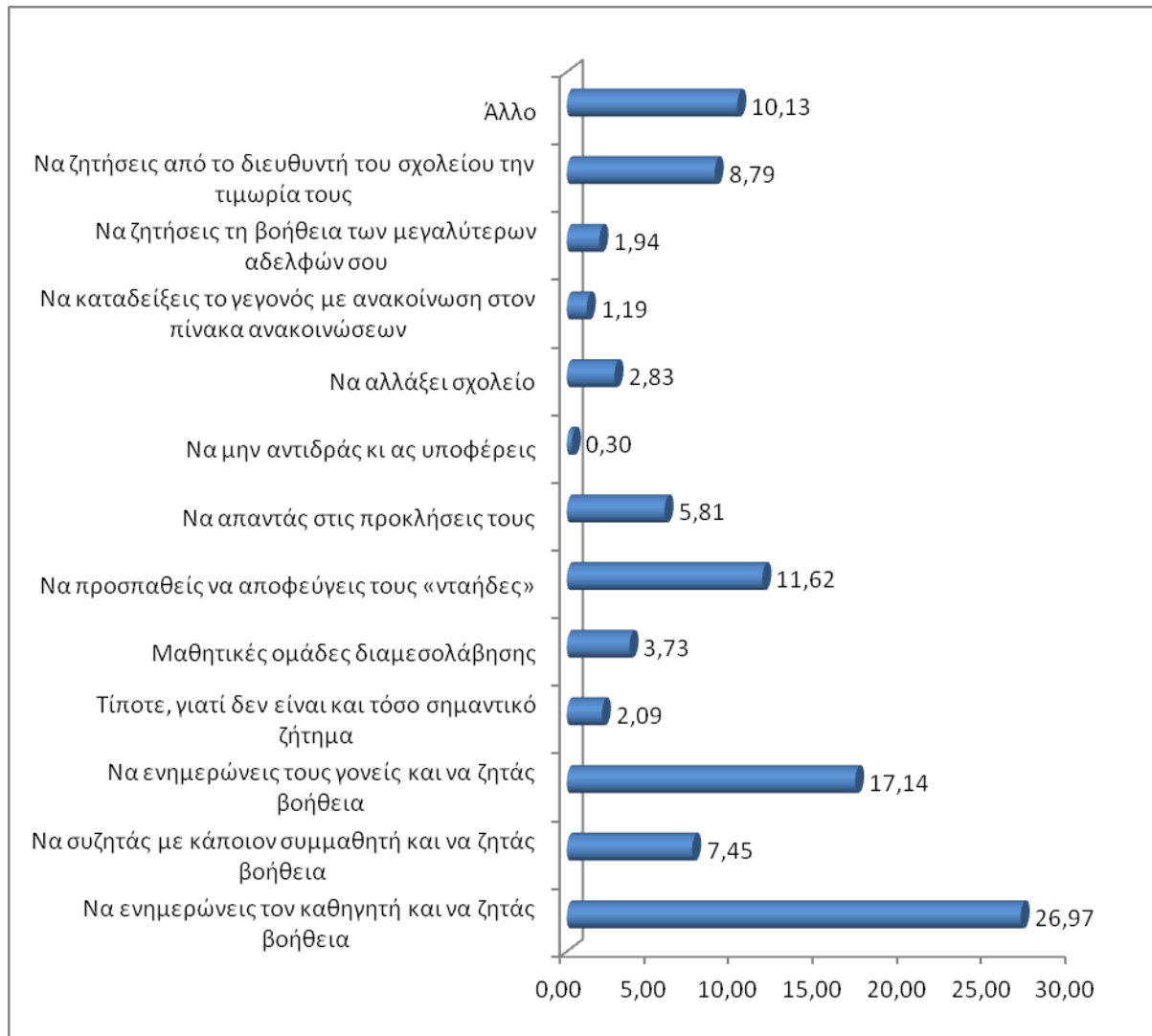
Όπως φανερώνεται από τις απαντήσεις των μαθητών, μόνο το 20,9% των εκπαιδευτικών προσπαθεί να προστατεύσει το θύμα, ενώ ένα λίγο μεγαλύτερο ποσοστό (22,2%) προσπαθεί να συμβιβάσει δράστη και θύμα. Τέλος, ένα ακόμα μικρότερο ποσοστό του 17,5% δουλεύει για την επίλυση του προβλήματος με τις οικογένειες του θύματος και του δράστη. Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι σε ένα ποσοστό της τάξεως του 60,6% παρεμβαίνουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Αντίθετα, ένα ποσοστό 10,8% προσποιείται ότι δεν συμβαίνει τίποτα, ενώ προβληματισμό προκαλεί το ποσοστό του 5% που, αν και εξαιρετικά χαμηλό, δηλώνει ότι η συμπεριφορά κάποιων εκπαιδευτικών μοιάζει με αυτή του δράστη.

Πίνακας 95. Αντίδραση των καθηγητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού

	Ποσοστό
Προσποιούνται πως δεν συμβαίνει κάτι	10.8%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το φαινόμενο αυτό	5.7%
Δεν κάνουν κάτι λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης σχετικά με το συγκεκριμένο περιστατικό	6.4%
Μεσολαβούν για να προστατεύσουν το θύμα	20.9%
Ακούν και τις δύο πλευρές και προσπαθούν να συμβιβάσουν δράστη και θύμα	22.2%
Δουλεύουν σε συνεργασία και με την οικογένεια του «νταή»/δράστη και του θύματος	17.5%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του θύματος	3.8%
Η συμπεριφορά τους θυμίζει εκείνη του «νταή»/δράστη	5.0%

Η σπουδαιότητα που οι μαθητές αποδίδουν στο ρόλο των εκπαιδευτικών γίνεται έκδηλη και από τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους μαθητές στην επόμενη ερώτηση, όπου η ενημέρωση των καθηγητών θεωρήθηκε από τους μαθητές ως η πιο κατάλληλη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου (26,97%). Η ενημέρωση των γονέων έρχεται δεύτερη σε κατάταξη με ποσοστό 17,14%.

Γράφημα 262. Καταλληλότερη μέθοδος καταπολέμησης του φαινομένου

2.9 Συγκριτική παρουσίαση

Στην επόμενη παράγραφο παρουσιάζονται συγκριτικά τα βασικά μεγέθη της έρευνας. Η συγκριτική παρουσίαση των στοιχείων μας προσφέρει πολύτιμη πληροφόρηση για τα κοινά στοιχεία του φαινομένου στις έξι χώρες συμμετοχής, αλλά και για τις πιθανές ιδιαίτερες συνθήκες. Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να χαραχθεί αποτελεσματικότερα η κεντρική στρατηγική καταπολέμησης του φαινομένου και να ληφθούν ειδικές δράσεις στις περιπτώσεις εκείνες που παρατηρήθηκαν αποκλίσεις.

2.9.1 Πληροφορίες για το σχολικό εκφοβισμό

Μεγάλες αποκλίσεις παρατηρήθηκαν στο επίπεδο κατανόησης του σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των έξι χωρών συμμετοχής. Σε γενικές γραμμές, οι μαθητές, κατανοούν τις κύριες μορφές του εκφοβισμού, ωστόσο δεν αντιλαμβάνονται πλήρως την βαρύτητα της επανάληψης ως προϋπόθεσης για το χαρακτηρισμό ενός περιστατικού ως σχολικό εκφοβισμό.

Πίνακας 96. Συμπεριφορές σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

Συμπεριφορές	Ελλάδα	Ιταλία	Λιθουανία	Εσθονία	Λεττονία	Βουλγαρία
Το να πειράζεις – κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης	67.36%	44.66%	83.10%	67.20%	57.54%	51.90%
Το να σπρώχνεις κάποιον κατά λάθος	5.23%	8.47%	6.10%	5.10%	5.98%	14.50%
Τα παρατσούκλια ή οι κοροϊδευτικές εκφράσεις που στοχεύουν στο χρώμα ή στην καταγωγή κάποιου	55.50%	54.26%	71.80%	69.50%	53.17%	36.50%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία μόνο μια φορά	30.26%	20.88%	45.10%	34.50%	47.81%	24.00%
Το να είσαι κακός με κάποιον κοροϊδεύοντάς τον, κάνοντας πλάκα εις βάρος του, ασκώντας του φυσική ή λεκτική βία περισσότερες από μια φορές	65.29%	65.21%	72.80%	70.00%	62.71%	58.10%
Το να πείθεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες χωρίς χρήση βίας	10.27%	11.07%	6.50%	29.40%	9.72%	9.70%

Το να αναγκάζεις κάποιον να κάνει πράγματα που θες με τη χρήση βίας (λεκτική, σωματική ή ψυχολογική)	67.80%	64.54%	56.30%	68.40%	56.47%	38.30%
Κοροϊδεύοντας κάποιον , ρίχνοντάς τον και ακινητοποιώντας τον στο έδαφος.	60.04%	14.88%	71.00%	42.70%	41.93%	32.80%
Το να κοροϊδεύεις κάποιον εξαιτίας των ρούχων που φοράει	38.22%	19.97%	56.30%	59.10%	39.61%	30.50%
Το να εκφράζεις τα αισθήματα δυσαρέσκειας και τις αρνητικές σκέψεις σου για κάποιον	10.35%	9.66%	29.60%	33.00%	18.82%	22.40%
Το να διαπληκτίζεσαι ή να λογομαχείς	22.88%	2.58%	13.80%	8.50%	19.27%	5.90%
Το να πειράζεις κάποιον, λέγοντας ένα αστείο εις βάρος του	17.95%	3.21%	9.70%	9.50%	5.17%	7.80%
Τα να μη συμπαθείς κάποιον	5.05%	2.90%	22.00%	14.70%	15.52%	8.20%
Το να αποκλείεις – απομονώνεις κάποιον	37.84%	18.46%	36.10%	23.60%	37.02%	9.50%
Το να κατηγορείς κάποιον αδικώς	33.17%	23.48%	38.00%	53.40%	35.06%	18.20%
Το να προσβάλλεις κάποιον μέσω περιπαιχτικών ιστοριών/αστειών	29.64%	23.03%	53.20%	52.90%	26.67%	32.00%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να κάνεις πλάκα σε κάποιον	22.02%	26.62%	59.40%	45.50%	46.83%	29.90%
Το να χρησιμοποιείς τηλέφωνο/e-mail/chat/ δίκτυα ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης για να εκφοβίζεις και να απειλείς κάποιον	60.98%	57.68%	48.60%	65.10%	43.50%	31.90%

Σχετικά με τους παράγοντες θυματοποίησης, η ανικανότητα άμυνας του θύματος αποτελεί το σημαντικότερο λόγο στις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα. Μόνο στη Λιθουανία το σωματικό βάρος αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα θυματοποίησης.

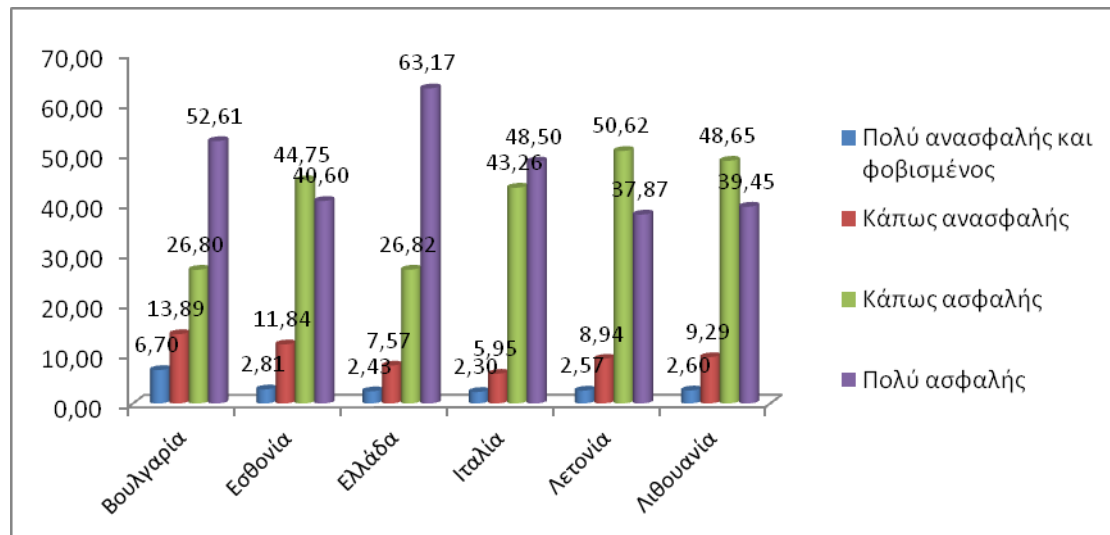
Πίνακας 97. Παράγοντες θυματοποίησης ανα χώρα συμμετοχής

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Λιθουανία
Εξαιτίας της ευαισθησίας του	41.89	33.52	44.60	49.01	34.34	36.99
Εξαιτίας της νευρικότητας ή του άγχους του	14.06	12.34	12.31	4.38	6.07	7.33
Εξαιτίας της ανικανότητας του να αμυνθεί	48.55	65.10	57.03	65.05	72.17	37.53
Επειδή έχει αυτό που επιθυμεί ο δράστης	7.31	19.49	19.65	16.76	23.19	15.99
Εξαιτίας του βάρους του	39.27	51.00	31.60	22.65	27.21	55.51
Εξαιτίας των ρούχων που φοράει	27.27	39.97	17.02	9.68	20.52	37.20
Εξαιτίας κάποιας σωματικής ανεπάρκειας	21.56	33.02	23.88	31.89	20.79	31.73
Εξαιτίας των σεξουαλικών του προτιμήσεων	26.71	20.68	25.05	29.31	21.23	21.71
Εξαιτίας της πίστης - θρησκείας	17.43	11.65	16.06	12.26	9.28	11.39

Εξαιτίας της εθνικότητάς του	21.65	23.87	44.34	30.46	21.50	20.96
Άλλο	12.09	17.67	10.35	10.79	27.74	14.79

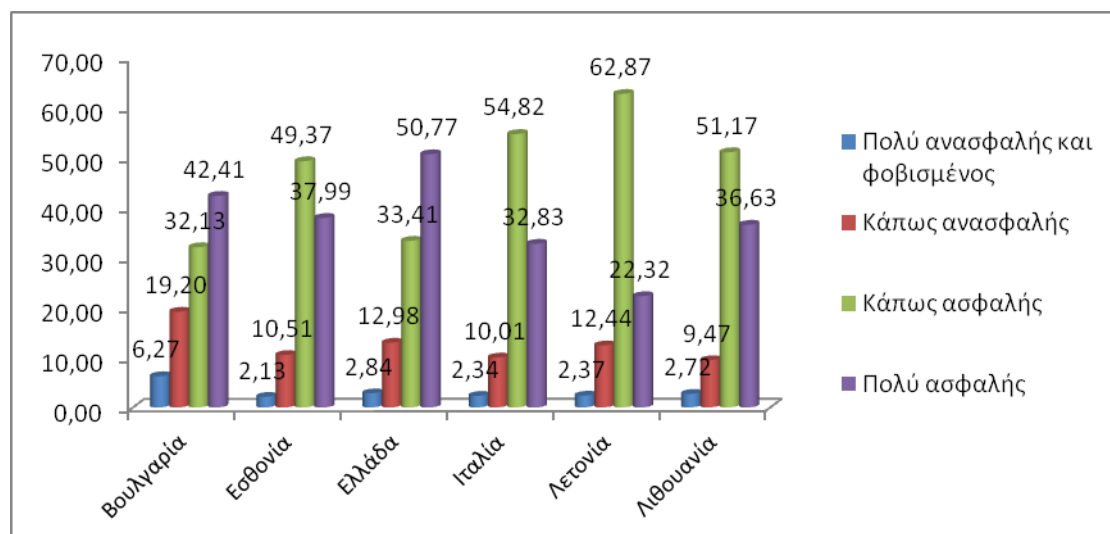
Ο υψηλότερος δείκτης ασφάλειας στη σχολική τάξη εμφανίζεται στην Ελλάδα, με το ποσοστό των μαθητών που δήλωσαν πολύ ασφαλείς να ανέρχεται σε 63,17%. Έπεται η Βουλγαρία με το αντίστοιχο ποσοστό να διαμορφώνεται σε 52,61%. Στον αντίποδα, η Λιθουανία εμφανίζει ποσοστό 39,45%.

Γράφημα 263. Δείκτης ασφάλειας στην τάξη

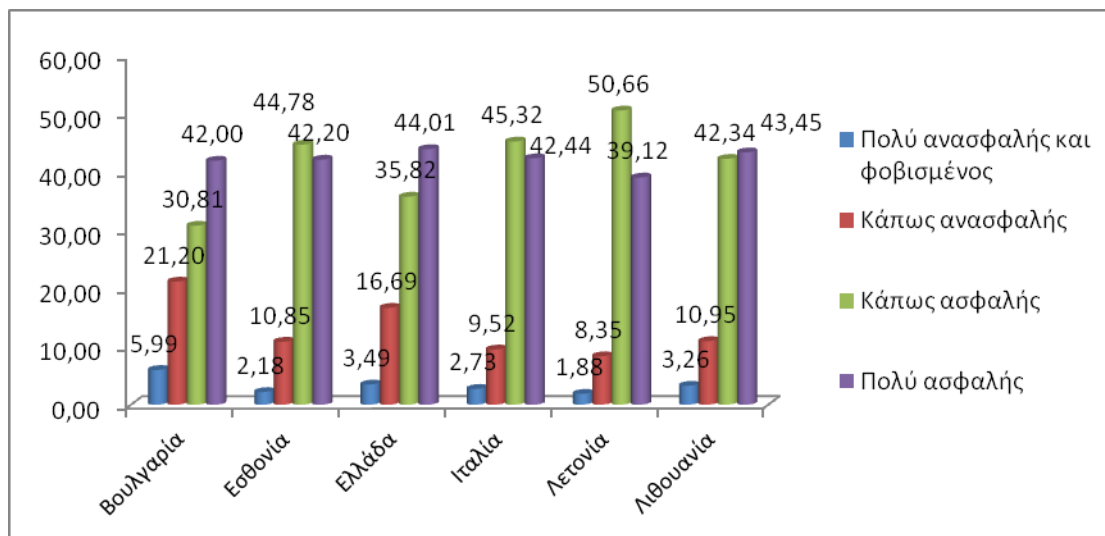
Παρόμοια αποτελέσματα προκύπτουν στο δείκτη ασφάλειας στη γειτονιά και στο πάρκο, όπου η Ελλάδα εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό στην απόκριση «πολύ ασφαλής». Ωστόσο, έντονη απόκλιση εμφανίζει η Λετονία μεταξύ των αποκρίσεων «κάπως ασφαλής» και «πολύ ασφαλής», όπου το ποσοστό της επιλογής «κάπως ασφαλής» ανέρχεται σε 62,87%.

Γράφημα 264. Δείκτης ασφάλειας στη γειτονιά - πάρκο

Μικρότερες διακυμάνσεις μεταξύ των χωρών συμμετοχής παρατηρήθηκαν στο δείκτη ασφάλειας στο δρόμο προς και από το σχολείο. Μόνο στην περίπτωση της Βουλγαρίας παρατηρήθηκε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό της απόκρισης «κάπως ανασφαλής» (21,2%).

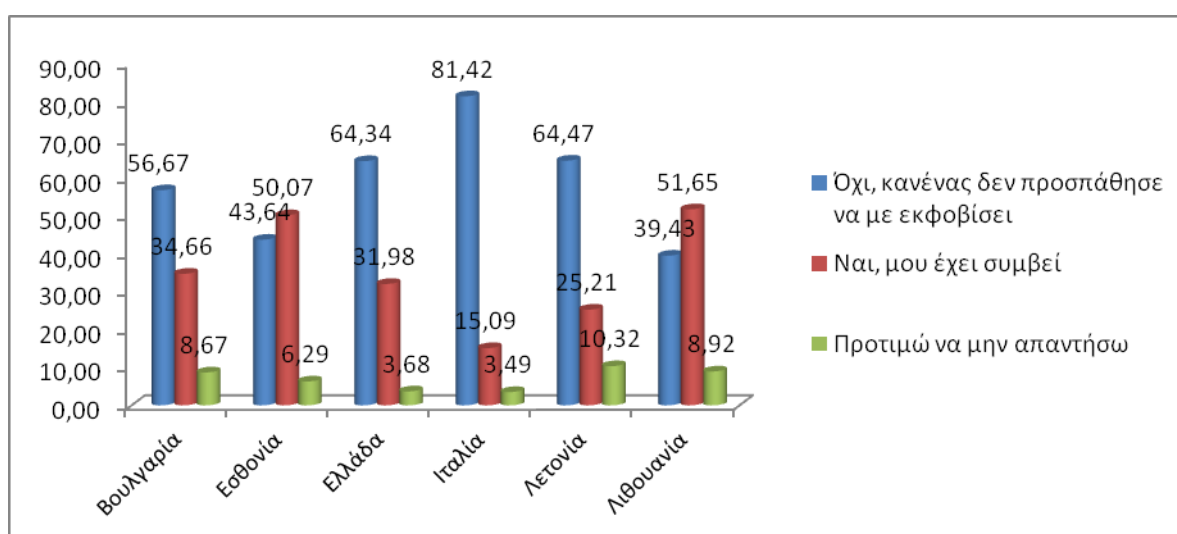
Γράφημα 265. Δείκτης ασφάλειας στον δρόμο προς και από το σχολείο

2.9.2 Υπήρξε θύμα σχολικού εκφοβισμού;

Έντονες αποκλίσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ των χωρών συμμετοχής όσον αφορά στο ποσοστό θυματοποίησης. Το φαινόμενο είναι εντονότερο στη Λιθουανία, όπου το 51,65% των μαθητών έχουν πέσει θύματα σχολικού εκφοβισμού και στην Εσθονία με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται σε 50,07%. Αντίθετα, η Ιταλία εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό (15,09%).

Γράφημα 266. Θύμα σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

Η σχολική τάξη αποτελεί το συνηθέστερο τόπο εμφάνισης του φαινομένου. Μόνο στην περίπτωση της Ελλάδας το φαινόμενο λαμβάνει χώρα σε χώρους εκτός σχολείου.

Πίνακας 98. Τόπος πραγματοποίησης εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Λιθουανία
Στο σπίτι	7.2%	8.8%	6.41%	5.0%	11.0%	3.4%
Έξω από το σχολείο	33.0%	31.8%	35.38%	31.7%	29.5%	25.0%
Στο internet	19.0%	16.1%	20.93%	11.1%	9.5%	7.7%
Στην τάξη	44.8%	59.9%	24.40%	51.6%	45.1%	45.7%
Στους διαδρόμους του σχολείου	28.4%	46.5%	32.70%	27.4%	35.2%	51.7%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	5.7%	15.3%	2.16%	5.7%	6.4%	9.2%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	14.9%	15.7%	21.84%	16.0%	17.0%	10.8%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	11.2%	19.5%	13.34%	10.7%	14.8%	8.1%

Άλλο	9.8%	13.6%	25.77%	13.6%	29.9%	11.8%
-------------	------	-------	--------	-------	-------	-------

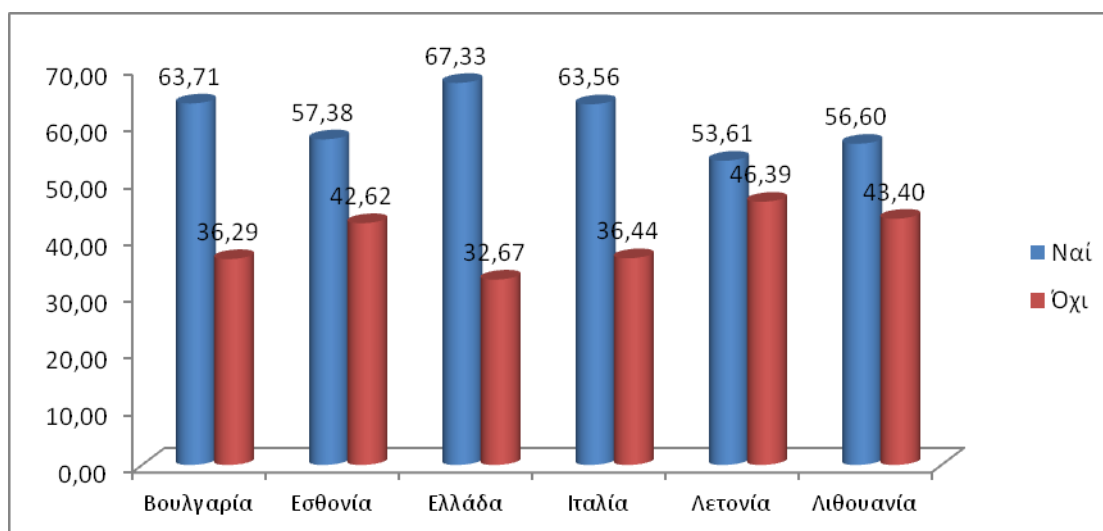
Συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού είναι η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων. Διαφοροποίηση προέκυψε στην περίπτωση της Βουλγαρίας, όπου προηγείται με μικρή διαφορά η άσκηση σωματικής βίας.

Πίνακας 99. Μορφές σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

	Ελλάδα	Ιταλία	Λιθουανία	Εσθονία	Λεττονία	Βουλγαρία
Χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων - παρατσούκλια	60.69%	59.90%	78.30%	68.90%	72.00%	42.20%
Αποκλεισμός από δραστηριότητες - απομόνωση	27.40%	46.10%	32.40%	44.90%	35.60%	22.10%
Σπρωξίματα – χτυπήματα	45.39%	40.40%	31.40%	38.20%	42.80%	44.00%
Εξαναγκασμός σε πράξεις με χρήση βίας	21.91%	17.70%	16.10%	25.00%	25.00%	24.40%
Εξιστόρηση περιπαιχτικών/κοροϊδευτικών ιστοριών	27.60%	44.30%	52.10%	36.60%	43.90%	39.90%
Ελαφριά σεξουαλική παρενόχληση, διάδοση φημών με αντίστοιχο περιεχόμενο	21.06%	21.10%	16.00%	25.40%	20.50%	25.00%
Αφαίρεση προσωπικών ειδών/χρημάτων	19.69%	10.30%	15.70%	17.30%	15.90%	29.30%
Διάδοση κοροϊδευτικών μηνυμάτων – e-mails	19.16%	21.10%	18.50%	22.30%	20.80%	18.40%
Εξαναγκασμός σε πράξεις παρά τη θέλησή μου	20.54%	17.70%	14.80%	25.70%	21.20%	22.40%
Πειράγματα εξαιτίας της εξωτερικής εμφάνισης	36.30%	46.60%	40.90%	47.30%	37.90%	29.90%
Ανάρτηση ή απειλή ανάρτησης εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών στο internet	14.26%	12.00%	15.20%	16.90%	15.20%	13.80%
Διάδοση εξευτελιστικών video ή φωτογραφιών μέσω κινητών τηλεφώνων	12.82%	8.90%	11.00%	10.90%	12.50%	14.40%
Άλλο	27.60%	23.00%	20.70%	26.40%	30.70%	24.10%

Σε όλες τις χώρες ανεξαιρέτως, τα θύματα σχολικού εκφοβισμού επέλεξαν να μιλήσουν σε κάποιον γι'αυτό που τους συνέβη. Ωστόσο, διαφοροποίηση εντοπίστηκε στην επιλογή του κατάλληλου προσώπου. Στην περίπτωση της Βουλγαρίας, της Ελλάδας και της Λεττονίας οι μαθητές-θύματα επέλεξαν να μιλήσουν, σε μεγαλύτερο ποσοστό, σε κάποιο φίλο η συμμαθητή. Αντίθετα, οι μαθητές της Εσθονίας, της Ιταλίας και της Λιθουανίας επέλεξαν να μιλήσουν με τους γονείς τους.

Γράφημα 267. Μίλησες σε κάποιον γι' αυτό που σου συνέβη;

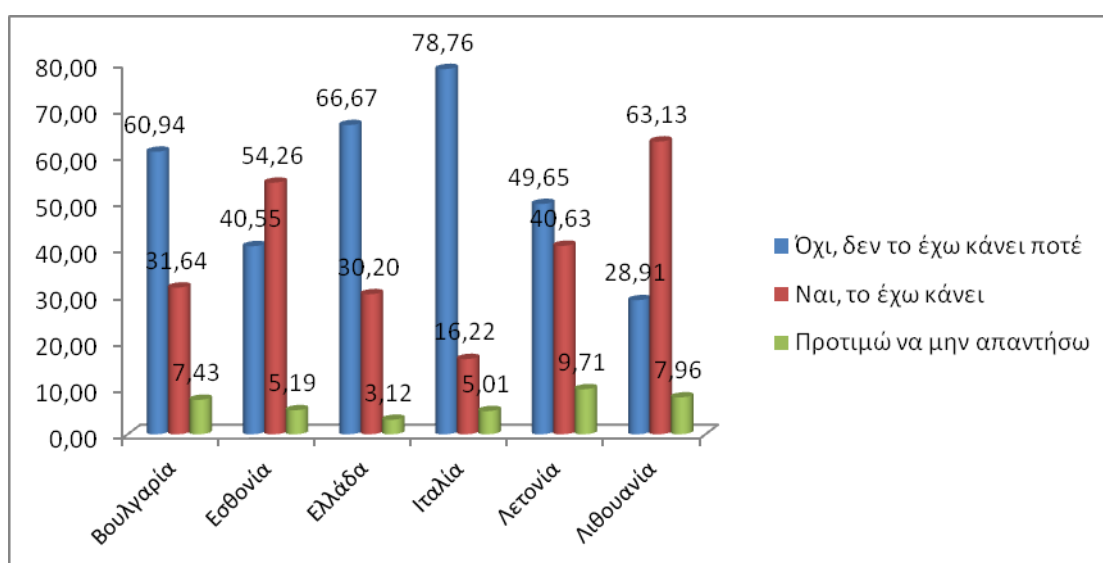
Πίνακας 100. Σε ποιον μίλησες για το περιστατικό

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Λιθουανία
Φίλος/συμμαθητής	33.68%	25.82%	36.78%	23.51%	29.49%	26.84%
Ενήλικος φίλος	11.34%	4.91%	7.94%	9.47%	5.13%	7.25%
Μέλος της οικογένειας αλλά όχι γονέας	3.44%	6.55%	7.11%	3.51%	5.45%	7.84%
Πατέρας/μητέρα	28.87%	34.91%	28.36%	39.69%	28.53%	31.93%
Καθηγητής	6.87%	9.09%	5.31%	12.67%	4.81%	5.00%
Αστυνομικός	1.03%	1.27%	1.93%	2.29%	3.21%	1.76%
Κοινωνική υπηρεσία, μη κυβερνητική οργάνωση, εθελοντικός οργανισμός	1.37%	2.55%	0.69%	1.07%	1.60%	2.25%
Άλλο	13.40%	14.91%	11.87%	7.79%	21.79%	17.14%

2.9.3 Υπήρξε θύτης σχολικού εκφοβισμού;

Τα ποσοστά των δραστών σχολικού εκφοβισμού είναι ανάλογα με τα αντίστοιχα των θυμάτων. Λιθουανία και Εσθονία παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό εμφάνισης του φαινομένου (63,13% και 54,26% αντίστοιχα). Η Ιταλία, από την άλλη μεριά, εμφανίζεται στην τελευταία θέση, καθώς μόλις το 16,22% των μαθητών δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 268. Θύτης σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

Η χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων είναι η συνηθέστερη μορφή άσκησης εκφοβισμού σε όλες τις χώρες, σύμφωνα με τις αποκρίσεις των μαθητών που δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες. Διαφοροποίηση προκύπτει στη δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού. Σε όλες τις χώρες με εξαίρεση τη Λιθουανία, η σωματική βία αποτελεί τη δεύτερη συνηθέστερη μορφή.

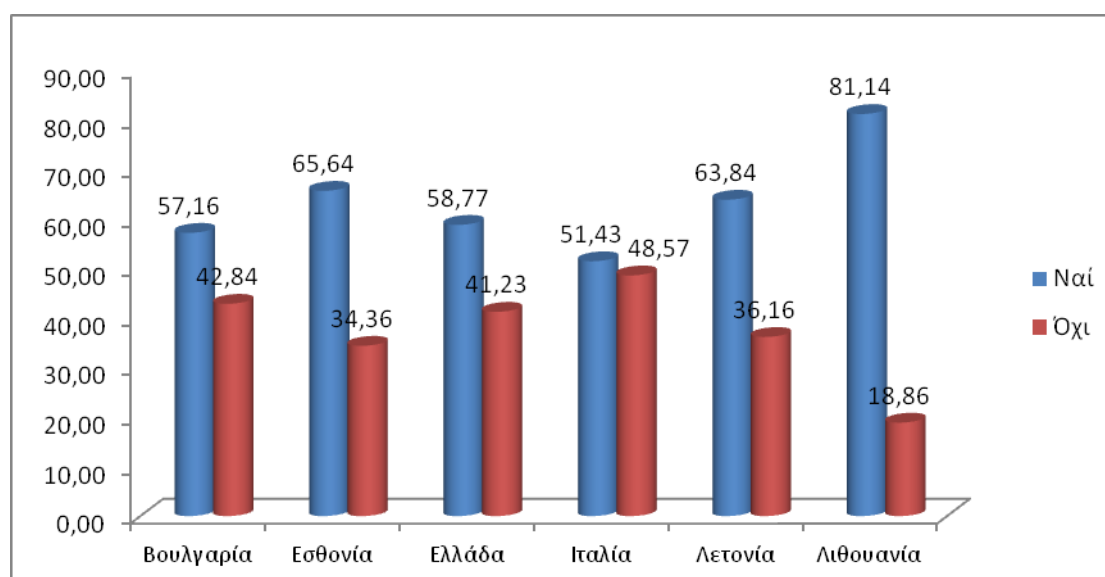
Πίνακας 101. Μορφές σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

Μορφές Σχολικού εκφοβισμού	Ελλάδα	Ιταλία	Λιθουανία	Εσθονία	Λεττονία	Βουλγαρία
Άσκηση σωματικής βίας	61.22%	52.10%	31.50%	37.10%	50.70%	56.90%
Χρήση υβριστικών εκφράσεων, πειραγμάτων	77.08%	84.50%	67.80%	77.40%	70.00%	60.10%
Διάδοση κακοήθων φημών	45.56%	45.20%	34.50%	34.70%	35.60%	41.20%
Αποκλεισμός άλλων από δραστηριότητες	39.97%	50.10%	44.80%	50.40%	35.60%	37.30%
Χρήση κινητού τηλεφώνου, κάμερας για τη δημιουργία προσβλητικών φωτογραφιών - video	34.80%	28.70%	22.30%	22.70%	20.00%	27.00%
Προτιμώ να μην πω	20.61%	16.80%	21.90%	21.30%	22.00%	23.50%
Άλλο	24.67%	19.90%	29.20%	28.70%	32.00%	27.00%

2.9.4 Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού

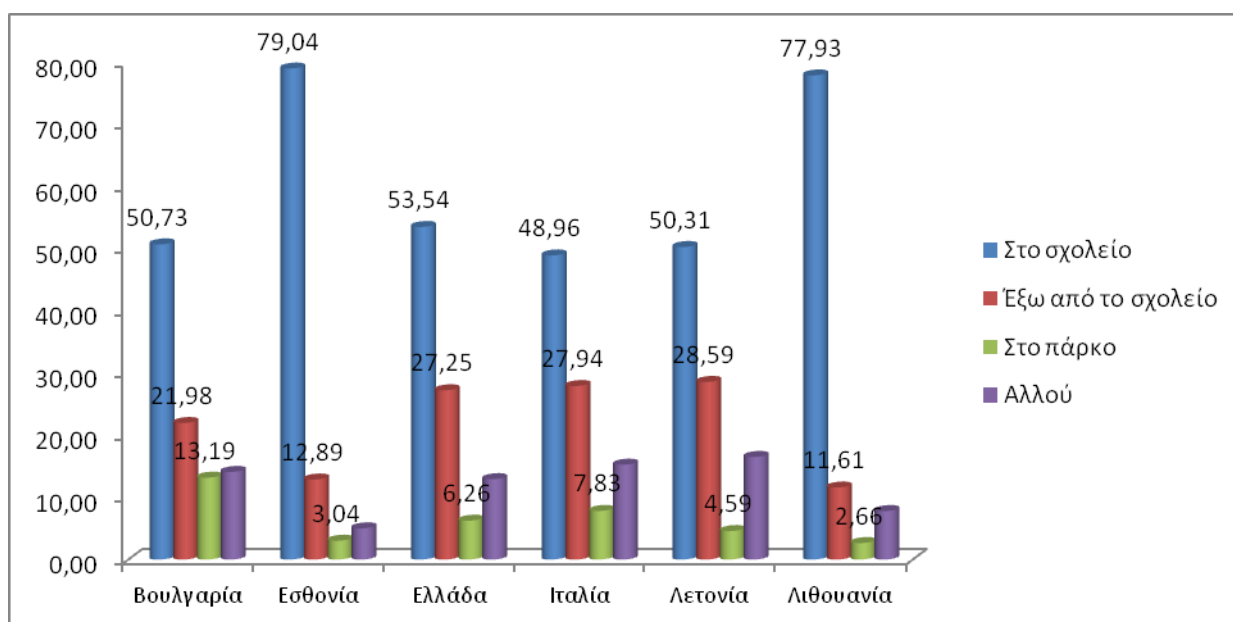
Οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά εκδήλωσης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν, όπως ήταν αναμενόμενο, και τα υψηλότερα ποσοστά θεατών- παρατηρητών του φαινομένου. Λιθουανία και Εσθονία προπορεύονται με ποσοστά 81,14% και 65,64% αντίστοιχα.

Γράφημα 269. Μάρτυρας σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

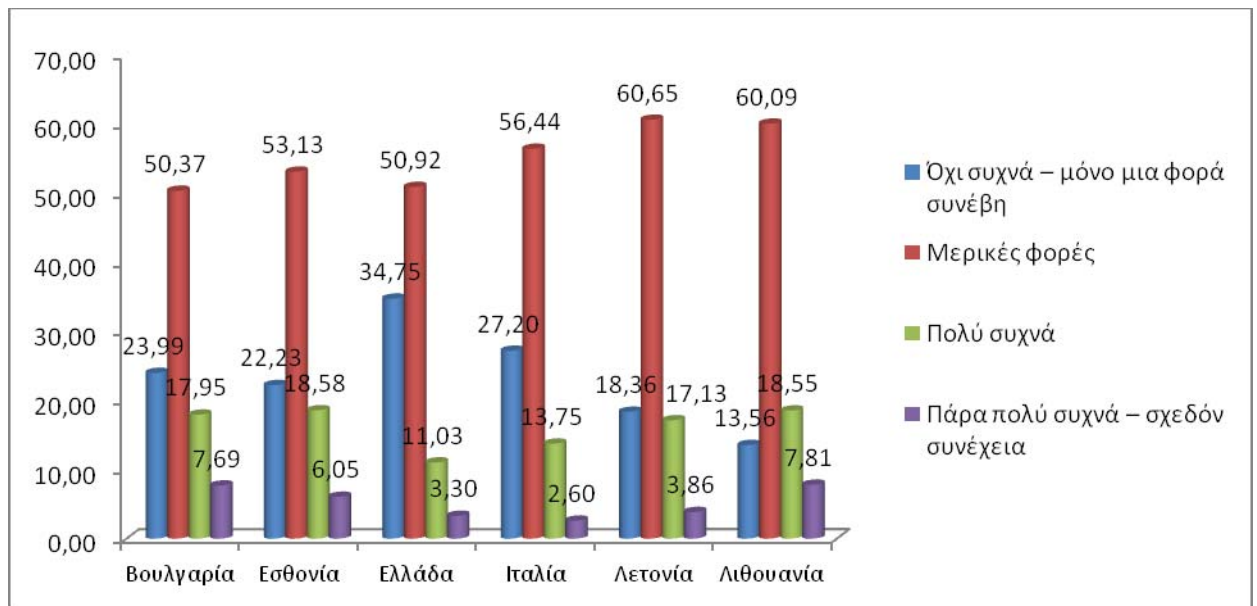
Επιβεβαιώνοντας προηγούμενα ευρήματα, το σχολείο αποτελεί το κύριο πεδίο εμφάνισης περιστατικών εκφοβισμού. Άξια αναφοράς είναι τα ποσοστά της Λιθουανίας και της Εσθονίας, όπου το σχολείο λαμβάνει 77,93% και 79,04% αντίστοιχα. Στις υπόλοιπες χώρες το σχολείο κυμαίνεται στο 50%.

Γράφημα 270. Τόπος που πραγματοποιήθηκε ανά χώρα συμμετοχής

Αναφορικά με τη συχνότητα των περιστατικών, αυτά δείχνουν να έχουν περιστασιακό χαρακτήρα. Μικρά ποσοστά σε όλες τις χώρες δήλωσαν ότι παρατηρούν αντίστοιχα φαινόμενα πολύ συχνά ή συνέχεια.

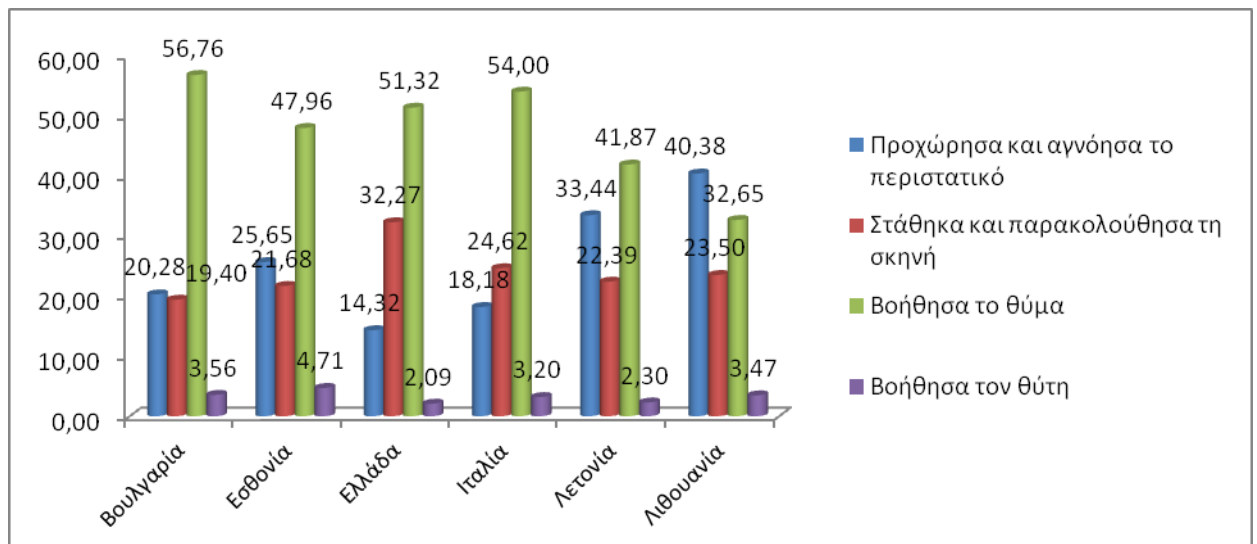
Γράφημα 271. Συχνότητα περιστατικών ανά χώρα συμμετοχής

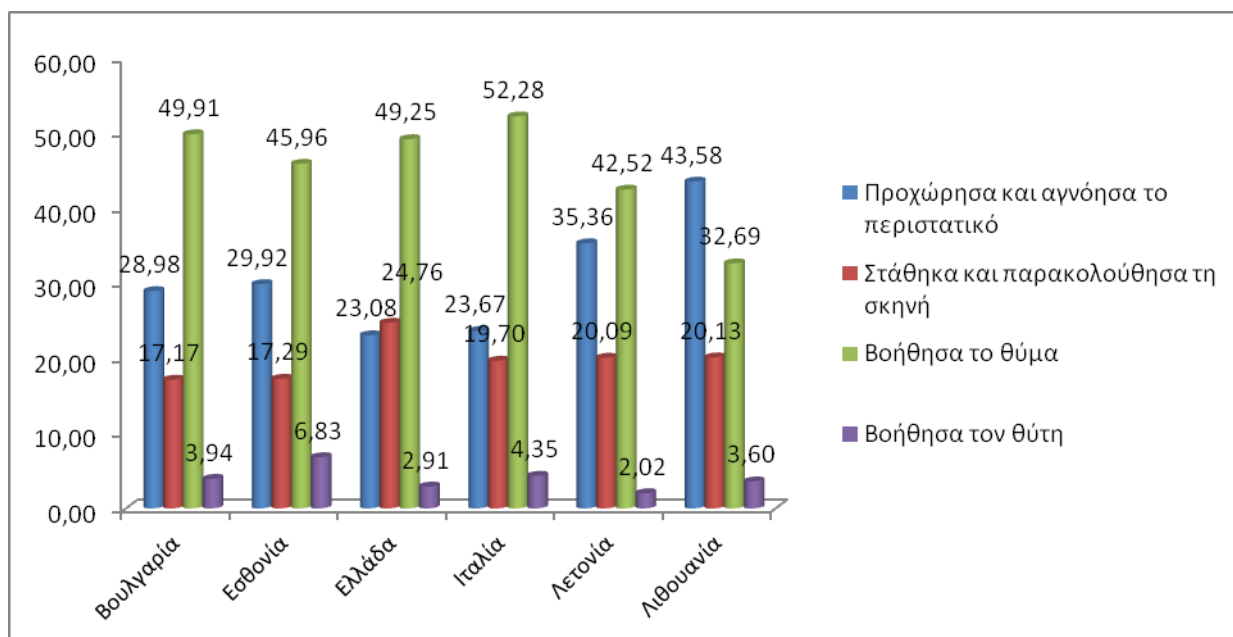
2.9.5 Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Σε όλες τις χώρες, με εξαίρεση τη Λιθουανία, οι μαθητές – μάρτυρες περιστατικών εκφοβισμού, πρωτίστως επέλεξαν να βοηθήσουν το θύμα. Τόσο σε περιστατικά λεκτικής, όσο και σωματικής βίας τα ποσοστά παρέμβασης και βοήθειας στο θύμα είναι υψηλότερα.

Γράφημα 272. Αντίδραση σε περιστατικό σωματικής βίας ανά χώρα συμμετοχής

Γράφημα 90. Αντίδραση σε περιστατικό κοροϊδευτικών εκφράσεων ανά χώρα συμμετοχής

Αναφορικά με τους τρόπους βοήθειας προς το θύμα, η παρέμβαση με τη βοήθεια φίλων είναι η επικρατέστερη απόκριση στην περίπτωση της Βουλγαρίας, της Εσθονίας, της Ελλάδας και της Ιταλίας. Αντίθετα, στην περίπτωση της Λιθουανίας η παρέμβαση γίνεται λεκτικά, ζητώντας από τον «νταή» να σταματήσει.

Πίνακας 102. Τρόπος βοήθειας σε περιστατικό εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

	Αναφέροντας το περιστατικό σε έναν ενήλικο	Αναφέροντας το περιστατικό σε καθηγητή ή αστυνομικό	Ζητώντας από τον «νταή» να σταματήσει	Προσπαθώντας να απομακρύνω το θύμα	Προσπάθησα να σταματήσω τον «νταή» μόνος μου/με τη βοήθεια φίλων	Άλλο
Βουλγαρία	12.71%	16.76%	25.97%	4.42%	28.91%	11.23%
Εσθονία	10.56%	10.68%	28.52%	6.19%	29.73%	14.32%
Ελλάδα	13.71%	9.19%	24.40%	15.32%	28.06%	9.33%
Ιταλία	11.94%	9.93%	25.74%	13.10%	26.79%	12.49%
Λετονία	19.15%	13.90%	18.64%	11.19%	16.95%	20.17%
Λιθουανία	10.24%	7.51%	35.24%	6.20%	15.82%	25.00%

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συγκριτικός πίνακας των κυριότερων λόγων μη παρέμβασης σε περιστατικά εκφοβισμού. Οι μαθητές από την Εσθονία και την Ιταλία δήλωσαν, σε μεγαλύτερο ποσοστό, ότι δεν ήξεραν πώς να βοηθήσουν, ενώ

στις υπόλοιπες περιπτώσεις ο φόβος των συνεπειών ήταν ο βασικότερος λόγος της μη παρέμβασης.

Πίνακας 103. Λόγοι μη παρέμβασης σε περιστατικό εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

	Δεν είναι δικό μου πρόβλημα, ούτε δική μου ευθύνη	Φοβόμουν τις συνέπειες	Πιστεύω πως οι «νταήδες» είχαν δίκιο	Δεν ήξερα πώς να βοηθήσω	Δεν πιστεύω πως τέτοια περιστατικά είναι τόσο σημαντικά
Βουλγαρία	23.59%	31.82%	8.44%	28.14%	8.01%
Εσθονία	23.45%	27.42%	8.08%	35.18%	5.86%
Ελλάδα	19.23%	35.83%	5.29%	34.64%	5.01%
Ιταλία	22.33%	31.38%	4.72%	35.45%	6.03%
Λεττονία	28.63%	37.40%	6.49%	24.05%	3.44%
Λιθουανία	30.02%	33.69%	3.06%	28.56%	4.67%

2.9.6 Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

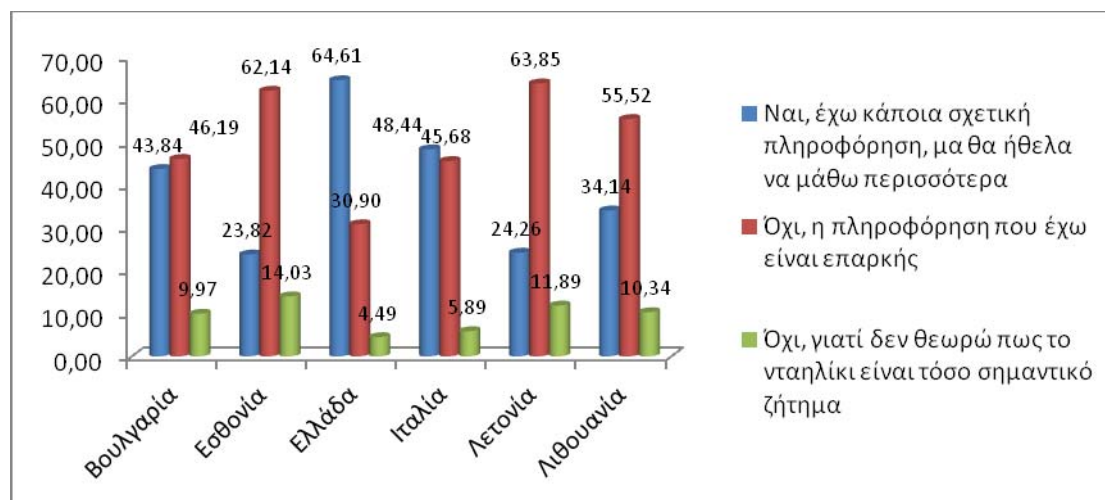
Το σχολείο αποτελεί την κύρια πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του εκφοβισμού στις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα. Δεύτερη σημαντικότερη πηγή είναι η τηλεόραση.

Πίνακας 104. Πηγή πληροφόρησης για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λεττονία	Λιθουανία
Εφημερίδες	10.61%	8.96%	3.82%	14.79%	9.43%	4.40%
Σχολείο	37.50%	34.85%	39.05%	30.50%	45.17%	33.25%
Μη κυβερνητικές οργανώσεις	2.47%	0.76%	2.21%	0.54%	1.53%	0.93%
Εθελοντικές ομάδες - οργανισμοί	1.60%	0.99%	2.45%	1.84%	1.30%	2.00%
Κρατικές Υπηρεσίες	1.74%	0.38%	0.33%	0.98%	1.53%	1.22%
Τηλεόραση	22.24%	16.63%	20.23%	33.00%	16.63%	11.49%
Δημόσιοι διάλογοι - ομιλίες	2.91%	2.51%	2.12%	0.69%	0.94%	5.87%
Γονείς	6.69%	3.19%	11.91%	3.90%	6.60%	7.29%
Αστυνομία	1.02%	2.73%	1.61%	1.35%	1.77%	2.25%
Φίλοι	5.67%	13.36%	9.00%	8.61%	8.02%	26.75%
Καμία. Δεν είχα ποτέ ενημέρωση για αυτό το φαινόμενο	7.56%	15.64%	7.28%	3.80%	7.08%	4.55%

Μόνο στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ιταλίας παρατηρείται ελλιπής πληροφόρηση των μαθητών. Στις υπόλοιπες χώρες, οι μαθητές θεωρούν ότι έχουν επαρκή πληροφόρηση για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Γράφημα 94. Ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό ανά χώρα συμμετοχής

Οι ενημερωτικές ταινίες αποτελούν την αποτελεσματικότερη μέθοδο, σύμφωνα με τις αποκρίσεις των μαθητών από την Εσθονία, την Ελλάδα, τη Λετονία και τη Λιθουανία. Στην περίπτωση της Βουλγαρίας, το υψηλότερο ποσοστό έλαβαν οι ομιλίες. Τέλος, οι Ιταλοί μαθητές προτιμούν τη γενικότερη ενασχόληση με το θέμα στο σχολείο.

Πίνακας 105. Μορφή ενημέρωσης ανά χώρα συμμετοχής

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Λιθουανία
Video, ταινίες	21.08%	24.55%	27.56%	27.86%	22.88%	45.04%
Ομιλίες	22.87%	11.22%	24.00%	17.17%	16.48%	8.10%
Ενημερωτικά βιβλία	6.58%	4.55%	8.00%	3.25%	5.90%	5.14%
Ενασχόληση με το ζήτημα στα σχολεία	11.21%	14.67%	26.28%	30.29%	19.43%	11.58%
Διαδραστικά παιχνίδια και ασκήσεις	9.12%	8.86%	5.03%	5.60%	5.78%	4.57%
Τίποτα από τα παραπάνω	29.15%	36.16%	9.13%	15.84%	29.52%	25.56%

Η ενημέρωση των εκπαιδευτικών είναι, σύμφωνα με τους μαθητές από όλες τις χώρες, η αποτελεσματικότερη μέθοδος καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού.

Πίνακας 106. Καταλληλότερη λύση καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Λιθουανία
Να ενημερώνεις τον καθηγητή και να ζητάς	26.97%	24.41%	30.29%	28.76%	23.41%	27.75%

βοήθεια						
Να συζητάς με κάποιον συμμαθητή και να ζητάς βοήθεια	7.45%	12.60%	6.64%	6.33%	3.19%	5.45%
Να ενημερώνεις τους γονείς και να ζητάς βοήθεια	17.14%	13.07%	23.73%	21.86%	17.40%	14.32%
Τίποτε, γιατί δεν είναι και τόσο σημαντικό ζήτημα	2.09%	3.17%	0.89%	0.94%	1.35%	1.83%
Μαθητικές ομάδες διαμεσολάβησης	3.73%	1.66%	7.33%	2.46%	2.21%	6.84%
Να προσπαθείς να αποφεύγεις τους «νταήδες»	11.62%	7.69%	6.11%	6.33%	7.23%	5.35%
Να απαντάς στις προκλήσεις τους	5.81%	13.63%	3.70%	17.91%	9.31%	11.79%
Να μην αντιδράς κι αν υποφέρεις	0.30%	1.11%	1.48%	0.60%	0.74%	1.14%
Να αλλάξεις σχολείο	2.83%	3.80%	1.42%	0.92%	2.45%	2.33%
Να καταδείξεις το γεγονός με ανακοίνωση στον πίνακα ανακοινώσεων	1.19%	0.71%	1.37%	0.84%	12.13%	2.82%
Να ζητήσεις τη βοήθεια των μεγαλύτερων αδελφών σου	1.94%	2.14%	1.93%	1.69%	0.98%	1.24%
Να ζητήσεις από το διευθυντή του σχολείου την τιμωρία τους	8.79%	4.60%	7.50%	5.32%	6.99%	7.53%
Άλλο	10.13%	11.41%	7.62%	6.04%	12.62%	11.60%

Κεφάλαιο 3. Σύνοψη – συμπεράσματα

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δοθήκαν από τους μαθητές και των έξι χωρών, το επίπεδο κατανόησης της έννοιας και της φύσης των διαφορετικών μορφών σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζεται ικανοποιητικό. Μεταξύ των χωρών που σημείωσαν υψηλό επίπεδο κατανόησης συγκαταλέγονται η Ιταλία και η Ελλάδα, ενώ μικρότερο επίπεδο κατανόησης παρατηρήθηκε στη Λιθουανία.

Σε όλες τις χώρες, εκείνο που φαίνεται να μην είναι ξεκάθαρο είναι η προϋπόθεση της επανάληψης και της διάρκειας στο χρόνο για να χαρακτηριστεί μία πράξη ως bullying. Ταυτόχρονα, ένα μεγάλο μέρος του δείγματος, κυρίως σε χώρες όπως η Λιθουανία και η Λεττονία, αλλά και, σε μικρότερο βαθμό, η Εσθονία, δείχνει να μην μπορεί να αντιληφθεί με επιτυχία τη διάκριση μεταξύ των επιλογών «κάνω πλάκα σε κάποιον μέσω τηλεφώνου και ιντερνετ» και χρησιμοποιώ τα μέσα αυτά για να εκφοβίσω ή να απειλήσω κάποιον.

Παρότι τα στοιχεία της επαναληψιμότητας και της διάρκειας του εκφοβισμού αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση τόσο για τον ορισμό εργασίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, όσο και για τους κυριότερους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί, ορισμένοι ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι ο εκφοβισμός δεν είναι απαραίτητο να έχει χρονική διάρκεια και να επαναλαμβάνεται στο χρόνο, μπορεί να αφορά και σε ένα μόνο περιστατικό, το οποίο, όμως, βιώνεται με τέτοια ένταση από το θύμα, ικανή να του προκαλέσει ψυχικό τραυματισμό⁴⁹.

Μέχρι σήμερα στις περισσότερες έρευνες έχουν αναδειχθεί ως κύρια κριτήρια επιλογής του θύματος από το δράστη ατομικά ή κοινωνικά/φυλετικά – εθνολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία το διαφοροποιούν από το σύνολο⁵⁰. Στην παρούσα έρευνα τα στοιχεία αυτά, αν και εμφανίζουν υψηλά ποσοστά εμφάνισης, δεν αποτελούν το κύριο κριτήριο επιλογής.

Από τις απαντήσεις των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα- στο μεγαλύτερο ποσοστό τους και για τις περισσότερες χώρες- προκύπτει ότι η αδυναμία του θύματος να αμυνθεί αποτελεί το κύριο κριτήριο με το οποίο οι δράστες επιλέγουν τα θύματά τους. Επιβεβαιώνεται, έτσι, το κριτήριο που θέτουν οι περισσότεροι ορισμοί για ανισορροπία στη δύναμη μεταξύ θύτη και θύματος και για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ τους⁵¹. Η Εσθονία είναι η μοναδική χώρα, όπου ως κύριο κριτήριο ανέδειξε το σωματικό βάρος. Ακολουθούν η ευαισθησία του θύματος, καθώς και άλλα χαρακτηριστικά, όπως η εθνικότητα, στοιχεία της εξωτερικής εμφάνισης (βάρος, ντύσιμο), σωματικές ανεπάρκειες και σεξουαλικές προτιμήσεις. Στοιχεία, δηλαδή, που διαφοροποιούν το θύμα με τρόπο

⁴⁹ Randal 1991, *The Prevention of School Based Bullying*, Hull: University of Hull, Stepherson and Smith 1987, *Anatomy of the playground bull*. *Education* 18, 236-237

⁵⁰ Cullingford C and Brown, G, 1995. *Children's perceptions of victims and bullies*. *Education* 3-13. June 1995. Vol 22. No2, Lee, C., (2006). *Preventing Bullying in Schools. A Guide for Teachers and Other Professionals*. London: Paul Chapman Publishing

⁵¹ Rigby, K., (2005). *Why Do Some Children Bully at School?: The Contributions of Negative Attitudes Towards Victims and the Perceived Expectations of Friends, Parents and Teachers*. *School Psychology International*, 26, 147 – 161

εμφανή από το σύνολο των συμμαθητών του. Εκείνα που φαίνεται να μην διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο είναι, στο μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, το θρήσκευμα, η νευρική κατάσταση και το άγχος, καθώς και η κατοχή αντικειμένων που επιθυμεί ο δράστης.

Από τις απαντήσεις των Ευρωπαίων μαθητών που πήραν μέρος στην έρευνα, προκύπτει ότι στην πλειοψηφία τους δεν αισθάνονται ιδιαίτερη ανασφάλεια στην τάξη και στους χώρους του σχολείου. Το υψηλότερο ποσοστό ασφάλειας σημειώθηκε στην Ελλάδα, ενώ το μικρότερο στη Λεττονία. Σε όλες τις χώρες, ο βαθμός ασφάλειας μειώνεται, όσο απομακρυνόμαστε από το σχολικό χώρο.

Τα θύματα σχολικού εκφοβισμού σημειώνουν, όπως είναι φυσικό, μεγαλύτερο ποσοστό ανασφάλειας τόσο εντός του σχολικού χώρου, όσο και έξω από αυτό. Το γεγονός αυτό οφείλεται αφενός στο φόβο επανάληψης της θυματοποίησης και αφετέρου στα αρνητικά μετατραυματικά συναισθήματα που δημιουργούνται ή παραμένουν στο θύμα ακόμα και μετά το πέρας της τραυματικής του εμπειρίας.

Ενδιαφέρον προκαλεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις, όπως αυτές της Ελλάδας και της Ιταλίας, υψηλά ποσοστά ανασφάλειας συναντάμε και στους δράστες σχολικού εκφοβισμού. Στις περιπτώσεις αυτές, η ανασφάλειά τους ερμηνεύεται ως ανησυχία για πιθανές αντιδράσεις/συνέπειες των πράξεών τους, αλλά και ως κατάλοιπο μίας πιθανής προηγούμενης δικής τους θυματοποίησης.

Τα χαμηλότερα ποσοστά θυματοποίησης σημειώνονται στην Ιταλία, όπου μόνο το 15,09% δήλωσε ότι έχει υπάρξει θύμα σχολικού εκφοβισμού. Το υψηλότερο ποσοστό, 51,65% σημειώθηκε στη Λιθουανία, ενώ επίσης υψηλό ποσοστό παρατηρήθηκε και στην Εσθονία με 50,07% .

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα, στις περισσότερες χώρες, με εξαίρεση την Εσθονία και τη Λιθουανία, τα θύματα σχολικού εκφοβισμού ήταν στην πλειοψηφία τους αγόρια.

Η εθνικότητα δεν φαίνεται να επηρεάζει σε καμία χώρα τη θυματοποίηση, με μόνη διαφορά στην περίπτωση της Εσθονίας, όπου οι μετανάστες μαθητές εμφανίζονται να θυματοποιούνται περισσότερο. Αναφορικά με τον τόπο διαμονής, αυτός δεν εμφανίζεται να συνδέεται έντονα με την εκδήλωση συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού, ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που συμβαίνει αυτό, όπως στη Λιθουανία, αυξημένα κρούσματα παρουσιάζονται στις αγροτικές περιοχές και όχι στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως δηλώνουν οι περισσότερες έρευνες.

Συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών της Ιταλίας, της Ελλάδας, της Εσθονίας, της Λεττονίας και της Λιθουανίας, είναι η χρήση κοροϊδευτικών ονομάτων. Διαφοροποίηση προέκυψε στην περίπτωση της Βουλγαρίας, όπου προηγείται με μικρή διαφορά η άσκηση σωματικής βίας. Η εμφάνιση των υπόλοιπων μορφών σχολικού εκφοβισμού διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα.

Τα χαρακτηριστικά του θύματος

Μελετώντας το προφίλ των οικογενειών των μαθητών που δήλωσαν ότι έχουν καταστεί θύματα σχολικού εκφοβισμού, διαπιστώνουμε ότι κοινό χαρακτηριστικό όλων των χωρών που πήραν μέρος στην έρευνα είναι η ύπαρξη σοβαρών ενδοοικογενειακών προβλημάτων, είτε πρόκειται για οικονομικά προβλήματα είτε για προβλήματα που διαταράσσουν τις σχέσεις των μελών της οικογένειας (κακή σχέση μεταξύ των γονέων, μεταξύ παιδιών και γονέων, προβλήματα ελέγχου του θυμού, αλκοολισμού, προβλήματα με το νόμο κτλ). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, το παιδί βιώνει μία κατάσταση συναισθηματικής ή οικονομικής ανασφάλειας και αβεβαιότητας, που συνοδεύεται συχνά από έλλειψη συναισθηματικής και ηθικής υποστήριξης, νιώθει ότι δεν γίνεται αποδέκτης ικανοποιητικής στήριξης και προστασίας από την οικογένειά του, γεγονός που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο όχι μόνο για την αυτοεικόνα που θα δημιουργήσει, αλλά και για τις σχέσεις που θα

αναπτύξει, καθώς και για τον τρόπο που θα διαχειριστεί τις σχέσεις με τους συνομηλίκους του.

Η αδυναμία του θύματος να αμυνθεί και να υπερασπίσει τον εαυτό του προέκυψε, από την παρούσα έρευνα, ως ο κυριότερος παράγοντας θυματοποίησης. Ένα παιδί που προέρχεται από ένα οικογενειακό περιβάλλον με τα χαρακτηριστικά που παρουσιάστηκαν παραπάνω εμφανίζει χαμηλή αυτοπεποίθηση και, κάποιες φορές, αισθήματα κατωτερότητας, αισθήματα τα οποία γίνονται αντιληπτά από τη συνολική του συμπεριφορά και το καθιστούν ως ιδιαίτερα αδύναμο και ευάλωτο απέναντι στους δράστες.

Τέλος, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των απαντήσεων που δόθηκαν, η πλειοψηφία των θυμάτων προέρχεται από οικογενειακά περιβάλλοντα όπου υπερισχύει το δίκαιο του ισχυρότερου. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, οδηγεί το παιδί αφενός μεν στην εξοικείωση με τη χρήση βίας και την αποδοχή των σχέσεων εξουσίας που βασίζονται στη δύναμη, αφετέρου δε στην αναγνώριση και αποδοχή των σχέσεων αυτών και έξω από την οικογένεια, στις σχέσεις, δηλαδή, με συμμαθητές και συνομηλίκους. Όταν μάλιστα τους αντιλαμβάνεται ως ισχυρότερους αδυνατεί να αμυνθεί απέναντι τους ή να υποστηρίξει τον εαυτό του.

Συνεχίζοντας τη σκιαγράφιση του προφίλ του μαθητή-θύματος σχολικού εκφοβισμού και μελετώντας τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι σχέσεις με τους συμμαθητές του, παρατηρούμε ότι σε όλες τις χώρες, αυτές προκύπτουν ως προβληματικές, επιβεβαιώνοντας τα ερευνητικά πορίσματα άλλων ερευνών που θέλουν τους μαθητές-θύματα να είναι κοινωνικά απομονωμένοι από τους συνομηλίκους τους, με ιδιαίτερα κλειστό και μοναχικό χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό είναι δυνατόν να ερμηνευτεί υπό δύο διαφορετικές οπτικές:

- Η πρώτη αφορά στον τρόπο με τον οποίο ο δράστης επιλέγει τα θύματά του. Ένα παιδί σχετικά απομονωμένο, χωρίς φίλους να το υποστηρίξουν ή να το βοηθήσουν, αφενός αποτελεί εύκολο στόχο και αφετέρου δεν ελλοχεύει

κίνδυνος για έντονες αντιδράσεις απέναντι στο δράστη από τους πιθανούς θεατές του περιστατικού.

- Η δεύτερη οπτική αφορά στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το ίδιο το θύμα τη θυματοποίησή του και στον τρόπο που αυτό επηρεάζει τις σχέσεις με τους συμμαθητές του. Τα αισθήματα ντροπής που αναπτύσσει το θύμα είναι δυνατόν να το οδηγήσουν σε απομόνωση από τους συμμαθητές του και, παράλληλα, να αναπτυχθούν αισθήματα θυμού ή παραπόνου στις περιπτώσεις απουσίας βοήθειας ή υποστήριξης από αυτούς. Τέλος, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, τα παιδιά-θύματα, σταδιακά, μαθαίνουν, μέσω της τραυματικής τους εμπειρίας, να μην εμπιστεύονται τους άλλους, και κατ' επέκταση αδυνατούν να αναπτύξουν ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς με αυτούς⁵².

Οι περισσότερες έρευνες σκιαγραφούν το θύμα ως μαθητή με καλές σχολικές επιδόσεις και συνεπή ως προς τις σχολικές του υποχρεώσεις. Στην παρούσα έρευνα, οι μαθητές όλων των χωρών, εμφανίζουν, στο μεγαλύτερο ποσοστό, χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Το γεγονός αυτό δεν είναι ασύμβατο, όπως φαίνεται σε πρώτη ανάγνωση, αλλά ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της πτώσης των σχολικών επιδόσεων μετά τη θυματοποίηση του μαθητή, καθώς και των αρνητικών συναισθημάτων που τον συνοδεύουν αναφορικά με το σχολικό περιβάλλον, τη θέση και το ρόλο του σε αυτό⁵³. Δεν είναι τυχαίο, επίσης, ότι πολλά θύματα σχολικού εκφοβισμού αρνούνται να πάνε σχολείο μετά από αντίστοιχα περιστατικά, ενώ αυξάνονται ραγδαία τα ποσοστά σχολικής αποτυχίας⁵⁴.

⁵² Pepler, D., Rigby, K., & Smith, P. K. (2004). *Bullying in schools: How successful can intervention be?* Cambridge University Press.

⁵³ Flannery, D.J., Singer, M. I., & Wester, K. L. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 559–573. O'Moore, M. (2000). Critical Issues for Teacher Training to Counter Bullying and Victimization in Ireland. *Aggressive Behavior*, 26(1), 99-111.

⁵⁴ Espelage, D., & Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: what we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365-383.

Pepler, D., Rigby, K., & Smith, P. K. (2004). *Bullying in schools: How successful can intervention be?* Cambridge University Press.

Σε όλες τις χώρες, οι μαθητές που υπήρξαν θύματα σχολικού εκφοβισμού, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, επέλεξαν να μιλήσουν σε κάποιον τρίτο για αυτό που τους συνέβη. Εκείνο που φαίνεται να διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα είναι στο ποιο πρόσωπο επέλεξαν να εμπιστευτούν. Στην Ελλάδα, τη Λεττονία και τη Βουλγαρία, οι μαθητές θύματα επέλεξαν να μιλήσουν σε κάποιο φίλο ή συμμαθητή τους. Στην Εσθονία, την Ιταλία και τη Λιθουανία, τα θύματα σχολικού εκφοβισμού απευθύνθηκαν στους γονείς τους, ζητώντας από αυτούς υποστήριξη. Μπορεί στις περιπτώσεις των μαθητών από την Ελλάδα, τη Λεττονία και τη Βουλγαρία η εξομολόγηση στους γονείς τους να μην ήταν η πρώτη επιλογή, ήταν, όμως, η αμέσως επόμενη.

Η εμπιστοσύνη και η προσδοκία των μαθητών- θυμάτων για υποστήριξη από τους γονείς τους προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένων των προβληματικών σχέσεων και των άλλων θεμάτων που, όπως φάνηκε από τις σχετικές ερωτήσεις, χαρακτηρίζουν τις οικογένειες των θυμάτων. Παρά την ύπαρξη, λοιπόν, των θεμάτων αυτών, η οικογένεια συνεχίζει να είναι η ομάδα την οποία το παιδί εμπιστεύεται περισσότερο και αναζητά προστασία.

Αντίθετα, προβληματισμός θα έπρεπε να προκληθεί σε όσους δραστηριοποιούνται στους χώρους των κοινωνικών υπηρεσιών, των ΜΚΟ και των εθελοντικών οργανισμών, όσον αφορά στις χώρες που σημείωσαν ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά εμπιστοσύνης εκ μέρους των θυμάτων και πίστης ότι μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά προς αυτά.

Οι μαθητές της Ελλάδας και της Ιταλίας που επέλεξαν να μη μιλήσουν για τη θυματοποίησή τους το έκαναν λόγω των αισθημάτων ντροπής και φόβου, καθώς και της πεποίθησης ότι κανένας δεν μπορεί να τους βοηθήσει. Η πεποίθηση αυτή, καθώς και ο φόβος να μη χαρακτηριστούν ως «μαρτυριάρηδες» θα επιβάρυνε τις ήδη διαταραγμένες σχέσεις με τους συμμαθητές τους, έτσι όπως, τουλάχιστον, έχουν καταγραφεί από προηγούμενη ερώτηση.

Στις περισσότερες χώρες, εκτός από την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, ο εκφοβισμός πραγματοποιήθηκε από περισσότερα από ένα άτομα, ενώ σε όλες τις χώρες, ήταν

στο μεγαλύτερο ποσοστό κάποιος συμμαθητής. Η πλειοψηφία των δραστών είχε, σύμφωνα με τις απαντήσεις των θυμάτων, την ίδια ηλικία με αυτούς και στις περισσότερες χώρες, εκτός από τη Λιθουανία, ήταν αγόρια.

Σε όλες τις χώρες, εκτός από την Ελλάδα, ο χώρος στον οποίο λαμβάνουν χώρα, τις περισσότερες φορές, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού είναι η σχολική τάξη. Στην Ελλάδα τα περιστατικά αυτά συμβαίνουν κυρίως στο χώρο έξω από το σχολείο.

Τα χαρακτηριστικά του δράστη

Η χώρα που εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό δραστών σχολικού εκφοβισμού, είναι, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, η Λιθουανία (63.13%) και ακολουθούν η Εσθονία (54.26%) και η Λεττονία (40.63%). Το μικρότερο ποσοστό σημειώνει η Ιταλία (16.22%) και ακολουθούν η Ελλάδα (30.2%) και η Βουλγαρία (31.64%).

Σε όλες τις χώρες το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών είναι αγόρια. Το στοιχείο που διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι ο βαθμός που η ύπαρξη προβλημάτων στο εσωτερικό της οικογένειας, καθώς και μεταξύ των μελών της επηρεάζει την έκφραση συμπεριφορών εκφοβισμού εκ μέρους του μαθητή.

Στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Ιταλία, η ύπαρξη προβλημάτων στο εσωτερικό της οικογένειας και οι κακές σχέσεις μεταξύ των μελών της εμφανίζονται να συνδέονται με υψηλά ποσοστά εκδήλωσης συμπεριφορών bullying. Στην Εσθονία, υψηλό ποσοστό δραστών φαίνεται να συνδέεται κυρίως με οικογένειες στις οποίες οι γονείς αντιμετωπίζουν προβλήματα με το νόμο, ενώ αντίθετα, στη Λιθουανία και τη Λεττονία καταρρίπτεται το στερεότυπο του δράστη σχολικού εκφοβισμού που προέρχεται από επιβαρυσμένο οικογενειακό περιβάλλον.

Σε όλες τις χώρες, εκείνο που φαίνεται να επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξη εκφοβιστικής συμπεριφοράς είναι ο τρόπος με τον οποίο η οικογένεια επιλέγει να επιλύει τα προβλήματα της. Έτσι, τα ποσοστά δραστών είναι υψηλότερα στις περιπτώσεις εκείνες που η οικογένεια επιλύει τις συγκρούσεις της είτε με τη βία είτε με επικράτηση της θέλησης του ισχυρότερου. Όπως έχει επισημανθεί, ο τρόπος διαπαιδαγώγησης, αλλά και η χρήση βίας για την επίλυση οικογενειακών θεμάτων επιδρά καθοριστικά στη διαμόρφωση των συμπεριφορών που θα αναπτύξει το παιδί τόσο στο χώρο του ευρύτερου σχολικού περιβάλλοντος, όσο και στις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Οι συμπεριφορές αυτές, έτσι όπως αποτυπώνεται από τις απαντήσεις των δραστών, διαμορφώνονται βάσει των υιοθετημένων συμπεριφορών από το οικογενειακό περιβάλλον, όπου η δύναμη του ισχυρότερου ανάγεται σε κύριο μέσο επίλυσης διαφορών και διεκδίκησης. Ο Olweus υποστηρίζει ότι για τους δράστες οι πράξεις εκφοβισμού αποτελούν μέρος ενός γενικευμένου αντικοινωνικού προτύπου συμπεριφοράς, μέρος του οποίου προκύπτει από τον τρόπο με τον οποίο έχουν διαπαιδαγωγηθεί και τις σχέσεις που έχουν αναπτύξει με πράξεις εχθρότητας, επιθετικότητας, καθώς και από την ανάγκη επιβολής των επιθυμιών τους στους άλλους⁵⁵.

Η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων είναι η συνηθέστερη μορφή άσκησης εκφοβισμού σε όλες τις χώρες, σύμφωνα με τις αποκρίσεις των μαθητών που δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει δράστες. Διαφοροποίηση προκύπτει στη δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού. Σε όλες τις χώρες, με εξαίρεση τη Λιθουανία, η σωματική βία αποτελεί τη δεύτερη συνηθέστερη μορφή.

Στη Λεττονία, την Ελλάδα, την Ιταλία και τη Βουλγαρία, οι μαθητές- δράστες σχολικού εκφοβισμού εμφανίζονται να έχουν άσχημες σχέσεις με τα άλλα μέλη της σχολικής κοινότητας, συμμαθητές και καθηγητές. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται, τουλάχιστον στο επίπεδο των σχέσεων με τους συνομηλίκους, υπό το πρίσμα των συναισθημάτων αντιπάθειας και φόβου που αναπτύσσουν στην πλειοψηφία τους οι συνομήλικοι απέναντι στο δράστη, μη εγκρίνοντας και αποδοκιμάζοντας τη

⁵⁵ Olweus, D. & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus bullying prevention program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80, 124-134.

συμπεριφορά του. Ταυτόχρονα, προβληματικές σχέσεις καταγράφονται και σε σχέση με τους καθηγητές, καθώς και μειωμένες σχολικές επιδόσεις. Για τους μαθητές- δράστες σχολικού εκφοβισμού οι υψηλές σχολικές επιδόσεις και η ομαλή λειτουργία τους στο σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας δεν εντάσσονται στους στόχους τους. Αντίθετα, εκείνο που επιθυμούν, σύμφωνα με απόψεις μελετητών του φαινομένου, είναι να απολαμβάνουν την προσοχή των συμμαθητών τους και να διαθέτουν υψηλό γόητρο απέναντι τους.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, όμως, δεν φαίνεται να ισχύουν για τους Εσθονούς μαθητές, καθώς δεν επιβεβαιώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ δράστη και σχολικών επιδόσεων ή των σχέσεων με τους καθηγητές και τους συμμαθητές του.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους μαθητές – δράστες, τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού είναι στην πλειοψηφία τους συμμαθητές και κυρίως αγόρια, με μοναδική εξαίρεση τη Λιθουανία, όπου τα περισσότερα θύματα είναι κορίτσια.

Θύμα και δράστης

Στις χώρες όπου τα ποσοστά θυματοποίησης εμφανίζονται υψηλά συμβαίνει το ίδιο και με τα ποσοστά των μαθητών που έχουν υπάρξει, κάποια στιγμή, και θύματα και δράστες. Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε, για άλλη μία φορά, την εναλλαγή των ρόλων θύματος και δράστη, η οποία έχει επισημανθεί από πλήθος μελετητών τόσο στο πεδίο του σχολικού εκφοβισμού, όσο και της νεανικής παραβατικότητας γενικότερα⁵⁶.

⁵⁶ Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 305–312.
Stephenson, P., & Smith, D. (1989). Bullying in the junior school. In D. P. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 45-57). Stoke-on-Trent: Trentham Books.
Austin, S., & Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 66, 447-456.

Μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Σε όλες τις χώρες που πήραν μέρος στην έρευνα, πάνω από τους μισούς μαθητές που απάντησαν δήλωσαν ότι έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, κυρίως στο χώρο του σχολείου. Όπως είναι φυσικό, οι μαθητές των χωρών που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά σχολικού εκφοβισμού είναι και εκείνοι που γίνονται συχνότερα θεατές τέτοιων περιστατικών (Λιθουανία, Εσθονία).

Σε όλες τις χώρες, η μορφή σχολικού εκφοβισμού που γίνεται συχνότερα αντιληπτή από τους παρευρισκόμενους μαθητές είναι η χρήση υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων. Διαφοροποίηση προκύπτει στη δεύτερη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού. Σε όλες τις χώρες, με εξαίρεση τη Λιθουανία, η σωματική βία αποτελεί τη δεύτερη συνηθέστερη μορφή.

Αντίδραση στο περιστατικό εκφοβισμού

Μελετητές του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού έχουν διατυπώσει, εξετάζοντας τις στάσεις και τις απόψεις των θεατών περιστατικών bullying, αλλά και τις γενικότερες στάσεις απέναντι στα θύματα ότι, αν και αρχικά, κυρίως σε μικρότερες ηλικίες, εμφανίζονται να είναι θετικοί απέναντί τους, στη συνέχεια οι στάσεις αυτές διαφοροποιούνται, διαμορφώνοντας αμφιθυμικά αισθήματα απέναντι τους⁵⁷.

Σε όλες τις χώρες, με εξαίρεση τη Λιθουανία, οι μαθητές – μάρτυρες περιστατικών εκφοβισμού επέλεξαν, στην πλειοψηφία τους, να βοηθήσουν το θύμα. Στη Λιθουανία, ένα ποσοστό της τάξης του 40,38 % παραδέχτηκε ότι προχώρησε και αγνόησε το περιστατικό. Τα ποσοστά παρέμβασης και βοήθειας προς το θύμα είναι υψηλότερα στις περιπτώσεις λεκτικής και σωματικής βίας .

Ο τρόπος παρέμβασης και βοήθειας προς το θύμα είναι, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, η προσπάθεια να σταματήσουν τον εκφοβισμό με τη βοήθεια φίλων. Το συγκεκριμένο τρόπο παρέμβασης επέλεξε το μεγαλύτερο μέρος

⁵⁷ Rigby K and Slee P T (1993) Dimensions of interpersonal relating among Australian school children and their implications for psychological well-being. *Journal of Social Psychology*
Rigby 2008b, *Children and Bullying*. Victoria: Blackwell Publishing

των μαθητών που έγιναν μάρτυρες ανάλογων περιστατικών στη Βουλγαρία (28.91%), την Εσθονία (29.76%), την Ελλάδα (28.06%) και την Ιταλία (26.79%). Αντίθετα, στην περίπτωση της Λεττονίας και της Λιθουανίας η παρέμβαση γίνεται λεκτικά, ζητώντας από το δράστη να σταματήσει (18.64% και 35,24% αντίστοιχα).

Αναφορικά με το ποσοστό των μαθητών που επέλεξαν να μη παρέμβουν με κάποιο τρόπο στο περιστατικό, η αιτία ήταν, για τις περισσότερες χώρες, ο φόβος των συνεπειών που θα είχαν από την παρέμβασή τους, ενώ οι μαθητές από την Εσθονία (35,18%) και την Ιταλία (35,45%) παραδέχτηκαν ότι ο λόγος για τον οποίο αποφασίζουν να μην παρέμβουν είναι ότι δεν ξέρουν με ποιον τρόπο μπορούν να βοηθήσουν.

Οι μαθητές που έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών σχολικού εκφοβισμού δηλώνουν, στην πλειοψηφία τους, ότι νιώθουν λύπη για το θύμα, απάντηση κοινή για όλες τις χώρες, ενώ το αμέσως επόμενο συναίσθημα είναι ο θύμος.

Ενημέρωση για το σχολικό εκφοβισμό

Το σχολείο προκύπτει ως ο κυριότερος φορέας ενημέρωσης των παιδιών, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Η μόνη χώρα που εμφανίζει διαφοροποίηση είναι η Ιταλία, όπου ο κύριος φορέας ενημέρωσης φαίνεται να είναι η τηλεόραση. Στις υπόλοιπες χώρες η τηλεόραση αποτελεί τη δεύτερη επιλογή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε όλες τις χώρες οι μαθητές δεν αναγνώρισαν το ρόλο και τη συμβολή των ΜΚΟ ως σημαντικών φορέων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης αναφορικά με το σχολικό εκφοβισμό. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι εκπρόσωποι εθελοντικών ομάδων και ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα συμμετέχουν σε δράσεις ενημέρωσης και επικοινωνίας μέσω των Μ.Μ.Ε. και ειδικά της τηλεόρασης, γεγονός που δεν αποτυπώνεται ως τέτοιο στη συνείδηση των παιδιών. Αυτά

συγκρατούν μόνο το γεγονός ότι η ενημέρωση προήλθε από την τηλεόραση. Το ίδιο συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό και στο σχολείο.

Ενδιαφέρον και προβληματισμό προκαλούν οι απαντήσεις των μαθητών σχετικά με τις ερωτήσεις για τη διαπίστωση της ανάγκης για επιπλέον ενημέρωση αναφορικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Τρεις από τις έξι χώρες, Ιταλία, Ελλάδα, Βουλγαρία, που εμφάνισαν και τα μικρότερα ποσοστά εκδήλωσης του φαινομένου, εμφανίζουν υψηλά ποσοστά στην επιθυμία των μαθητών τους για περισσότερη ενημέρωση. Αντίθετα, χώρες όπως η Εσθονία και η Λιθουανία, παρά τα υψηλά ποσοστά εκδήλωσης του φαινομένου, εκδηλώνουν μικρή επιθυμία ή ανάγκη για περισσότερη ενημέρωση. Χαμηλά ποσοστά σημειώνει και η Λεττονία, η οποία, όμως, εμφανίζει και χαμηλά ποσοστά περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Οι χώροι και οι μέθοδοι που οι μαθητές θεωρούν ως πιο αποτελεσματικούς, αλλά και προσιτούς προς αυτούς είναι, για όλες τις χώρες, οι ταινίες, οι συζητήσεις για το θέμα αυτό εντός του σχολικού χώρου και οι ομιλίες, με διαφορετικό βαθμό προτεραιότητας σε κάθε χώρα. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα και την Ιταλία οι συζητήσεις στο σχολείο συγκεντρώνουν την προτίμηση της πλειοψηφίας των μαθητών και ακολουθούν οι ταινίες και οι ανοικτές ομιλίες. Αντίθετα, οι μαθητές στην Εσθονία, τη Λεττονία και τη Λιθουανία προτιμούν τις ταινίες και ακολουθούν οι συζητήσεις στο πλαίσιο του σχολείου, ενώ στη Βουλγαρία η παρακολούθηση ανοικτών ομιλιών επιλέγεται από τους περισσότερους μαθητές.

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ
ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ**

Πληροφορίες: www.e-abc.eu
www.antibullying.eu
www.hamogelo.gr

Έργο:

**Ευρωπαϊκή Καμπάνια κατά τού Σχολικού Εκφοβισμού
Europe's Antibullying Campaign Project**

Συντονιστής Έργου:

Εταιρικό Σχήμα:

Δεκέμβριος 2012